CEZAR PETRESCU

CEZAR PETRESCU

APOSTOL

Prefaţă.

Când, la sfârşitul anului 1933, a apărut romanul Apostol, închinat unui învăţător de sat, Cezar Petrescu era un prozator de mult consacrat, autor a peste 25 de volume – romane, nuvele şi schiţe – toate apărute în spaţiul unui singur deceniu. În afara acestora, scriitorul publicase un număr impresionant de articole în ziare şi reviste, el însuşi socotindu-le, ceva mai târziu, la vreo cinci mii. Apostol este, prin urmare, o scriere de maturitate, cu atât mai semnificativă în opera lui Cezar Petrescu cu cât numai în alte trei volume ale sale de până atunci mai întâlnim tablouri din viaţa satului, probleme ale mediului rural. Primul dintre acestea este chiar volumul de debut, Scrisorile unui răzeş (1922); scriitorul imaginează aici un personaj, pe presupusul autor al „scrisorilor”, care se refugiază în tihna răzeşiei părinteşti, de unde trimite răvaşe mâhnite foştilor prieteni rămaşi prizonierii cafenelei şi ai asfaltului, din atmosfera cărora el s-a smuls. Unele din aceste răvaşe cuprind şi scene din viaţa satului, întâmplări sfârşind trist şi vădind concluzia pesimistă a fugarului din oraş, care nu-şi găseşte nici în satul natal liniştea râvnită, reazemul dorit pentru răvăşirea lui sufletească.

Romanul Întunecare (1927-1928) este a doua din cele trei cărţi pe care le-am menţionat. De-a lungul tabloului apăsător al primului război mondial, scriitorul dezbate în mai multe capitole problemele ţăranilor ostaşi, purtaţi mai întâi în lungi concentrări şi manevre, apoi aruncaţi în focul bătăliilor de pe front şi în retragerea din Moldova. Dincolo de suferinţele şi dezastrele pe care le străbat din cauza

războiului, ţăranii îm-brăcaţi soldăţeşte duc cu ei amarele şi grelele întrebări despre soarta lor, revolte mocnite, înăbuşite în suflet, nădejdea firavă, amestecată cu deznădejdea că nici atunci n-avea să se schimbe ceva din greul vieţii lor.

Comoara regelui Dromichet (1931), a treia din cărţile amintite, continuă să pună întrebările cărora nici celelalte două nu le dăduseră un răspuns. În paginile acestui roman, primă parte a ciclului intitulat mai întâi Pământ şi cer apoi Aurul negru, scriitorul construieşte un simbol grăitor, cu ajutorul poveştii despre un închipuit tezaur al regelui dac Dromichet, căutat în vechime şi de macedonenii năvălitori în aceste locuri. Satul Piscul-Voievodesei pleacă la un moment dat aproape în întregimea lui, cu mic, cu mare, în căutarea comorii – zadarnic, fireşte. Însă o altă comoară se arată – petrolul, care începe pe mâinile unor patroni români şi străini şi datorită căruia cei mai mulţi din ţărani sunt jefuiţi de peticele lor de pământ şi reduşi la o mizerie şi mai neagră decât până atunci.

În toate aceste cărţi, nădejdile pe care le hrănesc la început unii din eroi se spulberă în cele din urmă. În satul răzeşiei părinteşti din Scrisorile unui răzeş, ochiul cercetător al noului-venit, dornic de pace şi viaţă liniştită, descoperă paragi-nă şi ruină; erau stinse licărele de lumină care însufleţiseră privirile oamenilor, generaţiile mai noi plecau să-şi afle noro-cul aiurea, uitând pe cei din sat de îndată ce-şi încropeau o stare oarecare. În romanul Întunecare, Radu Comşa, eroul principal, ieşit din război schilod şi descumpănit, cu viaţa sfărâmată, pleacă însetat către lumea satului, să-şi afle acolo un liman; dar îl întâmpină pretutindeni mizeria, uitarea jurăminte-lor de pe fronturi de către puternicii zilei, goana după învârteli şi câştig uşor, febra politicianistă care bântuia satele. În Comoara regelui Dromichet, singurul din sat care nu s-a lăsat amăgit de banii oferiţi de consorţiul petrolifer şi nu şi-a vândut pământul, Zaharia Duhu, are şi norocul să afle

râvnitul tezaur. Dar numai după ce mari prăbuşiri îi zguduiseră sufletul, după ce toată tinereţea şi copiii satului pieriseră într-un incendiu, astfel că el lasă îngropată comoara, abătând pe deasupra ei cursul unei ape, îngropându-şi şi taina ei în suflet. Sarcina dezgropării comorii, adică sarcina aflării unei soluţii pentru problemele nerezolvate ale fraţilor săi din sat, Zaharia Duhu o încredinţează viitorului, fără să ştie nici cine, nici când şi cum va putea aduce satului aşteptatele răspunsuri cu privire la soarta ţărănimii.

Toate aceste cărţi aduceau mărturii ale conştiinţei scriitorului despre existenţa unei grave problematici a vieţii satului în acea epocă, despre conflicte adânci, în care erau angajate toate categoriile sociale ale mediului rural şi păturile conducătoare ale societăţii. Însă o dezbatere mai largă despre aceste proble-me Cezar Petrescu nu întreprindea încă într-o carte de sine stătătoare.

Romanul Apostol este primul pas important către o astfel de carte, care avea să fie ciclul 1907, caracterizat, din păcate, de mari confuzii şi soluţii false. Pentru prima oară în opera lui Cezar Petrescu, în Apostol, satul constituie fundalul unic al anei acţiuni largi. Lumea satului, cu problemele care o frămîntau, este privită de scriitor din perspectiva pe care i-o dădea urmărirea drumului unui învăţător, venit în toamna anului 1908 la un adevărat apostolat, într-un sat dintre cele mai înapoiate – şi prin aceasta mai tipice – ale României burghezo-moşiereşti.

Un om tânăr, plin de curaj şi de încredere în forţele lui, gata să dea piept cu viaţa – acesta este învăţătorul Nicolae Apostol, eroul romanului, la începutul drumului său. În opera lui Cezar Petrescu, el e departe de-a fi un caz izolat. Asemenea oameni cutezători, înzestraţi cu alese însuşiri care-i îndreptă-ţesc să fie optimişti la început, întâlnim şi în alte cărţi ale scriitorului. Avocatul Radu Comşa (Întunecare). Profesorii Alexandru Opriş (Comoara regelui Dromichet) şi Grigore Panţâru (Oraş patriarhal),

magistratul Sergiu Miclăuş (Dumi-nica orbului), studenta Sabina Lipan (Calea Victoriei), elevul Adrian Petreanu (1907) fac parte din aceeaşi familie. Ei străbat, în variante diferite, aceeaşi dramă, atât de caracteristică epocii de până la sfârşitul celui de al doilea război mondial: drama intelectualului cinstit, care urmăreşte un ideal, dar care, neîncadrându-se modului de viaţă al vechii societăţi, opunân-du-se ei, încercând uneori s-o înfrunte, este în cele din urmă îngenuncheat, distrus, adesea suprimat de aceasta. Grigore Panţâru, glorie a universităţilor din ţară şi străinătate, sfâr-şeşte ca necunoscut şi acrit dascăl într-un târg obscur; talen-tele lui Adrian Petreanu se închircesc şi mor în funcţionarul cu burtă şi chelie, pierdut într-un birou de minister; Sergiu Miclă-uş ia calea beţiei şi a stupefiantelor; Alexandru Opriş este trimis să moară pe front, iar Radu Comşa şi Sabina Lipan sunt împinşi să-şi pună ei singuri capăt zilelor. Niciuna din vechile aspiraţii ale tinereţii lor nu izbutesc s-o împlinească aceşti oameni, care ar fi avut, de bună seamă, dreptul la altă soartă decât cea rezervată lor în societatea burgheză.

Există în opera lui Cezar Petrescu o altă categorie de oameni, de asemenea înzestraţi şi plini de îndrăzneală, dar a căror prăbuşire este consecinţa dreaptă şi necesară a însuşi principiului pe care şi l-au luat ei drept călăuză în viaţă. Partizani ai legii junglei capitaliste, în care cel tare îl zdrobeşte şi-l elimină pe cel mai slab, inginerii Adrian Sântion (Plecat fără adresă) şi Dinu Grinţescu (Aurul negru), afaceristul Ioachim Grult (Duminica orbului), ziaristul Ion Ozun (Calea Victoriei), Vladim Străvolniceanu (Vladim) îşi fac loc către vârfurile societăţii burgheze, ajung să se numere printre puternicii zilei. Dar preţul acestui suiş în ierarhia capitalismu-lui este zguduitor; ei renunţă tocmai la ceea ce defineşte omul: umanitatea, căldura faţă de semenul lor, fără însă ca prin aceasta să fie scutiţi de soarta pe care, mai curând sau mai târziu, o rezervă, în junglă, fiarele mari celor mai mici decât ele.

Exemplul lui Adrian Sântion este cel mai grăitor. Omul acesta îşi suprimă orice pornire, orice sentiment şi-l înăbuşă, slăbiciunile şi le ascunde cu ferocitate şi înlătură egoist din calea lui pe cei mai slabi, sau pe cei care îndrăznesc să nu-i fie supuşi plecaţi. Şi tocmai pentru că ascensiunea lui este cea mai vertiginoasă şi mai brutală, şi sfârşitul lui e pe măsură: falimentul total, ruina, după care personajul îşi curmă viaţa.

Astfel de oameni, din categoria lui Adrian Sântion sau a lui Radu Comşa, sunt iremediabil condamnaţi prăbuşirii: ei nu pot răzbi, nu se pot menţine, nu pot rezista şi cad zdrobiţi, fie pentru că şi-au legat destinele de clasa aflată în plină descom-punere, fie pentru că aspiraţiile lor, în contradicţie cu obiectivele lumii capitaliste, îi îndemnau la oarecare opoziţie, la încercarea de a urma o cale conformă propriilor năzuinţe.

Cei de felul lui Adrian Sântion sunt urmăriţi de adversitatea scriitorului şi a cititorului; iar dacă pe ceilalţi îi însoţeşte de-a lungul paginilor nu revolta, ci mâhnirea pentru soarta lor, aceasta se datoreşte faptului că scriitorul a arătat cât de puterni-că este presiunea pe care a exercitat-o asupră-le societatea capitalistă, pentru a-i înfrânge, anexându-şi-i sau eliminându-i definitiv.

Urmărind drumul acestor eroi fără glorie, scriitorul zugră-veşte amplu, multilateral, lumea prin care ei trec, cu care se află în luptă sau cu care pactizează. Apare, astfel, în cărţile lui Cezar Petrescu o deosebit de bogată şi semnificativă galerie de personaje şi tablouri aparţinând claselor exploatatoare şi prefigurând căile variate prin care societatea capitalistă îşi urma descompunerea către prăbuşirea ei totală.

În Întunecare asistăm la întregul proces de trădare a burgheziei şi moşierimii faţă de poporul purtat în război pentru scopurile şl interesele clicilor de profitori; în Calea Victoriei este urmărită, pe diferite planuri, presiunea distrugătoare a atmosferei marilor oraşe capitaliste asupra

oamenilor înşelaţi de iluzia unei vieţi cinstite în regimul burghezo-moşieresc; Aurul negru zugrăveşte invazia capitalului monopolist, ciocnirile dintre diversele trusturi care-şi dispută întâietatea în jefuirea bogăţiilor ţării şi în ruinarea oamenilor. Alte cărţi ale scriitorului denunţă, noi aspecte ale aceluiaşi regim, scoţând în relief exploatarea, jaful, corupţia, demagogia politicianistă.

Opera lui Cezar Petrescu aduce astfel o critică la adresa societăţii întemeiate pe atotputernicia banului şi tinzând la dezumanizarea omului, la schilodirea conştiinţei lui. În epoca dintre cele două războaie, când s-a desfăşurat activitatea scriitorului, această operă a fost o expresie a protestului pe care-l ridicau mase largi împotriva capitalismului, corupţiei şi venalităţii, ridicate la rang de lege.

Nici un reazem, nici o lumină nu află în lumea capitalistă personajele diferitelor nuvele şi romane ale lui Cezar Petrescu. Mesajul scriitorului despre această lume şi despre cei care voiau să se salveze de la naufragiu legându-şi soarta de ea este unul de condamnare. Iar dacă în tabloul care cuprinde atât de multilateral clasele şi practicile aparţinând societăţii capitaliste, pe oameni şi moravurile lor, ar fi apărut şi lupta clasei munci-toare, idealurile acestei lupte, chipuri reprezentative ale proletariatului revoluţionar, atunci, fără îndoială, protestul şi critica din opera lui Cezar Petrescu s-ar fi împlinit prin indicarea unor perspective de viitor, prin zugrăvirea unor eroi care să merite a fi pilde pentru contemporanii lor. Lipsa lor limitează viziunea realistă, iar în unele cărţi duce chiar la alterarea ei, prin indicarea unor soluţii false ale problemelor sociale, aşa cum se întâmplă în ciclul 1907.

Nu acestea sunt însă dominante în ansamblul operei lui Cezar Petrescu; ele sunt mai degrabă semnificative pentru contradicţiile care caracterizează pe mai mulţi dintre scriitorii acestei epoci şi care au drept rezultat inegalităţi în creaţia lor, uneori îndepărtări de realism.

Sensul pozitiv principal al operei lui Cezar Petrescu stă în critica făcută de pe poziţiile maselor largi de oameni simpli şi cinstiţi împotriva diferitelor forme ale vieţii politice şi sociale din România dominată de capitalul monopolist. De aici provine valoarea de document social, de oglindă plină de adevăr a acestei opere, care îl situează pe scriitor în rândul realiştilor noştri critici de seamă, continuator, în epoca dintre cele două războaie, al marilor realişti din secolul trecut.

Prefacerile care s-au produs şi în domeniul literaturii, ca şi în întreaga viaţă a ţării noastre după Eliberare, au constituit pentru Cezar Petrescu terenul unui nou avânt al creaţiei sale, cu adaosul unor înţelegeri mai adânci asupra societăţii şi oameni-lor. Războiul lui Ion Săracu (1945), povestire a dramei omului de rând, împins de dictatura fascistă în războiul criminal antisovietic, şi apoi deşteptarea lui după ce armata română a întors armele împotriva hitleriştilor; câteva cărţi pentru copii, apoi scenariul cinematografic Nepoţii gornistului şi piesa de teatru Pârjolul (scrise în colaborare), precum şi povestirea Ajun de revoluţie 1848 dovedesc sporirea forţei sale de investigare şi redare a fenomenului social. Cu volumul de nuvele Vino şi vezi! (1954) şi cu ultima parte a romanului Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine (1955), reluare a vechilor întâmplări despre Ion Săracu, Cezar Petrescu a devenit un scriitor al contemporaneităţii, inspirat de aspecte ale construirii socialismului, de bucuria puternică şi de optimismul vieţii noastre noi. Activitatea sa publicistică din această perioadă s-a ridicat de asemenea la o treaptă pe care n-o putea atinge gazetăria sa din trecut. Premiul de Stat cu care a fost distins scenariul Nepoţii gornistului este un semn al preţuirii de care s-a bucurat noua orientare şi activitate a scrii-torului, pe linia celor mai bune tradiţii ale scrisului său, care cunoscuse în anii democraţiei populare un nou avânt. Scriitorul s-a stins pe neaşteptate, la 9 martie

1961, în vârstă de peste 68 ani, în timp ce lucra la romanul Vladim, a cărui încheiere n-a apucat s-o mai scrie.

În tabloul întunecat al societăţii capitaliste, plină de prăbuşiri şi ispăşiri tragice, de înfrângere morală a oamenilor care încercau să păstreze o fărâmă de cinste, în acest tablou realizat de Cezar Petrescu înainte de 1944, învăţătorul Nicolae Apostol, eroul romanului Apostol, aduce o rază de lumină şi de încredere, cu toate că nici el nu este pe deplin un triumfător. Dar, pe câtă vreme ceilalţi eroi ai cărţilor lui Cezar Petrescu sfârşeau nedemn, unii josnici, alţii numai umiliţi, unii cu conştiinţa violentată de legile junglei capitaliste, alţii fără orice urmă de conştiinţă umană, înfrângerea lui Nicolae Apostol nu întinează sufletul eroului, pentru că el şi-a legat viaţa de o faptă mare, închinată binelui obştesc, s-a ataşat forţelor sănă-toase ale societăţii, oamenilor simpli din popor.

El a plecat să îndeplinească ceea ce socoate că e o datorie şi-o misiune a lui: apostolatul în mijlocul satelor, aşa cum fusese învăţat în anii şcolii normale. Dintr-un punct de vedere, el e avertizat că va înfrunta, dacă nu ostilitatea, cel puţin indiferenţa mai-marilor. „Mai ales să-ţi aminteşti aceasta, Nicolae Apostol, îi spune bătrânul director al şcolii la încheierea studiilor. N-are să te întâmpine nimeni cu pâine şi sare, nici cu urale şi flori. Branşa noastră cere un eroism fără glorie. Un eroism mărunt, de toată ziua. Câteodată mă simt vinovat, Nicolae! Cât timp vă am elevi, datoria mă face să vă pomenesc numai despre lucruri frumoase, răspunderi măreţe, o viaţă model, ca pentru o povestire cu morală de abecedar. Când vă văd plecând în lume, însă, mi se strânge inima, Nicolae! Ştiu ce vă aşteaptă. De aceea vă sărut pe frunte, ca pe nişte flăcăi porniţi la bătălie, unde mulţi sunt osândiţi să cadă răpuşi.”

Cuvintele acestea cuprind un zguduitor adevăr. La începutul acestui secol, ai electricităţii, automobilului, al zborului în atmosferă, învăţătorul era privit cu suspiciune de proprietarii moşiilor, ca un instigator la răscoale, de

vreme ce contribuia, după slabele lui puteri, la sfâşierea întunericului care stăpânea satele ţării noastre. Propaganda pe care o făceau unele grupări politice ale burgheziei, îndemnând pe absolvenţii şcoalelor normale să ia drumul satelor, era şi ea cel mai adesea o demagogie ca atâtea altele şi urmărea scopuri precise: să facă din învăţători instrumente ale politicii de menţinere a maselor în stare de înapoiere, să şi-i transforme în unelte mai iscusite decât vechilii şi primarii, pentru a neutraliza spiritul de revoltă al ţărănimii în continuă creştere. Mulţi dintre cei plecaţi cu intenţii bune, cu încredere în misiunea lor culturalizatoare, nu mai făceau faţă adversităţilor de tot felul şi deveneau curând slujbaşi ascultători ai politicienilor şi moşierilor; îşi durau o gospodărie, cu ajutorul înlesnirilor ce li se ofereau, de vreme ce se domesticiseră, dobândeau pământ, îşi orânduiau o moară, o prisacă, adică intrau să îngroaşe rândurile chiaburimii, care îşi consolida în epocă privilegiile şi poziţia de prelungire a clasei burgheze în lumea satelor. Este drumul pe care apucă Gherasim Saftu, noul preot al satului Ponoare, unde se află Apostol.

Alteori – şi nu puţine au fost şi aceste cazuri – învăţătorul care se îndârjea să meargă pe drumul lui de purtător al ştiinţei de carte, să nu abdice de la misiunea lui, era pur şi simplu zdrobit, nimicit moral şi fizic. Acesta este destinul înaintaşului lui Apostol din satul Ponoare, Andrei Colibăşeanu, venit şi el cu intenţii generoase, cu un sfert de secol înainte, şi sfârşind tragic o zbatere neputincioasă, fără să fi putut îndeplini ceva din ceea ce intenţionase.

Între pornirea către chiverniseală şi parvenire a lui Gherasim Saftu şi între dezarmata renunţare la luptă a lui Andrei Colibăşeanu – singurele căi ce păreau să se deschidă în faţa sa – pe care din ele va apuca Nicolae Apostol?

Scriitorul a încercat să dovedească în romanul său că mai exista o cale, neasemănătoare cu celelalte, care ducea la împlinirea năzuinţei generoase cu care pornise în lume învăţătorul Nicolae Apostol.

Idealul lui nu e de a se căpătui, el stăruie în hotărârea de a lumina pe cei obijduiţi. Atunci când moşierul Lascăr Sofian vrea să-i ofere casă, oarecare avantaje materiale pentru el, Nicolae Apostol refuză şi nu acceptă decât ca această danie să fie făcută pentru şcoală. El plăteşte tot ce i se oferise gratuit pentru reparaţia casei în care se va muta şi îndreaptă spre şcoală carele cu lemne dăruite lui de moşiereasa Catinca Ştirbulescu.

Calea pe care merge Nicolae Apostol este aceea a cinstei şi demnităţii. Banii adunaţi din subscripţie publică, pentru şcoa-lă, Apostol îi depune la bancă, unde stau ani de zile, în aştepta-rea unor condiţii prielnice pentru a putea ridica noua clădire; el înfruntă orice fel de încercare a mai-marilor zilei – de la moşierul Lascăr Sofian, până la sluga lui credincioasă, prima-rul Ioniţă Ţăpu – de a atenta la probitatea şi independenţa lui spirituală.

„Nu ştiam că m-am tocmit logofăt la curte!” îi replică îndârjit Apostol lui Sofian, care-şi voia în sat un învăţător docil, supus, gata să lucreze pentru permanentizarea neştiinţei de carte, nu pentru lichidarea ei.

„Nu dumneata ai să mă înveţi ce trebuieşte să fac, şi nu dumneata ai să-mi pui condiţii, îl bruschează Sofian pe tânărul învăţător, care nu voia să primească danie în folos personal. Pentru şcoală voi face ce voi crede eu de cuviinţă şi când voi crede eu de cuviinţă.

— În acest caz, cu toată părerea de rău, mă văd silit să nu pot primi, domnule Sofian”, încheie discuţia Apostol, mai puţin dârz, în urma lungii discuţii avute cu stăpânul Ponoarelor, dar nu mai puţin hotărât.

Întreaga carte cuprinde dramatica strădanie a unui om simplu, cinstit şi bine intenţionat de a-şi apăra în faţa societăţii idealul lui, închinat luminării celor mulţi şi necăjiţi, de a-şi urma un drum al său, cu toată împotrivirea societăţii, ba chiar înfruntând-o.

Apostol duce o adevărată luptă de-a lungul întregului roman pentru a putea să-şi păstreze această integritate

morală, pe care el o socoate mai presus de orice şi pe care predecesorul său, Andrei Colibăşeanu, înfrânt şi descumpănit, o jertfea beţiei, vieţii dezordonate. Pentru a-şi păstra neatinsă cinstea, Apostol refuză târgurile politice care i se propun şi la capătul cărora – îşi dă seama – ar putea dobândi şcoala. Dar cu ce preţ ar dobândi-o? Este drept că, până la urmă, Apostol nu va avea încotro şi va trebui să accepte un fel de pactizare – nu din suflet, parţială, dar pactizare totuşi – cu oamenii şi practicile regimului: intervenţii, protecţii etc. Dar o face numai când se convinge că altfel, în regim burghez, nu e cu putinţă să realizeze ceva folositor celor mulţi. Şi o face numai în vederea realizării unui scop obştesc şi numai păstrându-şi o anumită independenţă de gândire şi manifestare. În acest fel, în înfrânge-rea, mai degrabă zis în brutala îngenunchere de care nu e scutit nici Nicolae Apostol, se păstrează nealterată conştiinţa eroului, el capătă o superioritate morală vădită asupra oamenilor regimului, se ridică deasupra lor şi devine, în această măsură, în aceste limite, un om către care se îndreaptă simpatia cititorilor. Că această superioritate implică un lung şir de jertfe, aceasta o pune în evidenţă romanul Apostol, dacă ne gândim la seria de privaţiuni şi necazuri, culminând cu moartea singurului copil, întâmplată pe când învăţătorul era nevoit să bată treptele ministerelor pentru a obţine banii şi aprobările necesare continuării lucrărilor la şcoala cea nouă.

Astfel, eroul romanului Apostol se deosebeşte de alţi eroi ai romanelor şi nuvelelor lui Cezar Petrescu, în primul rând prin aceea că el îşi păstrează o fărâmă de suflet şi de entuziasm, neîntinate de viaţa în regimul burghez. Şi poate izbândi acest lucru numai pentru că şi-a legat viaţa de popor, de o operă menită să contribuie la slujirea poporului. În epoca promovării imensului egoism şi a ucigaşei concurenţe în goana după pro-fit, mesajul lui Nicolae Apostol este unul de generozitate şi căldură sufletească. Este aici un prim şi fundamental merit al romanului.

Iar dacă ne gândim prin câte încercări a fost nevoit să treacă eroul, câtă suferinţă i-au pricinuit presiunile morale exercitate asupia lui de cei cu care venea în contact, pentru a-i frâna şi împuţina zi de zi entuziasmul creator, generos, ne vom da seama că autorul a intenţionat, pe lângă relevarea unui exem-plu, şi demascarea unei lumi. Această lume se compune din moşierii Sofian, Necşulescu şi Ştirbulescu, indiferent de păre-rile şi preferinţele lor politice, din toate slugile lor de pe moşie şi din aparatul de stat, din lumea politicienilor, ca Emil Sava şi clientela lui din Ponoare.

Clasa moşierilor este denunţată în însăşi esenţa ei, şi cu acest prilej autorul realizează câteva portrete deosebit de expresive, reprezentative de exploatatori lipsiţi de scrupule.

Satrapul Lascăr Sofian este convins că „ţăranul nu vrea să scape de stăpân. Vrea un stăpân chibzuit, care să-i poarte de grijă.” Pe moşia lui el n-are nevoie de oameni cu ştiinţă de carte, el vrea să aibă în ţărani „nişte ignoranţi muncitori chibzuiţi, deprinşi să-şi vadă de plugul şi de sapa lor”. Teoria lui despre ţara noastră era aceea specifică reacţionarismului conservator: „Suntem ţară de plugari. Plugăria are nevoie de braţe şi de conducere. Braţele le dau ei (ţăranii, N. N.); conducerea o dau eu. Acestea sunt raporturile… Tot ce stă la mijloc între mine şi dânşii e iluzie stricătoare de minţi.”

Demagogul Spirică Necşulescu are alte metode: el cunoaşte necazurile ţăranilor, le e avocat în procese de tot felul, îi stoarce şi şi-i aduce la picioare pe căi liberale: el face apel la „bunăvoia” omului înşelat şi prostit de vorbăria şi falsa famili-aritate a moşierului lacom, care-şi agoniseşte braţe de muncă făcându-le datornice. „Nu-i apăr procesul ca avocat – se destăinuieşte perfid Spirică Necşulescu lui Apostol. Îl apăr ca un proprietar din partea locului, care mai ajutoră şi el cum poate, să uşureze necazurile oamenilor vecini cu modesta sa moşioară. Adică pledez fără onorariu…”

Catinca Ştirbulescu nu ezită să pună mâna pe bici şi să-l lovească fără milă pe ţăranul Tudose Bot. Raporturile moşierilor cu ţăranii, în acei ani 1908-1915, când se petrece prima parte a acţiunii cărţii, sunt în acest fel dezvăluite în adâncime. Anumite atitudini ale eroului, în momente-cheie ale cărţii, pun în lumină şi mai clară aceste raporturi, bazate pe exploatare, cum e, de pildă, replica atât de precisă pe care i-o dă Apostol lui Lascăr Sofian cu privire la teoriile despre rostul moşierilor. „Există pământ, dar nu e al celor ce-l muncesc”, spune tânărul învăţător. Recunoaştem în aceste cuvinte ecouri-le lui 1907, ale frământării pentru pământ şi drepturi, care a caracterizat sfârşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru.

În opoziţie cu această lume şi cu reprezentanţii ei mai mărunţi – atotputernicii din comună: primarul Ioniţă Ţăpu, notarul Ilie Bosânceanu, şeful de post Stănică, zis Care-va-să-zică – se conturează figura lui Apostol; în luptă cu această faună care urmăreşte să-l îngenuncheze, este definită formarea caracterului tânărului învăţător.

Băieţandrul dezgheţat de la început, generos şi dezinteresat, trăind puţin cam cu capul în nori şi în orice caz foarte încrezător în litera cărţilor pe care le purta cu sine, începe să fie pus în faţa unor probleme pentru al căror răspuns şcoala nu-l pregătise. Viaţa în regimul burghez începe să-l strunească, să-l şfichiuiască încă din primul moment: el se loveşte de ostilitatea a trei slujbaşi din partea locului – şeful gării, notarul şi popa din sat – care voiau să-şi aducă învăţători în Ponoare, neamuri de-ale lor; lipsa unei clădiri pentru şcoală, absenţa copiilor de la cursuri, refuzul părinţi-lor de a-i trimite, abilitatea cu care este anchetat din ce partid face parte şi nepăsarea autorităţilor comunale şi judeţene faţă de sforţările lui sunt numai preludiul duşmăniei deschise ce-l va însoţi pe Nicolae Apostol în opera că-reia se consacrase. Câtă deosebire între acest mediu ostil, menit să înfrângă elanurile creatoare, şi atmosfera de încredere şi dragoste cu care este primit un

tânăr învăţător în satul care trăieşte în condiţiile democraţiei popula-re, aşa cum îl va zugrăvi Cezar Petrescu în nuvela Ai carte, ai parte, din volumul Vino şi vezi! Cele mai alese însuşiri îi sunt promovate învăţătorului Mihai Iacoban, care se poate dezvolta astfel din plin. Alte nuvele ale aceluiaşi volum, apărut în anul 1954, insistă asupra condiţiei noi în care se desfăşoară munca învăţătorului în satul actual, din anii construcţiei socialiste. În special nuvela Învăţătorul Dominic Străjeru nu mai e singur este o replică directă la împrejurările înfăţişate în romanul Apostol şi la o schiţă încă mai veche a scriitorului, Doi dascăli, publicată în 1920 şi cuprinsă în primul său volum, Scrisorile unui răzeş. Drumul învăţătorului, misiunea lui înaltă, legătura lui cu oamenii satului au preocupat astfel pe Cezar Petrescu de la începuturile sale literare, până către încheierea destinului său scriitoricesc, când realităţile i-au dat ele răspunsul întrebărilor pe care şi le pusese. Măsurăm mereu, prin această punere faţă în faţă a condiţiilor noi de muncă ale învăţătorului şi a celor de altădată, cât de grea era misiunea lui Nicolae Apostol, cât de preţios efortul său, cât de explicabile şovăielile şi chiar greşelile lui. Rezultatele pe care el le obţine sunt mici, dar semnificative; pentru că o pornire interioară, izvorâtă din conştiinţa lui generoasă, îl mână totdeauna către forţele pozitive, sănătoase, nealterate ale satului.

El se leagă de copii şi începe a sădi cu răbdare în sufletele lor cunoştinţe şi idei care vor rodi peste ani. Apostol se consacră apostolatului! Faţă de entuziasmul, adesea inconştient, al eroului de la începutul romanului, echilibrul lui senin de la sfârşit înseamnă reliefarea de către scriitor a unei idei importante care străbate romanul: nobleţea scopului urmă-rit pe căi cinstite poate păstra şi apăra curată conştiinţa în faţa neîntreruptei apăsări din partea regimului burghez.

Un tablou, cum e acela realizat în romanul Apostol, cu privire la relaţiile dintre moşieri şi ţărani, tabloul satului

aflat la dispoziţia micilor sau marilor satrapi, este, fără îndoială, unul realist, chiar dacă multe păreri, sentimente sau trăsături de caracter ale personajelor, aparţinând unei clase sau alteia, pot constitui obiect de discuţie. Trebuie subliniată, însă, în această privinţă, fie şi în treacăt, preocuparea neîntreruptă a scriitorului, vizibilă de altfel în toată opera sa, de a crea caractere complexe, oameni cu contradicţii şi frământări, cu evoluţie şi reacţii neaşteptate. Varietatea chipurilor de moşieri a fost o dovadă. Nicolae Apostol, însuşi, este surprins într-o serie întreagă de împrejurări, care pun în lumină un caracter complex, un om bogat sufleteşte, cu o variată gamă de manifestări în relaţiile cu oamenii din jurul său. Creşterile şi scăderile entuziasmului său, contradicţiile care nu-i lipsesc, ducându-l până la iluzia că e iubit de fiica moşieresei, pentru care asistă pasiv la biciuirea ţăranului Tudose Bot, ne zugrăvesc un om real, asemănător altor mii, ca şi dânsul.

Alături de el trăiesc în roman oamenii satului, mulţi din ei conturaţi cu claritate. Încă de la primele pagini îl cunoaştem pe bătrânul vorbăreţ Lecachi Colţun, poreclit Zamă-Lungă, portretizat cu iscusinţă în capitolele iniţiale ale cărţii. Prin acesta ia cunoştinţă mai întâi învăţătorul cu satul în care avea să-şi ducă apostolatul. De loc zgârcit în ce priveşte istorisirile, bătrânul Colţun face la rândul lui câteva expresive portrete şi descrieri, pe care faptele ulterioare prezentate de scriitor le vor amplifica şi împlini. Filosofia bătrânului este aceea a resem-nării, a scepticismului, rod al înşelărilor de-o viaţă pe care le îndurase din partea mai-marilor zilei.

Cu subtilitate şi simpatie l-a zugrăvit scriitorul pe hangiul Aizic, care are nevoia de dibăcie, adesea chiar de şiretenie pentru a-şi putea păstra mica-i negustorie între atâtea concurenţe, obligaţii şi duşmănii. El îl primeşte pe Apostol în gazdă, îşi îndeplineşte datoriile faţă de el mai mult decât conştiincios şi chiar începe să prindă dragoste faţă de învăţător; dar în acelaşi timp nu întârzie să se prezinte la

Sofian, pentru a-i cere părerea şi încuviinţarea şi a se descărca astfel de răspunderea că ţine drept chiriaş pe un om care poate nu e pe placul moşierului.

În redarea muncii lui Apostol în şcoală, în zugrăvirea chipu-rilor de copii, de asemenea, scriitorul a realizat imagini de un viguros realism, cu atât mai mult cu cât a urmărit eroii în transformarea lor de-a lungul anilor, căutând să reliefeze ce devin unele însuşiri sau defecte, apucături din copilărie, atunci când oamenii respectivi ajung la maturitate. Sârguincioasa Mariţa Bot, fată inteligentă, care însă nu-şi poate valorifica aptitudinile din cauza lipsurilor în care trăieşte; Vasile Ţăpu, copilul a cărui agerime şi isteţime de la 14 ani se transformă în viclenie şi spirit despotic când ajunge el primar în locul tatălui său; Alexandru Toader Blănariu, copilul naiv, cu suflet bun şi înţelegător, care devine om de cuvânt, statornic şi muncitor – astfel de chipuri indică varietatea de destine şi caractere în sate, dezvăluind o viaţă intensă, frământată, prezentând interes şi noutate pentru cititor. Tabloul-realizat este astfel unul bogat şi plin de adevăr.

Calea folosită de autor pentru caracterizarea eroilor săi şi a faptelor pe care ei le săvârşesc este însă uneori de natură să dea naştere la nedumeriri, şi aici se ridică o altă problemă a acestui roman, care trebuie discutată mai pe larg.

Pe unii cititori ar putea să-i surprindă, de pildă, profilul lui Lascăr Sofian, moşierul reacţionar înrăit, reprezentând cele mai retrograde principii conservatoare, dar care găseşte în el îndemnul să sprijine şcoala din Ponoare, să-i lase chiar o donaţie prin testament, să-i dea un ajutor lui Apostol în aranjarea locuinţei. Motivarea pe care-o aduce în principal autorul este una de ordin oarecum sentimental: Sofian făcea mereu comparaţie între modestia şi strădania învăţătoru-lui – sărac, dar demn şi dornic să realizeze ceva pentru alţii, uitându-se pe sine – şi între propriul fecior, Mitif, care-şi irosea timpul în oraşele Franţei, cheltuind cu

nemiluita. E o explicaţie întrucâtva acceptabilă, nu lipsită de verosimilitate la acest personaj, şi legată în chip logic de egoismul lui: Sofian nu făcea decât ceea ce voia el, ceea ce ordona el, iar fiul lui reprezenta o voinţă contrarie, ieşind de sub puterea şi controlul moşierului. Tendinţa principală a lui Sofian era de a investi şi construi – pentru sine, fireşte; tendinţa principală a lui Apostol era de asemenea de a investi şi construi – însă pentru binele obştesc. În ce priveşte scopurile activităţii lor, ele erau fundamental deosebite şi, de aici, ciocnirea între cei doi eroi ai romanului; dar între dorinţa lor de a activa se poate stabili o apropiere, adică exact terenul pe care se produce în roman apropierea amintită între cele două personaje, rămase totuşi ireductibile, fiecare pe poziţia sa.

Este drept însă că acestei motivări logice, necontrazicând realitatea, scriitorul îi adaugă o orientare deosebită, care contrastează şi care aduce prejudicii viziunii realiste a cărţii. Răzbate din paginile romanului sensul că moşierul Lascăr Sofian, ceilalţi proprietari, autorităţile săteşti şi cele judeţene, cu toată ostilitatea lor, cu toţii pot fi, totuşi, îndemnaţi la acte altruiste, „dacă ştii cum să-i iei”.

Această idee este adesea sugerată în carte, mai cu seamă de către noua învăţătoare venită la şcoala din Ponoare, Ana Puşchilă, viitoarea soţie a lui Apostol.

Ana Puşchilă este o fiinţă prietenoasă, întreprinzătoare, cu un viu spirit practic, care se pricepe să domolească îndârjirea lui Apostol în relaţiile cu cei din jur, pentru a obţine ceea ce doreşte, pentru realizarea visului urmărit de amândoi: construi-rea şcolii. Simpatia cu care e zugrăvit acest personaj în paginile romanului nu trebuie să ne împiedice a observa că prin el în primul rând se strecoară şi această idee că vechii stăpânitori puteau fi „domesticiţi”, aduşi la sentimente mai omeneşti, chiar împotriva concepţiilor lor, dacă sunt puse în mişcare resorturile lor umane, dacă se foloseşte oarecare şiretenie, o anumită maleabilitate etc. Apostol se ferise de astfel de practici; Ana

Puşchilă nu le ocoleşte, şi, o dată cu ea, ajunge şi Apostol să le constate eficacitatea.

Concluzia scriitorului despre astfel de metode este, în mod clar, eronată, şi ea l-a putut ademeni numai în lipsa unui răspuns real la multele întrebări pe eare le pune cartea sa cu privire la destinul satului în orânduirea capitalistă. Firesc, şi puterea romanului de a convinge scade, pe măsură ce reuşesc încercările Anei Puşchilă, adică pe măsură ce forţele reprezentative ale regimului trecut se înclină docile, binevoi-toare la apelurile celor doi învăţători.

În loc să răspundă unei realităţi, această parte a romanului este expresia dorinţei scriitorului, solidar cu cei doi eroi ai săi, de a vedea idealul lor înfăptuindu-se, fără însă a şti care este calea prin care poate fi smuls satul din înapoiere, mizerie şi întuneric. Concluzia cărţii nu este însă, prin aceasta, mai puţin conciliatoare; ea rezultă dintr-o serie de împrejurări caracteris-tice epocii, descrise în roman, şi care şi-au spus şi ele cuvântul în structura romanului Apostol, ca şi în alte cărţi ale scriitorului Cezar Petrescu. Este vorba de reminiscenţele sămănătoriste care se manifestă în această carte şi care sunt de natură să altereze într-o măsură viziunea realistă, puternică.

În Epilogul romanului Apostol suntem purtaţi în satul Ponoare după trecere de ani mulţi de la venirea tânărului învăţător. Lupta lui Apostol şi a tovarăşei lui de viaţă ne este înfăţişată prin roadele pe care le-a dat; cinstea lui, abnegaţia lui în munca de ridicare a satului au triumfat în bună parte: şcoala a fost construită, oamenii – cei mai mulţi – s-au convins de folosul învăţăturii; ei au urmat exemplele înţelepte din sfaturile şi faptele învăţătorului şi şi-au durat case mai bune, au cultivat pământul bine, altfel decât în trecut. Starea lor materială a sporit şi, o dată cu ea, s-a întărit în ei convingerea că politica trebuie folosită într-un anumit fel, cum îi sfătuieşte Nicolae Apostol: „Aşa se întâmplă, drăcia-dracului – spune un personaj al cărţii – că moş Nicolae, care nu face politică şi are dezgust de politica

partidelor de procopseală, hotărăşte el soarta multor lisle în alegeri… Împinge de o parte ori de alta patru-cinci mii de voturi ca nimica, iar voturile acestea cântăresc greu în balanţă, după cum cârmuitorii partidelor în luptă fac legământ ori nu pentru unele îmbunătăţiri măcar prin partea locului. Aşa, satele tot se aleg cu ceva.”

Faţă de perspectiva întregului roman, partea în care apar rezultatele strădaniei lui Apostol şi a soţiei sale reflectă contradicţia din care n-au putut ieşi aceste personaje literare: pe de o parte, autorul intenţiona să dea un exemplu de combatere şi înfrângere a politicianismului, de păstrare a conştiinţei şi demnităţii şi totodată de realizare a unui scop nobil, închinat maselor, opus obiectivelor claselor dominante; pe de altă parte, realitatea vieţii de toate zilele în regimul burghezo-moşieresc îi arăta că înfrângerea, îngenuncherea politicianismului şi politicienilor de către oameni simpli, luptători izolaţi, era cel puţin o utopie. A zugrăvi totuşi ca posibilă o atare rezolvare – şi în Apostol părerea aceasta este încă mai întărită prin existenţa altui sat, care ar fi parcurs încă înainte drumul Ponoarelor, datorită tot unui învăţător – aceasta convine viziunii sămănătoriste, care-şi mai spusese cuvântul în opera scriitorului, în special în lucrări ale sale de început, şi avea să şi-l spună cu şi mai multă ascuţime în ciclul 1907, apărut în preajma celui de al doilea război mondial.

Sămănătorismul căuta să ascundă contradicţiile dintre moşieri şi ţărani, înlocuindu-le cu tabloul unei paradiziace înţele-geri şi convieţuiri între exploatatori şi exploataţi. Procesul de diferenţiere a satelor, ridicarea chiaburimii şi adâncirea pauperizării păturilor celor mai numeroase ale ţărănimii, acestea dispăreau în viziunea sămănătoristă, înlocuite prin ridicarea gospodăriilor chiabureşti la rangul unor exemple de muncă stăruitoare.

În romanul Apostol, aflarea unei laturi dezinteresate a binefacerilor lui Lascăr Sofian faţă de şcoală şi învăţători face parte şi ea din viziunea conciliatoare, caracteristică

sămănăto-rismului, cu toată motivarea sentimentală pe care o dă scriitorul. Atitudinea de compătimire şi întrucâtva chiar de înţelegătoare absolvire cu care-l priveşte, spre sfârşitul cărţii, Nicolae Apostol pe cel mai înverşunat adversar al obiectivelor sale şi al oamenilor din sat nu-şi află justificarea în şirul întâmplărilor la care am asistat.

Pe de altă parte, în înseşi obiectivele lui Nicolae Apostol apar elemente ţinând de concepţiile sămănătoriste cu care oficialitatea vremii împuia minţile proaspeţilor învăţători. Meniţi să fie principali purtători ai acestei ideologii diversioniste către sate, învăţătorii erau denumiţi „luminători ai poporului", „sare a pământului", „apostoli ai neamului" şi educaţi să vadă cauzele înapoierii vieţii satelor nu în exploatarea nemiloasă, ci în alcoolism, în neştiinţa de carte, în nepriceperea de a urma pilde instructive sau de a munci pământul în chip raţional etc. Efecte ale mizeriei erau date drept cauze ale ei. Canalizându-le atenţia către rezolvarea acestor plăgi – reale, fără îndoială – regimul îi abătea de la sesizarea adevăratei cauze a mizeriei populaţiei, care era exploatarea. Apostol e convins şi el că luminarea minţilor prin şcoală va aduce rezolvarea totală a problemei satului.

Totodată, însă, eroul se depărtează de viziunea sămănătoristă prin licăririle de conştiinţă că nu poate fi vorba de lichidarea mizeriei ţăranului dacă acesta nu devine stăpân pe roadele muncii sale, dacă nu-şi capătă independenţa faţă de moşier.

Aşadar, în însăşi concepţia personajului principal se manifestă influenţe ale ideologiei epocii şi contradicţii. Cititorul de azi, care a învăţat să cunoască exact, în adevărata lumină, oamenii şi problemele societăţii burghezo-moşiereşti, va şti însă să înţeleagă la justa lor valoare intenţiile romanului. Scriitorul a fost preocupat să afle soluţii răului social pe care-l constatase şi-l dezvăluise cu revoltă în cartea sa. Ca mai înainte preotul Trandafir din nuvela Popa Tanda a lui Ioan Slavici, şi Nicolae Apostol (ca

şi alt învăţător din roman, Gheorghe Ceapă) crede că a găsit calea de urmat. Lipsa ei de valabilitate nu izvorăşte dintr-o preocupare de conciliere a ceea ce nu se poate concilia: antagonismul dintre exploatatori şi exploataţi, ci din dorinţa scriitorului de a găsi o rezolvare pozitivă gravelor probleme sociale constatate. Personajul central nu este aşadar alterat în însăşi esenţa lui, chiar dacă în profilul său intervin elemente străine unei imagini realiste. Dominante la Nicolae Apostol rămân pornirile pozitive, generoase, pilduitoare datorită preocupării lui de a sluji pe cei mulţi şi obidiţi, de a con-tribui cu abnegaţie la propăşirea lor.

În acest sens trebuie să înlăturăm o anumită apreciere care a circulat în ce priveşte presupusa opoziţie sat-oraş pe care ar stabili-o romanul Apostol. Este drept că sămănătoriştii pre-dicau refugiul la sate, privite ca ostroave de linişte şi împăcare, unde, spuneau ei, se păstrează cele mai alese calităţi şi tradiţii ale neamului, spre deosebire de oraşe, pe care ei le considerau drept ucigătoare de conştiinţe. Tabloului oraşului decăzut îi era opus tabloul satului idilic, lipsit de contradicţii. Ce urmărea această ideologie este limpede: îndepărtarea de oraşul în care proletariatul revoluţionar se ridica tot mai puternic, ascunderea luptei proletariatului revoluţionar, încercarea de a stăvili interesul tot mai activ al satului pentru revendicările ridicate de mişcarea muncitorească.

În romanul Apostol, însă, plecarea tânărului învăţător se petrece nu în numele opoziţiei dintre satul idilic, „lipsit de probleme şi nevoi”, şi oraşul bântuit de prăbuşiri şi contradicţii, ci în vederea luptei pentru lichidarea înapoierii satului. Apoi, departe de a prezenta un sat nediferenţiat, lipsit de conflicte, oază de împăcare, romanul Apostol dă un tablou realist al exploatării moşiereşti şi chiabureşti, al politicianis-mului care învenina viaţa satului înainte şi după primul război mondial.

Aşadar, motivul sămănătorist al refugiului la sat nu poate fi apropiat de tema romanului Apostol, care rămâne valoros în special prin crearea unei imagini elocvente a suferinţelor şi mizeriilor îndurate de ţăranii aduşi la sapă de lemn în regimul bazat pe exploatare.

Lupta lui Apostol, drumul lui în societatea caracterizată de astfel de relaţii, încercarea lui de a smulge de la cei avuţi pentru a construi o şcoală şi a contribui la luminarea satului, toate acestea, constituind un fir epic al construcţiei literare, sunt utilizate pentru a răspunde unui obiectiv larg – acela de a desfăşura tabloul realist al satului în societatea burghezo-mo-şierească. Însuşi faptul că scriitorul îşi poartă eroul şi pe front, iar apoi, după război, îl însoţeşte în epoca de jaf şi mai sfruntat practicat de burghezie, vădeşte preocuparea de a realiza o perspectivă de ansamblu asupra satului românesc, cu oamenii şi problemele lui, aşa cum se prezenta acest sat în primele decenii ale secolului al XX-lea.

Romanul acuză deopotrivă societatea de dinainte de primul război mondial, ca şi pe cea de după sfârşitul lui, arătând caracterul lor comun; doar unele practici s-au mai perfecţionat, s-au rafinat – fondul, adică exploatarea, a rămas acelaşi, nevoile oamenilor, aceleaşi.

Romanul Apostol are astfel merite incontestabile în ce priveşte zugrăvirea plină de realism a unor aspecte esenţiale ale vremurilor de altădată şi, ca atare, este îndreptăţit să se bucure de preţuirea cititorului de azi, care a avut de luptat împotriva aceleiaşi lumi cu care s-a războit şi de care a fost lovit Nicolae Apostol.

MIHAI GAFIŢA.

În memoria dascălului meu.

NICOLAE APOSTOL căruia i-ar fi plăcut această povestire a unei vieţi unde am încercat să închid într-o coajă amară sâmburele dulce – ca dreptatea, ca binele, ca iubirea, ca biruinţa ca însăşi viaţa – aşa cum m-a învăţat el.

Capitolul I

„Nimeni, n-are să te întâmpine nimeni cu pâine şi sare, nici cu urale şi flori…”

Halta era în câmp.

O clădire dreptunghiulară, posomorâtă şi hâdă în bura de toamnă. Trei salcâmi piperniciţi. O magazie într-o râlă, pe piloţi, cu uşile vraişte. Şi câteva vagoane de prund, ruginite şi putrede, răzleţite pe unica linie moartă, uitate poate acolo de la întemeierea Căilor Ferate Române. Toate ca în România acelui an, 1908, cu doi ani după măreaţa Expoziţie jubiliară şi cu un an după epilogul ei: răscoalele ţărăneşti. Toate potopite de-o lâncedă nepă-sare. Toate scufundate în mohorâtele neguri, care nu erau numai ale toamnei, ci se lăsaseră să înece şi cugetele.

Un ins mustăcios, cu şapca roşie trasă pe sprâncenele stufoase ca o altă pereche de mustăţi, strigă ceva răguşit spre vagonul de poştă. Rotunji mâna pâlnie la urechi, să prindă răspunsul.

Nu auzi, nu înţelese sau nu-l mulţumi răspunsul acela, căci păşi mânios într-acolo, în noroiul negru, peste bălţoace cu apa murdară, clefăind în hlisa lipicioasă cu galoşii uriaşi cât exemplarele de reclamă din vitrinele prăvăliilor cu încălţăminte.

„Trebuie să fie un om-reclamă de la galoşii „Triunghi”!” gândi, glumind cu el însuşi, Nicolae Apostol.

Dar voioşia lui tinerească îndată se stinse.

N-avea cine-i asculta gluma. Nu era cine să răspundă surâsului vesel cu alt surâs vesel.

Revenit la realitatea încruntată, îşi târî cele două geamantane pe treapta vagonului. Căuta cu ochii un hamal.

Nu se arăta nimeni.

Le coborî singur, neîndemânatic; iar rotind privirea, se simţi deodată surghiunit, fără vină şi fără nădejde, undeva, într-o pustietate duşmănoasă de la capătul lumii.

Altfel, cu totul altfel visase ceasul acesta.

Ploaia îi biciui obrazul.

A fost ca o dojană, ca o deşteptare, ca duşul din dimineţile săptămânii de preparaţie pentru examene şi concursuri, când, după ceasuri prea puţine de somn, surmenat, căpăta proaspătă energie sub împroşcarea gheţoasă. Îşi sumeţi pieptul şi ridică fruntea în ploaie.

A treia oară în două zile îi fulgeră în minte avertis-mentul directorului bătrân şi blajin când i-a pus diploma în mână, după ce l-a îmbrăţişat părinteşte pe frunte, ca pe-un fecior purces în pribegie: „Mai ales să-ţi aminteşti aceasta, Nicolae Apostol! N-are să te întâmpine nimeni cu pâine şi sare, nici cu urale şi flori. Branşa noastră cere un eroism fără glorie. Un eroism mărunt, de toată ziua. Câteodată mă simt vinovat, Nicolae! Cât timp vă am elevi, datoria mă face să vă pomenesc numai despre lucruri frumoase, răspunderi măreţe, o viaţă model, ca pentru o povestire cu morală de abecedar. Când vă văd plecând în lume însă, mi se strânge inima, Nicolae! Ştiu ce vă aşteaptă. De aceea vă sărut pe frunte, ca pe nişte flăcăi porniţi la bătălie, Unde mulţi sunt osândiţi să cadă răpuşi. Tu n-ai să fii însă dintre aceia. În atâţia ani te-am cunoscut bine. Am toată nădejdea. Eşti un flăcău tare. Îţi dau numai un sfat, Nicolae. Taina, mă înţelegi tu? taina e să nu deznădăjduieşti de la cea dintâi dezamăgire şi să n-aştepţi nimic de la nimeni. Nimic, decât de la tine…!”

Într-adevăr, nu-l întâmpinase nimeni cu pâine şi sare, cu urale şi flori.

Nici la minister, la Bucureşti, unde-a stârcit o săptămână pe scări şi pe culoare; nici la revizorat, în capitala ţinutului, ieri şi astăzi dimineaţă; nici aci, în gara pustie de câmp, nimeni nu arătase vreun semn de emoţie că Nicolae Apostol, premiant întâiul în toate clasele şcolii normale, laureat la toate concursurile şi bucuroasă nă-dejde a unui lung şir de dascăli, pleca să-şi împlinească destinul – în anul de la Mântuire una mie nouă sute opt!

Un drumeţ, necunoscut printre necunoscuţi. Aceasta era. Atât, şi nimic mai mult.

Omul cu şapca roşie şi cu galoşi pentru reclama firmei „Triunghi” făcu un semn de eliberare cu mâna. Şeful de tren sună din goarna de alamă, deşi nimeni nu era să urce şi nimeni să coboare.

Vagoanele se urniră în ploaia sură…

La ultimul macaz, locomotiva prinse putere şi se avântă cu surprinzătoare energie, grăbind să treacă dincolo de pustietăţile fumurii, din nou în lumea civilizată, cu oraşe luminoase şi tumult de mulţimi, cu larmă de glasuri şi vitrine pavoazate feeric, cu teatre, muzee, statui şi grădini rotunjite în alei de-o geometrie savantă, cu o viaţă care-i va fi de-acum tot atât de himerică şi îndepărtată ca existenţa fabuloasă a locuitorilor din planeta Marte.

Nicolae Apostol rămase între geamantanele lui, în bura învălurată de vânturi.

Omul cu şapca roşie se oprise în prag, scuturându-şi galoşii enormi şi privindu-l curios, ca pe o apariţie suspectă care strica orânduiala staţiei de unde nu se urca nimeni şi unde nu cobora nimeni.

Tinărul îşi luă inima în dinţi şi porni să înfrunte pe reprezentantul galoşilor „Triunghi”.

— Îmi daţi voie? întrebă scoţându-şi pălăria cu o cuviincioasă sfială.

— Mă rog! Ce pofteşti? mormăi omul mustăcios, fără să se mişte din uşă.

— Sunt învăţătorul cel nou de la Ponoare. Apostol. Nicolae Apostol! Nu cunosc locurile acestea. Vin întâia oară aci. Şi aş rămâne îndatorat dacă sunteţi atât de bun să mă lămuriţi cam ce distanţă e până la sat şi cum aş putea ajunge până acolo…

Nicolae Apostol vorbea surâzând cu toată tinereţea lui irezistibilă, care simţea nevoie de simpatie şi de voie bună, căci viaţa nu-i înveninase încă sufletul şi nu-i înăsprise glasul. Vorbea încântat că spune ca din carte şi aştepta cu nevinovăţie un semn că a cucerit simpatia celui dintâi om întâlnit pe aceste coclauri.

În loc de răspuns, individul cu şapcă roşie, cu mustăţi de brigand şi cu galoşi de reclamă puse el întrebări repezi şi mânioase:

— Cum asta, domle? Ce fel de vorbă e asta, domle? De unde mi-ai ieşit dumneata învăţătorul cel nou de la Ponoare?

— Din tren. Din trenul care-a plecat… continuă să surâdă Nicolae Apostol.

Dar încă o dată surâsul se şterse, ucis de încruntarea împrejurărilor.

Urmă, cu alt glas:

— Vreţi să vă arăt numirea? O am aci…

Spunând, Nicolae Apostol pipăi buzunarul de la piept, neputând să înţeleagă de ce omul cu şapcă roşie pare atât de indignat fără pricină.

— Bine-bine! Lasă numirea! mormăi şeful, de gară. Nu e nevoie s-o văd. Te cred pe cuvânt. N-am încotro…!

— Îmi pare bine că am început să vă inspir încredere! încercă iarăşi un ton şugubăţ tânărul căzut aci din toată lumea.

Omul din uşă îl fulgeră cu privirea severă. Se vedea bine că el nu găseşte nimic vesel în toată istoria aceasta. Începu să se frământe pe loc, ameninţând un personaj necunoscut şi invizibil. Se frământa pe loc fiindcă pro-babil galoşii încărcaţi de noroi – câte trei ocale de fie-care, aprecie aproximativ Nicolae Apostol – nu-l lăsau să se desprindă de pe scoarţa planetei, să sară şi să se plimbe agitat.

— Va să zică, aşa, coane Lascarache? gemu cu un rânjet amar sub mustăţi. De ăştia mi-ai fost? Trei luni mă porţi cu şosele şi cu momele. Iară după trei luni schimbi macazul şi mă trimiţi pe linie moartă. Biiine, şefule! Are să ne vină şi nouă odată chestia la macaz!

Nicolae Apostol privea şi asculta cu uimire.

Omul cu şapcă roşie îi ghici nedumerirea şi scurtă orice explicaţie:

— Cu dumneata n-am nimic! Ce eşti dumneata, la o adică, de vină? Toată răfuiala are să fie cu domnul Lascarache al nostru. Trei luni mă ţine cu vorba că-mi numeşte pe cumnatu-meu la Ponoare. Îi scot vagoane din pământ toată vara. Treizeci pentru grâu îmi cere. Poftim treizeci pentru grâu, coane Lascarache! Optspce pentru orzoaică… Poftim, optspce pentru orzoaică, coane Lascarache! Scot vagoanele din pământ şi aştept numirea din ceas în ceas. Când colo, cazi dumneata plocon!

Tinărul se sili să-şi ticluiască o figură cât mai necăjită la amănuntele acestei întâmplări şi îngăimă cuvinte de scuză pentru o vină de care era cu totul străin:

— Îmi pare foarte rău, domnule… domnu?

— Atila Gheorghiu! rosti scurt omul mustăcios, arun-cându-şi numele ca o provocare menită să bage spaima-n duşmani, ca Atila celălalt, poreclit Biciul-lui-Dumnezeu.

— Îmi pare foarte rău, domnule Gheorghiu, că numirea mea e cauza unor…

— Lasă părerile de rău! reteză domnul Atila Gheor-ghiu. Cunoaştem noi ce fel de păreri de rău. Vrei numaidecât să ştii unde-s Ponoarele dumitale? Uite, încolo! arătă cu mâna spre zare, dincolo de perdeaua ploii, unde se vedeau în neguri lăptoase numai dealuri arate şi negre.

Pe urmă, domnul Atila Gheorghiu îi întoarse spatele, izbuti să descleşte galoşii giganţi de pe scoarţa planetei şi strigă către cineva din casă:

— Lenţo! Unde eşti, Lenţooo? Vino să afli ce bucurie mare ne-a pregătit conu Lascarache al nostru…!

Uşa se trânti în încuietoare de zăngănită geamurile.

Nicolae Apostol rămase din nou singur, în halta pustie, unde coborâse numai de zece minute şi atât îi fusese destul să-şi descopere un duşman.

Se uită cu strângere de inimă la geamantanele părăsite în şuroiala ploii.

Unul era vechi.

Îi fusese tovarăşul de drum la dusul şi la întorsul din vacanţe în tot timpul şcolii. Biet geamantan cu pânza cafenie, jupoiată şi roasă la colţuri, cu încuietorile ruginite, unde încăpuse atâţia ani toată mica lui zestre de bursier sărac şi orfan.

Dar celălalt geamantan era nou-nouţ: îl cumpărase, după îndelungă chibzuială şi după aspre economii, când s-a eliberat din armată, şi îl păzise până acum ca ochii din cap. Cerneala iniţialelor se prelingea într-o pată violetă. Şuroaiele făcuseră dâră. Pânza începea să se coşcovească; colţurile să se descleie.

Aveau şi ele acum o înfăţişare de părăsire şi de deznădejde, ca şi stăpânul care rotea ochii de jur împrejur să afle un suflet omenesc.

Le cără pe rând sub adăpostul iluzoriu al unui salcâm.

De la fereastră, dinăuntru, îl priveau cu o batjocură răutăcioasă şeful de staţie, iar de la spatele lui, peste umăR. O femeie în capot sleit de flanelă pe un trup lăbărţat – probabil Lenţa, cealaltă victimă a domnului Lascarache.

Nicolae Apostol trecu pe sub fereastră cu o nepăsare prefăcută şi merse în dosul gării să găsească vreo cârciumă, vreun han, vreo căruţă.

Capitolul II

„Era un moşneag lung la vorbă, care povestea istorii mâhnite despre morţi şi despre vii.”

Nimic. Un drum mocirlos, fără şanţuri şi fără pietriş, sfârşind, după câteva sute de metri, în şosea.

Iar în dreapta şi-n stânga, în sus şi-n jos, nici o urmă de locaş omenesc, nici o zare de sat cu turlă de biserică; o mută pustietate scufundată în ploaia vânătă de octombrie…

Departe, pe şosea, se mişca o căruţă. Întâi a fost nevoie s-o urmărească atent, pe distanţa dintre doi plopi, ca să-şi dea seama dacă venea sau se depărta.

Se apropia.

Dar se apropia cu o încetineală de gânganie. Nicolae Apostol grăbi paşii pe marginea drumeagului, să-i iasă în

cale. Acolo avu de aşteptat.

Calul era bătrân şi înainta poticnindu-se. Căruţa, hodorogită. Căruţaşul, ascuns sub o glugă alcătuită dintr-un sac cu colţurile îndoite.

Când află despre ce e vorba, scoase mai întâi sacul, pe urmă pălăria de pâslă, rotundă ca un fund de ceaunaş, şi începu să se scarpirne îndelung şi metodic.

— Hm! Asta-i alta! făcu a mirare. Aşadară, vrei să mergi la Ponoare? Apoi ce să cauţi dumneata la Ponoare? Acuma-i vreme de umblat la Ponoare…?

Părea un moşneag tot aşa de încet la minte pe cât de înceată era gloaba la pas.

Înainta cu operaţia scărpinatului de la creştet spre ceafă, minunându-se cumplit de intenţiile lui Nicolae Apostol:

— Asta încă n-am mai văzut-o! Ţî-ţî-ţî! Stai în drum şi vrei s-ajungi la Ponoare! Mare drăcie…!

— Moşule, înţelege odată! rosti tânărul căutând să-şi stăpânească nerăbdarea. Am picat acum cu trenul. Ce caut la Ponoare e altă poveste. Este destulă vreme să afli. Deocamdată te întreb cât ceri să mă duci până în sat: pe mine şi nişte buclucuri. Am două. Două geamantane, uite-atâta! Nici cincizeci de kilograme… Spune ce preţ, şi ne-am înţeles. Cât e de aci până la Ponoare?

Moşneagul meditä profund. Se scărpină după ureche, ca şi cum de acolo avea să ţâşnească rezultatul calcu-lului:

— De! rosti cu îndoială. Cât să fie? Asta numai pi-cherul de la şuşăle o ştie, că el măsură şi de aceea-i plătit. Pe el îl tot văd cu lanţuri şi ţăruşi. Eu ce să-ţi spun dumitale? Dacă ai cal bun, apoi într-o jumătate de ceas eşti la Ponoare. Dacă ai o gloabă păcătoasă ca a mea, faci ca la un ceas de vreme…

— Ei, cât ceri atuncea pentru un ceas de drum?

— Cât să cer! Parcă dacă eu am să cer, dumneata ai să-mi dai cât cer eu?

— Moşule, rosti tânărul aproape rugător, m-a pătruns apa până la os. Îmi strică lucrurile, afară, în ploaie. Spune cât

vrei, atâta am să dau!… Şi întoarce calul, să luăm bagajele. Fii om al lui Dumnezeu… Haide! Poate vrei să-ţi plătesc înainte?

Moşul sfârşise de cugetat şi de scărpinat. Îşi puse pălăria pe cap, trase deasupra gluga din sac şi rosti cu simplitate:

— Am stat şi m-am socotit, domnule!… Adică de ce mă tot întrebi dumneata cât cer să te duc până la Ponoare? Apoi nu mă duc eu tot la Ponoare? Nu-s eu tot de la Ponoare?… Poate dumneata nu mă cunoşti…?

Atuncea am să-ţi spun şi ai să mă cunoşti. Eu îs Lecachi Colţun de la Ponoare. Dară lumea mi-o scornit în sat o poreclă. Îmi spune moş Zamă-Lungă, fiindcă aşa am ajuns eu de feleşagul meu, cam lung de vorbă şi cam târziu la faptă. Asta mi-o scos-o mie Culiţă, ficiorul lui Maftei. Avem noi în sat unu Culiţă al lui Maftei, un băitănaş care se ţine numai de scorneli şi porecle. Aşa mi-o spus el mie: moş Zamă-Lungă, şi aşa am rămas, că n-o nimerit rău, bată-l tămâia lui, că-mi vine şi mie să râd acum de câte-i mai dă prin cap hâtrului!

Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă, avea şi râsul cam târziu.

Întâi se mişcară numai câteva cute pe obrazul lui în-creţit ca un măr veşted. Pe urmă trecură de la una la alta, cum se încreţeşte faţa lacurilor zbârlită de-o suflare de vânt. Şi tocmai târziu izbucni râsul înveselit şi întreg, la amintirea împrejurărilor în care Culiţă al lui Maftei i-a scornit porecla schimbată în renume.

Când sfârşi de râs, îşi luă seama şi urmă:

— Aşadară, eu tot merg la Ponoare, că doar n-am să dorm pe drum, şi dumneata tot la Ponoare caţi a merge. De ce vrei dumneata atuncea să-ţi cer numaidecât plata ca să te duc la Ponoare? Parcă te duc eu în spate? Te cară haramu ista, cât o mai putea căra… Unde încape unu-n căruţă, merg ei şi doi… Vezi cum se-nţeleg oame-nii care-s de-nţeles? Nu-ţi cer nimica. Nu-mi dai nimica. Suie-te alături şi

cu ajutorul lui Dumnezeu ajungem în ies' seară şi la Ponoare, că n-or hi la capătul pământ-tului!

Nicolae Apostol răsuflă uşurat, parcă ar fi biruit într-o luptă pe viaţă şi pe moarte.

— Păi de ce nu spuseşi aşa de la început, moşule?

— Tinereţii uşor îi este a vorbi! declară Lecachi Col-ţun, zis în satul său moş Zamă-Lungă. Întâi se pripeşte şi pe urmă se căieşte… M-ai întrebat. Am stat atât şi m-am socotit. Pe urmă am răspuns cum mi-a ajutat priceperea mea. Că nu dădeau turcii, să strig:Zvârle-te repede, colea, că ne-ajung păgânii din urmă!" Cu îndu-rarea lui Dumnezeu, a trecut vremea păgânilor!… Numai bine, cât am stat noi şi ne-am chibzuit, s-a hodinit şi Bălan, ca să prindă putere ca pentru doi… Urcatu-te-ai?

Tânărul se urcă în paie, alături de moş Lecachi Colţun.

Moşneagul dădu bici şi întoarse la gara din câmp, să ia şi geamantanele din ploaie.

Un timp au mers în tăcere. Pătruns de apă, în pardesiul pirpiriu, Nicolae Apostol îşi stăpânea clănţănitul dinţilor, cu fălcile încleştate. Se gândi că nu-l aşteaptă un pahar de băutură fierbinte, o încăpere caldă, ci numai necunoscutul, feţe străine, locuri străine. Iar întinderile scufundate în ploaie şi neguri îi păreau încă mai posomorite şi fără nădejde.

— Cam tremuri! luă aminte moş Lecachi Colţun. Se cunoaşte că eşti târgovăţ de-ai pornit îmbrăcat în straie de Paşti.

— Nu sunt fârţângău de Uliţa Mare în straie de Paşti!… se apără tânărul. De felul meu sunt copil de la ţară, fecior de clăcaşi. Dar am fost crescut la târg, unde am căpătat învăţături de care n-aş fi avut parte în sat…

Vru să adauge: „Şi acuma mă întorc la matcă, să le împărtăşesc şi altora". Dar găsi cuvântul cam emfatic, ca într-o disertaţie de şcoală. Şi lăsă vorba fără sfârşit.

Concluzia o rosti moşneagul:

— Atuncea eşti… Cum să spun? Un fel de ţăran de-ai noştri, stricat. Nici pe jos, nici în căruţă; nici în car, nici în teleguţă. De când a început să se amestece lumea, văd prin alte sate mulţi ca dumneata. Pe noi, la Ponoare, ne-a cam ferit Dumnezeu până acuma de asemenea corciuri, în afară doar de alde notarele…

Nicolae Apostol socoti de prisos să combată părerile lui Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă, fiindcă e lung la vorbă, târziu la faptă şi, după cum se arăta, mai târziu încă la minte.

Se gândi însă în clipa aceea că într-adevăr poate în-semna tot un ţărari „stricat”, un „corciu” şi pentru alţii.

Îşi făcuse viaţa într-o margine de oraş. Orfan înainte de vârsta şcolii, fusese ridicat de la ţară şi crescut de niş-te rubedenii nevoiaşe şi cu bunătate de inimă, ca toţi săracii, care la opt guri flămânde mai adăugaseră una. Bursier normalist mai apoi, îşi petrecea tot anul la şcoală – iar vacanţele, în mahalaua aceea de salahori şi fanaragii, de mărunţi slujbaşi pe la primărie şi prefectură, percepţii şi tribunal.

Astfel, nu cunoscuse deplin nici viaţa cea adevărată a oraşului, se înstrăinase şi de aceea a satului. Nici în car, nici în teleguţă.

Dar din aceşti dintâi ani ai copilăriei îi rămăsese în amintire, dincolo de toate asprimile şi de toată sărăcia, un fel de lumină şi de curăţenie, o iubire de câmp şi de oamenii câmpurilor, care îl urmărise în viaţa de mai târziu. Tot timpul şcolii l-a întărit dorinţa îndărătnică să se întoarcă îndărăt, să fie de-un folos celor rămaşi la obârşie. Camarazii îi luau îndârjirea lui focoasă în glumă. Şi cum se numea Apostol, îi spuneau Apostolul. Cuvânt aruncat cu uşurătatea tinereţii, de prieteni fără răutate, care îl iubeau şi simţeau în el o putere de altă calitate omenească, dar nu puteau înţelege fanatica lui însetare de a se da, de a se uita pre sine, de a se cheltui pentru idei vagi şi generale. Apostol – îi rămăsese numele după cea dintâi cuvântare de şcolar, în

care făcuse apologia dascălului de ţară cu menirile lui apostolice. Iar Nicolae Apostol îşi însuşise de atunci celălalt înţeles al numelui din certificatul de stare civilă, ca un fel de predestinare de la care nu putea dezerta.,Ia spune tu, Apostole!” apăsau pe numele lui, cu o anumită intenţie, profesorii cu surâs blajin.

Nicolae Apostol avea răspuns la toate, trecea peste măsura colegilor de rând, se ştia iubit, preţuit şi respectat: fusese o mândrie a şcolii, era o speranţă a unei generaţii de elevi. Şi acum, deodată, în câmpul suflat de vânturi şi de bura măruntă, zgribulit în pardesiul pirpiriu, ud până la os, mergând spre o ţintă, necunoscută şi ostilă, se simţi fără pricină un „ţăran stricat”.

Cum spusese moşneagul de alături: un om dezvăţat să înfrunte duşmăniile elementelor şi duşmănia seme-nilor, cu acea răbdurie înţelepciune sub care se ascunde îndârjeala ţăranului întreg, cu puterile lui adânc înrădăcinate în sucul pământului.

„Are să treacă şi aceasta! se îmbărbătă singur. Ceasul dintâi e totdeauna mai greu.”

Moşneagul se răsuci şi îl privi bănuitor. I se năzărise o părere:

— Nu-ţi fi fiind cumva vreun inspect, ceva? Taman aşa a mai venit anu trecut, din senin, un boier de la Bucureşti. Intră el la han, se opreşte la postu de jan-darmi, merge la primărie. Nu spune cine-i şi de unde-i şi ce vrea. Iară pe urmă, după ce iscodeşte şi află el ce avea de aflat, numai ce începe a răcni şi a se mânia şi a-i trânti şi a-i face pe toţi cu ou şi cu oţet, mamă-mamă! de nu ştia care unde să intre mai degrabă-n pământ! Acuma mă tot cugetam eu, ce-i fi căutând adică dumneata la Ponoare? Nu ţi-am mai văzut ochii şi nici dumneata nu ştiai încotro-s Ponoarele noastre. Şi după ce m-am socotit eu bine, îmi pare mie că i-am dat o chicuşoară de rost... Mă tem că-i fi tot un inspect ca turbatul de mai an şi să vii să le mai faci o dată pocinogul

prema-rului şi notarului şi jăndarului şi lui jupân Aizic, cu hanul lui… Ghicit-am?

Nicolae Apostol se grăbi, râzând, să înlăture acest prepus al moşneagului:

— Fii fără teamă, moş Lecachi Colţun! Nu-s nici un fel de inspector ca să cad din senin, ceea ce ar fi greu pe asemenea vreme cu ploaie şi nori. Nu-s nici turbat, nici n-am năravsă răcnesc şi să mă mânii, nici n-am venit să fac nimănui nici un pocinog. Sunt numai învăţătorul cel nou. Trimis de stăpânire să-ţi învăţ nepoţii, dacă ai cumva nepoţi…

— Am. Nepoţi am destui! De-aş avea atâţia viţei câţi nepoţi şi de-aş ieşi cu dânşii la iarmaroc, m-aş întoarce cu droşca acasă, nu cu haramu ista de cal. Şi te-aş pofti şi pe dumneata să stai alături şi să te-nvăleşti în blănuri, ca să nu mai tremuri ca un pui de bogdaproste, de-mi zgâlţui căruţa…

În vreme ce spunea acestea, în mintea lui Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă, se petrecea desigur un proces mult mai încet şi mai laborios, căci numai după aceea părea că s-a lămurit asupra lui Nicolae Apostol şi rostului său la Ponoare.

— Aşadară, dumneata eşti învăţătorul nostru cel nou?… Iaca-i bun!

Aprobarea lui moş Zamă-Lungă nu prea avea de ce să ţină de cald lui Nicolae Apostol, îngheţat până în mă-duva oaselor. Dar tot îl bucură, fiindcă era cea dintâi vorbă omenoasă de când pornise pe drumuri străine şi duşmane. Nu ţinu mult însă nici această iluzie. Căci moşneagul se grăbi să rectifice aprobarea totală şi necondiţionată de la început, adăugând oarecare rezerve:

— Bun? Adică vorba vine. Să vedem dacă are să zică tot aşa, că-i bun, notarul, şi părintele, şi domnu Atila de la gară…!

— Domnul Atila de la gară mi-a şi dat să înţeleg cu prisosinţă că nu-i bun ploconul care i-a căzut! se simţi dator

să-l pună în curent Nicolae Apostol. Pe dânsul l-am priceput. Aştepta altceva şi i-a căzut plocon altcineva. Dar ceilalţi? De ce crezi dumneata că şi ceilalţi, notarul şi părintele, au să găsească şi dânşii că nu-i bun şi că n-au de ce se bucura?

— De!… rosti deodată prudent moş Zamă-Lungă. Spun şi eu o vorbă, ca omu… Pe urmă patima vorbei îl trase de limbă şi, lăsând la o parte prudenţa, adăugă: Poate are şi domnu notar un cumnat ori un frate care ardea numaidecât de nerăbdare să-mi înveţe nepoţii carte. Poate are şi părintele un cumătru, ori un ginere, ori un nepot, ori o nepoată… Lumea-i făcută din neamuri.

Nicolae Apostol simţi frigul pătrunzând mai adânc. Se cutremură cu un fior la gândul duşmăniilor care poate încă îl mai aşteptau.

Dar moşneagul uitase de notar şi de părinte. Vorbi, îmboldind gloaba cu codirişţea biciului:

— O ţâră de necaz ai să ai, nu zic! Necazurile trec însă cu ajutorul Domnului, şi oamenii se liniştesc. Vorba e să te ţii tare şi să nu calci şi dumneata pe urmele răposatului domnu Andrieş, Dumnezeu să-l ierte. Ca să nu păţi ca el! Mai întâi au vrut să-l mănânce alţii fript. Pe urmă s-a mâncat el singur fript…

Nicolae Apostol se răsuci, cu atenţia ascuţită.

Nu era întâia oară când auzea pomenindu-se numele predecesorului său, Andrei Colibăşeanu, ca un nume, o faimă, un exemplu de care trebuie neapărat să se păzească. Ieri şi astăzi dimineaţă, la revizorat, un funcţionar mai mărunt întâi, mai apoi revizorul îl avertizară enigmatic: „Ai să ai de lucru acolo! După ceea ce a lăsat în urmă nenorocitul de Colibăşeanu, nu e uşoară situaţia unui învăţător nou şi străin.”

Funcţionarul mărunt spusese: „Bietul Colibăşeanu”. Revizorul: „Nenorocitul de Colibăşeanu”.

Două nuanţe pentru aceeaşi compătimire, în care ghi-cise şi un adaos de dezaprobare, de dispreţ, de condamnare.

— Ce-a fost, mă rog, cu bietul acela de Andrieş Colibăşeanu? întrebă Nicolae Apostol, însuşindu-şi şi el cuvântul de milă al celorlalţi.

— Ce să fie? N-a fost nimica. A venit şi el, ca dumneata, acum douăzeci şi cinci de ani, din toată lumea, învăţător aicea în sat, la Ponoare. A fost învăţător două-zeci şi cinci de ani. Pe urmă, astă-primăvară, a pus mâi-nile pe piept şi a închis ochii. O pierit ca un pui de găină. Asta a fost...!

Nicolae Apostol, cu tot frigul şi umezeala care-i încrâncenaseră carnea, mai găsi putere să glumească, făcând din glumă oarecare diplomaţie, ca să afle ceea ce neapărat voia să ştie:

— Moş Lecachi Colţun, pot să-ţi spun că flăcăiandrul care ţi-a pus dumitale porecla de moş Zamă-Lungă n-a cam nimerit-o! Ce fel de vorbă lungă zici singur că eşti dacă strângi baierile gurii cum strânge un zgârcit baierile pungii, tocmai când vorba lungă ar face să ni se pară drumul mai scurt?

Moşneagul râse sub glugă şi încuviinţă:

— Drept este că-mi strâng baierile gurii. Dară o fac pe sfânta învăţătură creştină... De ce să mai judecăm morţii? Omul păcătuieşte în viaţă, cade la patimi urâte, unul la băutură, altul la altele – pe urmă închide ochii şi toate i se iartă... Rămâne să-l judece numai Cel-de-sus, fiindcă numai el are cumpăna cea dreaptă în mână. Pe sărmanul domn Andrieş l-au judecat toţi în viaţă, che-maţi şi nechemaţi. Acuma îl mai judecă şi nu-l iartă nici după moarte. Eu, cu mintea mea de moşneag, pot spune, să nu-mi fie păcat, că acuma, dacă Cel-de-sus l-a judecat cumva, nu i-a dat mare osândă. Mai degrabă socot că l-o iertat, cum n-are să ierte pe mulţi din cei care-l judecă şi l-au judecat pe răposatul domnu Andrieş, fie-i ţărâna uşoară! Dumneata eşti tânăr. Tinereţea-i grăbită şi necruţătoare. Repede vede, repede ju-decă, repede osândeşte! Eu pot să-ţi spun că n-a făcut nimănui nici un rău... De aceea las să-ţi spună alţii, ca să-l osândeşti după spusele, şi judecata altora... Îţi istoriseam

dumitale că a venit aci, la noi în Ponoare, acum douăzeci şi cinci de ani. Şi să vezi potriveala de-a mi-nune! Tot eu l-am adus de la gară. În altă căruţă, cu altă gloabă… Eram şi eu mai în putere. Căruţa de-atunci – mai bună; calul – oleacă mai de soi; fiindcă mai tânăr şi mai în putere fiind, uşor îmi era să muncesc din greu şi să câştig, în loc să mă lungesc la vorbă de clacă, de-am ajuns un moş Zamă-Lungă! Eu l-am adus aşadară de la gară… Era o primăvară şi sufla o boare caldă, şi era o mândreaţă pe câmpuri de-ţi mergeau toate la inimă. Pe aici pe unde trecem acum, de-s cireşii aiştia urâţi şi negri, numai floarea albă se scutura… Stătea ală-turi de mine pe scaunul căruţei şi nu-şi mai găsea astâm-păr. Se răsucea încolo şi încoace, să se uite la câmp, şi la florile de cireş, şi la florile de pe marginea drumului, şi la cer, şi la păsările cerului, care taman atuncea ve-neau noaptea, de ne trezeam dimineaţa sub streaşină cu rândunelele de anul trecut. Şi se bucura sărmanu domnu Andrieş, parcă atuncea deschidea ochii la minu-nile lumii! Pe urmă… Pe urmă a fost învăţător la noi douăzeci şi cinci-de ani şi s-a stins astă-primăvară. Era tot aşa o vreme frumoasă şi un soare şi o mândreţe ca atunci. Dară el nu mai avea ochi să le vadă toate! A pus mâinile pe piept şi i-a închis pe vecie. Iară lumea a rămas să-l judece şi să nu-l ierte nici după ce-a intrat în pământ… Asta o ştiu şi asta poate să ţi-o spună un moş Zamă-Lungă despre sărmanu domnu Andrieş, fie-i ţărâna uşoară…!

Moşneagul tăcu, privind în noroiul şoselei, unde lăsa să se târâie cureaua biciuştii, cum se joacă copiii să li se pară drumul mai scurt.

Nicolae Apostol se uita la el cu alţi ochi. Nu-i mai părea atât de lung la vorbă şi târziu la minte cum îl judecase adineauri. Sau poate ceva de altădată, o tresărire de omenie deşteptase în moşneagul osificat şi cu mintea sleită o isteţime de ochi şi de înţelegere, care-a murit de mult în torpoarea dintotdeauna. Nu-i mai păru rău că omul cel dintâi din Ponoare, întâlnit în drum, a fost acest moş Zamă-

Lungă. Dar ce, ce-a putut săvârşi înaintaşul lui, acel biet, acel nenorocit Andrei Colibăşeanu, de-l judecă toţi şi-l osândesc toţi, şi nu-l mai iartă decât un moşneag cu poreclă scornită de râsul şi ocara satului?!

Nu-şi isprăvi însă întrebările, care se mai adunau încă.

Moşneagul ridică biciuşca şi arătă spre dealurile sur-pate din stânga:

— Iacă şi Ponoarele noastre!

Satul era negru şi trist în bura mucedă a toamnei.

Capitolul III

„În ochii oamenilor întâlni aceeaşi împâclire ca în ochii vitelor răpuse de jug. Iar şcoala îi răsări înainte sub chip de aşezare pustie, cu proptele-n pereţi, să nu fugă la vale…”

Satul era negru şi trist în bura mucedă a toamnei. Case fără împrejmuiri, risipite pe surpături mâncate de ploi.

Mai degrabă bordeie decât statornice aşezări omeneşti.

Nu se vedeau pomi de livadă, nici semne de gospodărie întemeiată, acele pătule, şuri, grajduri, hambare, stoguri de fân şi ocoale care dau înfăţişare de muncă şi de agoniseală satelor harnice în ţinuturi ceva mai scoase din sălbăticie după îndelungată luptă din tată în fiu.

O adunare de suflete şi de sălaşuri primitive, părăsite de Dumnezeu şi uitate de stăpânire.

Şoseaua trecea înainte, lăsând cu un fel de scârbă, la stânga, un asemenea sat însemnat pe harta ţării cu un punct mărunt ca o murdărie de muscă.

Într-acolo cotea un drum povârnit, desfundat de şuvoaie, oblu şi lăţindu-se în şleauri glodoase.

— Aieste-s Ponoarele! rosti moşneagul, arătându-le cu vârful biciuştii. Cine le-a botezat aşa, buni ochi şi sfântă gură a mai avut! Nici că se putea să-i găsească un nume mai pe măsură.

„Aici este de lucru”, se încordă Nicolae Apostol, sumeţindu-şi pieptul în pardesiul leoarcă de apă.

Iar tristeţea şi sărăcia aşezărilor, în loc să-l înspăi-mânte, i-au îndârjit deodată hotărârea cu care venise, ca o strună

întinsă de arc.

Căci el voise satul acela, sau, în orice caz, un sat ca acela.

Într-adevăr, la minister, când a fost vorba să-i caute numele într-o listă cu ordinea de clasificaţii şi l-a găsit fruntaş printre fruntaşi, un personaj umflat de grăsime şi de solemnitate l-a privit din dosul biroului pe sub ochelari, cu oarecare uimire.

„Bravo, tinere! grăise, bătând cu latul palmei lista de clasificaţii şi certificatele care însoţeau petiţia. După cele ce citesc aci, eşti un adevărat fenomen! Iar după cuvântul directorului dumitale, înţeleg că ai drept la un loc, cum să-ţi spun? într-ales! Să-ţi alegem unul unde să-ţi cruţăm puterile, ca să ne dai altceva. Mai o carte, mai un studiu, mai nişte conferinţe – să te pregătim pentru o carieră de elită, cu înaintări la excepţional. În-ţelegi dumneata ce vreau să-ţi spun? Cu oarecare po-litică şi diplomaţie, poţi ajunge departe! Eu am nevoie de oameni de credinţă. Şi dacă-mi rămân de credinţă, pot să-i împing departe. Ce zici…?”

El a înlăturat băţos ispita şi a cerut înadins un post depărtat şi modest; o şcoală ruinată, un sat de oameni sărmani.

Împrejurări cât mai aspre, ca biruinţa să-i fie cât mai întreagă.

„Mi-ai trimis un încăpăţânat! telefonase, mai târziu personajul directorului bătrân şi blajin de şcoală nor-mală. Mă aşteptam la altceva. Şi văd că e un element care n-are să fie de fel maleabil. O pramatie din soiul ălor colţoşi, care au început a se ivi acuma… Păcat.

Aşa îl categorisise înaltul personaj din minister, vânător de protejaţi credincioşi, pe care să-i sprijine şi care mai târziu, la rândul lor, să-l sprijine, ca să alcătuiască o cimentată fortificaţie pentru procopsiri personale. Iar fiindcă nu era ceea ce căutase, personajul a strâns din umeri, lăsându-l în plata Domnului să se descurce singur, ba încă mai

trăgându-i pe lista numirilor o cruciuliţă cu cerneală roşie, să-l aibă sub observaţie pe viitor.

Directorul bătrân şi blajin aşezase receptorul pe suport fără să mai răspundă. Ce-ar fi răspuns? Cui ar fi răspuns? Cine l-ar fi înţeles? El numai îşi cunoştea şi îşi preţuia flăcăii lui, „pramatiile colţoase” pornite de bunăvoie la posturile de rezistenţă cele mai grele, cum în război se oferă voluntarii cei mai curajoşi pentru misiuni de sacrificiu, de unde adesea nu se mai întorc.

Aşa încât nu întâmplarea, ci Nicolae Apostol voise sa-tul acela, sau un sat ca acela.

— Aici este de lucru! rosti pentru el singur, îndreptându-se pe scaunul căruţei fără spătar, ca să cuprindă mai bine cu ochii mâhnitele aşezări omeneşti. Şi îndată întrebă cu nerăbdare: Iară şcoala? Unde e şcoala, mo-şule?

Moş Lecachi Colţun arătă spre case cu o mişcare rotundă de biciuşcă:

— Lasă, că tot ai s-o vezi dumneata, până ce ţi s-o înăcri sufletul de dânsa! De-aici nu-i chip s-o cunoşti chiar dacă m-aş canoni eu să te lămuresc cumu-i şi unde-i. Că nu-i fi crezând că te aşteaptă o şcoală cum au cei de la Trifeşti şi de la Vlădoaia şi de la PisculVoievodesei? La aşa sat, aşa şcoală! Cum spune vorba românului: La aşa cap, aşa căciulă! Pe aiurea oamenii s-au mai zbătut, s-au mai luminat un pic la minte, s-au mai învrednicit a face ceva. La noi?… Dacă te-ai aşteptat cumva la cine ştie ce mândreaţă, apoi putem întoarce Bălanul înapoi, să te duc la gară, de unde te-am luat… Un bordei păcătos ca toate celelalte; asta-i şcoala! O casă de babă văduană şi beteagă, care s-a tras la altă colibă, să-şi ţină zilele ca vai de dânsa, cu o sută cinci lei, cât capătă pe an orândă… Iaca, acuma, că începem să ne-apropiem, începe şi şcoala dumitale a se arăta câtu-i de mândră! Vezi din vârful biciuştii hardughia ceia mare şi galbenă, cu tabla roşă? Acolo-i hanul şi crâşma lui jupân Aizic… Apoi de-acolo mergi dumneata cu ochii în sus după biciuşca mea şi opreşte-te la a şaptea casă. Aceea-i şcoala!

Taman cum o vezi, fără poartă şi fără ferestre, de parcă-i casă pustie, cum şi este.

Nicolae Apostol îşi încorda privirea ca să desluşească printre celelalte lăcaşuri cu înfăţişare pustie şi părăginită pe cea mai pustie şi căzută-n paragină.

— Aşadar, aceea e şcoala! exclamă cu o strângere de inimă.

— Aceea-i şcoala! întări moş Lecachi Colţun. Ai s-o vezi şi mai de aproape, că pe lângă dânsa trecem.

Pe urmă, căruţa a cotit pe drumuri strâmbe şi priporâte, prin noroiul hlisos, peste o gârlă tulbure şi fără podeţ, în satul care nu se va fi deosebit prea mult de aşezările getice de acum două mii cinci sute de ani.

În ploaie, vite nemişcate, cu botul în pământ, cu copitele înfipte în băltoace presărate cu scuturătură de paie, îşi arătau sub pielea udă coastele fantomatice, ca vacile cele şapte din visul de foamete al faraonului egiptean. Una mugi plângător, chemând la o uşă închisă.

O nevastă cu doniţa deşartă îi privi trecând, cu ochii tot atât de somnoroşi şi indiferenţi ca ai vitelor.

De aproape, casele, lipite cu lut, altele cu varul străvechi, coşcovit şi mânjit cu noroi, cu acoperişul de paie putrede şi cu ochiul ferestrelor tulbure şi posomorât, păreau bordeiele unui trib african decimat de ciumă.

— Iaca şi şcoala dumitale! vesti moş Lecachi Colţun. Văd că i-au pus nişte proptele-n perete s-o ţină de subsuori. Asta-i treabă nouă. Până acuma stătea în picioare şi fără cârji. Se vede c-au proptit-o să nu fugă la vale, la hanul lui jupân Aizic!

Nicolae Apostol îşi privi şcoala cu ochi dureroşi.

Şcoala îl privi şi ea, cu ferestrele ei sparte şi negre, ca două orbite dintr-o tidvă de mort.

Capitolul IV

„Poate nimeni nu este de osândit, fiindcă nimeni nu poale deosebi vinovaţii de victime?”

— Nu-mi tot scoate dumneata mie ochii cu legea, domnule învăţător! Legea spune, legea drege, legea face! Cunoaştem noi câtă putere are legea, că nu suntem întâia oară primarele comunei. Este, domnule notar…?

Notarul Ilie Bosânceanu nu spuse nici că este, nici că nu este. Îşi căută de lucru în sertar, tot răsucind nişte sigilii pe care parcă atunci le vedea întâia oară.

Domnul primar interpretă în felul său această abţinere.

Se întoarse, făcând cu ochiul întâi spre părintele Ştefan şi şeful de post; pe urmă spre Nicolae Apostol:

— Nu spune nici că da, nici că ba, fiindcă asta-i aduce aminte de-un rămăşag pe care l-a pierdut anţărţ la jupân Aizic! Atuncea i-am numărat noi tuleiele sale de spân şi-am pus rămăşag că mai degrabă ajung eu a şăsa oară primar decât să-i crească lui al şaselea fir de păr în barbă. Ceea ce s-a fost văzut înainte de vremea secerii, când iar au venit conu Lascarachi şi ai noştri la putere, şi iar s-a trezit cu mine pe cap primar. Dară fir nou de păr în barbă nu s-a aflat să-i mai fi crescut. Fiindcă trebuie să ştii, domnule învăţător, că asta-i regulă!… Conu Lascarachi n-are nădejde în altcineva decât în mine când vin ai noştri la putere. Şi după cum ai băgat poate de seamă, vin cam des. Iară când vin, stau cam mult. Este, domnule notar?

— Asta-i drept! aprobă notarul trântind un sigiliu cu tuş pe o foaie de hârtie – poate o adeverinţă autentificată, garantând că partidul lui conu Lascarachi şi al domnului primar vine cam des la putere, şi când vine, stă cam mult.

— Nu înţeleg ce are de-a face partidul şi puterea lui conu Lascarachi al dumneavoastră cu cele ce spuneam eu?! se mişcă Nicolae Apostol de pe scaun, ridicându-se cu un început de nerăbdare.

— Are de-a face, şi ai să vezi că are dacă ai şi dumneata puţintică răbdare! îl asigură domnul primar Ioniţă Ţăpu. Te rog aşază-te pe scaun şi ascultă-ne şi dumneata. Ne-ai chemat, ne-am lăsat alte treburi, am venit şi te-am ascultat. E rândul dumitale acuma. De trei zile de când ai picat aicea,

am stat şi te-am lăsat să vorbeşti şi să te frământi, ca să mă lămuresc. Eu, domnule învăţător, pot spune că sunt straşnic cunoscător la oameni. Acum te cunosc, cum l-aş cunoaşte pe frate-meu, dac-aş avea frate. Şi am să-ţi spun verde în faţă ce-am văzut şi ce-am cunoscut… Cred că nu te supără?

— Dimpotrivă…!

— Mai întâi, iată ce-am înţeles eu la dumneata: eşti tânăr. Tânăr grozav…

— Pentru ca să se vadă cât sunt de tânăr, nu era nevoie de trei zile, domnule primar. Mă arăta chipul şi puteam să arăt la nevoie şi certificatul de naştere. Nu pricep, însă, de când tinereţea e un păcat…?

— Nu zic că e păcat. Dar tinereţea are păcatele ei, şi dumneata ai păcatele tinereţii. Tinereţea vrea să schimbe lumea! Şi lumea nu vrea să se schimbe cu una, cu două. O fi scriind el frumos la cărţile dumitale, că bine-ar fi să se prefacă lumea aşa şi pe dincolo. Aşa scrie şi în evangheliile părintelui. Numai că ceea ce scrie frumos la carte rămâne în carte, iar lumea merge înainte după tocmelile ei. Răposatu Andrieş Colibăşeanu tot aşa venise, valvârtej, vestind că face şi drege, că schimbă şi primeneşte. Pe urmă ce-a făcut şi ce-a dres el nu-ţi doresc să faci şi să dregi dumneata! Este, domnule notar?

— Ba încă ce fel de este! fu de acord notarul, înălţând de pe condici ochii spălăciţi şi faţa lui roşcată de spân.

Domnul primar Ioniţă Ţăpu păru deplin încântat de aceste aprobări, care dovedeau deplina armonie între cele două organe administrative.

Urmă:

— Asta e una! Al doilea, domnule învăţător, este că dumneata, fiind străin de locurile şi de oamenii de aici, prea te pripeşti să te amesteci în treburile lor şi ale noastre. Las la o parte că n-ai căderea. Dar o spun pentru binele dumitale. De asta am ţinut să ştii că mă aflu a şăsa oară primarul Ponoarelor. De treizeci de ani îi cunosc pe toţi, ştiu cum merg lucrurile şi cât poate pielea fiecăruia. Încât, dă-

mi voie să mă mir că te-ai găsit dumneata, venit din toată lumea, să ne înveţi cum şi ce trebuie să facem. Mă rog, cine te sileşte pe dumneata să dai sfoară în sat, să chemi şi să aduni oamenii? Dumneata ai şcoala dumitale. Te duci la datoria dumi-tale şi aştepţi. Vin diavolii la şcoală? Bine! Liber eşti să-i muştruluieşti până ce scoţi duhul dintr-înşii, să-i faci dobă de carte, dacă statul te-a trimis pentru asta. Acolo eşti dumneata stăpân. Nu vin? Se schimbă socoteala. Lasă-mă pe mine să văd de ce nu vin şi să iau eu urmările mele… Este, părinte?

Părintele Ştefan privea pe fereastră, cu mâinile în poalele anteriului, ca şi cum n-ar fi auzit.

— Este, domnule şef de post? se adresă atunci dom-nul primar către altă persoană din auditoriu: şeful de post, strâns în tunica albastră, încătărămat în curele şi cu cizmele gemând o gamă întreagă de scârţâituri la cea mai mică mişcare.

— Este, domnule primar! Dumneata, care va să zică, ne ceri concursul nostru, şi noi, ca organe de execuţie, care va să zică, executăm. Dacă e cazul. Spun dinainte: care va să zică, dacă e cazul!

— Vezi? triumfă domnul primar Ioniţă Ţăpu. Dar să ne întoarcem la ale noastre. Să zicem că n-am nimic împotrivă. Dumneata eşti tânăr, vii cu orânduieli noi, aşa cum te-au învăţat profesorii de la Bucureşti. Aduni gos-podarii, le spui câte-n lună şi-n soare despre foloasele cărţii, îi sfătuieşti să-şi trimeată plodurile la şcoală, îi ameninţi cu amenda. Ce-ai făcut dumneata cu asta? Te înşeli amar dacă-ţi închipui că de trimis plodurile la şcoală le arde lor acuma. De două săptămâni de când tot curge de sus, de-au putrezit şi pietrele, abia ieri s-a îndurat Domnul şi s-a răzbunat vremea de bine, de rău. Toţi aşteaptă să se zvânteze oleacă pământul, şi n-au să mai ajungă cum să se împartă la câmp, până ce nu dă îngheţul. Pentru dânşii şi pentru boieresc. Ţi-ai făcut dumneata întrebarea cum rămân cu datoriile la boieresc? Unii au contract făcut colea la primărie, cu bani

luaţi înainte de la conu Lascarache, alţii de la coana Catinca Ştirbuleasca, alţii de la domnul Solomonică Fişer. Au luat astă-iarnă şi nu s-au plătit, iar la iarnă din nou au să mai ceară şi din nou au să mai capete. Că nu-i fi crezând dumneata că la iarnă au să pună cartea dumitale în ceaun s-o fiarbă, fiindcă încă n-am auzit pe ni-meni că s-a săturat mâncând hârtie. Este, domnule notar?

Notarul înlocui răspunsul cu o strâmbătură chicotită de râs, destinată să arate lui Nicolae Apostol cât de absurdă şi comică îi este pretenţia să convingă autorităţile comunei Ponoare despre utilitatea născocirii lui Gutenberg.

Părintele Ştefan privea absent şi trist pe fereastra tulbure, afară, cu palmele sprijinite pe genunchi. Şeful de post surise pe sub mustaţa răsucită în sfârcuri, scârţâindu-şi uşor cizmele într-o destindere de om care vrea să arate că e grăbit şi că mai are, „care va să zică”, şi alte treburi decât să asculte atâta vorbă de clacă.

Mulţumit de această aprobare generală şi de acest modest succes oratoric, domnul primar Ioniţă Ţăpu se întoarse din nou către învăţătorul cu idei năzdrăvane:

— Poftim! Merg mai departe. Ca să vezi de ce vreau eu să te apăr spre binele dumitale. Să zicem că i-ai adunat. Binee! Le vorbeşti despre foloasele cărţii şi ale învăţăturii. Că numai cine are carte are parte. Că numai învăţătura, deşteaptă pe om. Mă rog, tot ce-am mai auzit! şi când le vorbeşti dumneata mai frumos, are să se ridice unul şi are să te întrebe pe dumneata la ce i-a folosit oare cartea răposatului Andrieş Colibăşeanu? Atuncea toţi au să-şi dea ghionţi, şi tare aş vrea să ştiu cum ai să le poţi răspunde…?

— Nu purta dumneata grijă de asta, domnule primar. Am să mă descurc eu.

— Poate…

— Nu poate. Sigur.

— Ehei! Tinereţe-tinereţe! Tot aşa l-am auzit acum vreo douăzeci şi cinci de ani şi pe răposatul Andrieş. Nu se îndoia de nimica. Şi mai ales, săracul, nu se îndoia de

dânsul. Că nimeni şi nimica nu-i poate sta în cale. „Sigur!” Asta era vorba lui pe atunci. Că el are să ne facă local de şcoală în cinci ani. Sigur! Că el are să ridice satul, să ne facă locaş de citire, să ne înveţe gospodărie şi plugărie, pe noi, care o cunoaştem din neam de nea-mul nostru, fără cărţi şi alte drăcovenii. Să nu fie casă fără livadă, gospodar fără perechea lui de boi, copil fără certificat de patru clase. Câte şi mai câte. Sigur! Când te-am auzit pe dumneata spunând, părea i-am auzit glasul lui…

— Eu nu ştiu de ce-mi tot pomeneşti numele şi faptele unui om pentru care n-am nici un fel de răspundere? îşi pierdu răbdarea Nicolae Apostol. De trei zile, unde mă întorc, mă lovesc numai de numele acesta. Am înţeles, din cele ce mi s-au spus, că n-a făcut cinste breslei noastre. Orice pădure are uscăturile ei. N-am drept să-l judec, nici să-l osândesc. Dar nici nu-l apăr. Pentru ce-a făcut şi pentru ce n-a făcut mai ales, Dumnezeu să-l ierte şi să-l iertăm şi noi, oamenii! Eu sunt venit aici tocmai ca să fac ce n-a făcut el şi să îndrept ce-a stricat el…

— Sigur? Întrebă notarul Ilie Bosânceanu, cu o in-tenţie de batjocură, pe care Nicolae Apostol n-o bănuise la o făptură atât de jigărită şi de becisnică.

— Precum vezi şi dumneata! Sigur! rosti cu aceeaşi pornire de harţag tânărul învăţător.

Şi în aceeaşi clipă regretă că a pierdut stăpânirea de sine.

Roti privirea la oamenii aceştia poftiţi de el în sala scundă şi întunecoasă a primăriei, ca să le arate hotărârea şi planul lui de muncă, să le ceară sfat, ajutor, să-i zguduie din nepăsarea lor adormită. Şi îşi recunoscu îndată greşeala. Văzu zădărnicia acestei amăgiri.

Erau oameni morţi.

Nu-i mai putea scoate nimic din scufundarea unde se simţeau bine şi împăcaţi, rozând fiecare din ciolănaşul procopselii sale. În trei zile avusese putinţa să prindă şi pricinile ascunse ale neîncrederii sau duşmăniei care-l întâmpinau la fiecare pas.

Notarul Ilie Bosânceanu vânase locul pentru un frate cu două clase de şcoală de meserii, eliberat de doi ani din armată şi încă necăpătuit. Şeful de post, dom' Stănică, zis Care-va-să-zică, după urgiile de anul trecut, din 1907, când pretutindeni prin vecini s-au răsculat satele şi-au dat foc acaretelor boiereşti, nu putea să vadă cu ochi buni un dascăl venit să scormonească oamenii şi să le bage gânduri năstruşnice în cap. Pregătea chiar un raport confidenţial în acest sens. Primarul, cunoscut mai mult sub numirea de Ioniţă-Vulpoiul decât pe nu-mele cel adevărat, de Ioniţă Ţăpu, era într-adevăr un vulpoi bătrân, isteţ la minte şi viclenit după o îndelungă experienţă de viaţă, care-l ţinuse mereu între ciocnirile celor mari şi celor mici, între ciocan şi nicovală. Fost logofăt boieresc şi de treizeci de ani om de încre-dere al lui conu Lascăr Sofian, deputat al guvernului şi vicepreşedinte al Camerei, dorea în aceeaşi măsură, pentru pacea comunei şi respectul contractelor de munci agricole, un dascăl care să se dea uşor la brazdă şi să nu zădărască răbdarea gospodarilor, îmbuibându-le capul cu năzdrăvănii din cărţi. Iar părintele Ştefan, unchiaş bolnav şi fără vlagă, părea absent de la toate acestea şi asculta fără să audă, privea fără să vadă.

Nicolae Apostol încercase cu fiecare în parte să-i câştige hotărârii lui tinereşti şi colcăind de neastâmpăr.

Nu izbutise.

Nu izbutea nici acum, când îi rugase să se adune şi să-l asculte îndelaolaltă, pentru ajutor la fapte mai mici şi mai apropiate. Copiii uitaseră drumul şcolii şi se pare că nici nu-l prea cunoscuseră. Cocioaba era ruinată, pustie, fără ochiuri de sticlă la ferestre, cu bănci şchioape, cu soba dărâmată. Căzut singur şi străin în această părăginire, nădăjduise deocamdată să capete de la autori-tăţile comunei ajutor de faptă şi de cuvânt, pentru a aduna elevii la şcoală şi pentru a cârpi coliba numită şcoală, aşa ca să poată primi sub acoperiş cei vreo patruzeci, poate cincizeci

de copii, până la primăvară, când avea să se aştearnă la o ispravă mai cu temei.

Dăduse greş. Oameni morţi. Suflete toropite într-o mare împăcare cu stările scufundate, de unde nu vedeau nici o trebuinţă şi nici o grabă a vreunei schimbări.

Nu mai era vorba de un ajutor cot la cot şi cuvânt la cuvânt. Ci încă mai greu, se vedea nevoit deocamdată să lupte cu o ostilitate îndărătnică faţă chiar de ceea ce ar fi încercat şi poate ar fi izbutit să înfăptuiască singur, numai cu puţinele lui puteri.

— Care va să zică, aceasta e chestiunea! se ridică şeful de post, domnul Stănică, acompaniat de scârţâiturile cizmelor şi ale curelelor. Dumneata convoci, care va să zică, satul la o adunare sub cerul liber…

Nicolae Apostol se înălţă la rândul lui de pe scaun, adresându-se tuturor, de la unul la altul:

— Dar, domnule şef de post, domnule primar, părinte, domnule notar, înc-o dată vă rog să rămânem bine înţeleşi! Nu e vorba despre nici un fel de convocare. Nici un fel de adunare sub cerul liber sau neliber. Cum aţi spus singuri, sunt străin aci. Oamenii nu mă cunosc. Nu prea îmi par a cunoaşte nici care e rostul unui învăţător şi al unei şcoli în satul lor. Fiindcă mâine e zi de duminecă, m-am gândit să folosesc ceasul când ies de la biserică, să le spun câteva cuvinte şi să ne cunoaştem. Socoteam că n-ar strica să mă ajutaţi unul dintre dumneavoastră. Bunăoară, părintele sau domnul primar. Să mă înfăţişeze gospodarilor, ca pe-un străin ce sunt, venit cu hotărârea să rămân aici şi să fiu de-o ispravă, până la bătrâneţe. Asta e tot! Ţin să vă spun dinainte că nu fac, n-am făcut şi n-am să fac niciodată nici un fel de politică. Aşa că am să le vorbesc oamenilor despre necazurile lor şi leacurile necazurilor acestora, despre folosul şcolii şi al învăţăturii, ca să priceapă singuri de ce trebuie să-şi trimită copiii la carte. Asta e tot. Fiţi sigur, domnule primar, că n-am să rostesc nici o vorbă pentru sau contra lui conu Lascăr al dumitale…

— Ba pentru conu Lascarache al nostru poţi spune câte vrei şi ce vrei! Nu te opreşte nimeni. Dimpotrivă! Are să fie foarte mulţumit când are să ştie că are aici un om de încredere, gata să lucreze alăturea cu mine pentru binele comunei şi al gospodarilor.

— Se poate! Dar eu n-am venit aici să fac nici un fel de politică şi să fiu omul unuia sau altuia.

— Lasă, nu te mai aprinde aşa de repede! vorbi cu un râs şiret în ochi domnul primar Ioniţă Ţăpu. Despre aceasta mai avem timp să vorbim noi. Oleacă de politică trebuie să învârtă omul, că altfel nimica nu se poate face pe lume, nici bine, nici rău. Este, domnule notar?

Notarul, Ilie Bosânceanu, făcu oarecare rezerve, bazate pe experienţa lui personală, şi încă îndestul de proaspătă:

— Câteodată, este, şi câteodată nu este! Fiindcă dă-mi voie pentru ca să vă întreb. Conu Lascarache mi-a făgăduit el mie ori nu că-l aduce aicea pe frate-meu Costică în locul răposatului Andrieş Colibăşeanu? I-am fost sau nu i-am fost de credinţă? Răspund tot eu. I-am fost, şi încă i-am fost chiar atuncea când conu Lasca-rache nu era la putere. Şi la ce mi-a folosit mie, oare, dacă i-am fost de credinţă? Răspund tot eu. Nu mi-a folosit nimica. Pentru că stăpânirea ne-a trimis pe dumnealui (făcu din capul spân şi roşcat spre Nicolae Apostol). Pe dumnealui, care e străin de comună şi străin de judeţ şi străin de partidul şi de interesele lui conu Lascarache.

— Poate a avut pe cineva mai tare la centru! se dădu cu părerea domnul primar Ioniţă Ţăpu. De unde ştim noi? Ori poate înadins conu Lascarache a lăsat să se facă lucrurile singure, ca să vă împace pe toţi. Dumneata ţineai să-l aduci numaidecât pe Costică, domnul Atila de la gară, pe fratele coanei Lenţei, părintele Ştefan, pe duduia Mărioara, nepoata coanei preutesei. Este, părinte Ştefane?

Părintele Ştefan, privind pe geam, cu ochii împâcliţi şi bătrâni, făcu un semn de renunţare cu mâna.

— Este! afirmă cu energie domnul primar Ioniţă Ţăpu. Ce să ne mai ascundem după deget? Vă spun eu că este, şi fiindcă este, ca unul care mă pricep cum se învârte o ţârâ de politică, pot să vă spun şi care a fost socoteala lui conu Lascarache. Dacă o numea pe duduia Mărioara, erai nemulţumit dumneata şi domnul Atila de la gară. Şi aveaţi cuvânt să rămâneţi nemulţumiţi. Dacă îl numea pe cumnatul lui domnul Atila, era nemulţumit părintele, că nu-şi mai găsea zi bună acasă cu coana preuteasa, şi aveai să rămâi nemulţumit dumneata, ca unul care l-ai slujit cu credinţă chiar când eram noi şi cu conu Lascarache în opoziţie. Dacă îl numea pe Costică al dumitale, avea drept să se plângă părintele şi domnul Atila. Oricum făcea şi oricum dregea, împăca unul şi amăra doi. Aşa a făcut pace. S-a spălat pe mâini ca Pilat din Pont, cum scrie la evangheliile părintelui, şi a lăsat pe cei mai mari de la Bucureşti să ne trimeată unul care nu e nici cumnat cu domnul Atila, nici nepot de-al coanei preutesei, nici frate cu dumneata. Este, domnule învăţător?

— Aici suntem de aceeaşi părere! încuviinţă surâzând Nicolae Apostol. E singurul lucru la care n-am nimic de spus. V-am căzut plocon fără să fiu rudă cu nimeni şi fără să fiu omul nimănui…

— Nimic nu se ştie! îl întrerupse domnul primar Ioniţă Ţăpu. Azi nu eşti, şi mâine se poate întâmpla să fii. Fără de asta nici că se poate. Şi, iaca, bate palma aici! Ţi-o spun eu că n-are să treacă un an, şi ai să fii omul lui conu Lascarache, ca mine şi ca toţi câţi ne vezi şi care ne dăm socoteală cine le învârte şi cum se învârt lucrurile pe lume… Ca să isprăvim, rămâne aşa: dumneata faci cum crezi. Aduni oamenii? Adună-i! Vrei să le vorbeşti? Vorbeşte-le! Eu mi-am făcut datoria şi te-am povăţuit să n-o iei prea repede. Zici că ai să rămâi toată viaţa la noi. Aşadară ce te grăbeşte? Ai să tot ai timp, până ce ţi-o ieşi peri albi, ca mie şi părintelui. Încolo, mai mult n-avem ce face!… La bugetul lui ianuarie vom căuta cu domnul notar, după ce i-o trece

necazul, să punem o sută, două de lei pentru reparaţia localului de şcoală şi pentru câteva bănci. De la noi, puţin. De la Domnul, mai mult! Domnule şef de post şi domnule notar, fiindcă tot suntem aici, să trecem la oarecare chestiuni de-ale noastre. Am primit poruncă de la conu Lascarachi…

Nicolae Apostol înţelese că nu mai are de aşteptat nimic de la nimeni.

Strânse mâinile. Simţea nevoia să iasă mai repede la aer.

— Merg şi eu cu dumneata. Avem drumul împreună… vorbi moale părintele Ştefan.

Şi merseră o bucată de drum împreună, unul după al-tul; părintele Ştefan înainte, învăţătorul în urmă, fiindcă în noroiul desfundat de roţi se afla numai o singură potecă îngustă, bătută de paşi şi zbicită de vânt.

La despărţire, mâna preotului întârzie fără vlagă, nehotărâtă în mâna viguroasă a tânărului. Ca după o mare sforţare, întrebă cu acelaşi glas absent, ocolindu-i pri-virea şi uitându-se pe alături de el, peste umăr, pe ponoare, la casele strâmbe şi fără împrejmuiri:

— Tot la Aizic stai?

— Tot, părinte Ştefane… încă n-am găsit o odaie într-o casă omenoasă…

— Şi nici n-ai să găseşti uşor. E un sat foarte sărac.

— Văd, părinte! Am început să-l cunosc. E un sat foarte sărac şi cred că avem datoria să-l ridicăm noi. Am fosT. Prin câteva case tot căutând un culcuş. M-am înspăimântat. Mai înfricoşătoare ca mizeria e lipsa de iniţiativă şi de chibzuinţă pentru a lupta împotriva acestei mizerii.

— Vorbeşti ca sărmanul Andrieş Colibăşeanu, acum douăzeci şi cinci de ani, când venise şi el tot aşa…

Părintele Ştefan nu isprăvi ce voise să spună despre Andrieş Colibăşeanu. Înlocui cuvintele cu un gest nehotărât al mâinii slăbănoage, arătând spre deal, poate drumul pe unde venise predecesorul lui Nicolae Apostol cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, poate cimitirul unde se odihnea acum.

Nicolae Apostol se încruntă, cum făcea acum de câte ori auzea numele acesta.

Vorbi, încordându-şi pieptul, cu o aţâţare tinerească:

— Nu ştiu ce-o fi vorbit acest Andrieş Colibăşeanu acum douăzeci şi cinci de ani. Văd însă ce-a făcut el. Mai ales văd ce n-a făcut. Şi nu pot să-l absolv. A fost un dezertor de la datorie. Destinul nostru e ca al ostaşilor pe care îi trimitea Atena sau Roma să apere cetatea. Nu trebuiau să se întoarcă decât pe scut sau sub scut. Să învingă sau să moară la datorie…!

— Poate şi sărmanul Andrieş a murit la datorie, spuse cu glas încet părintele Ştefan. Sunt fel de fel de chipuri de a muri la datorie. Unii cad răpuşi dintr-o singură lovitură… Alţii sunt răpuşi cu încetul. O moarte de la zi la zi…

— Oricum, nu e cazul lui, părinte. Nu înseamnă că ai căzut la datorie Când ai sfârşit viaţa alcoolic, când ai trăit cu o femeie în afară de lege, când te degradai primind băutură de la oricine, cerând, când te ridicau alţii din şanţuri. Nu e o moarte la datorie când ai lăsat o şcoală cum am găsit-o eu… Ştiu, părinte! Nu e nici omeneşte, nici creştineşte să judeci faptele unui om după moarte şi să-l condamni pentru faptele din viaţă. Dar dumneata nu înţelegi se înseamnă pentru mine să mă întâlnesc numai cu faptele lui, cu numele lui? Să lupţi cu moştenirea aceasta? Aşa cum a trăit el şi aşa cum şi-a înţeles el rostul aici, nu s-a omorât numai pe el, n-a omorât numai încrederea oamenilor de aici în şcoală şi în carte. A omorât şi ceva din viitor! E ca un hoit care lasă duhoare de putreziciune chiar după ce a fost ridicat şi îngropat.

— Nu spune aşa, domnule învăţător, încercă părintele Ştefan să apere cu puterile lui vlăguite amintirea mortului. Viaţa nu e aşa de simplă cum o vrea tinereţea…

— Ba aşa, părinte! Este! se îndârji Nicolae Apostol. Când o tragi înainte ca o linie dreaptă şi când o urmezi ca pe-o linie dreaptă, e simplă. Înţeleg simţământul dumitale. Ca slujitor al bisericii creştineşti, e rolul dumitale să aperi greşelile

celor slabi şi să ceri iertare lui Dumnezeu şi lumii pentru greşelile lor…

— Nu e vorba de rol! grăi mai departe, cu privirea absentă, părintele Ştefan. Nu vorbim aici – eu în nu-mele bisericii, dumneata în numele şcolii. Suntem înainte de toate oameni. Vorbim ca oameni…

— Ca oameni. Poftim, vorbim ca oameni, părinte! Ca om, cum explici şi justifici o existenţă nenorocită, aşa cum a fost a predecesorului meu? Cum o explici şi cum o ierţi? Este în noi o pornire să compătimim şi să iertăm păcatele celor slabi şi învinşi, fiindcă aceasta ne dă amăgirea unei superiorităţi. Ne simţim mai tari prin comparaţie. Căci este o diferenţă între situaţia umilitoare de a cere şi a aştepta tu milă şi iertare şi între situaţia privilegiată de a acorda tu milă şi iertare altuia care s-a dovedit mai inferior înarmat în viaţă. Orice nenorocit îşi găseşte consolare de îndată ce poate compătimi o nenorocire încă mai gravă ca a lui. Dar lepădându-ne de aceste vicleşuguri ale sentimentului, judecând obiectiv o viaţă, în afară de noi, ce rămâne ca faptă din ce-a lăsat în urmă un Andrieş Colibăşeanu? Ce-a fost bun? Ce-a lăsat bun? Un singur lucru măcar bun, care să absolve zece rele! Este ceva?… Poţi să-mi spui dumneata, părinte, un singur lucru bun despre acest Andrieş Colibăşeanu…?

— Nu era un om rău, rosti molcom părintele Ştefan. Era un om slab şi nefericit.

— Vezi? Nici dumneata nu poţi descoperi o singură faptă bună. „Nu era un om rău.” Aceasta n-ajunge când ai fost venit aci ca să plăteşti o datorie societăţii. „Era un om slab şi nefericit.” N-ai voie să fii slab când ai acceptat să-ţi îndeplineşti o misiune care ţi-a fost încredinţată după ce tu ai cerut-o. Ce-ar fi mâine dacă ne-am declara toţi slabi şi nefericiţi?

— Eşti foarte tânăr! încheie părintele Ştefan. Avea dreptate primarul: grozav de tânăr.

Dar după despărţire, se întoarse de la cei dinţii paşi îndărăt şi se uşură de o piatră care-i rămăsese de mult pe inimă. Vorbi tot aşa, mereu ocolind privirea lui Nicolae Apostol:

— Mă gândesc că trebuie să stai foarte rău la hanul lui Aizic. Dacă aş avea ceva mai încăpător acasă…

— Lasă, părinte Ştefane! Te rog mult să nu te gândeşti la toate acestea. Sunt deprins să mă descurc singur.

— Ştiu, ştiu. Văd că eşti un om dintre cei care se descurcă singuri şi repede… Dar, oricum! Mă muncea gândul alaltăieri noaptea, că nu puteam dormi şi mă răsuceam în pat. Ai şi dumneata drept să întrebi: „Doamne, în ce lume am căzut? Ce fel de oameni sunt aceştia…?” Şi n-aş vrea să crezi… Poate ai aflat. Casa mea nu-i o casă unde să găsească voioşie şi poftă de viaţă un om. Mi-am îngropat trei copii de oftică: două fete şi un fe-cior. Al patrulea zace acuma. Abia a scăpat de la oaste şi mi l-au adus în căruţă, să-l pun în pat. Îi cresc şi, cum ajung mari, mi-i cheamă Domnul la dânsul…

— Dar nici n-aş fi primit, părinte, să fiu povara cuiva.

— Asta o spui aicea şi acuma! Dar noaptea, când nu poţi dormi de ploşniţe la hanul lui Aizic, ştiu că nu poţi spune la fel… Chiar aşa cum sunt lucrurile, încă s-ar mai face ceva dacă acasă aş hotărî numai eu. După cum n-a scăpat însă din vedere să amintească domnul primar, preuteasa mea nu prea ar avea de ce să-ţi iasă înainte cu pâine şi sare. Aştepta locul dumitale pentru o nepoată de-a noastră. O nepoată cu câteva clase de profesională. Eu înţeleg… Dumneata ai toate drepturile, fiindcă ai fost pregătit pentru dăscălie. Ceilalţi, şi nepoata mea, ca şi fratele notarului, ca şi cumnatul lui Atila Gheorghiu, de la gară, trăgeau şi ei nădejde, fără drepturi, cum e obiceiul pământului. Ai venit dumneata. Ne-ai liniştit pe toţi… Poate e mai bine. Are să fie poate mai de folos pentru sat. Trebuie să ştii că nici nu m-am prea ames-tecat cine ştie cât pentru nepoată-mea. N-am nici putere îndestulă pentru asta şi n-avea nici dânsa de ce

să se aştepte la cine ştie ce… Am aruncat o vorbă, ca să capăt linişte acasă. Femeile înţeleg mai puţin, chiar când vârsta ar fi trebuit să le aducă mai multă cuminţenie. Încât vezi şi dumneata…

— Părinte Ştefane, dă-mi voie să te rog, fără supărare, să nu mai pomenim niciodată despre aceasta. Se poate vedea că n-am căutat un loc de odihnă. Dacă aşa ar fi fost, aş fi găsit altul! Am căutat unul de muncă grea, ca să pot fi de-un folos acolo unde e nevoie de oameni tari. Eu am nădejde că am s-o isprăvesc bine. Îmi pare numai rău că am tulburat atâtea socoteli de ale altora… Acestea nu le pot lua însă drept pricini de supărări adânci şi durabile. Au să se potolească neplăcerile, şi atunci avem să punem umăr lângă umăr, să scoatem satul acesta de unde se află…

Nicolae Apostol arătă satul cu drumurile negre şi prăvălate, casele într-o râlă, acoperişurile negre de paie, vitele clefăind în ogrăzi fără împrejmuire, mugind lângă fântâni cu jgheaburile sparte.

— Pentru asta să ne adunăm puterile, toţi, părinte…

— Cei care au puteri, tinere domnule învăţător. Cei care au…

Iar spunând acestea, preotul bătrân şi adus de spate, în anteriul sărac, decolorat pe umeri, porni, înotând în noroi, pe uliţa strâmbă, spre casa lui care nu era cu mult mai arătoasă decât a celorlalţi troglodiţi din satul Ponoare.

Capitolul V

„Jupân Aizic avea o înţelepciune a lui şi a neamului său prin multe încercări trecut.”

— Mai miroase a afumat? Mai miroase a zupă?

— Nu, domnule Aizic! Miroase a lapte, cum e dat laptelui să miroase, şi încă a lapte foarte bun.

— Atunci sunt tare bucuros.

Domnul Aizic îşi manifestă bucuria frecându-şi mâinile şi plimbându-se în papucii de pâslă de jur împrejurul mesei.

Nicolae Apostol regretă că spusese slujnicei, cu două zile mai înainte, oarecare lucruri neplăcute despre mirosul

laptelui şi despre oala în care a fost fiert.

De atunci, domnul Aizic se simte dator să-şi servească singur clientul, şi după ce aduce ceaşca de lapte, cu feliile de pâine neagră, veche şi lutoasă, se învârte aşteptând aprecieri elogioase şi căutând sămânţă de vorbă. Nicolae Apostol înghite în silă sub privirea unui străin.

Ar vrea să-l vadă plecat mai repede, iar domnul Aizic n-are de ce pleca.

E mai întâi la el acasă şi socoate noul învăţător nu numai un chiriaş, ci un oaspe, cu drept să se bucure de toate onorurile gazdei. Mai apoi, e foarte fericit că are prilej să stea de vorbă cu un om sosit din regiunile civilizate; un tânăr isteţ şi cu carte, care se poate întâmpla mâine să-şi cucerească loc de fruntaş în treburile satului, dacă nu cumva chiar şi mai departe de sat, dincolo, în treburile ţinutului. După cum arată semnele vremurilor, de la răscoalele de anul trecut, sfetnicii din Bucureşti caută puteri proaspete în lumea satelor. Făgăduiesc şi pregătesc legi pentru dânşii, obştii şi bănci, pomenesc tot mai des despre reforme şi drepturi, aşa cum se vorbeşte la Cameră şi cum se scrie la gazete. Învăţătorul cel nou îi pare un om ca pentru aceşti vremuri care se vestesc. Iar o veche experienţă personală a domnului Aizic, şi alta mai veche, a timpurilor, l-au învăţat de mult că pe asemenea oameni e mai bine să-i câştigi de partea ta decât să-i câştige vecinul.

Oprindu-se în faţa mesei şi aşteptând să termine înghiţiturile Nicolae Apostol, întrebă cu o îngrijorare bănuitoare:

— Dumneata l-ai cunoscut deja pe conul Lascarache al nostru?

— Nu, domnule Aizic.

— Nu face nimic! îl consolă hangiul. Ai să-l cunoşti numaidecât. Ţi-o spun eu! Şi are să fie bine. De aşa o persoană distinsă ca domnul Sofian n-au noroc toate ţinuturile din România…

— Să fie sănătos!

— Să fie, că avem cu toţii nevoie de oameni ca dumnealui. Pe urmă, şi dumnealui are nevoie de oameni ca noi. Cum spun gospodarii de pe aici: o mână spală pe alta şi amândouă obrazul… Domnule învăţător, am să vă zic eu ceva…

— Poftim…

— Am ascultat ieri ce sfătuiau unii şi alţii la mine în prăvălie, la un păhărel de rachiu. După ce-ai vorbit dumneata, s-au adunat.şi dânşii ca să vorbească. Aşa-i omul făcut! Ascultă întâi pe altul, după aceea se duce şi el să vorbească cu alţii despre celălalt. Eu pot să vă zic, domnule învăţător, că după cele ce-am auzit eu, numaidecât are să vină conu Lascarache şi are să vă cheme şi are să vrea să vă cunoască şi are să spună să-i fiţi domniei-sale om de încredere fiindcă are nevoie de un aşa om. Asta pot s-o jur eu pe copiii mei. Poate te îndoieşti, domnule învăţător?

— Nu! continuă să răspundă monosilabic Nicolae Apostol, uitându-se semnificativ la uşa pe unde ar vrea să-l vadă plecat pe domnul Aizic cât mai curând.

— Nici nu trebuie să te îndoieşti. Eu îl cunosc pe conu Lascarache şi ştiu după ce umblă dumnealui. Şi fiindcă îl cunosc şi ştiu după ce umblă, zic că nu poate să lase un om ca dumneata, să pună mâna pe dânsul alţii, alde domnul Spirică Necşulescu. Se fierbe ceva în ţară, domnule învăţător. Poate pretinzi dumneata că nu se fierbe?

— Nu pretind nimic.

— Nu pretinzi dumneata nimic, fiindcă ştii mai bine decât un jâdan bătrân şi prost ca mine. Se fierbe ceva! Pentru asta pot să jur pe copiii mei. Aşa ceva a simţit şi conu Lascarache al nostru,. I-am citit eu în ochi cum citesc în cărţile mele. După răscoalele şi pârjolul din 1907, măcar că pe noi ne-au ocolit atunci, nu-i ajunge în părţile astea un om ca Ioniţă Ţăpu. Are nevoie de un articol de lux, garantat… Om pentru mâine, nu pentru ieri. Ieri îi deja mort şi îngropat. Nu se mai întoarce. Mâine e pe drum. Vine şi nu-l

poţi opri. Trebuie să ştii cum să-l primeşti. Sunt sigur că tocmai ca mine gândeşti, domnule învăţător.

— Poate…

— De aşa „poate” să am eu parte toată viaţa mea. Nu „poate”… Dumneata gândeşti, şi ai înţeles, şi ştii. Eu n-am auzit ce-ai vorbit la oameni. Dar cunosc că le-ai vorbit grozav, domnule învăţător! Eu i-am auzit ce spuneau unii şi alţii înainte de a le vorbi dumneata şi i-am auzit ce spuneau şi după ce le-ai vorbit. Înainte ziceau că iară le-a mai venit un străin, un venetic, să ierţi dumneata, domnule învăţător, un surtucar, încă unul pe care l-a trimis statul să mănânce şi să bea leafa sta-tului de pomană. Pe urmă, ieri s-a schimbat povestea!… Altfel ziceau. Le-ai dat de gândit şi de vorbit. Şi asta m-a bucurat foarte pentru dumneata…

— Îţi mulţumesc, domnule Aizic.

— Parcă dumneata ai nevoie de mulţumirile mele! exclamă sceptic hangiul. Acuma ai nevoie pentru mo-ment de un lapte care să nu miroase a fum şi de o zupă de la mine, şi mai ai nevoie de o odaie cu un pat, până ce ai să găseşti ceva mai bun. Şi atuncea n-ai să mai ai nevoie nici de atâta. Am observat că dumneata nu pui un pic de vin şi de rachiu în gură.

— Nu, domnule Aizic.

— Aşa e lumea! Curioasă şi amestecată. Unii beau prea mult. Alţii nu beau de loc. Trăiesc şi unii, şi alţii.

— Precum vezi, domnule Aizic.

Hangiul păru în sfârşit că a prins înţelesul răspunsurilor monosilabice.

Adunând pe tablaua ruginită fărâmiturile de pâine, linguriţa de aluminiu şi ceaşca de tablă cu flori smălţuite, se pregăti de plecare:

— Văd că n-ai chef de vorbă, domnule învăţător.

— N-am timp, domnule Aizic. Timp, nu chef! Mă aşteaptă şi pe mine datoria mea, cum te aşteaptă pe dumneata treburile dumitale.

— Câtă bucurie mă aşteaptă pe mine la treburile mele să nu te aştepte pe dumneata la datoria dumitale!… Pentru la masă, întreabă Surica dacă vă place ochiuri şi brânză, iar pe diseară zupă cu rasol? Un rasol fain, cu cartofi şi hrean…

— Domnule Aizic, te-am rugat de la început să nu mă întrebi niciodată. Nu fac nici un fel de moft la mâncare. Mămăligă, brânză, ceapă, fasole, lapte… Prea des-tul! N-am venit doară să mă pun la îngrăşat. Mă mulţumesc cu orice şi oricum.

— Numai să nu miroasă laptele a fum şi să nu-l fiarbă Surica în oala de zupă! corectă cu tâlc domnul Aizic.

— Numai…

Nicolae Apostol răsuflă uşurat când îl văzu lângă uşă.

Dar din prag hangiul se întoarse cu intenţiile cele mai generoase:

— Am văzut că n-ai galoşi, domnule învăţător. Asta nu-i permis! În sat la noi, pe aşa vreme, fără galoşi, pot spune că eşti întocmai ca o persoană care a plecat la vânătoare fără puşcă. M-am gândit şi m-am sfătuit cu Surica şi ne-am hotărât să facem o propunere fără supărare… Am eu nişte galoşi noi-nouţi. Şi te rog să-i primeşti cu împrumut până ce te repezi la târg, să cum-peri o pereche încă mai nouă şi mai fainâ. Atuncea am să dau eu o adresă la un negustor de încredere şi ai să fii servit ca un client recomandat de Aizic. Până atuncea, nici nu vreau să mă gândesc că pot să fiu refuzat. Eu m-am vorbit cu Surica şi am priceput cât de greu e pen-tru o persoană singură şi străină să cadă din cer într-aşa un sat ticălos şi glodos. Noi înţelegem ce poate să simtă un străin când se află între străini. Dumneata, peste doi-trei ani, n-ai să mai fii străin aicea, ai să prinzi rădăcină, ca parii de răchită din gardul gospodarilor şi ai să uiţi ce-ai simţit şi ce-ai avut de îndurat. Oamenii au să se înveţe cu dumneata şi dumneata cu dânşii. Ai să fii omul lor şi ei oamenii dumitale. Noi putem să trăim aicea o sută de ani, şi tot nişte venetici avem să rămânem pentru toată lumea. Poate chiar dumneata ai să zici aşa, şi ai să te superi, şi ai să

strigi la noi să plecăm la America sau la Palestina. Aşa ceva vedem noi şi auzim în fiecare zi…

— Bine, domnule Aizic, rosti Nicolae Apostol, te rog din partea mea să fii fără grijă. N-am să strig şi n-am să te trimit la America şi la Palestina. Deocamdată am alte griji şi alte datorii aici.

— Vezi, domnule învăţător?… întrebă hangiul cu un aer de imputare.

— Ce să văd? Am spus ceva…?

— Ai spus. De ce să nu zici? Ai spus: „Deocamdată”. Adică nu mâine, nu poimâine, cât te ţin pe dumneata alte griji şi alte datorii. Pe urmă, răspoimâine, când ai să termini cu grijile şi cu datoriile dumitale, ai să te întorci la Aizic şi la Surica lui, să-i întrebi ce rost au aici şi de ce nu pleacă la America sau la Palestina lor.

— Domnule Aizic, cu dumneata nu mai termin niciodată! se ridică Nicolae Apostol surâzând. Se cunoaşte că eşti din satul lui moş Lecachi, zis Zamă-Lungă!

— Mai mult decât Lecachi Zamă-Lungă ce poate să ştie un jâdan bătrân şi calic şi prost ca Aizic Gold? Acuma cunoşti dumneata, domnule învăţător, şi asta. Mă cheamă Gold, şi n-am văzut aur decât în inelul aista de căsătorie… Te-am reţinut, domnule învăţător, cu prostiile mele. Cer scuze şi salut cu onoare.

De data aceasta, domnul Aizic Gold păşi definitiv pragul şi închise uşa, ajutându-se cu papucul de pâslă, fiindcă mâinile erau ocupate cu tablaua de tinichea, cana de apă şi o caţaveică a madamei Surica, scoasă în drum din cuier.

În sală i se auzi îndată glasul, poruncind ca o alarmă de foc:

— Catrino! Ianculică! Sura! Ester! Căutaţi repede galoşii mei cei noi pentru domnul învăţător şi aduceţi-i acolo, frumoşi şi spălaţi, să-i puneţi la uşă. Ca la otel, la uşă! Nu-l supăraţi şi nu faceţi tărăboi!

Nicolae Apostol nu-şi putu înăbuşi surâsul. Domnul Aizic Gold mobilizase toată casa, sluga, nevasta şi copiii, pentru o

pereche de galoşi.

Dar surâsul era îmblânzit, iertând timpul pierdut cu atâta vorbărie deşartă şi uitând iritarea care îl stăpânea de câte ori hangiul intra în cameră şi nu se dădea dus. Se gândi la ciudatele împrejurări ce-l întâmpinaseră aici şi îl sileau să-şi schimbe treptat, de la zi la zi, părerile despre oameni. De acolo de unde aşteptase tragere de inimă şi omenie nu primise decât cuvinte de nepăsare sau de duşmănie netedă. Un om de ispravă: moşneagul cel înecat la minte şi nesfârşit la vorbă, Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă. Un preot absent de la viaţă, mort din viaţă. Şi hangiul acesta, un oropsit pribeag, desigur, amestecând pornirea spontană cu oarecare socoteli asu-pra viitorului, desigur, dar, oricum, dovedind mai multă îngrijorare şi înţelegere pentru starea lui de suflet decât acei întru al căror bine şi ajutor venise şi pe care în loc să-i simtă cot la cot, îi văzuse de la început arătând colţi vrăjmaşi.

Încotro? Satul, gospodarii adunaţi să-l asculte?… Nu-şi mai îngăduia nici o amăgire.

Dacă vorbeau, cum se simţise dator să-i aducă la cunoştinţă domnul Aizic Gold, o făceau fiindcă auziseră rostite răspicat, dintr-o gură străină, cuvinte adevărate despre necazurile lor. Să-ţi auzi plânse şi de alţii pătimirile tale, e şi aceasta pentru firea omenească o mângâiere ca oricare alta, destul de ieftină. Când a ajuns însă să le arate că îndreptarea stărilor se poate face numai prin minţi luminate de şcoală şi învăţătură – lucru lung, de răbdare şi stăruinţă, sâmbure pus acum în pământ să dea roade peste cincisprezece-douăzeci de ani – a simţit prea bine cum slăbise interesul ascultătorilor. N-aveau răbdare. Nădăjduiseră minuni mai grăbite. Rămăseseră oarecum neîndestulaţi. Ar fi aşteptat fără îndoială şi ar fi fost gata să dea crezare unor făgăduieli mai grăbite, cum de bună seamă ştiu să rostească oa-menii politici în ajun de alegeri.

Mai rămâneau copiii. Îi lăsase înadins la urmă. Era întâlnirea hotărâtoare.

Pregătise şcoala ca pentru o zi de sărbătoare.

Din puţinele lui economii, plătise var şi ferestre, cu mâinile lui ajutase un băiat tocmit cu ziua să-i dreagă şi să orânduiască băncile, întărise căpriorii, izbutise să-i dea o înfăţişare mai puţin părăginită şi ticăloasă. Trimisese să-i cheme de ieri, din casă în casă. Iar acum simţea o nelinişte încă necunoscută, cum nu l-a încercat nici în faţa satului adunat, nici în ciocnirile cu autori-tăţile duşmănoase, nici la cea dintâi confruntare a lui cu copiii, când era încă normalist, la şcoala de aplicaţie.

Se uită la ceas.

Mai avea jumătate de oră. Îi chemase pentru un ceas târziu al dimineţii, ca pe unii care uitaseră demult drumul şcolii, ca pe alţii care nici nu-l învăţaseră, şi le lăsase timp să se adune, să străbată şi în ei neastâmpărul aşteptării şi necunoscutului.

Răsfoi câteva cărţi, din cele zece mai dragi şi nedespărţite, aduse în fundul geamantanului. Le deschise la pagini cunoscute. Cât de altfel îi tresăreau acum cuvin-tele ştiute din pasaje subliniate! Cât de străine de realitatea cea aspră şi posomorâtă de aici; de încăperea aceasta de han, cu învelitori ieftine şi uzate pe paturile cele două de fier, cu pernele de cit, cu cromolitografiile din cadre, murdărite de muşte, cu mirosul greu şi neaerisit, cu geamantanele lui de drumeţ poposit într-un adăpost trecător!

„Cu toate acestea, eu am vrut-o! Aşa am vrut să fie, ca biruinţa să rămână mai întreagă!” se îmbărbătă singur, pentru nu mai ştia a câta oară într-o săptămână.

Şi cu o superstiţie tresărită din cine ştie ce afund de amintiri atavice, se pomeni, spre umilinţa lui, preocupat să păşească pragul cu dreptul la ieşire, unde îl aşteptau galoşii împrumutaţi de domnul Aizic Gold, după consiliul de familie cu madama Surica.

Capitolul VI

„Morţii nu pot răspunde nici pentru cele bune ale lor din viaţă, nici pentru cele rele…”

Băiatul nu ridica ochii din pământ.

Îşi găsise de lucru urmărind cu unghia, literă cu literă, o iscălitură săpată cu briceagul în capacul vechi al băncii, fără îndoială foarte de demult, poate de un elev din cea dintâi generaţie de şcolari a satului Ponoare.

Nicolae Apostol se ridică de la masa care ţinea loc de catedră şi se apropie să-i prindă bărbia în mână. Îi ridică uşor capul şi îi căută cu blândeţe în ochi.

Copilul n-avea nimic prostesc ori încăpăţânat în privirea decolorată. Numai un fel de sfială sălbatică, aşa cum mai văzuse în ochii apoşi ai căţeilor când n-au învăţat încă să descifreze intenţiile din privirea stăpânului.

— Ei, haide, băiatule. Vezi că nu te bat, nu te omor, nu te mănânc. Răspunde frumos, cum te cheamă?

Cu o sforţare care păru că i-a sleit glasul, copilul abia şopti:

— Culiţă…

— Şi mai cum?

—.

— Să vedem altfel, îl încercă Nicolae Apostol. Cum îl cheamă pe taică-tu?

— Gheorghe, rosti Culiţă într-un oftat de parcă şi-ar fi dat sufletul.

— Bine: Gheorghe! Dar cum îi mai spune în sat? Sunt mulţi pe care îi cheamă Gheorghe. Nu e aşa?

— Sunt! încuviinţă copilul.

— Aşa cred şi eu. Şi fiindcă sunt mulţi, ca să-l deosebească de ceilalţi Gheorghe, cum îi mai spun lui oamenii?

— Colţun! Aşa ne spune nouă…

— Asta voiam eu să ştiu. Aşadară, şi pe tine te chea-mă Colţun. Culiţă, adică Nicolae Colţun, Nicolae Gheor-ghe Colţun.

— Da…

— Nu da! Spune frumos, după mine… Te-am întrebat cum te cheamă. Tu răspunzi: Nicolae Gheorghe Colţun.

— Te-am întrebat cum te cheamă. Tu răspunzi: Nicolae Gheorghe Colţun! repetă cu fidelitate Culiţă.

Nicolae Apostol mulţumi cerului că nu are nici un martor din foştii lui profesori să asiste la aceste dificultăţi neprevăzute ale debuturilor sale pedagogice.

La rândul lui, rosti el acum cu un oftat tot atât de adânc ca al lui Culiţă Colţun de adineauri:

— Nu, dragă Nicolae Colţun! Nu e nevoie să-mi întorci mie întrebarea când răspunzi. Răspunde cuminte şi scurt, ca un băiat deştept cum te cred eu. Hai, curaj!

—.

— Răspunde cum te cheamă. Doară adineaurea mi-ai spus. Zi după mine: Nicolae Gheorghe Colţun.

— Nicolae Gheorghe Colţun.

— Şi mai departe: din clasa întâia primară, comuna Ponoare.

— Din clasa întâia primară, comuna Ponoare.

— Bun. Foarte bine. Acuma, când te întreabă cineva… Să zic că trece un străin pe drum, te opreşte şi te în-treabă: „Ei, băiatule? Cum te cheamă pe tine? De unde eşti…?” Tu ce răspunzi?

— Nu răspund nimica! Dacă nu-l cunosc, de ce să-i răspund? Sar pârleazul şi fug acasă…

Nicolae Apostol suspină a doua oară din fundul măruntaielor. Toate metodele lui atât de frumos expuse în cărţi nu rezistau celei dintâi confruntări cu realitatea.

Întrebă cu un surâs al cărui înţeles numai el îl cu-noştea:

— Eşti neam, nu-i aşa, cu moş Lecachi Colţun?

— Păi acela-i bunicu-meu, cum să nu fiu neam cu el…?

— Moş Zamă-Lungă, şopti un glas într-o bancă mai din fund, însoţit îndată de râsete înăbuşite.

Nicolae Apostol privi cu severitate spre băncile de unde au pornit râsetele, dar nu găsi destulă tărie să dojenească vinovaţii. Pentru o clipă şi el gândise la porecla lui moş Lecachi Colţun.

Acela vorbea prea mult, prea lung. Nepotu-său nu vorbea de loc.

Iar el se trudea aici să-l înveţe cum să vorbească, întocmai ca pe-un copil luat în creştere de la începutul începuturilor.

— Ei, Nicolae Colţun, sfârşesc, ori nu, odată, cu tine?

—.

— Răspunde-mi cum te cheamă, în ce clasă eşti, din ce sat...?

— Păi ce să mai spun? Că ştii 'mneata acum mai bine ca mine!

Argumentul era neprevăzut.

Şi nu părea de fel potrivit momentul pentru Nicolae Apostol ca să arate lui Colţun Gh. Nicolae că rostul său aci este tocmai să înveţe pe alţii ceea ce el ştia mai bine decât dânşii. Îşi făcu socoteala că vina de la el porneşte.

N-o luase pe calea cea bună.

Se îndreptă spre alţi elevi mai mari, după înfăţişare şi vârstă din clase mai înaintate:

— Cum te cheamă pe tine?

— Toader Chihaia, din clasa treia primară, comuna Ponoare.

— Bine, Toader Chihaia. Stai jos! Pe tine? întrebă, trecând la altul.

— Ţăpu Vasile, din clasa cincea primară, comuna Ponoare.

— Pe tine?

— Ileana Constantin Colţun.

Fata se opri, aşezându-se la loc.

— Şi mai departe! o îndemnă cu blândeţe Nicolae Apostol. Ridică-te în picioare şi sfârşeşte. În ce clasă eşti? Din ce sat?

— Clasa treia primară, comuna Ponoare, Ileana Constantin Colţun, din clasa treia primară, comuna Ponoare.

— Aşa, Colţun Ileana! Foarte bine... Pe tine?

— Grigore Ion Colţun, tot din clasa a treia primară, comuna Ponoare.

— Ei, şi pe tine cum te cheamă acum? se adresă din nou lui Culiţă Gheorghe Colţun.

— Nicolae Gheorghe Colţun, din clasa întâia primară, satul Ponoare.

— Bine. Foarte bine, Nicolae Gheorghe Colţun! Asta voiam să ştiu. Aşa să răspunzi de câte ori are să te întrebe cineva. Aşa trebuia să-mi răspunzi de la început, şi nu te mai necăjeam atâta. Şezi jos. Şi lasă nasul în pace…

Nicolae Colţun coborî ruşinat degetul de la nas.

O clipă învăţătorul cuprinse cu ochii toată încăperea scundă şi întunecoasă, cu pereţii goi, unde se aflau înghesuite pe capete de bănci atâtea suflete tinere, scăpate în buruiană, cu soarta lor în mâinile lui. Într-un ceas, pe nesimţite, cercase să le pătrundă firea după înfăţişare, oprindu-şi privirea când la unul, când la altul, ca să observe ce răsunet găseau cuvintele.

După cea dintâi curiozitate, atenţia copiilor slăbise. Le dăduse un sfert de ceas de libertate, cât timp le urmări pe fereastră jocurile, ca să-şi împlinească şi din aceasta părerile despre fiecare.

Acum îi chemase din nou, la o cercetare mai de aproape. Iar începutul nu se anunţase prea fericit. Cu o singură încăpere de clasă, ca vai de ea şi aceea; singur cu răspunderea a peste patruzeci de capete, de firi şi de suflete, hotărâse să împartă dimineţile şi după-amiezile pentru serii de câte două şi trei clase, cârpind un program care nu intrase de fel în prevederile învăţăturii de la şcoala normală. Dar în afară de fireştile cunoaşteri, mai mult ale vârstei decât ale cărţii, între şcolarii de clasa întâia şi între acei din anul din urmă, deosebirea nu se arăta prea mare. Unii ştiau ce să răspundă când îi întrebase cum se numesc, în ce clasă sunt şi din ce sat; ceilalţi puneau ochii în pământ sau degetul în nas şi rămâneau muţi.

Aceasta era diferenţa cea mai însemnată.

Încolo, abia descoperise doi sau trei în stare să spună până la capăt o poezioară fără greşeală. Cât despre tabla lui

Pitagora, rămăsese un aproximativ mister pentru toţi.

Deocamdată, cea dintâi sarcină se lămurea destul de puţin glorioasă faţă de proiectele măreţe şi dârze cu care coborâse în halta din câmp, în ploaia măruntă de octombrie. Până la îndatoririle de dascăl, la lecţiile cu atâta dragoste pregătite să le repete cu ochii închişi, la aplicarea metodelor din cărţi şi din cursurile profesorilor, trebuia să-şi înveţe elevii cum să stea în bancă, cum să vorbească, cum să răspundă, când să-şi scoată şi când nu pălăria, cum să facă semnul crucii, cum să se spele şi cum să nu scuipe. Tot ce le lipsea creşterii părăsite deacasă, el să pună la loc şi el să îndrepte. Nu în măsura cuvenită de drept oricărui dascăl de aiurea, silit să întregească un lucru început de alţii. Ci totul de la capăt. Ogor nedesţelenit. Buruiană şi scaieţi cu rădăcina înfiptă adânc, înăbuşind până acum tot firul fraged şi crud de iarbă bună ce-ar fi mijit colţ la lumină.

Învăţătorul simţi toţi ochii tineri îndreptaţi asupra lui. Un fluid de viaţă. În puterea sa stătea mijlocul să-l captureze, să-l îndrepte spre soare şi curăţenie, spre sănătate şi înţelegerea binelui, a cinstei, a progresului, a îndestulărilor depline de trup şi de suflet – altoirea vlăstarului omenesc cu tot ce-i poate dărui în vigoare învăţătura de carte. În puterea sa stătea şi mijlocul să ucidă acest fluid de viaţă, să-l lase pierdut şi părăsit, alături în destin cu destinul vitelor care mugeau a să-răcie, flămânde, în ogrăzile fără împrejmuiri, cu dureroasa lor privire resignată.

Erau goi copiii, rupţi, cu straiele peticite, zbârliţi şi murdari, sălbatici pe jumătate, crescuţi în bezne şi în lipsuri, fără nici o măsură şi cunoaştere a cuviinţei, hlizindu-se la un cuvânt aspru şi neînţelegând blândeţea cuvântului bun – dar ce lumină de viaţă proaspătă, ce însetare de viaţă se află şi în ochii puilor de sălbăticiune!

Nicolae Apostol, oricât de pregătit venise pentru hotărâri viteze, întâia oară simţi atunci înţelesul înfricoşat al răspunderii. Fiindcă nu mai era vorba de o faptă cu urmările scufundate într-un viitor neprecis.

De astă dată avea sub privire viaţa cea vie. Toţi cei peste patruzeci de copii, şi Culiţă Colţun, cu ochii lui apoşi, care atunci învăţase cum îl cheamă, şi Toader Chihaia, cu părul lui zbârlit, şi Ţăpu Vasile, în a cărui privire recunoştea sclipirea isteaţă de vulpoi a domnului primar Ioniţă Ţăpu, desigur bunic sau unchi, şi Ileana a lui Constantin, sau Grigore a lui Ion, din neamul Colţunilor, nepoţi de-ai moşneagului lung la vorbă, încet la faptă, dar mult mai înţelegător la suflet de cum îl arăta fiinţa lui sleită de bătrâneţe şi de nevoi; toţi puii aceştia de om, nu era greu acum, închizând ochii, să-i vadă ce vor fi, cum vor arăta peste douăzeci, peste treizeci de ani…

Viaţa va trece peste dânşii.

Lumina din ochii lor vii se va stinge sau se va înăspri. Râsul va fi străbătut la unii de un hidos rânjet fără tămăduire, la alţii de deznădejde, la alţii de ură stearpă şi fără putere, la alţii de ruinarea patimilor. Obrazurile se vor brăzda, inimile se vor împietri, braţele şi piep-turile vor cunoaşte o voinicie trecătoare şi vor începe pe urmă a se vlăgui.

Îşi vor înjgheba gospodăriile lor, casele lor, vor trimite la altă şcoală, la alt dascăl plodurile lor, să-i pregătească pentru traiul vitreg al tagmei lor de clăcaşi. În viaţa unora şi a altora, lumina din ochi, simţământul din inimă, judecata din cap, sănătatea din trup, bruma de înstărire sau calicia, înfăţişarea gospodăriei, liniştea de acasă, soarta copiilor lor – patruzeci de vieţi omeneşti, cu toată taina lor şi cu destinul lor – se află într-o bună măsură şi în mâna lui, învăţătorul coborât într-o gară din câmp, într-o zi ploioasă şi vrăjmaşă de toamnă.

Pe el îl vor blestema sau îl vor binecuvânta. Pe el, Nicolae Apostol, care şi-a luat numele într-un înţeles de înaltă şi poate prea tineresc de trufaşă menire, iar mâine, dacă se va dovedi nevrednic, sortit să-l prefacă în nume de derâdere. Răspunderea abia atunci îl pătrunse cu toată înfricoşarea ei, scoasă de pe tărâmul ideilor generale şi pusă faţă în faţă cu realitatea pipăi-bilă.

Patruzeci de perechi de ochi îl priveau. S-ar fi spus că de la el aşteptau ceva… Aşteptau ce? Lumina sau întunericul? Viaţa sau moartea?

— Domnul Andrieş pe la vremea asta ne dădea drumu acasă… vorbi un băieţandru, ocolindu-i îndată privirea.

— Parcă mai aşteptam să ne deie el drumu? adăugă cel care se numea Ţăpu Vasile. Îl mai întrebam noi pe el? Deschideam încetişor uşa, şi du-te, Duluţă…

— Aşa făceai? întrebă cu glas nepăsător Nicolae Apostol.

— Păi cum! se viteji Ţăpu Vasile, zvârlind vecinilor priviri ascuţite, ca să le citească pe chipuri minunarea pentru atâta cutezanţă.

— Şi nu te-a pedepsit niciodată?

— Pe mine? întrebă oarecum surprins Ţăpu Vasile. Domnu Andrieş nu pedepsea niciodată pe nimeni. N-avea el grija noastră.

— Nu te întreb asta. Te întreb dacă te-a pedepsit sau nu. Atât, şi la atât să-mi răspunzi. Da sau nu?

— Nu!

— Atunci să pofteşti încoace. Ai să stai deoparte. Am să te pedepsesc eu.

— Pe mine? repetă cu neîncredere Ţăpu Vasile.

— Întocmai! Şi, până una-alta, să nu răspunzi decât când te întreb eu.

— Atunci să-i pedepseşti şi pe alţii. Mai fugeau şi alţii. Fugea cu mine şi Grigore Colţun, fugea şi Tinca Ştefănoaia, fugea şi Costică Antohi…

— Te-am întrebat eu?

— Nu, dar…

— Nici un dar! Am să-ţi măresc de trei ori pedeapsa. A doua oară fiindcă ai vorbit fără să te întreb. A treia oară fiindcă ai pârât. Pentru cele dintâi poate te-aş fi iertat. Minciuna şi pâra nu le iert însă niciodată.

Împărţind pedepsele pe categorii, Nicolae Apostol se întreba în acelaşi timp ce demon l-a îndemnat să înceapă de la cea dintâi zi cu o asprime care nu-i stătea în fire? Dar

hotărârile de-acasă, învăţătura din cărţi se potriveau atât de puţin cu celelalte orânduieli ale realităţii!

Tăcerea şi nemişcarea şcolarilor din bănci îi dovedi de altfel că anunţarea unei pedepse nu era o măsură prea nepotrivită pentru dezmăţul lăsat în urmă de predecesorul său în apucăturile copiilor din satul Ponoare. Ciudat! Ca să apese pe gravitatea pedepsei, se pomeni privind încruntat la Ţăpu Vasile, ca la un eretic pe care-l aşteaptă torturile Inchiziţiei. Copilul se făcu mic. În ochii isteţi şi vicleni se umbri lumina neastâmpărată. „Ce se întâmplă cu mine? gândi alarmat Nicolae Apostol. Nu mă recunosc. Vreau să fac una şi săvârşesc alta. Este în mine ceva străin de mine. Fii atent, Nicolae Apostol! Supraveghează-te, Nicolae Apostol, ca să ai drept a-i supraveghea pe alţii!”

— Care au fost premianţii întâi anul trecut? Răspunde tu, Chihaia, pentru clasa a doua…

— Mariţa Bot, domnu învăţător.

— Cum?

— Bot! Bot Mariţa, fata lui Tudose Bot de lângă hanul lui Aizic.

— Să te văd la ochi, Bot Maria!

— Păi, nu-i aici, domnule învăţător! Zice neica Tudose că de ce s-o mai dea la şcoală, că-i fată, şi, pentru câtă carte a învăţat, îi ajunge şi-i prea destul! O tocmit-o la jupân Aizic…!

Nicolae Apostol îşi aduse aminte că pe fetiţa cu ochii vioi şi cu mutra isteaţă care slugăreşte la domnul Aizic, dând ajutor Catrinei, o cheamă într-adevăr Mariţa. Aşadar, aceea e Mariţa Bot, premianta întâi din clasa a doua, mică de-un cot şi răscolindu-i curioasă prin cărţi?

A surprins-o de câteva ori. „Am să vorbesc cu domnul Aizic! hotărî. Am să-l chem la mine sau am să mă duc eu la Tudose Bot. Şi la sfârşit am să primesc în-vinuiri de ingratitudine de la domnul Aizic. El îmi împrumută generos galoşii. Eu îi iau sluga, tocmită desigur cu anul pe-un sac de făină şi două clondire de rachiu.”

— Treci măi departe!… vorbi, iritat fără pricină. Din clasa a patra într-a cincea cine a trecut premiantul întâi?

— Ţăpu Vasile.

Cu înfăţişare de martir, Ţăpu Vasile se prefăcu a nu băga de seamă că e vorba de el.

— Treci, treci!… vorbi cu mai multă nerăbdare încă Nicolae Apostol. Din clasa întâia într-a doua?

— Alisandru Toader Blănariu, domnule învăţător

— Ia să te văd la ochi, Alexandru Toader Blănariu.

Se ridică un dop de băieţel, cu părul bălan bătând în alb de cânepă, cu nasul redus la o vagă intenţie, cu ochii naivi şi cu întreaga înfăţişare mai deosebită, mai subţire decât a celorlalţi tovarăşi.

— Eu sunt Alisandlu Toadel Blanaliu.

— L-o mâncat pe rî, lămuri o fetişcană de lângă el. De asta spune Alisandlu Toadel Blanaliu.

Băiatul o fulgeră cu privirea, cât putea să fulgere privirea lui naivă. Nicolae Apostol o dojeni din ochi, şi dojana aceasta avu mai mult efect. Fata coborî nasul în pământ.

— Aşadar, tu, Alexandru Toader Blănariu, ai fost premiantul întâi? Măi-măi! Trebuie să fii tobă de carte!

Învăţătorul rostise cuvintele fără nici o intenţie, numai fiindcă îi părea simpatică figura copilului şi fiindcă, după pedeapsa făgăduită lui Ţăpu Vasile şi după privirea severă îndreptată spre fetişcana care-şi denunţase vecinul că „l-o mâncat pe rî”, simţea nevoia să arate copiilor oarecare blândeţe şi prietenie. Dar Alexandru Toader Blănariu mărturisi cu o sinceritate eroică şi neaşteptată:

— Nu sunt eu aşa de dobă de calte! Mai bine ca mine învaţă Costache Cleţu. Dai aşa a vlut să mă scoată pe mine plemiant întâi domnu Andlieş…

— Ce fel de vorbă e asta, Blănariu Alexandru? Aceasta înseamnă modestie. Dacă ai fost premiantul întâi, e dovadă că ai învăţat şi că ai meritat…

— Am meliţat plemiul al doilea! susţinu Blănariu Alexandru cu înverşunare, dovedind o abdicare de sine vrednică de un

moment mai eroic. Dală aşa o vlut domnu Andlieş.

— Cum se poate? se miră în glumă Nicolae Apostol, convins că e locul de glumă.

— Iaca se poate. Că mămuca o tlăit cu domnu An-dlieş după ce-o mulit tătuca şi pe ulmă o mulit şi ea. De asta m-o scos pe mine domnu Andlieş plemiantu' întâi.

— Şezi jos! curmă vorba cu asprime Nicolae Apostol, simţind că a roşit până în vârful urechilor.

Alexandru Toader Blănariu se aşează la loc, ridicând spre învăţător o mirată privire de imputare. Ce săvârşise el rău? Aşa sunt răsplătite renunţările la sine şi sincerele dovezi de iubire pentru dreptate, şi adevăr?

În clipa aceea Nicolae Apostol îşi urî predecesorul ca pe un duşman care nu merită îndurare nici după moarte. Pretutindeni se lovise de amintirea, de faptele lui, de urmele lui. Chiar ziua aceasta dintâi, în care pusese atâta nădejde şi toată avântarea-i tinerească, fusese tulburată, spurcată de moştenirile unei vieţi netrebnice.

Îl apăsă o mare oboseală.

Spuse copiilor să se pregătească de rugăciune, alese unul din cei trei care o cunoşteau fără greş s-o rostească, şi îi eliberă.

Rămase la fereastră, privindu-i îngândurat cum se risipesc.

Când nu mai fu niciunul în curtea fără împrejmuire şi în faţa şcolii, pe drum, se întoarse. Ţăpu Vasile aştepta, îşi aştepta pedeapsa. În ochii ascuţiţi şi şireţi era stinsă ascuţimea şi şiretenia. Fără îndoială că aştepta o pe-deapsă înfricoşată, încă necunoscută. Poate domnul învăţător de aceea era încruntat şi de aceea rămăsese pe gânduri. Căutase să născocească una cât mai cumplită.

Dar gândurile lui Nicolae Apostol erau în altă parte.

— Ei, Ţăpu Vasile…?

Copilul se înălţă cu inima ticăind.

Nicolae Apostol reluă, cu glasul blând:

— Ei, Ţăpu Vasile, pe unde îţi e drumul tău acasă? Treci pe la han?

— Trec... Casa noastră-i mai devale de han.

— Atunci ia cu tine ghiozdanul meu şi îl laşi la domnul Aizic. Îl dai numai în mâna lui şi spui să-l pună în odaie la mine. Bagă de seamă să nu pierzi ceva...

Din privirea copilului, Nicolae Apostol înţelese că a câştigat un suflet. Semnul acela de încredere, în locul pedepsei necunoscute dar cumplite la care se aştepta, depăşise în efect tot ce învăţase el în tratatele de pedagogie. Era singura izbândă sigură din ziua aceea. Ţăpu Vasile plecă purtând ghiozdanul în acelaşi timp victorios ca un trofeu şi cucernic ca o relicvă.

Învăţătorul şovăi în mijlocul drumului.

Avea nevoie de aer, de mişcare. Nu-l chema cu nimic încăperea întunecoasă, cu izuri grele, de la hanul domnului Aizic. Porni în sus, spre marginea satului.

Nu-şi dădea seama cum l-au dus paşii până la cimitir. Acolo, în tăcerea netulburată a morţilor, printre crucile putrede şi negre, printre mormintele scufundate şi năpădite de buruieni arse de brumele toamnei, privi din nou spre sat, în vale.

Nepăsare şi paragină în lumea morţilor. Nepăsare şi paragină, jos, în lumea viilor, O vită păştea printre morminte. Nu era nimeni s-o alunge. Părea la dânsa acasă.

Nicolae Apostol vru să ridice mâna, căută o creangă uscată, un capăt de harac, să facă el oficiul de paznic. Dar când ajunse lângă vită, pe crucea mormântului unde ronţăia, cu copitele înfipte în ţărână, citi inscripţia cu litere stângace, trase cu păcură:

AICI ODI HNE ŞTE ÎN TRU DOMNUL ANDRIEŞ COLIBĂŞIEANU Învăţători NASCUT APRIL.

„După ortografie şi despărţire în silabe, desigur că inscripţia a fost făcută de vreun elev al acestui Andrei Colibăşeanu!” gândi Nicolae Apostol cu neîndurată cruzime.

Şi în loc să alunge vita, întoarse spatele, lăsând-o să pască mai departe pe mormântul celui dintâi învăţător din satul Ponoare.

Capitolul VII

„Astfel s-au aflat, faţă în faţă, doi oameni cu ale lor două lumi…”

Un câine de rasă străină, negru şi încătărămat cu zgardă nichelată, lătră scurt în capătul aleii ovale cu prund.

A fost ca un semnal.

Îndată au purces a lătra alţi câini, indigeni aceştia, flocoşi şi cu colţii rânjiţi, zbătându-se în lanţuri.

Nicolae Apostol se opri în poartă, nehotărât. N-avea un băţ de apărare cu dânsul. Nu-i venea nici să se aplece şi să ridice o piatră de jos, ca haimanalele drumului.

Dar câinele de neam boieresc nu dădea să muşte. Se proptise-n labe doar să-i reteze calea. Datoria lui sfârşea aci. Clătinând coada, îl privea cu ochi lipsiţi de duşmă-nie, parcă şi-ar fi cerut scuze că e silit să execute un atât de sever consemn.

Dintr-o tindă de acareturi, strigă la el un argat:

— Hector! Vin-aicea! Hai! Cuminte, Hector! Apoi, apropiindu-se, adăugă în chip de lămurire: Nu-ţi fie frică, domnule învăţător. Nu se dă el la carne de târgovăţ. Numai pe alde noi, golanii, ne-ncolţeşte dumnealui!… Trecu alături de câine, netezindu-i părul lucios şi periat, cu mâna lui bătătorită, de culoarea lutului: Nu-i aşa, măi domnule Hector? Tu eşti de partea boierilor. Cei de acolo, sireacii, numai ei, că-s aduşi de la stână şi-s nişte sălbatici se cheamă, numai ei se întartă la straie nemţeşti…

Plebeii din lanţuri se smuceau cumplit, clănţănindu-şi dinţii cu mare mânie.

— Vrei să vorbeşti cu boierul? înţelese argatul. E în canţelarie şi pot să vă spun că de ast' dimineaţa-i foc şi pară… Mă tem că iar a primit răvaş de la băiatul dumisale de la străinătate şi iară l-o mai supărat cu cerere de parale… Asta am prins s-o cunoaştem şi noi! Atuncea, de

cum deschide ochii, de cu ziuă, numai tună şi fulgeră şi ne-ascundem cu toţii în bortă de şarpe…

Păşind pe drumul curb şi fin prunduit, cu gard viu de arbuşti retezaţi în aliniere, Nicolae Apostol admiră aşezările gospodăriei, cu împrejmuirea de zid, cu graj-duri şi hambare în fund, cu maşinile rânduite în şuri ca în reclamele colorate din gări.

— Aicea e canţelaria… rosti argatul cu vocea coborâtă în şoaptă. Mai întâi baţi încetişor, şi numai dacă auzi:Intră!” deschizi uşa. Aşa-i ordinu!

Învăţătorul n-avu când să-i mulţumească pentru aceste poveţe naive de bună-cuviinţă, căci argatul se strecură pe lângă scări, prudent, să intre în gaură de şarpe.

Bătu, îşi pipăi cravata, îşi cercetă nasturii, deschise când îi încuviinţă glasul gros dinăuntru.

Domnul deputat şi proprietar Lascăr Sofian întinse palma voinică peste birou şi strânse ostentativ mâna învăţătorului, ca să dovedească poate aşa că nu e un latifundiar cu idei atât de reacţionare cum îl zugrăvesc adversarii.

— Aşadar, dumneata eşti?… Îmi pare bine. Ia loc, te rog.

Nicolae Apostol se aşează pe scaun supraveghindu-se să nu stea nici prea pe margine, ca un om intimidat de asemenea onoare, nici prea lăbărţat pe spătar, într-o poziţie de îndrăzneaţă familiaritate. Îşi dăduse deplin seama că de această întrevedere depinde în mare parte soarta lui şi a şcolii din Ponoare, cum şi a planurilor, încă mai măreţe şi nemărturisite, cu care venise.

Domnul Lascăr Sofian îl măsură şi-l cântări din ochi.

Păru satisfăcut de rezultatul examenului.

Era un bărbat spătos, cu faţa arsă de viaţa câmpurilor, cărunt la tâmple şi la mustăţi, cu privirea pătrunzătoare şi cu nasul adus în plisc de pasăre. Nicolae Apostol îl cunoştea din auzite, înainte de-a sosi în Ponoare, după nume şi după faima câtorva discursuri din Cameră.

Îl ştia puternic şi temut, poate viitor ministru, în orice caz un vechi stâlp al partidului de la guvern. Îl ştia mai ales un

mare pătimaş al politicii, nu pentru foloase materiale şi ambiţiuni, ci mânat de aceeaşi pasiune cu care unii cresc cai de curse, alţii se înverşunează să urce în fiecare an un pisc al munţilor mai înalt ca anul trecut. Cele aflate mai apoi de la proaspeţii lui consăteni îi conturaseră mai limpede această imagine până atunci vagă şi îndepărtată…

Moşierul îşi isprăvi de răsucit ţigara din cutia cu tutun de Macedonia, aprinse, nu-i oferi, cu toate că aşa ar fi dictat poate practica democrată.

Dar concesiile acordate celor mulţi şi mărunţi se opreau la o strângere de mână. Nu depăşea limita nici în ocazii cu totul excepţionale: în timpul alegerilor sau când voia să smulgă adversarilor un elector preţios şi fidel.

Cu atât mai mult n-avea de ce s-o facă pentru acest învăţătoraş cu mustaţa abia mijind.

Întrebă, fără să-l slăbească din ochi:

— Dacă nu mă înşel, se împlineşte aproape o lună de când te afli aci?

Nicolae Apostol răspunse zâmbind, ca să-şi biruie sfiala:

— Precis: o lună şi şapte zile! Cinci săptămâni şi o zi…

Domnului Lascăr Sofian nu-i plăcu nici zâmbetul, nici răspunsul.

Crezu că descoperă la noul învăţător o neîngăduită înclinare de a nu respecta distanţele. Vorbea prea liber, zâmbea prea la fel cu prietenii domniei-sale, de aceeaşi naştere şi stare.

Înălţând sprâncenele, luă notă cu o apăsată mirare:

— Cinci săptămâni? Iar în acest timp n-ai găsit dumneata nici o oră liberă să te prezinţi, ca să te cunosc? A fost nevoie să trimit eu să te cheme! Ba să trimit de două ori…!

Nicolae Apostol şovăi între „domnule deputat” şi „domnule proprietar”.

Respinse amândouă formulele, fiindcă amândouă i s-au părut că înseamnă recunoaşterea unei situaţii subalterne. Şi vorbi cu un ton care sună din nou prea căutat şi pretenţios în urechea proprietarului deputat:

— Domnule Sofian, recunosc că am păcătuit faţă de cele mai elementare reguli ale cuviinţei. Dar n-am avut răgaz. Vă rog să mă credeţi… Când dispuneam de timp liber, lipseaţi de aci. Când eraţi aci, nu puteam lipsi eu de la şcoală – de la datoria mea! Au fost pe urmă şi ploile de pricină. E o distanţă destul de mare din sat până la curte. Trei kilometri.

— Precis: doi jumătate! rectifică domnul Lascăr Sofian, cu o evidentă intenţie de sarcasm. Văd că-ţi place spiritul de precizie!

— Doi jumătate, domnule Sofian. Chiar doi kilometri şi jumătate, prin noroaie şi ploaie, pe jos, pentru un om căzut din lună aci, nepregătit la drumuri de ţară, nu înseamnă o plimbare.

— Nici nu e vorba de plimbare! Tocmai fiindcă recunoşti că eşti căzut din lună aci şi nepregătit, aş fi aşteptat să mă cauţi dumneata pe mine. De altfel, îmi pare că întâia oară când te-am chemat ţi-am trimis şi docarul. Nu?

— Era în timpul orelor de clasă, domnule Sofian.

— Şi ce-are de-a face?

— Nu puteam lăsa copiii singuri. S-au nărăvit să considere şcoala ca o simplă distracţie pe vreme de viscol şi de ploaie, când n-au unde hoinări. Cu acest năravam de luptat şi ţineam să nu inaugurez sistemul predecesorului meu.

Domnul deputat Lascăr Sofian bătu toba cu vârful degetelor în placa de stejar a biroului, dând semne de nerăbdare.

Nicolae Apostol tăcu.

Îşi dădea socoteală că iarăşi n-a pornit pe drumul cel bun şi se mustră, pentru această incorigibilă lipsă de mlădiere.

— Eşti tânăr de tot! constată moşierul, aşa cum toţi nu întârziau să i-o amintească învăţătorului de când a călcat întâi la Ponoare.

— Relativ! Douăzeci şi unu de ani împliniţi. Abia am isprăvit serviciul militar… Am intrat voluntar, îndată ce am isprăvit şcoala.

— Şi ce te-a făcut să alegi asemenea localitate? Mi s-a spus de la revizorat că ai fost cap de promoţie. Cred că ţi s-au oferit locuri mai bune?

— Am ţinut, domnule Sofian, să viu unde datoria noastră, a dascălilor, e mai grea. M-au atras tocmai obstacolele de la care alţii fug.

Domnul Lascăr Sofian trase concluzia:

— Romantism! Ţi-am spus că eşti tânăr. Se vede că armata nu te-a lecuit de vorbe umflate. De obicei e primul duş rece. Calmează!

— Armata e altceva, domnule Sofian! rosti cu aprindere învăţătorul. E o datorie de care toţi ne achităm. În vreme de pace, fără eroism şi fără romantism. Dar cu deplina conştiinţă că în faţa acestei datorii suntem cu toţii egali. E o primă lecţie de egalitate în faţa legii. Armata e o datorie pe care ne-o impune ţara. Sunt altele pe care ni le impunem noi. Eşti dezertor şi de la una şi de la alta dacă te sustragi căutând locuri adăpos-tite.

Degetele domnului deputat bătură mai nerăbdător tă-blia de stejar a biroului.

Se întâmpla că tocmai de această plicticoasă obligaţie a serviciului militar îşi cruţase unicul băiat, plecat la Paris pentru studii. În cuvintele învăţătorului i se năzări că străbate o insolentă aluzie. Mai ales că amintirea lui Mitif, feciorul răsfăţat de la Paris, îi deştepta întotdeauna mâhniri foarte întemeiate. De cinci ani cerea mereu bani şi de cmci ani se întorcea în fiecare vacanţă cu obrazul mai tras şi cu un aer mai dezgustat de tot ce afla barbar şi oriental la el acasă.

Stinse ţigara turtind-o de marginea scrumierei. Îşi simţi deodată gura amară.

— După cât înţeleg, ai venit aşadar cu planuri măreţe! Aud că ai convocat oamenii, că le-ai vorbit şi că le-ai dat de vorbit. Din această pricină te-am chemat. Să-ţi atrag atenţia. După cele ce s-au petrecut anul trecut, orice asmuţire a spiritelor poate avea consecinţe grave…

Nicolae Apostol suportă privirea sfredelitoare fără să clipească.

Ascultă avertismentul zâmbind.

Când domnul Lascăr Sofian se rezemă de spătarul jilţului, cu amândoi pumnii întinşi pe birou, răspunse calm:

— Domnule Sofian, sunt sigur că aţi fost greşit informat. N-am adunat oamenii să aţâţ spiritele. I-am chemat să le arăt de ce este nevoie să-şi trimită copiii la şcoală, iar nu la păscut vitele. Am căutat să-i conving, pe cât m-au ajutat puterile. Atât, şi nimic mai mult! Pentru moment nu-mi este îngăduit să am altă grijă în afară de aceea a şcoalei. N-avem local. Şcoala e un grajd…

Continuă să zâmbească, întorcând privirea pe fereastră, afară, unde se întindeau acareturile boiereşti ale Sofienilor, vestite în trei ţinuturi:

—.un grajd, bineînţeles care nici pe departe nu se poate compara cu acestea ale dumneavoastră. N-avem local, domnule Sofian! Iar în schimb am de luptat cu tot ce-a stricat în sufletele copiilor şi în mentalitatea satului predecesorul meu.

— Eşti puţin generos cu morţii, tinere!

— În locul meu, nimeni n-ar putea fi altfel, domnule Sofian. Am găsit aci o moştenire care ne-a necinstit breasla. Când voi izbuti să birui aceste greutăţi, să ridic şcoala, să aduc copiii la carte, să câştig încrederea oamenilor, atunci poate va veni şi rândul să mă întorc la activitatea extraşcolară, pe care atât de călduros ne-a recomandat-o ministrul nostru, cu idei ceva mai înain-tate decât alţi miniştri, mai ales după avertismentul răscoalelor de anul trecut… Bancă populară, obşte ţărănească, teatru sătesc, casă de citire, contactul mereu viu cu foştii elevi. La toate acestea, domnule Sofian, voi apela să mă sprijiniţi. Numai cu concursul dumnea-voastră se va putea ridica şcoala. Şi numai ridicându-se şcoala se va îmbunătăţi soarta satului.

— Vorbeşti ca din carte, tinere! Prea ca din carte. Din nenorocire – sau poate mai exact din fericire – viaţa se

ocârmuieşte după legile ei naturale. Nu ţine socoteală de utopiile cărţilor.

Domnul Lascăr Sofian se ridică de la birou.

Învăţătorul îşi spuse că e încă mult mai înalt şi mai zdravăn de cum şi-l închipuia cât stătuse pe scaun. Un adevărat uriaş. Un uriaş deprins cu activitatea, mişcându-se să-şi dezmorţească trupul colcăind de energie. După ce străbătu de câteva ori distanţa dintre bibliotecă şi fereastră, se opri privind afară, la acareturile curţii.

Aşa îi vorbi, cu spatele întors:

— Te-am chemat să stabilim o înţelegere din vreme şi să înlătur o neînţelegere de mai târziu. Te invit să iai aminte! Ţin să cunoşti mai întâi că te afli aci graţie voinţei mele. Se băteau prea mulţi pe un loc. Toţi neisprăviţii. Indivizi de căpătuială… Ca să-i împac, am lăsat să vină cineva străin. S-a întâmplat să fii dumneata. Deci numai datorită acestui fapt ai ajuns aci. Mâine poţi fi aiurea dacă ochii dumitale vor înceta să-mi placă mâine.

— Ştiu! mărturisi Nicolae Apostol, răsucindu-se cu neastâmpăr pe scaun.

— Cu atât mai bine! Dacă ştii, mă aştept să tragi concluziile.

Domnul Lascăr Sofian se întrerupse.

Deschise geamul şi strigă poruncă argatului ieşit din gaură de şarpe, să prindă un mânz care scăpase din grajd şi zburda prin curte. Pe urmă distribui alte porunci pentru treburile câmpului de a doua zi: pluguri gata să pornească în zori, saci cu făină de adus de la moară, care cu grâu de predat la gară.

Astfel. Nicolae Apostol, uitat pe scaun, măsură cu umilinţă puţinătatea fiinţei sale, redusă la o cantitate neglijabilă printre atâtea mult mai însemnate griji şi răspunderi ale domnului proprietar şi deputat Lascăr Sofian.

Când moşierul isprăvi de împărţit poruncile şi se întoarse de la fereastră, îl găsi cu pieptul mai puţin sumeţit. Îşi descruntă sprintenele surâzând în sfârşit, încântat de

această metamorfoză. Făcea parte dintr-o tac-tică a sa acest mijloc fără greş de a măcina dârzenia oamenilor părăsindu-i în mijlocul unei discuţii ca să-şi vadă de alte treburi cu totul străine.

Netezindu-şi mustaţa căruntă, vorbi cu satisfacţie:

— Cum vezi, tinere, viaţa e aceasta! Nu cea din cărţi. Materialul nostru omenesc e încă un material brut. Ţăranul n-are iniţiativă, n-are disciplină de muncă. Se cheltuieşte de pomană. Începe un lucru de trei ori; îl lasă, ca să înceapă altul. Se simte nevoie de o mână conducătoare: de o mână şi de un cap.

— Îmi pare bine că sunteţi de aceeaşi părere, domnule Sofian, Ţăranul are nevoie de o minte cultivată prin învăţătură. E singurul lucru care îi lipseşte ca să-şi valorifice celelalte calităţi.

— Lasă învăţătura! întrerupse scurt moşierul, cu surâsul binevoitor deodată stins din sclipirea ochilor. Acum treizeci şi vreo cinci de ani m-am întors şi eu cu tot soiul de idei confuze de la şcoli mai înalte ca ale dumitale, din străinătate. Umanitarism, egalitarism, generozitate pentru cei obidiţi… Experienţa a purtat ea însă grijă, tinere, să ne înveţe că binele mulţimii nu se află în reţetele cărţilor.

Nicolae Apostol întoarse ochii către biblioteca vastă şi impunătoare din fundul biroului. Domnul Lascăr Sofian înţelese elocventa întrebare a acestei priviri şi îi făcu semn să aştepte, cu palma întinsă, ca un cuvântător care recomandă linişte auditorilor:

— Ajung şi aci, tinere! S-o luăm metodic, fiindcă, dacă nu mă înşel, înainte de toate, metodă cred că ai învăţat la şcoala dumitale. Suntem ţară de plugari…

— Iobagi… suflă, abia auzit, Nicolae Apostol.

Domnul Lascăr Sofian nu auzi, sau poate numai se prefăcu a nu auzi întreruperea, din vechea sa practică de orator parlamentar deprins a nu ţine socoteală decât de întreruperile care îi convin şi când îi convin.

Urmă:

— Suntem ţară de plugari. Răscoalele de anul trecut au fost ale plugarilor. Dar n-au fost fiindcă s-au ridicat mulţimile împotriva nedreptăţilor şi inegalităţilor. S-au ridicat contra unor biruri exagerate şi a învoielilor agricole care îi jefuiau – s-o admit aceasta. Dar mai ales împotriva lipsei de gospodărie din treburile ţării, a lipsei de conducere. Asta s-o ştii de la mine. Ţăranul nu vrea să scape de stăpân. Vrea un stăpân chibzuit, care să-i poarte de grijă. Le-am scăzut birurile, le-am ameliorat legea pentru învoielile agricole, ca să stârpim abuzurile arendaşilor şi proprietarilor prea lacomi; am mers până la această concesie, pe care eu o cred exagerată şi prematură, că le-am înlesnit arendarea pământurilor prin obşti… Ce pot să mai ceară?

— Poate dacă o să-i întrebaţi şi o să-i ascultaţi, au să vă spună ei singuri, domnule Sofian. Iar dacă nu ştiu încă s-o spună, au s-o facă atunci când li se va lu-mina mintea cu puţină carte.

Domnul Lascăr Sofian surâse cu dispreţ:

— Te văd că stărui în superstiţia dumitale. Crezi că mizeria se tămăduieşte prin carte? Cartea deschide alte pofte, pe lângă acele naturale ale omului… Aceasta are să se întâmple mâine sau poimâine dacă nu temperăm la timp excesul de zel al unor copilandri ca dumneata. Şcoala le va strica mintea şi le va tulbura puţinul pe care îl cunosc de la părinţi şi din experienţa lor zilnică. În loc de neisprăviţi vorbindu-mi păsăreşte, mă mulţumesc cu nişte ignoranţi muncitori, chibzuiţi şi deprinşi să-şi vadă de plugul şi de sapa lor. Unde te aflai pe timpul răscoalelor?

— În armată, domnule Sofian.

— Ai tras în ţărani?

Nicolae Apostol plecă ochii în pământ:

— Salve oarbe, domnule Sofian.

— Şi dacă ar fi fost ordin să tragi în plin, ai fi tras?

— Nu ştiu… Probabil… Sigur, adică! în armată ordinul e ordin.

— Vezi?! triumfă domnul Lascăr Sofian. Aţi tras numai focuri oarbe, în aer, de ce?

— S-au risipit ţăranii după primele două salve.

— Aiurea lucrurile nu s-au oprit la atât. O ştii prea bine. Aiurea… Dar la mine, poate că ai aflat. Aici n-am avut răscoale. N-am adus soldaţi. N-am pus să împuşte pe nimeni. Nici măcar să tragă salve în aer. N-am strămutat fălcile nimănui. A fost linişte pe toată linia. Aceasta îmi dovedeşte, tinere, că dreptatea e de partea mea, nu a onoratului meu amic şi coleg, ministrul dumitale. Căci tocmai acolo unde au fost şcoli arătoase şi dascăli cu activitate extraşcolară, tocmai acolo s-au ridicat ţăranii cu furcile şi cu topoarele, au prădat, au dat foc şi au ucis. Ai mei, de aici, nu ştiau carte. Nu puteau citi nici manifeste, nici ziare. Chiar dacă au auzit zvonuri, n-au avut curajul să pună în fapt ceea ce alţii au citit pe hârtie, negru pe alb, în broşuri şi gazete incendiare.

Nicolae Apostol se frământă pe scaun la amintirea privirilor istovite din ochii oamenilor care l-au întâmpinat şi în Ponoare.

— Dar, domnule Sofian, tocmai această istovire e o dovadă că abia mai pâlpâie în ei credinţa în drepturile la o viaţă mai omenească. Şcoala poate să le dea şi altceva, nu numai rătăciri şi ispite… V-o promit!

— Prostii! retează apăsat domnul Lascăr Sofian. Ce-mi promiţi? Ce-mi pasă mie de promisiunile dumitale? Eu trăiesc pe realităţi experimentate!… Revin la ideea mea. Suntem ţară de plugari. Plugăria are nevoie de braţe şi de conducere. Braţele le dau ei; conducerea o dau eu. Acestea sunt raporturile… Tot ce stă la mijloc între mine şi dânşii e iluzie stricătoare de minţi.

Învăţătorul proaspăt ieşit de pe băncile şcolii apelă la exemplele din cărţile lui, pe care venea să le aplice cu atâta însufleţire tinerească!

— Dar Olanda, domnule Sofian? Dar Danemarca? Nu sunt ţări de plugari şi de crescători de vite? Acolo muncitorul de

pământ şi crescătorul de vite nu s-a organizat prin şcoală, n-a înfiinţat cooperative, n-a ajuns prin carte la o viaţă mai civilizată şi la mai mult confort chiar decât unii din marii noştri proprietari?

Moşierul începu să râdă cu sinceră voioşie, fiindcă băieţandrul îi servea tocmai argumentele ce-l întăreau în credinţa lui nestrămutată.

— Ei, ţi-ai tras suflarea după această întrebare kilometrică? Acum opreşte-te şi dă-mi ascultare ca unuia mai bătrân şi cu experienţă. Despre Olanda şi Danemarca dumneata ai citit în cărţi. Unele adevărate, altele exagerate. Eu am văzut stările de acolo la faţa locului.

— Cu atât mai mult, domnule Sofian! exclamă învăţătorul, bucuros că are de-a face cu un om care nu poate contesta minunile unei vieţi ţărăneşti ideale.

— Răbdare! Mai întâi sunt oameni cu alte tradiţii. Au ajuns unde sunt după sute de ani de civilizaţie şi de cultură. Pe vremea când ei se organizau şi aveau universităţi, noi încă fugeam prin păduri de groaza tătarilor şi a altor lifte. Ai văzut câinele meu din ogradă, pe Hector? E un câine danez, adus de acolo când avea şase luni… E un rezultat al selecţiei şi al educaţiei. Îţi poate servi de exemplu. N-a avut nevoie de mult dresaj. Are dresajul în sânge. Ceilalţi, de aci, soi foarte bun, foarte vrednic, curajos, se iau de gât cu lupul, dar nu-i poţi primi în casă. N-au să înveţe niciodată ceea ce celălalt ştie fără să fi-nvăţat… Pe urmă, uiţi altă realitate, tinere! În Danemarca şi în Olanda toate câte te uimesc pe dumneata s-au înfăptuit de la sine, prin forţa lucrurilor. Te-ai uitat la statistică? Te-ai uitat la hartă? Sunt ţări cu o mare densitate de populaţie, unde se aflau încă de acum cincizeci de ani braţe libere care nu-şi găseau de lucru. La noi povestea e cu totul alta. La noi există pământ şi nu sunt braţe.

— Există pământ, dar nu e al celor care-l muncesc!

— Ce-ai zis? sări ca atins de scânteie domnul Lascăr Sofian.

Nicolae Apostol repetă cu simplitate:

— Există pământ, dar nu e al celor care-l muncesc.

Domnul Lascăr Sofian se rezemă de marginea biroului, cu braţele încrucişate pe piept, privind la tânărul de pe scaun cu o adevărată compătimire:

— Ştii ce răspuns ţi se cuvine la aceasta? Întâi să-ţi arăt uşa…

Învăţătorul făcu o mişcare, gata să se ridice. Moşierul îl fixă pe scaun cu un gest al palmei lăţite.

— Apoi, chiar acum, s-ar cuveni să mă aşez la birou şi să trimit argatul la primărie cu o telegramă. Mâine telegrama s-ar afla pe masa ministrului, şi tot mâine ai primi ordin telegrafic să te prezinţi la post, undeva în celălalt capăt al ţării, la Dorohoi ori la Mehedinţi. N-am nevoie aci de instigatori. Şi cum n-au nevoie de instigatori nici cei din Mehedinţi ori din Dorohoi, după două luni ai să te pomeneşti mutat în Dobrogea. Şi tot aşa mai departe, până ce ai să te cuminţeşti…

— Vă înşelaţi, domnule Sofian! Dacă aceasta se numeşte lipsă de cuminţenie, sper că n-am să mă cumin-ţesc niciodată.

— Au mai spus-o şi alţii, şi s-au cuminţit, băiete! Fiecare trebuie să rămână la locul lui şi să-şi vadă de treburile sale. Aici nu eşti pe teritoriul ministrului dumitale, cu circularele lui demagogice. Te afli pe terito-riul meu. Încât te invit să ţii socoteală de părerile şi de voinţa mea… Interesele partidului cer să pregătim elemente tinere din rândurile preoţilor şi învăţătorilor. Te văd un zănatic. Dar mai prevăd şi ceva stofă bună, când ţi-or pieri sticleţii din cap… Ai să rămâi aci şi ai să mă asculţi. Pentru viitorul dumitale are să fie bine. Te înscriu în partid. Ai să faci ucenicie câţiva ani. Pe urmă vom vedea.

— Domnule Sofian, eu nu fac politică de partid. Sunt hotărât să nu fac nici un fel de politică! declară cu ener-gie învăţătorul.

Domnul Lascăr Sofian râse ca de o foarte năzdrăvană pretenţie:

— Nici nu e vorba să faci politică, băieţaşule! Politica o facem noi. Cei chemaţi la posturi de comandă şi de răspundere. Voi, preoţii şi învăţătorii, nu puteţi să aveţi altceva de făcut decât să ne urmaţi. Să faceţi legătura între comanda de sus şi mulţimea cea mare. Să fiţi un tampon. Ce ştii dumneata despre politică pentru a spune că-ţi place ori nu, că o înţelegi ori nu, că o aprobi ori nu şi că ai s-o urmezi pe una ori pe cealaltă? Deputatul se aprinse ca întotdeauna când ajungea la patima sa cea mare, care-i absorbea jumătate din viaţă şi din energie: Aceasta e, tinere! Spuneai mai adineauri că n-ai drept să dezertezi de la o datorie şi că dacă ai fi primit ordin, ai fi tras chiar în ţăranii dumitale. Exact?

— Nu pot tăgădui… Poate…

— Aici vreau să-mi vii! Tocmai ca să fii scutit de asemenea situaţii, ca să fiţi scutiţi cu toţii, datoria preoţilor şi a învăţătorilor este să ne urmaţi. Aşa ne veţi înlesni aplicarea reformelor la care lucrăm. Numai aşa reformele au să-şi împlinească un rost al lor şi au să rămână temperate, insist, cât mai prudente. Trebuie să staţi la ordine, ca să preveniţi anarhia… Întrucât te priveşte, nu poate fi vorba deci de idei, de programe şi de alte baliverne. Rolul dumitale e să rămâi soldat la un post de încredere şi să execuţi ordinele. Iar aci ordinele le dau eu. Dumneata le urmezi şi nu le discuţi.

— Nu ştiam că m-am tocmit logofăt la curte! rosti cu tremur de indignare în glas Nicolae Apostol, înspăimântat de propria sa cutezanţă.

Domnul Lascăr Sofian îşi aprindea a doua ţigară. Suflă în chibrit, frânse lemnişorul între degete şi îl jucă în palmă.

Vorbi cu mânie stăpânită:

— Este ultima oară când îţi tolerez să-mi spui aci, în faţa şi în casa mea, astfel de obrăznicii. Te iert. Dar te avertizez că

la a doua ocazie te frâng ca beţigaşul acesta. Ca pe un nimic…

Spunând, răsturnă rămăşiţele de chibrit în scrumieră, îşi şterse palmele, ca impertinentul învăţător să-şi dea mai bine seama ce puţină urmă lăsa trecerea lui prin Ponoare dacă domnul Lascăr Sofian şi-ar pune mintea să-i frângă spinarea.

— Aceasta e, tinere! reluă domnul Sofian. Constat că la şcoala unde vi s-a îmbuibat capul cu de toate, vrute şi nevrute, nu vi s-a dat tocmai învăţătura principală pentru viaţă. Cuminţenia e să vă măsuraţi gândul şi să vă puneţi strajă gurii.

Nicolae Apostol socoti întrevederea terminată.

Se desfăşurase în afară de toate prevederile lui şi se încheia mai rău ca în cele mai negre presimţiri.

De la un asemenea om nu avea nimic de aşteptat nici pentru şcoală, nici pentru sat.

Nu se izbea de o nepăsare, cum a crezut şi cum poate ar fi izbutit, s-o biruiască. Nu se izbea nici de socotelile electorale ale unui politician dornic de popularitate, cum ar fi izbutit să-i folosească slăbiciunea întru binele şcolii şi al satului. În faţa lui se ridicase o voinţă şi o judecată. Un sistem de gândire şi neclintita convingere a omului cu nas încovoiat de pasăre şi cu sprâncene aspru încruntate că aşa apără un bun al viitorului, nu un interes egoist. Chiar cu puţina experienţă a vârstei şi cu puţina sa cunoaştere de oameni, Nicolae Apostol înţelegea că asemenea vrăjmaşi ai primenirilor sunt mai fanatici decât ceilalţi muritori mărginiţi numai la grija pentru moşiile, vitele şi recoltele lor.

Proprietarul nu vedea oameni, nu vedea sat, nu vedea copii. Vedea braţe, şi atât! Ţara i se înfăţişa ca o vastă moşie, unde vitele şi oamenii îşi au locul şi folosinţa lor bine definite: unii la jugul plugurilor, ceilalţi la coarnele plugului. Orice schimbare a acestor orânduieli i se părea împotriva naturii. A îngriji bunăoară de învăţătura de carte a copiilor

era după dânsul o tot atât de năzdrăvană idee ca a băga gloabele din herghelie într-un grajd de curse.

Învăţătorul îşi căută pălăria cu ochii şi se ridică de pe scaun. Domnul Lascăr Sofian îl opri:

— Şezi. Încă n-am terminat!

— După cele ce mi-aţi spus… încercă să protesteze Nicolae Apostol.

Proprietarul deputat îi luă cuvintele din gură:

— După cele ce ţi-am spus, ai putut deduce că îmi place să vorbesc şi să decid eu! Şi că nu sunt deprins să admit contraziceri de la nimeni. Cu atâta mai mult de la un tinerel cu caşul la gură. Te-am răbdat şi pierd vremea cu dumneata fiindcă mă interesează această mentalitate. Am sub ochi un caz despre care până acum am aflat numai prin alţii. Văd o energie în dumneata. Îmi place energia, fiindcă aşa i se cade tinereţii şi fiindcă de energie este nevoie într-o ţară molipsită de indolenţă orientală. Dar observ că ai pornit pe o cale greşită. Eşti gata să cheltuieşti această energie fără nici un folos pentru dumneata personal şi dăunător pentru interesele generale. De la aceasta te voi opri. Nu te expediez de aci, cum mi-ar fi uşor. Am convingerea că fac bine. Te cruţ de alte pătăranii care te aşteaptă aiurea. Rămâi! Vezi-ţi de datoria dumitale, dar n-o exagera. Nu cu exces de zel! Mai-binele e duşmanul binelui!… Lasă lucrurile să-şi urmeze cursul lor. Îţi vin copiii la şcoală? Bine! Vin acei care au dragoste pentru carte sau acei ai căror părinţi socot că e bine să-şi vadă odraslele cu oleacă de ştiinţă a buchilor… Nu vin? Lasă-i în pace! Nu-i prinde cu arcanul. Aceasta e! Te avertizez că nu vreau să aud de amenzi, textul legii şi alte copilării. Legea noi am făcut-o. Eu şi alţii ca mine. Ştiu de ce am făcut-o şi deci ştiu eu cât s-o cer aplicată în viaţa de toate zilele.

Domnul Lascăr Sofian se plimbă câţiva paşi în birou. Se opri în faţa bibliotecii, privindu-şi rafturile cărţilor legate în piele.

Spuse:

— Aceasta nu înseamnă că îţi vorbeşte un reacţionar şi un duşman al culturii. Cartea este numai pentru puţine minţi o hrană care se digeră complet. Pentru cele mai multe devine o otravă stricătoare. Uite! Ideilor dumitale le pot face o concesie. Vei găsi vreun copil mai isteţ, cu vreun dar excepţional? (Se ridică şi de aceştia.) De perfect acord. Poartă-i de grijă. Adresează-te la mine să-i port grijă mai departe. Îl voi ajuta şi-i voi căpăta o bursă. Aceasta o înţeleg. Aci admit că apare şi datoria mea să nu las la voia întâmplării un exemplar excepţional de umanitate. Dar aceasta e una, şi pretenţia de a coborî învăţătura de carte la măsura tuturor minţilor e alta; e o aberaţie tot aşa de dăunătoare pentru minţi ca şi pentru prestigiul cărţii. Cultura nu-i un borş în care să-şi vâre orice nespălat linguroiul, nici nu se poate servi cu strachina… Cu aceasta am terminat un capitol. Să trec la altul. Unde locuieşti?

— La Aizic, hangiul…

— Prost!

Nicolae Apostol simţi ciudata nevoie să se dezvinovăţească:

— E tot ce-am putut găsi în sat, domnule Sofian.

Domnul Lascăr Sofian îşi netezi gânditor mustăţile sure.

— Ştiu. Cunosc eu mai bine satul decât dumneata. Dar vezi, tocmai acest lucru trebuia să-ţi dea de meditat. Cum ai ajuns aci, cea dintâi grijă ţi-a fost să convoci ţăranii la sfat. Mai cuminte era să te îngrijeşti de soarta dumitale. Până la fericirea şi bunăstarea altora, omul trebuie să înceapă cu bunăstarea lui. Ce trecere are să aibă la ţărani cuvântul unui surtucar venetic în satul lor, care s-a coborât din căruţă cu lădiţa la un hangiu ovrei? La aceasta nu te-ai gândit?

— M-am gândit, domnule Sofian. Dar am fost nevoit să mă supun realităţii…

— Aşadar, vii la vorba mea? triumfă domnul Lascăr Sofian. Te supui realităţii. Accepţi o stare de fapt. Aceasta e o mărturisire preţioasă… Eu m-am gândit mai departe decât

dumneata. Te-am aşteptat să te prezinţi. Dacă am văzut că nu te prezinţi, am trimis să te cheme. Şi iată în ce scop, pe lângă altele. Ca să schimb puţin această stare de fapt. S-o ameliorez. Predecesorul dumitale era un nenorocit. Când am vrut să-l ridic, nu se mai putea face nimic din el. Cu dumneata îmi place să cred că are să se petreacă lucrurile altfel. De aceea m-am hotărât să-ţi dau un loc de casă…

— N-am să-l pot plăti, domnule Sofian.

Proprietarul îi aminti cu o încruntare a sprâncenelor că nu-i place să fie întrerupt.

—.logofătul meu are să-ţi măsoare un loc de casă. Am să-ţi dau un bilet, la bancă, în oraş, să te împrumute cu suma necesară, ca să-ţi construieşti, o locuinţă convenabilă. Dau ordin să ţi se dea lemn de construcţie şi de împrejmuire din pădure. La primăvară te aşterni pe lucru. Aşa ai să dai locuitorilor cea dintâi lecţie de practică gospodărească. Ai să-ţi faci o grădină. Dau ordin grădinarului să-ţi pună la dispoziţie pomi şi răsaduri. Iată ce au să înveţe oamenii de la dumneata, fără convocări şi baliverne.

Nicolae Apostol se agăţă de această nădejde neaşteptată:

— Domnule Sofian, vă mulţumesc… Dar vă rog altceva. Dăruiţi toate acestea pentru şcoală… Să ridicăm mai întâi şcoală în comună. Pe urmă va veni şi rândul meu.

— Am spus că eu decid! vorbi apăsat proprietarul. Nu dumneata ai să mă înveţi ce trebuieşte să fac şi nu dumneata ai să-mi pui condiţii. Pentru şcoală voi face ce voi crede eu de cuviinţă şi când voi crede eu de cuviinţă.

— În acest caz, cu toată părerea de rău, mă văd nevoit să nu pot primi, domnule Sofian.

— Atunci mergi şi stai mai departe la Aizic! După două luni ai să vii dumneata la mine să mă rogi…

Nicolae Apostol clătină cu neîncredere din cap.

Se ridică de pe scaun.

De data aceasta domnul Lascăr Sofian nu-l mai opri.

— Vă salut!

— Mergi cu bine…

Domnul Lascăr Sofian nu scoase mâinile din buzunare. Pufui în mustăţile ţepoase cu iritare. Aceşti oameni noi şi îndârjiţi ai vremurilor nu-i erau pe plac şi nu anunţau semne bune. Se hotărî deocamdată să ţină băietanul colţos sub supraveghere. Şi se miră ce neiertată slăbiciune îl reţine să se aşeze la birou şi să scrie telegrama către ministru, cerând mutarea imediată a individului în celălalt capăt al ţării, cum altădată ar fi făcut-o fără să mai stea la gând.

— Impertinent şi încăpăţânat! mormăi furios în mus-tăţi.

Furios şi totuşi cu o irezistibilă şi ciudată stimă pentru asemenea îndârjire. Oamenii moi, milogi şi slugarnici îl dezgustau. Îi plăcea să frângă o spinare care trosneşte, nu să îndoaie una de gumă.

Ca să se răcorească, deschise fereastra şi răcni câteva porunci mânioase argaţilor ieşiţi din găurile lor de şarpe şi năvălind spre grajduri, spre ocoale, spre şurile cu maşini şi hambare.

Pe drumul tăind dealul de-a dreptul, pieptiş, învăţă-torul urca zgribulit în pardesiul lui pirpiriu, cu poalele suflate de vântul gheţos al sfârşitului de toamnă.

Scria o pată mică în peisajul aspru şi vast, cu norii măturaţi în volburi vinete pe cer. O pată străină locului, încă neacceptată de ochi, strivită de măreţia ostilă a priveliştii.

Dar domnul Lascăr Sofian observă că omul nu se împleticea în mersul grăbit şi sigur. Zgribulit, da; îngheţat, da! Nu şovăielnic şi istovit.

Băieţandrul urca.

El rămânea pe loc, supraveghind o agoniseală şi o stare de lucruri pentru un fecior risipelnic, care strâmba din nas de câte ori se întorcea în ţara lui balcanică.

Strigă o ultimă şi mai răstită poruncă.

Pe urmă trânti fereastra de s-au detunat încăperile şi au căzut bucăţile de chit din cercevele.

Capitolul VIII

„A da sfaturi, grăbită mai e toată lumea!”

De două zile, de când Nicolae Apostol s-a întors de la curtea Sofienilor cu o subţire dungă adâncită între sprâncene, jupân Aizic îi dădea târcoale.

Săltând între umeri scurta de postav negru căptuşită cu blăniţă de miel brumăriu, îi aţinea calea la plecare şi la sosire. Îşi căuta de lucru în cameră, sub cuvânt că verifică personal dacă nu afumă cumva soba la cele dintâi focuri pretimpurii, în această toamnă vântoasă şi rece. Bătea în uşă, să-i ofere gazeta adusă de factor.

Încerca să-l ademenească la o spovedanie, cu întrebări ocolite:

— Ce zici, domnule învăţător? Straşnică persoană conu Lascarache al nostru! Vrei carte la dânsu? Are mai multă carte ca un profesor de la Universitatea din Ieşi. Vrei cap pentru politică? Are mai mult cap pentru politică decât trei miniştri de la Bucureşti! Vrei gospodar? Aşa un gospodar n-ai să găseşti cit e ţara Moldovii de mare… Spune dumneata dacă n-ai căpătat o impresie plăcută…?

— Am căpătat, domnu Aizic! răspundea tăios Nicolae Apostol, fără să ridice ochii din caietele unde şcolarii lui mâzgăliseră o caligrafie vrednică de memoria predecesorului său, Andrei Colibăşeanu.

Jupân Aizic nu se dădea dus. Îşi răsucea meditativ vârful bărbiţei cu degetele pistruiate şi de-o albeaţă nenaturală.

— Eu pot garanta că ţi-a spus dumnealui lucruri foarte interesante. Când vorbeşte, aur îi curge din gură…

— Garantează, domnule Aizic!

Jupân Aizic Gold se strecura cu papucii de pâslă afara, lipea încetişor uşa, ca să apară din nou peste un ceas.

— Am venit pentru ca să-ţi aduc aminte, domnu învăţător. Zic, poate ai uitat cu atâta carte şi iar carte… A trecut din nou domnul Spirică Necşulescu…

— Treacă, domnule Aizic. Treacă sănătos! Drumul e pentru toată lumea…

— A trecut şi s-o oprit la mine. Din nou a întrebat despre dumneata. Dacă eşti tânăr şi dacă eşti căsătorit. Dacă te ai

bine cu conu Lascarache şi dacă te-a adus dumnealui aicea… Eu i-am răspuns. Poate c-am făcut rău? Poate te supără că i-am spus?

— Nici nu mă supără, nici nu mă bucură…

— Atunci am înţeles că te-a supărat!… Dar pot eu să fac altfel? Întreabă, trebuie să răspund. Eu trebuie să răspund la toată lumea, fiindcă altfel vine lumea şi-mi spune într-o zi să-mi iau calabalâcul şi să plec cu nevasta şi cu gâştele mele aiurea.

Jupân Aizic făcu o pauză, aşteptând un cuvânt de compătimire pentru asemenea nesigură soartă. Dacă văzu că vorba întârzie, urmă el, apropiindu-se şi şoptind pe-un ton confidenţial:

— Poate că-i bine să te abaţi dumneata, domnule învăţător, şi pe la Stulpicani, când ai oleacă de vreme, pe la curtea lui domnu Spirică Necşulescu. Nu-i un boier aşa de mare şi de neam vechi cum este conu Lascarache! Nici nu face el mare caz de moşie. Mă mir chiar că n-o arendează… El îi târgovăţ şi are meserie mai bănoasă. Avocat mare şi cu trecere, de-i curg procesele şi nu mai poate să se împartă la atâţia clienţi şi la aşa de încurcate afaceri… Eu am să-ţi spun dumitale ceva… Nu te supără dacă mă amestec unde nu-mi fierbe mie oala?

— Spune, domnule Aizic! rosti Nicolae Apostol cu indiferenţă, căscând în silă, ca să arate cât de puţin îl pasionează aceste chestiuni.

Jupân Aizic găsi de cuviinţă să nu pară că a priceput şi îşi urmă gândul său:

— Am să-ţi zic dumitale că-i foarte cuminte să te pui bine şi cu domnu Spirică Necşulescu!… Nimica nu se ştie ce poate să fie mâne. Azi sunt unii mari şi sus. Mâne le vine rândul la alţii. Domnu Spirică e omul lui domnu Tache Ionescu aicea în judeţ şi al lui conu Alecu Bădărău. Azi umblă şi strânge mâna la unul şi la altul, de-i prieten cu toată lumea, şi chiar pledează pe gratis la alegătorii de colegiul doi. Mâne, dacă

vrea Dumnezeu şi hotărăşte majestatea-sa, se poate întâmpla să taie şi să spânzure…

— Să taie şi să spânzure sănătos, domnule Aizic…

Scociorând cu cleştele în sobă, hangiul arată că n-a luat aminte la această totală indiferenţă a învăţătorului. Împinge cenuşa la fund, trage jarul, aruncă două bucăţi de lemn verde, închide şi aşteaptă să tremure flacăra anemică. Tuşeşte satisfăcut când focul începe să fâsâie. Se întoarce din nou la masa cu vrafuri de cărţi şi caiete, potrivindu-le cu delicateţe, ca o gospodină după ce a şters praful.

— Oamenii de aici au o vorbă bună, domnule învăţător. Capul plecat zic ei că nu-l taie sabia!… Aşa ceva nu ştiu eu dacă stă scris în cărţile pe care le citeşti dumneata…

— Scrie, domnule Aizic.

— Atunci îmi pare bine!… Asta însemnează că au văzut şi au cercetat şi alţii, nu numai nişte prăpădiţi de ţărani ca vai de capul lor, din Ponoare ori din Stulpicani sau de la Sofieni. Au văzut, au cercetat şi au căpătat ştiinţă că-i învăţătură cu putere de lege. Poate sta şi în cărţi, alături cu cele zece porunci…

— Tot ce se poate, domnule Aizic.

Hangiul a deschis uşa, şi din prag şi-a adus aminte că acestui adevăr general i se cuvine o ilustrare practică:

— Aşa încât, atunci când are să mai treacă domnu Spirică Necşulescu şi are să mai întrebe, eu am să-i răspund că tocmai te-ai gândit dumneata să pofteşti pe la curte la Stuipicani şi că nu s-a putut deocamdată din lipsă de timp. Am să-i zic că ai regretat foarte mult şi că duminică ai să pofteşti numaidecât.

— Aceasta să n-o spui, domnule Aizic, fiindcă n-am să mă duc nici duminica aceasta, nici cea viitoare, niciodată. Nu mă duc şi n-am ce regreta.

— Atunci de ce mai scrie sfat înţelept la carte dacă nici un domn învăţător nu vrea să ştie de dânsul? se miră hangiul clătinând din cap. De ce mai înveţi dumneata copilaşii să creadă într-un lucru în care singur nu crezi?

Jupân Aizic n-a aşteptat răspuns. A închis uşa, lăsându-şi chiriaşul să mediteze în singurătate asupra acestei ciudăţenii.

Nicolae Apostol a meditat.

A stat la cumpănă, cu hotărârea puţin cam clătinată de stăruitoarea pledoarie a hangiului să-l pună bine cu toată lumea. O bănuia dezinteresată, şi, într-adevăr, domnul Aizic Gold, cârciumar cu orândă în comuna Ponoare, n-avea nimic de câştigat pe urma acestui rol de mijlocitor. Lui îi tresărea inima de câte ori ridicau glasul cei mari şi tari, ca şi cei mărunţi şi obidiţi, cum îi ţâţâie iepurelui sortit să doarmă cu ochii pe jumătate deschişi pe muchea haturilor. Îşi închipuia că înţelept este să facă toţi la fel şi se minuna de încăpăţânarea fără rost a unora să nu ţină socoteală de o cuminţenie care stă scrisă şi-n cărţi.

Dar până la sfârşit, Nicolae Apostol tot nu şi-a călcat pe suflet.

N-a plecat cu colindul la Stulpicani, la conacul domnului Spirică Necşulescu, tot aşa cum şi-a luat nădejdea de la vreun sprijin din partea atotputernicului boier Lascarache. A înţeles că nimic nu poate aştepta de la asemenea oameni decât în schimbul unui preţ. Iar preţul era renunţarea la o libertate a sufletului şi a mişcărilor, care-i părea deocamdată sacrificiu prea scump.

Se mai aflau pe teritoriul comunei încă două moşii.

Una a doamnei Ecaterina Ştirbulescu; alta a unui proprietar mereu lipsă din ţară, arendată domnului Solomonică Fişer.

Moşia doamnei Ecaterina Ştirbulescu era întinsă, cu pământul negru ca păcura şi gras ca untul; purta numele comunei Ponoarele; curtea se afla chiar deasupra satului, dar gospodarii pomeneau despre stăpână cu mai puţină sfială decât despre conu Lascarache Sofian sau chiar despre domnul Spirică. Era şi uşor de înţeles. Îi spun Catinca Ştirbuleasca, fiindcă mulţi bătrâni au apucat-o pe vremea când era numai fata vechilului de pe moşie,

umblând desculţă şi cu rochiţa de cit pestriţ. Ceilalţi, ceva mai tineri, îşi amintesc încă de pe când s-a pripăşit Matache Ştirbulescu, alt vechil, venit de aiurea ca s-o ia de nevastă; îşi amintesc cum părintele şi soţul au administrat aşa de bine averea vechiului proprietar, încât, după zece ani, au luat moşia în arendă, iar după alţi cinci au cumpărat-o de veci. A murit bătrânul; într-o bună zi a închis ochii între sfeşnice şi bărbatul. Văduva a rămas să gospodărească după cum a învăţat din copilărie de la părinte şi mai apoi în tinereţe de la soţ. Cu ochii în patru la cântar şi la măsurătoare, ciupea de la una şi de la alta. Răcnea la zilieri şi la pălmaşi, pleca din zori cu docăraşul la seceră şi la arie, mânuia biciuşca peste obrazuri şi spinări tot aşa de repede ca un logofăt boieresc. Acum e o vădană răscoaptă, cu doi copii: o fată de măritat, crescută la pension şi cântând la clavir; un băiat născut târziu în căsnicie, după o pauză de doisprezece ani, în anul când a murit Matache Ştirbu-lescu – un zbânţuit cu ochi de viezure şi cu un smoc de păr zbârlit în creştet, care scapă câteodată pe poarta conacului şi hoinăreşte fără nici un căpătâi pe coclauri, înhăitat cu plodurile ţăranilor.

De la o astfel de proprietăreasă, Nicolae Apostol şi-a dat seama îndată că nu poate nădăjdui sprijin pentru ridicarea şcoalei şi a satului. N-a văzut-o la ochi, dar spusele oamenile-r i-au zugrăvit-o ca pe o făptură haină, ţâfnoasă, hrăpăreaţă şi displăcându-i să-şi amintească de nevoia de unde s-a săltat, dispreţuind pe cei rămaşi la vetrele lor calice.

Iar de la domnul Solomonică Fişer, arendaşul Prigorenilor, drept era să se aştepte încă la mai puţin. Plugar trecător, venit de la alte îndeletniciri, fost negustor de vite şi de grâne, n-avea nici o legătură cu pământul şi cu oamenii pământului, Pământul era o marfă. Munca oamenilor, alta. Plătea câştiul la termen; plătea oamenii şi vitele fără înşelăciune, după scriptele din condici. Astăzi se afla aci. Mâine putea să ajungă în celălalt capăt al Moldovei dacă s-

ar fi ivit o moşie mai întinsă şi mai bănoasă, fără să-l alunge nimeni, după cum se temea jupân Aizic, mult mai legat de sat şi de localnici prin sărăcia lor comună.

Acestea le-a pătruns Nicolae Apostol, culegând ştiri şi păreri de ici şi de colo, întocmindu-şi din toate o părere a lui, amară şi fără nădejde.

Nimerise într-adevăr într-un post greu de apărat. De o parte, cugete toropite de calicie, care n-au cutezat să tresară şi să se mişte nici chiar în 1907, când s-au ridicat clăcaşii din toată ţara. De alta, o împietrire pe care n-o putea muia cuvântul lui, sunând ca o predică de exaltat în pustiu.

Dunga dintre sprâncene se mai adânci încă.

Recunoscu mâhnit că în cărţile sale şi pe băncile şcolii n-a învăţat nici o dezlegare pentru asemenea împrejurări, mai vitrege ca toate obişnuitele prepusuri. Nu erau prevăzute. Nu se afla nicăieri povaţă practică de unde şi cum trebuieşte început un lucru cu totul neînceput. Cum se clădeşte o casă fără nisip, fără var şi fără cărămidă; fără braţe şi fără bani; o casă care nu-i trebuieşte nimănui. Cum se poate sluji o şcoală care nu există, fără elevi şi fără înţelegerea părinţilor că ştiinţa buchilor va ajutora cu ceva la viaţa odraslelor.

Despre acestea toate cărţile şi dascălii nu i-au pomenit nici ca o ipoteză teoretică. Îndreptarul lor, călăuza scrisă şi vorbită, stăruise asupra unei potrivnicii mai curente şi mai lesne de biruit. Într-un loc se află şcoală, dar nu e îndestul de căutată. În altul, săteanul nu e însufleţit încă de dorul de a cunoaşte, dar există bunăvoinţe gata să pună umăr la umăr pentru a sparge peretele întunericului. Aiurea, o clădire a rămas nesfârşită, din cărămidă roşie. Dincolo lipseşte o casă de citire. Se mai întâmplă pe alocuri că elevi cu minte ascuţită şi cu sârguinţă la învăţătură nu-şi pot duce la capăt şcoala din pricina lipsurilor de-acasă: n-au cu ce-şi înjgheba cărţile ori sunt trimişi la păscut vitele de-o mamă văduvă. Dascălul se loveşte de una ori de două din

aceste împrejurări vrăjmaşe. Nu de toate dintr-o dată. Are răgaz să întregească o lipsă, să îndrepte o strâmbătate a judecă-ţilor omeneşti, să tămăduiască un rău. Acestea erau împrejurările prevăzute – teoretic – pentru care fusese pregătit, tot teoretic. Aci era totul de întocmit din nou, ca de la zidirea lumii. Şi încă mai anevoios. În comuna Ponoare, uitată de Dumnezeu şi părăsită de stăpânire, orice întocmire trebuia începută cu o muncă prea grea pentru o singură putere omenească, fiindcă multe se statorniciseră într-o rânduială greşită şi stricată: buruiana cea rea trebuia plivită, socotelile celor tari dejucate şi binele celor mulţi săvârşit chiar cu silnicie.

Dacă în cele dintâi zile, după scurta şi inimoasa cuvântare rostită ţăranilor, a izbutit să adune un număr mai mare de copii la şcoală, în săptămânile din urmă numărul s-a împuţinat.

Elevii s-au întors la vechea lor deprindere, să colinde meleagurile cum se arată o zi mai senină; părinţii, la vechiul lor năravi, să-i trimită cu vitele ori să-i poarte cu dânşii ajutor la pluguri şi la semănat. În unele dimineţi, capetele se înălţau rare din bănci, ca dinţii într-o gură ştirbă. Cu strângere de inimă simţea încrederea slăbindu-se şi îl mustra cu un gând păcătos părerea de rău că nu şi-a ales, cum avea drept şi cum fusese îndemnat, o şcoală arătoasă, undeva într-o comună mai ridicată din starea de sălbăticie, ca să păşească înainte pe-un drum de alţii deschis şi de alţii bătătorit.

El rămânea aci, să lupte cu moştenirea blestemată a unui mort.

Părerea aceasta de rău, încolţind când îl încerca deznădejdea, o socotea pornire neiertată de dezertor. Şi îl îngrijora ca descoperirea unui rău ascuns şi încă necunoscut din el. Se descoperea laş, iar el se crezuse brav. Se descoperea supus şovăielilor, iar el se crezuse tare, din piatră.

Încercase să capete o luminare şi un ajutor de la revizorat. Făcuse un drum până la oraş, neîncrezător în soarta rapoartelor şi memoriilor trecute de-a dreptul la dosar.

Revizorul îl primise oarecum mirat.

Aşa de repede se alarmase? Aşa de repede voia el să întoarcă stările vechi, ca la o comandă? Îl trimisese fără nici o intenţie batjocoritoare „să-şi vadă de datoria lui”. Îl sfătuise să ia aminte la dorinţele domnului de-putat Lascăr Sofian, fără de al cărui cuvânt nimic nu se mişcă în tot judeţul.

S-a întors mai zgribulit în pardesiul subţire, suflat de vân.tul gheţos, ghemuit alături de moş Lecachi Colţun, Zamă-Lungă.

Moşneagul a bănuit ceva din amarul tânărului cu semn adâncit între sprâncene.

— Merge greu, mă tem că, domnule învăţător? întrebase răsucind biciuşca şi plesnind gloaba costelivă. Te văd eu după ochi că merge greu…

— Cam greu, cu adevărat, moş Lecachi! îşi deschisese inima, ca unul care nu aflase încă pe nimeni să-i asculte păsul.

Bătrânul ascultase fără să-l întrerupă. La încheiere îşi spusese cuvântul:

— Mă tem că ai luat-o prea repegior. Asta-i pricina. Tinereţea nu cunoaşte răbdare. Repede s-aprinde şi repede se stinge

— Eu n-am să mă potolesc cu una, cu două! făgădui cu îndârjire Nicolae Apostol.

— Să dea Domnul de sus!… Până atuncea, domnule învăţător, nu că mă bucură toate câte le pătimeşti… Dară văd că ai ajuns oleacă şi la vorba mea. Socot să nu-l mai găseşti aşa de netrebnic şi, de osândit pe sărmanul domn Andrieş… Poate acuma ai prins a înţelege şi dumneata că nu s-a înecat fără să deie din mâini…

Învăţătorul se posomori mai crunt la amintirea omului pe care îl ura dincolo de moarte. Nu mai rosti nici o vorbă

până ce-au ajuns, acasă.

Când au trecut prin faţa şcolii, a întors ochii, să nu-i vadă din nou pereţii coşcoviţi şi stropiţi de noroaie, acoperişul desfundat, ferestrele împlinite din punga lui, cu ochiurile din nou sparte după două săptămâni şi din nou lipite acum cu hârtie.

N-a apucat a coborî bine, şi i-a ajuns din urmă o tră-sură în trapul cailor întins. A trecut câţiva paşi, şi vizitiul a oprit la porunca stăpânului înfăşurat în blană de lup.

— Aista-i conu Spirică! anunţă moş Lecachi Colţun, scoţând căciula şi ploconindu-se.

Ieşise în pragul hanului şi jupân Aizic să se ploconească, frecându-şi mâinile pistruiate, de albeaţa hârtiei.

Domnul Spirică Necşulescu se dezveli din blănuri şi descinse din trăsură.

Scund, rotund, îmbrăcat cu deosebită îngrijire, îşi scoase mănuşile, înaintând spre intrarea hanului.

— Dacă nu mă înşel, domnul învăţător Nicolae Apostol? întrebă întinzând mâna cu o satisfacţie exagerată, ca şi cum ar fi descoperit în sfârşit un om scump la ve-dere şi de mult căutat.

Nicolae Apostol răspunse strângerii mult mai moderat.

Dar domnul Spirică Necşulescu nu era deprins cu asemenea nuanţe. Cu aceeaşi cordialitate scutură şi mâna lui jupân Aizic.

Se întoarse să arunce un cuvânt lui moş Lecachi Col-ţun:

— Ai mai albit, moşule! Te-a albit procesul, hai? Nu uita că ţi-am pus termen nou la 16 decembrie. Să te prezinţi la mine cu noaptea-n cap…

Nu aşteptă răspunsul şi nu mai dădu nici o atenţie la ploconelile moşneagului. Lămuri numai învăţătorului străin aceste chestiuni profesionale:

— Pariez că spui şi dumneata, ca toată lumea: „Teribil tip Necşulescu acesta! De-abia coboară din trăsură, şi iată-l că a şi dat ochii cu un client…!” Nu protesta… Aşa spune toată

lumea, aşa ai dreptul să spui şi dumneata câtă vreme nu mă cunoşti…

— Nu spun nimic, domnule avocat, fiindcă nu prea ascult ce spune lumea.

Domnul Spirică Necşulescu îl bătu pe umăr cu mare familiaritate:

— Mai întâi, te rog să nu-mi aduci aminte de profesiunea mea. Ce e aceasta: „Domnule avocat”? Sunt pro-prietar aci, nu avocat. Proprietar şi om de ispravă. De aceasta te asigur! Mai apoi, te rog să nu-ţi imaginezi că în calitate de avocat speculez cumva un necăjit ca onorabilul meu client, Lecachi Colţun. Nu-i apăr procesul ca avocat. Îl apăr ca un proprietar dm partea locului, care mai ajutoră şi el cum poate, să uşureze necazurile oamenilor vecini cu modesta sa moşioară. Adică pledez fără onorariu… Nu, moşule?

— Cum să nu fie aşa, coane Spirică! întări moş Lecachi Colţun, ţinându-şi căciula în mână şi mai ploconindu-se de la distanţă respectuoasă. Dumnezeu să vă ţie ani mulţi, cu sănătate!

— Precum se dovedeşte deci, acesta sunt şi aşa sunt, domnule învăţător! se arătă încântat de sine proprietarul Stulpicanilor. Dacă s-au găsit alţii, poate, cu avere moştenită, nu agonisită cu sudoarea frunţii, să mă recomande altfel, ai să te convingi în curând că te-au înşelat… Acum să mergem câteva momente înlăuntru şi să facem cunoştinţă mai bine… Cred că ne poţi servi ceva, domnule Aizic? O cafea. Un păhărel de vin. Cinsteşte-l şi pe moş Lecachi, să i se mai înfierbânte sângele şi să mai uite de cele procese…

Câştigat de familiaritatea volubilă a domnului Spirică Necşulescu, învăţătorul păşi alături însufleţit. Se dojeni că a judecat un om pe nevăzute, numai după închipuirile sale şi vorbele oamenilor.

Proprietarul Stulpicanilor se arăta cu totul altfel decât reacţionarii autoritari şi tiranici din stofa domnului Lascăr Sofian. Îi miji speranţa că visul său s-a apropiat vertiginos

de realizare printr-un miracol neprevăzut şi înadins rezervat de providenţă, după ce l-a pus la o încercare a rezistenţei.

Nu mai stătu la îndoiala.

În prag, nu-l lăsă să intre în sala urâtă, mare şi friguroasă a cârciumii. Îl invită în camera sa.

Intrând, domnul Spirică Necşulescu exclamă cu o veselă imputare:

— Dacă nu vine muntele la Mahomed, iată că a venit Mahomed la munte!… Apoi, îndată, cu alt ton: Trebuie să-ţi spun, domnule învăţător, că m-a cam surprins procedarea dumitale. Ai venit aci de atâta vreme şi n-ai găsit timp să treci pe la mine!… Ce Dumnezeu! Suntem oameni şi o să ne ducem viaţa împreună. Dumneata ai să ai nevoie de mine, eu de dumneata… M-a surprins şi m-a scandalizat…

— Îmi cer scuze… capitulă Nicolae Apostol, cu un elan de sinceră căinţă. Au fost o serie de împrejurări…

— Să lăsăm scuzele şi să lăsăm împrejurările… rosti domnul Spirică Necşulescu, alegându-şi singur un scaun şi aşezându-se cu picioarele scurte şi groase unul peste altul. Fumezi?

Întinse portţigaretul.

Nicolae Apostol luă una cu stângăcie şi mărturisi:

— Nu fumez decât o dată la două-trei luni…

— Mai bine! recunoscu domnul Spirică. E un năravcare nu dă nici o plăcere, ţine cheltuială şi strică sănătatea. Dar vezi dumneata cum e omul făcut? Aceasta o spun şi o recunosc. Iar după ce sfârşesc de spus şi de recunoscut, aprind şi fumez una după alta treizeci-patruzeci de ţigări pe zi, ca să-mi stric sănătatea şi să mă ţină cheltuială.

Proprietarul Stulpicanilor făcu o pauză şi cercetă zâmbind chipul şi înfăţişarea învăţătorului.

Tot aşa îl cercetă şi Nicolae Apostol.

Iar pe măsură ce îl privea mai mult, descoperea ceva neplăcut, fals, de grosolană calitate pe figura rotundă şi lucie a domnului Spirică Necşulescu, în ochii prea

surâzători, în mustăţile prea răsucite pe deget, în buzele prea umede şi grase.

— V-am adus vinul dumneavoastră! anunţă jupân Aizic, intrând cu tava şi ca paharele. Chiar din vinul pe care l-am cumpărat anul trecut de la mata, coane Spirică… Aşa n-aveţi să mai puteţi spune că vând moare de curechi…

Domnul Spirică Necşulescu făcu cu coada ochiului la învăţător:

— O fi fost din via mea când l-am vândut eu, dragă Aizic. Acuma, după ce-a trecut prin beciul tău şi după ce l-ai botezat, cred că n-a mai rămas nici urmă din ce-ai cumpărat…

— Se poate să vorbiţi aşa, coane Spirică? începu să se vaiete jupân Aizic. Aşa marfă ofer eu? Şi încă la cine să ofer? La un aşa cunoscător şi la o persoană care n-a vrut să-mi lase doi lei la deca, măcar că m-am tras de barbă şi m-am rugat… Poftiţi şi gustaţi…

Jupân Aizic turnă în pahare. Se pregăti să aştepte rezultatul gustării şi opinia domnului Spirică Necşulescu.

Dar proprietarul Stulpicanilor îi făcuse semn spre uşă:

— Bine, dragă Aizic! Am să poftesc şi am să gust. Pe urmă am să-ţi spun eu câtă apă ai turnat la vadră. Acum lasă-ne singuri. Avem de vorbit.

— Înţeleg, înţeleg… Am să aduc cafeaua când are să sune domnul învăţător din clopoţel.

După ce a plecat hangiul, domnul Spirică Necşulescu măsură încăperea clătinând cu dezaprobare din cap. Spuse:

— Cred că n-ai de gând să locuieşti multă vreme în asemenea mizerie…?

— Aşa nădăjduiesc şi eu! Deocamdată mă mulţumesc cu ce se găseşte. Şi am să mă mulţumesc până ce mi-oi putea împlini gândul cu care am venit aci, domnule Necşulescu.

— Anume?

— Anume să zidesc şcoală cum se cuvine într-o comună de trei mii de suflete, cu trei sate împrejur, fără şcoală toate şi toate lăsate la voia întâmplării.

Domnul Spirică Necşulescu înălţă sprâncenele cu mirare:

— Cum adică? Ai de gând să rămâi aci toată viaţa? Să putrezeşti într-un sat ca acesta?

— Desigur! Satul eu mi l-am ales. Şi trag nădejde să nu putrezesc, ci să fac o ispravă care să slujească de pildă de jur împrejur, bineînţeles cu sprijinul dumitale şi al altor oameni de suflet ca dumneata…

— Ciudat! mărturisi domnul Necşulescu. Îmi închipuiam altceva…

— Ce anume? veni rândul învăţătorului să întrebe nedumerit.

Domnul Spirică Necşulescu întârzie răspunsul, după o veche a sa tactică de avocat.

Scotoci în buzunarul vestei şi scoase agenda groasă cu scoarţe elastice de piele. Despături o foaie de hârtie şi o lăţi cu palma pe masă:

— Ca să înţelegi intenţia mea, o iau ceva mai de departe. Uite, aici am câteva informaţii despre dumneata. Trebuie să ştii că noi posedăm un serviciu foarte perfecţionat de informaţii…

— Care noi? vru să afle Nicolae Apostol.

— Noi, partidul. Aceasta e şcoala lui conu Alecu şi e o şcoală care a dat roade excelente. Din ochii dumitale văd că nici nu ştii despre ce conu Alecu e vorba. Conu Alecu Bădărău… El cunoaşte fiecare alegător de unde vine şi ce necazuri are, ce rude, ce legături şi ce poate să ceară la un moment dat… Urmând această cale, m-am interesat şi despre dumneata. Aci, la revizorat şi la centru, unde avem oamenii noştri. Informaţiile sunt admirabile şi m-au satisfăcut. Îţi surâde tot viitorul înainte.

Nicolae Apostol surâse şi el amar acestui viitor.

— Până acum nu se prea vede…

— Are să se vadă! îl asigură domnul Necşulescu. Puţină răbdare… Informaţiile mele spun că ai fost un element excepţional în şcoală. Cu autoritate printre camarazii dumitale. Iubit şi stimat de profesori. Excepţional vorbitor.

De patru ani, la fiecare serbare şi manifestare a şcolii, dumneata ai luat cuvântul în numele elevilor. La înmormântări, la aniversări, la comemorări şi aşa mai departe…!

— Ce importanţă mai au acestea! exclamă învăţătorul, alungind cu melancolie amintirea acestor triumfuri deşarte de şcolar.

— Au foarte mare însemnătate. Pentru noi, foarte mare! De asemenea elemente se simte nevoie… Dar nu aci, la ţară. Aci, într-adevăr, sunt mărgăritare în troaca porcilor. Nu că vorbesc despre ţărani aşa… Aşa spune adagiul latinesc despre un caz ca al dumitale. Locul nu-ţi este aci. E la oraş, dragul meu! Nu ştiu despre ce formalităţi e vorba. Acestea însă se pot aranja uşor, şi le vom aranja. Faci un stagiu aci de un an, doi. Poate şi mai puţin. Iar cum venim la putere, te strămutăm în oraş. Fie institutor, fie altceva… Învârtim noi legea, mă pricep eu s-o învârt, că nu degeaba sunt avocat, şi te ducem la oraş. Acolo ai să-ţi dai toată măsura.

— Dar nici nu gândesc, domnule Necşulescu! protestă învăţătorul. Eu n-am ce căuta la oraş. Pentru da-toria mea de aci, de la ţară, am fost pregătit… Aci am să rămân şi aci cred eu că am să fiu mai folositor decât la oraş…

Domnul Spirică Necşulescu vorbi bănuitor:

— E ideea lui Sofian? Te-a prins el cu legământ să stai aci?

— Nu e ideea nimănui, domnule Necşulescu! E a mea. Nu m-a adus domnul Sofian aci…

— Aceasta o ştiu, surâse domnul Spirică Necşulescu. În această chestiune, a învăţătorilor şi a reformelor, el e în divergenţă cu majoritatea partidului. El e cu bătrânii. De aceasta au să-l şi cureţe. O dată cu decapitarea lui conu Miţita Sturză, s-a sfârşit şi cu veleatul lor. La centru au să-l cureţe oamenii lui Ionel Brătianu. Aci, în judeţ, tocmai omul pe care el l-a ridicat şi din care şi-a făcut mâna sa dreaptă: onoratul meu coleg de barou şi adversar politic, Emil Sava,

prefectul. Îl cunoşti? Te-ai înfăţişat atotputerniciei-sale, să te vadă la chip?

— Nu-l cunosc şi nu m-am înfăţişat atotputernicieisale! mărturisi învăţătorul.

— Altă greşeală! semnală cu dezaprobare domnul Spirică Necşulescu. Ai să ai de furcă cu el, dragul meu. Lascarachi Sofian e pe ducă. Oricât li se pare tuturor de mare şi de tare, e pe ducă. Emil Sava rămâne. E încă tânăr, sărăcuţ, cam coate-goale. Acum, după guvernarea aceasta, de s-o mai înţoli. Dar în partidul liberal, aşa cum se prezintă situaţia astăzi, dragul meu, tinereţea e un capital serios.

Domnul Spirică Necşulescu făcu o pauză profesională, frunzărind agenda între degete. O închise şi o băgă în buzunarul vestei.

— Mă întorc la chestiune! anunţă. Spui că nu te-a adus Sofian? O ştiu şi o cred. El nu vrea la sate instigatori, reforme, cooperative, bănci, biblioteci eţetera. Şi, fie vorba între noi, din alte motive, bineînţeles, aci îi dau dreptate. Politiceşte, satul nu interesează. E un capital politic mort. Colegiul trei e zestrea guvernului. De ce să-ţi mai baţi capul şi să cheltuieşti energie, ca în, opoziţie să iai cel mult un loc, două din treizeci şi două, când la guvern îţi vin pe tipsie? Cum vezi, îi dau drep-tate. Eu am o calitate. Recunosc adversarilor dreptatea lor – când o au, bineînţeles. Cu toate acestea, chiar dacă nu te-a adus Sofian, n-ai să-mi spui mie că nu-l interesează ce faci şi ce-ai să dregi aci… Vrei să-ţi reproduc raţionamentul lui?

— Dacă vă face plăcere!… rosti Nicolae Apostol, fără nici o curiozitate, fiindcă începea acum să se lămurească deplin ce fel de om e proprietarul Stulpicanilor.

— Uite! explică domnul Spirică Necşulescu. Îţi reproduc acest raţionament, parcă mi l-ar fi spovedit. Acest băiat are carte, are darul vorbirii, se prezintă des-tul de inimos. E un băiat de viitor. Cei din partid, gălăgioşii tineri, îi trag mereu cu învăţătorii şi cu satele… Să pun mâna pe unul. Să-l fac aci un element de pon-dere; îl educ la şcoala mea; mi-l fac

mâna dreaptă pentru sate, aşa cum îmi rămâne Emil Sava mâna dreaptă pentru oraşe. În câţiva ani capătă influenţă asupra învăţătorilor din judeţ, îi domină – prin el îi stăpânesc eu… Spune dacă judecata lui conu Lascarache n-a fost aceasta?

— Nu pot spune nimic, fiindcă n-o ştiu, domnule Necşulescu. Politica nu mă interesează.

Domnul Spirică Necşulescu îşi agită picioarele scurte şi groase, schimbându-se într-o poziţie mai comodă pe scaunul tare.

Se miră cu sinceritate şi cu indignare:

— Auzi vorbă! Politica nu te interesează? Dar, dragul meu, fără politică nu se poate face nimic în ţara românească. Nimic, nici pentru dumneata personal, nimic, nici pentru popor. Vrei, nu vrei, politică trebuie să faci, tot aşa cum trebuie să mănânci şi să respiri ca să trăieşti. Asta-i lege. Altfel nu se poate.

— Eu cred că se poate şi altfel, domnule Necşulescu! se înverşună Nicolae Apostol. N-am să fac politica unor asemenea tertipuri, şi am să respir, am să mănânc şi am să trăiesc şi fără asta.

Avocatul îl privi ca pe-un ciudat şi încăpăţânat animal.

— Văd că ai un spirit de contrazicere teribil. Să te las în credinţa dumitale, şi eu să rămân la credinţa mea, bazată pe o zilnică experienţă, dragă tinere… Iar fiindcă eu sunt sigur că tot la politică ai să ajungi, te povăţuiesc, când va veni ceasul acesta, să mergi cu noi. Viitorul e cu noi, cu democraţia, care nu vrea să distrugă nimic din virtuţile conservatoare ale neamului, cu spiritul conservator care nu exclude reformele democratice. Aceasta e fericita noastră formulă şi acesta e programul nostru. Ai văzut rezultatul alegerilor parţiale din ultimele luni? Ce spui de ele?

— Nu spun nimic, fiindcă repet că politica partidelor care-şi spoiesc firmă nouă, ca să ascundă năravuri vechi, nu mă interesează, domnule Necşulescu.

— Nu te interesează! începu să-şi piardă răbdarea domnul Spirică Necşulescu. Dar toată ţara se interesează. Pentru toţi partidul nostru a fost ca o lovitură de teatru. Pe toţi i-am ras. De la primul scrutin, victorie pe toată linia! Şi nici nu se putea altfel, când avem în fruntea noastră toată floarea inteligenţei româneşti: doctrina unită cu practica. I-ai numărat dumneata? Iar acum mai aşteptăm să ne pice de la Roma Fleva, tribunul! Atunci să vezi! Ştii dumneata ce înseamnă Fleva pentru noi şi pentru ţară?

Nicolae Apostol făcu un semn de totală şi regretabilă ignoranţă. Domnul Spirică Necşulescu îl lămuri, cam enigmatic, desigur, dar pătruns de o neclintită convingere:

— Totul, dragul meu. Înseamnă totul! Victorie pe toată linia. Nimic n-are să ne mai poată sta în cale. Şi nu ne va sta, te asigur! în aceste condiţii ai să te convingi că trebuie să faci politică şi că trebuie să mergi cu noi. La cea dintâi ocazie te mutăm la oraş. Acolo ai alt câmp de activitate. Acolo, la colegiul doi, e viitorul politicii şi al dumitale. Cu darul vorbirii pe care îl ai, te vei manifesta şi te vei afirma de la început. Pe urmă mă laşi pe mine să-ţi port de grijă mai departe. Eu nu-mi abandonez tovarăşii de luptă. Cu o singură condiţie. Când te vei vedea instalat la oraş şi înfiripat, să nu care cumva să pleci urechea la invitaţiile onoratului meu coleg de barou şi adversar politic, Emil Sava. Aceasta, nu! Căci atunci nu iert… Lupta între mine şi el are să fie. O pre-văd. Cât despre conu Lascarache, să nu te laşi intimidat, ascultă-mă şi urmează-mi sfatul. Oricât îţi pare el că taie şi spânzură, e după mine un om sfârşit. Aceasta e ultima lui guvernare. Pe viitor, au să-l opereze oamenii lui cei mai de aproape, iar în partid, la centru, îl operează de pe acum ideile lui. Aşa se prezintă situaţia, dragul meu, iar cine crede altfel se înşeală amar.

Nicolae Apostol vorbi cu mâhnire:

— Se vede că mi-e dat să mă înşel mereu şi amar, domnule Necşulescu.

— De ce? Nu ţi-am prezentat lucrurile destul de limpede?

— Prea limpede chiar! Dumneata nu vezi decât un interes al partidului dumitale politic în tot ce se petrece în jurul dumitale. Îmi vorbeşti o limbă care n-o înţeleg şi îmi ceri lucruri pe care nu le pot face. Singurul lucru pentru care mă aflu aci, domnule Necşulescu, a fost să-mi îndeplinesc o misiune. Să ridic o şcoală, şi prin şcoală să ridic un sat.

Domnul Spirică Necşulescu înălţă dezarmat mâinile spre tavan, invocând mărturia cerului:

— Iată cum vă scoate din minţi ministrul dumneavoastră cu balivernele lui! Şcoală, apostolat, chestie ţărănească!… Domnul meu, nu există nici o chestie care să treacă înainte

de chestia chestiilor! Iar chestia chestiilor, pentru fiecare om, e să-şi asigure mai întâi existenţa sa!

Capitolul IX

„Scrisori, chinuitoare solii de pe alte tărâmuri…”

Iarna s-a anunţat cu un pospai mărunt de zăpadă, spulberat de crivăţ peste crestele negrelor arături şi de-a lungul urâtelor drumuri.

S-a anunţat uscată şi tristă, vântoasă, mai crunt dezvăluind sărăcia sălaşurilor omeneşti.

Când ultima frunză a fost smulsă şi ultima pată de verdeaţă a ruginit, când vitele au rămas să mugească în mijlocul ogrăzilor deşarte, cu şurile de leaturi într-o râla şi cu firele de paie amestecate în cimentul încremenit al noroaielor, totul a apărut încă mai fără nădejde sub cerul vânăt ca buza de mort.

Noaptea cobora repede, îndată după ceasul nămiezii, iar atunci satul Ponoare îşi desăvârşea înfăţişarea pustie şi veche, de părăsită aşezare a unor supravieţuitori din epoca troglodiţilor.

Trecea un poştalion fără să se oprească.

Îl vestea un lătrat de câine şi îl urmăreau până la margine alte lătrături întârâtate din curte în curte, pe urmă glasul lor se potolea. Se întindea tăcere mocnită de moarte.

Arar şi numai pe alocuri mijea la o fereastră o tremurare caldă de lumină. Cei mai mulţi gospodari orbecăiau pe întuneric, mâncau la vatră lângă ceaun, se aciuiau cu neveste şi ploduri devreme, ca să economisească gologanul fitilului şi petrolul puturos de gazorniţă.

Nicolae Apostol cu greu îşi alungă chinuitoarele obsesiuni de surghiunit.

Cu greu şi cu o durere că atât de îndărătnic revin. Îi jucau pe dinaintea ochilor, ca ispitele sfântului Antonie, cel de bunăvoie retras în peşterile pustiului ca să fugă de lumea de-afară şi s-o stingă cu post şi canoane pe cea dinăuntru. Deschidea cartea; îi fugeau rândurile de sub ochi. Începea să scrie un răvaş; se oprea la al treilea cuvânt, cu tocul uitat

în mână. Se ridica de pe scaun să măsoare, cu paşi de fiară închisă în cuşcă, încăperea cu grinzile joase; priveliştile îl urmăreau. Întotdeauna aceleaşi: oraşul iluminat şi felinarele tramvaielor, strălucirea vitrinelor şi afişele de teatre şi conferinţe, intrarea sălilor unde a ascultat vorbiri neuitate; adăpos-turi calde unde se adună oameni sătui şi voioşi să discute orânduielile lumii, ultimele născociri şi ideile cărţilor. I se părea ireală existenţa acestor oraşe şi acestor vieţi curgând în matca grăbită a veacului. Fără îndoială erau numai năluciri plăsmuite de-o închipuire aprinsă, bolnavă şi transfigurând realitatea, aşa cum se spune că îşi vedeau captivii căzuţi în robia barbarilor cetatea lor romană sau greacă, de-o sută de ori mai măreaţă şi mai luminoasă de cum au lăsat-o.

Căci nu era cu putinţă să fiinţeze într-aievea asemenea oraşe cu străzile lor şi vitrinele lor şi sălile lor de teatru şi de conferinţă, cu civilizaţia lor şi confortul lor, când la spate, dincolo de bariere, se aflau sate scufundate în toropeală ca Ponoarele lui, cu oamenii vârâţi în vizuini îndelaolaltă cu vitele, înţelegându-se în vorbă numai cu ele şi suferind numai de durerile lor.

Îşi plimba ochii pe harta desfăşurată în peretE. În ţesătura de drumuri şi căi ferate, oraşele acestea arătau ca nişte păianjeni în a căror plasă s-au prins musculiţele satelor, au pierit după o scurtă zbatere şi acum stau uscate, deşarte de sânge, gata să cadă. Îşi strămuta privirea fără nădejde pe poliţa cărţilor aduse de dânsul; evangheliile lui în care-a crezut. La ce-i foloseau? Îi deveniseră deodată străine, fiindcă atât de departe erau de realitatea din juru-i.

Didactica Magna a lui Comenius; Pedagogia practică a lui Adolf Mathias şi Câteva idei asupra educaţiunei ale lui Locke; Emil al lui Jean-Jacques Rousseau şi Pedagogia lui Spencer; Metodologia lui Plotin şi Psihologia copilului a lui Claparede; Leonard şi Gertruda a lui Pestalozzi şi Pedagogia lui Herbart; Paulsen, Fénelon, Foerster, Lubock – ce erau toate acestea? cine erau toţi aceştia? ce căutau aci?

Tot aşa de străini şi îndepărtaţi i-au răsărit deodată ca ştirile aduse de gazetă despre grevele din docurile Londrei sau conferinţele de la Ateneu despre estetica lui John Ruskin.

Afară sufla vântul subţire; înăuntru străbătea mirosul de ceapă prăjită din bucătăria lui jupân Aizic, iar satul dormea un somn de veci, neschimbat de pe vremea aşezărilor tracice.

Ce căuta aci Didactica Magna a lui Comenius?

Pentru ce legase el în scoarţe cartonate, cu mâna lui, aceste îndreptare întru alt fel de vieţi, alt fel de lume, alte stări, alte chemări?

Dintr-o dată i s-au părut ca nişte prieteni înşelători care i-au minciunit tinereţea şi l-au îndemnat, cum spuneau acum oamenii din sat, să „încerce a scoate luna din fântână”.

Scrisorile primite în cele din urmă două săptămâni nu erau dintre cele care să-i aducă vreo îmbărbătare.

A fost mai întâi scrisoarea de la bătrânul lui director de şcoală. Caldă şi bună. Dar ascunzând între rânduri un fel de mirare şi de nemulţumire, numai de dânsul simţită. Cum – se mira bătrânul – atât de repede să deznădăjduieşti? Atunci ce să mai aştepte de la ceilalţi cu firea slabă şi cu mintea mult mai puţin pregătită? De ce şovăieşte la o răspântie de drumuri, nehotărându-se pe care să pornească? Prea multe a vrut să înceapă deodată. Taina izbânzii (n-o ştie?) e să te mărgineşti deocamdată la un ţel mărunt şi apropiat, să te înverşunezi ca să-l atingi pe acela, şi numai după ce-ai ajuns la capăt să păşeşti mai departe. De ce-i pomeneşte despre rezistenţa proprietarilor, despre indolenţa oamenilor, despre oarba patimă a politicii, care a pus buruiană în suflete? Nu le ştie acestea? E pentru dânsul ceva nou? Doar pentru a le birui a pornit atât de focos, încordându-şi grumazul lui de flăcău voinic… În blândeţea sfaturilor străbătea o dojană. Şi nu dojana îl durea, ci nedreptatea ei. Până şi bătrânul lui dascăl nu vedea decât o problemă abstractă de dezlegat, o aplicare de principii

generale, fără să poată reconstitui realitatea în toată deznădejdea ei, aşa cum se înfăţişează cu oameni şi locuri, cu şcoala priponită în stâlpi, cu domnii Lascăr Sofian şi Spirică Necşulescu, primar şi notar, preot şi atâtea suflete moarte.

A împăturit scrisoarea cu o strângere de inimă. S-a simţit mai singur şi mai părăsit.

Pe urmă au venit alte scrisori: cele de la foştii colegi.

Fusese între dânşii un legământ să-şi scrie măcar în primele luni despre chipul cum s-au aşezat, greutăţile pe care le-au întâmpinat, să-şi schimbe păreri şi să se îndemne unul pe altul, unul cu experienţa celuilalt.

Iar toţi, chiar şi prietenii cei mai apropiaţi, parcă şi-au dat cuvânt între dânşii să-i trimită sămânţă de amărăciune îndată ce i-au cunoscut adresa.

Fără să ştie au făcut-o şi fără s-o vrea.

Dar toţi îi scriau fără să se îndoiască o singură clipă despre îndemânarea şi tăria cu care numai el s-a arătat vrednic să răstoarne piedicile din cale. Toţi socoteau că a fost destul să ajungă într-un sat pentru a schimba faţa stărilor. Nu era el oare cel mai înzestrat, cel mai inimos, nu era el oare un adevărat şef al tuturor, recunoscut de toţi şi înscăunat prin atâtea virtuţi care lor le lipseau? Siguranţa aceasta se întorcea într-o muşcătoare ironie. De l-ar vedea dânşii în odaia lui jupân Aizic, cu obrajii în palme! De l-ar vedea în coliba care ţine loc de şcoală, cu pereţii sprijiniţi în pari şi cu acoperişul căzând pe el, între „elevii” lui ca nişte pui de sălbatici încreţindu-şi frunţile să înţeleagă un grai neînţeles!

Şi toţi, după ce-şi arătau convingerea că el singur a început să săvârşească minunea completă, absolută, ca într-o povestire ideală cu morală, treceau la viaţa lor şi la chipul mai puţin eroic şi absolut în care au prins să-şi întocmească existenţa.

De departe, Nicolae Apostol îi vedea, îi recunoştea, le auzea glasul şi îi urmărea în ungherele lor risipite de ţară.

Hortopan scria că, îndată ce şi-a luat postul în primire, s-a aşternut pe muncă, să-şi îndeplinească în sfârşit visul lui de şcolar. Adună material folcloristic pentru o revistă; se pregăteşte să scrie o monografie a comunei. Are bibliotecă la îndemână; o şcoală şi o casă de citire – e adevărat, cam lipsită de cititori deocamdată – dar fotografiată şi reprodusă ca model în publicaţiile didactice. Iliescu a dat peste un cor în formaţie şi peste un preot cu patima cântului. Nici nu putea spera o soartă mai norocoasă, un conducător de coruri cum a fost el în şcoală şi cum a trecut din clasă în clasă mai mult cu vocea lui de bas decât cu ştiinţa de carte. Amza se logodeşte cu fata dirigintelui. Abia a coborât din şarabană în sat, abia a fost poftit la cea dintâi masă, a şi căzut cu tronc la inima fetei. Toate le povesteşte în scrisoare cu hazul lui şi cu aluzii la rămăşagurile din serile lor, când îi asigura pe toţi că n-are să treacă o lună după ce-şi va lua diploma în buzunar şi are să-şi pună capul sub pirostrii. Aniculăesii a dat peste o locuinţă prea mare pentru modesta lui zestre de fecior de vădană: într-o odaie îşi atârnă hainele, în alta îşi pune ghetele la uşă şi pălăria în cuier, în a treia doarme şi în sală şi-a clădit lemnele de foc în chip de bibliotecă. Aşa, toată casa e mobilată. Tincu a rostit o cuvântare la aniversarea şcolii şi l-a felicitat prefectul, l-a invitat proprietarul la masă. Costăchescu şi-a cumpărat docar şi cal. Pricop, Cumpătă, Volintiru, Moroşanu, Bejan, Gheorghiu, Hlihor, Lăzăruc, Diaconescu, Popovici, Rotaru, chiar cei mai neînsemnaţi în trecerea lor prin şcoală, banda din fundul claselor, toţi şi-au găsit un rost, vestesc că s-au aşezat cu temei pe o viaţă lungă dăscălicească, fără frământări prea adânci, fără îngrijorări şi nopţi de nesomn. Îi vede pe fiecare, dezbrăcaţi de uniformă, dar păstrând fiinţa lor întreagă din şcoală. Unii glumeţi şi socotindu-şi slujba ca un mijloc de viaţă oricare. Alţii urmărindu-şi ambiţioasa nevoie de a străluci cât mai curând în foile învăţătoreşti cu articole purtând semnătura întreagă. Ceilalţi apucându-se cu nădejde de lucru, aşa cum

apucau părinţii lor coarnele plugului, fără să se întrebe dacă recolta nu va fi primejduită cumva de vrăjmăşiile cerului şi ale pământului. Îi ştie pe toţi, şi de pe acum ar putea să le citească viaţa lor viitoare în satele lor, aşa cum citeşte ghicitorul un destin în palmă. Unii se vor încovoia nevoilor, alţii îşi vor căuta un ocrotitor politic, mulţi se vor achita de datorie cu un suflet mijlociu şi călduţ, nici dându-se cu totul, nici călcându-şi cu totul hotărârile viteze din şcoală.

Fără să fie prea buni, fără să fie prea răi, au şi început să se împace cu stările pe care le-au găsit de-a gata.

Doar în scrisorile a doi-trei a aflat Nicolae Apostol o umbră de nemulţumire, a simţit dedesubt o zvâcnire de braţe încătuşate. Nu e încă mărturisită. Dar o cunoaşte. Recunoaşte ceva din dezamăgirea şi înverşunarea lui – şi îi pare ciudat că aceste semne vin tocmai de la foştii camarazi pe care îi socotise de-o mai mijlocie inteligenţă şi de-o mai puţin glorioasă resemnare.

Dodon, bunăoară, Sache Dodon, Cârlanul, cum a fost botezat şi cum a rămas el încă din prima zi de şcoală, i-a răsărit din aceste scrisori cu altă faţă. Atâţia ani a fost alături de dânsul şi nu i-a bănuit fiinţa lui cea adevărată! Era un fecior de preot înstărit, un bondoc bine hrănit, primind întotdeauna legături cu bunătăţi de acasă – rămăşiţele praznicelor, pomenilor şi colivelor. Le împărţea generos la toţi camarazii, hăulea toată vremea cântece alandala, fără nici un dar al cântecului, părea că toată ambiţia lui se mărginea să treacă drept cel mai bun oinist din şcoală, şeful echipei, şampionul tuturor concursurilor din ţară, elevul căruia ministrul învăţământului i-a dat recompensa unui ceas de aur, purtat mai apoi cu religiozitate, din mână în mână, de toţi elevii, până la ghibârdicii din clasa întâia. Iar acum, de la dânsul l-au asaltat trei scrisori una după alta, fiecare aducându-i o uimire mai mare decât cealaltă. În Sache Dodon, Cârlanul, se deşteptase apostolatul! Pe socoteala lui, sau, cum o

mărturisea singur, mai mult pe a venerabilului preot Sachelarie Dodon, pornea să înzestreze o bibliotecă şi cerea sfaturi pentru alegerea cărţilor. Se adresa, în chipul cel mai firesc, celui mai ales dintre dânşii şi celui care părăsise şcoala cu o prematură aureolă de apostol. „Nici nu-ţi închipuieşti, Culai, cât aş vrea eu să fiu lângă tine, măcar o săptămână! Să te văd la lucru şi să învăţ de la tine ceea ce n-am învăţat din şcoală, cu zbenguie-lile mele. De altfel, să nu crezi c-ai să scapi. Am să te calc atunci când te vei aştepta mai puţin. Mă ruşinez la gândul că mă încumet să încerc a înfăptui şi eu măcar a zecea parte din ceea ce sunt sigur că tu ai şi izbândit să pui pe temelii sănătoase. Dar, oricum, mi-ar părea rău, Culai, să ştiu că zâmbeşti citind scrisorile mele. Cârlanul s-a pocăit. Nu râde, te rog. Trimite-mi lista de cărţi şi numele câtorva reviste bune, să abonez biblioteca, fiindcă dacă mă laşi la mintea mea, nu ştiu să trec de tratatul bunului oinist de Vasile Negruţi.”

Sache Dodon, Cârlanul, n-a ştiut niciodată ce e ironia. Nici n-a fost capabil să-şi mâhnească vreun camarad cu vorbe înveninate de subînţelesuri.

Dar să fi vrut cu tot dinadinsul, n-ar fi izbutit să filtreze în răvaşul său atât de ascuţită ironie şi atât de amară batjocură.

Îl ruga pe Nicolae Apostol să nu zâmbească la nepriceputele lui încercări. Nu i-ar fi recunoscut zâmbetul înfrânt şi privirea sleită.

Tot aşa, ceilalţi doi camarazi, Haralamb şi Suceveanu (unul coada clasei de când a intrat în şcoală până ce-a terminat; celălalt, firav şi mereu tânjind cu coatele pe fereastra dormitorului şi repetitorului, căutând mereu peste case o bucată verde de câmp); amândoi, deşteptaţi din amorţeală cum au ajuns la loc de răspundere, amândoi, galvanizaţi de hotărâri îndârjite, îi cer îndrumări pentru viitor şi aprobare pentru puţinul cât au izbutit să înfăptuiască. Scrisorile lor tresăltau de optimiste făgăduieli; veneau să zgârie cu unghii de fier deprimarea lui bolnavă. Nicăieri, niciunul nu

lăsa să se întrevadă o cât de vagă îndoială că Nicolae Apostol s-ar putea să nu depăşească, el singur, ceea ce toţi abia se vor învrednici să săvârşească îndelaolaltă.

Închidea plicurile în sertar.

Asculta tăcerea încremenită de afară. Tresărea la trosnetul grinzilor.

Stingea lumina şi încerca să doarmă.

Abia aţipea, şi îl deşteptau şoarecii din pod, duruind prin nucile lui jupân Aizic. Aprindea lampa şi deschidea una din cărţile lui de altădată, atât de străine acum: Comenius, sau Spencer, sau Locke.

Iar îndată dintre file se limpezea chipul lui Lascăr Sofian cu încruntarea aspră dintre sprâncenele stufoase; surâsul viclean al lui Spiricâ Necşulescu; rânjetul primarului Ioniţă Ţăpu ori al şefului de gară Atila Gheorghiu; figura apatică a părintelui Ştefan; spâna făptură a notarului Ilie Bosânceanu sau încătărămata şi scârţâitoarea uniformă a şefului de post, dom' Stănică, Careva-să-zică.

Într-un fel sau altul, erau duşmanii săi de aci, înfăţişau realitatea implacabilă, se ridicau de-a curmezişul între el şi îndeplinirea hotărârilor cu care a coborât într-o haltă pustie de câmp, într-o zi de toamnă cu bură mă-runtă.

Acum toţi îl lăsau în pace. Nu-l mai chema nici dom-nul Lascăr Sofian la curte, nu-l mai cerceta nici domnul Spiricâ Necşulescu, să-l convertească la politica partidului său, nu-i iscodeau pe urme să afle dacă nu săvârşeşte operă de instigator printre ţărani nici reprezentanţii autorităţilor: domnul primar Ioniţă Ţăpu, domnul notar Ilie Bosânceanu, domnul şef de post Stănică, Care-va-să-zică. Îl lăsau să se pârjolească peşte pe uscat, să se frământe şi să-şi sleiască vlaga, să vină de la sine la cuminţirea cea din urmă – adică la capitularea desăvârşită.

Pricepea prea bine că acest cuvânt de ordine a pornit de la domnul Lascăr Sofian către supuşii săi slujbaşi din comună, şi că aceasta o aştepta pe de altă parte şi dom-nul Spiricâ Necşulescu. Iar întru asemenea mai grăbit sfârşit îl

înţărcaseră de la orice făgăduială şi nădejde. Nu mai era vorba nici de cele câteva sute de lei pentru repararea şcolii şi cârpeala mobilierului, nici despre butucii de stejar şi leaţurile pentru împrejmuire. Domnul primar Ioniţă Ţăpu îi dăduse a înţelege că are noroc, fiindcă poruncile subînţelese ale lui conu Lascarache s-au oprit aci. Altul ar fi păţit-o mai rău. S-ar fi pomenit cu o prigoană să-l tămăduiască pentru toată viaţa; să-şi ceară singur mutarea în alt capăt de ţară sau să fie zvârlit cu un singur ordin telegrafic.

Conu Lascăr fusese mărinimos. Dar această mărinimie îl izolase de atotputernicii comunei ca un ciumat.

Până şi părintele Ştefan clătina din cap când îl întâlnea, îl povăţuia s-o întoarcă pe foaia cea blândă şi să nu-şi ridice duşmănii, privea pe furiş în susul şi în josul drumului, să vadă dacă nu-l observă nimeni că a călcat consemnul şi o pornea repede, cu pulpanele anteriului suflate de crivăţ, spre mâhnita lui casă, unde îl aştepta, pe patul boalei fără de leac, cel din urmă fecior întors de la oaste.

Într-acest timp, jupân Aizic îl înteţea cu sfaturi pru-dente şi binevoitoare.

După multe ocoluri şi şovăieli, hangiul îi mărturisise şi cum s-a dus la conu Lascarache Sofian să capete dezlegare:

— Domnu învăţător, eu ştiu că ai să te superi fiindcă am să fiu sincer cu dumneata. Eu m-am dus să-l întreb pe boier. Poate ai să zici că am făcut faptă urâtă? Poate chiar am făcut… Dară eu nu pot să mă pun rău cu toată lumea… Eu n-am slujbă şi carte, nu pot să scot certificat din buzunar şi să cer dreptul meu după lege, fiindcă mie nu-mi dă legea nici un drept, măcar că ne făgăduieşte domnul Spirică Necşulescu lege şi drept îndată ce-are să vie partidul dumisale la putere… Eu sunt aicea un negustor cu orândă din mila lui conu Lascarache. Hanu e al lui conu Lascarache. Hanu şi puterea pe deasupra!… Şi dacă dădea ordin conu Lascarache: „Măi Aizic, bre, mâine dimineaţă nu mai vreau să văd chiriaşul acela în hanul meu, pofteşte-l să-

şi caute gazdă aiurea!”, ce puteam atuncea pentru ca să fac? Te întreb, domnule învăţător? N-aveam ce să fac, şi mă supuneam la ordinul lui conu Lascarache… Chiar dacă dă ordin să-l scot mâine din casă pe frate-meu – să zic aşa, fiindcă eu n-am frate – eu trebuieşte să mă supun imediat şi să scot afară pe frate-meu, dacă aş avea eu un frate, fiindcă altfel mă scoate conu Lascarache afară cu nevastă cu tot şi cu boccelele mele şi chiar cu copiii, şi nu mă scoate numai din han, ba mă zvârle afară din sat, pe drumuri… Aşa că eu mai bine să-ţi spun. Poate tragi o învăţătură de aicea. M-am dus şi l-am întrebat, iară dumnealui mi-a răspuns:Lasă-l în pace, Aizic! Lasă-l în pace şi am dat ordin să-l lase toţi în pace. E un băiat abia scăpat de la şcoală, cu mintea înfierbântată de cărţi. Asta-i boală nouă. Însă nu-i boală fără leac. Până la primăvară are să se vindece. Numai să fie iarna geroasă, şi îl răcoreşte complet. Eu nu vreau pieirea păcătosului, aştept îndreptarea lui!” Aşa mi-o vorbit mie conu Lascăr şi se plimba prin birăul dumisale, şi deodată s-o întors la mine şi m-o privit până în fundul ochilor şi m-o întrebat dacă nu cumva ţii dumneata sfaturi cu ţăranii seara, şi eu i-am răspuns că pot jura că nu se află aşa ceva. Pe urmă mi-o spus că pot să plec, şi eu mă gândesc de atuncea că poate l-ai supărat cu vorbe de aiestea nouă care se citesc prin jurnale şi am înţeles că nu-i aşa de tare supărat şi că are să uite şi are să ierte îndată ce dumneata ai să te duci la curte şi ai să-i spui că te-a luat gura pe dinainte, cum greşeşte tinereţea câteodată, domnule învăţător…

Cuvintele lui jupân Aizic exprimau opinia satului.

Pentru Nicolae Apostol neînţeleasă era doar repeziciunea şi precizia cu care au ajuns la cunoştinţa tuturor deznodămintele întrevederilor cu proprietarul de la Sofieni şi cu cel de la Stulpicani.

Nici domnul Lascăr Sofian prin firea sa, nici domnul Spirică Necşulescu prm îndemânarea sa politică n-ar fi avut de ce împărtăşi unor umili funcţionari comunali

nemulţumirea provocată de cerbicia proaspătului învăţător. Acestea rămăseseră între patru ochi. Dar tot aşa cum sunt deprinşi câinii să citească gândul în ochii stăpânilor, tot aşa jupân Aizic şi primarul Ioniţă Ţăpu, notarul şi şeful de post, părintele Ştefan şi chiar Lecachi Colţun, moş Zamă-Lungă, îndată au simţit că noul învăţător nu e pe placul mai-marilor.

Şi numai după aceea, întrebând şi cerând ei porunci, au căpătat din unul în altul cuvânt de la domnul Lascăr Sofian cum să se poarte cu acest venetic colţos şi până unde să împingă slugarnica lor supunere. Poate domnul Lascăr Sofian zvârlise numai o vorbă. Ea făcuse dâră. Se ştia că boierul îl are pe învăţător piatră la inimă, că îl păsuieşte pentru cine ştie ce încercare şi că deocamdată cuminte e pentru toţi să nu aibă cu dânsul nici în clin, nici în mânecă.

Cu domnul Spirică Necşulescu lucrurile stăteau altfel.

Avocatul şi proprietarul Stulpicanilor îşi freca palmele, aşteptând să le dezlege toate aliatul său, timpul.

Trufaşele apucături ale lui Lascăr Sofian cu alegătorii, pe care îi trata ca pe vechilii de pe moşie, aduceau în fiecare săptămână recruţi noului partid, unde domnul Spirică Necşulescu, pătruns de spiritul măsluit şi făţarnic democrat al vremii, strângea mâinile tuturor în dreapta şi în stânga, consemna în agendă toate necazu-rile, asculta toate păsurile şi făgăduia tot ce se află şi nu se află în lună şi-n stele.

Învăţătorul din Ponoare, neînsemnat politiceşte pentru moment, dar poate un important element electoral pentru viitor, avea să urmeze fatal aceeaşi cale. Îl trimiteau plocon împrejurările şi ţâfna de mare senior a proprietarului de la Sofieni. Domnul Spirică Necşulescu lăsa aşadar timpul să lucreze în locul său şi nu se inte-resa de soarta învăţătorului: strângea cordial mâna lui Nicolae Apostol, însă ocolea vorba despre şcoală şi chiar despre politică. Preocupările sale erau concentrate la o bătălie mai apropiată.

Se ivise un loc vacant la colegiul doi în judeţ, se pregăteau alegeri, se anunţa luptă pe viaţă şi pe moarte între tustrele partidele cuprinse de frenezia organizărilor şi reorganizărilor, toate cu şefi noi şi cu primeniri de cadre.

Nicolae Apostol era lăsat în pace.

Dar pacea nu intrase în sufletul său.

Într-o asemenea noapte târzie de nesomn, după ce se liniştise afară şuierul subţire al vântului şi în pod guz-ganii isprăviseră de rostogolit nucile, rămase deodată cu cartea deschisă pe piept şi cu ochii ţintiţi în tavan, aşa cum îl prinsese zvârcolirea nesomnului, întins pe pat, cu faţa în sus. Îi zvâcneau bătăile inimii, aprins, ca unui om care şi-a dat seama că se afla de mult pe marginea unei prăpăstii şi încă nu privise în adâncul cel negru să măsoare primejdia.

Ce făcea el aci?

Venise cu o idee fixă. Să înalţe o şcoală, să deştepte localnicii din toropeala lor, să adune copiii la carte. Dar tocmai pe copii îi uitase. Absorbit de lupta cu rezisten-ţele surde din jurul lui, se achitase de mântuială şi fără tragere de inimă tocmai de cea mai elementară datorie dăscălicească. Intra la şcoală preocupat, dunga dintre sprâncene îl îndepărta de sufletul copiilor; privind prea departe şi prea sus, lăsa în părăsire ceea ce era aproape şi la îndemâna puterilor sale. Într-o lumină întrevăzu adevărul din scrisoarea venerabilului său dascăl şi dreptatea discretelor dojeni dintre rânduri.

Deodată i se păru că singurul vinovat e numai el şi că puţină dreptate, măcar puţină, s-a dovedit a avea chiar şi autocratul proprietar al Sofienilor. Căci îi spu-sese domnul Lascăr Sofian: „Vezi-ţi de datoria dumitale, dar n-o exagera… Mai-binele e duşmanul binelui. Îţi vin copiii la şcoală? Bine…” Bine. Adică: „Vezi de dânşii! Vezi măcar de dânşii!…” El îi neglijase, cu toată mintea şi cu toată energia îndreptată grijii de a da satului Ponoare cât mai curând o şcoală mai arătoasă. Până atunci, însă, prima datorie era să se întoarcă la copiii lui. Pe aceştia să-i câştige, înainte de a

purcede la truda mai anevoioasă de a deştepta sufletele celorlalţi, moarte.

Până dimineaţa Nicolae Apostol se zvârcoli în nesomn, ca un răufăcător muncit de remuşcare.

Capitolul X

„Iarna nu ies numai lupii lihniţi la drum. Se mănâncă între dânşii şi oamenii, fiindcă prea înghesuit stă unul în sufletul celuilalt…”

Dimineaţa, când Nicolae Apostol a tras perdeaua de cit roşu, satul i-a apărut într-un alb şi magic veşmânt.

Ningea.

Începuse să ningă cu temei, cu fulgi mari şi moi, poate de demult, din toiul nopţii, poate din clipa în care vântul se potolise deodată, şi în acea linişte nepământeană a fost el cercetat de întrebarea încărcată de remuşcări.

Acum şi faţa satului era alta. Tot ce se afla urât şi fără nădejde dispăruse sub învelişul afânat de zăpadă. Se purificase văzduhul. Se împodobiseră sălciile noduroase cu ireale flori de nea; cuşmele albe astupau putredele acoperişuri de stuf şi de paie; hornurile liberau spre cer o pânză albastră şi diafană ca fumul jertfelor primite. Nicolae Apostol văzu într-aceasta un semn bun.

Se pregăti voios de plecare, fluierând, cu ochii lumi-naţi, cu brazda între sprâncene mai îmblânzită.

Afară sorbi cu sete aerul jilav până în adâncul plămânilor.

În şcoală îl lovi duhoarea încălţărilor ude, a sumanelor şi cojoacelor, fumul iute şi usturător din soba de olane.

Îşi dădu abia atunci seama că în săliţa intrării nu se afla un cuier unde să-şi agaţe copiii zdrenţele lor. Cu indulgentă ironie îşi rosti: „Bun, Nicolae Apostol, Apostole! Tu-mi umblai cu planuri de şcoală model: cinci camere de clasă, cancelarie, sală de lucru manual şi de serbări, bibliotecă şi alte drăcovenii… Frumos, Nicolae Apostol, Apostole!… Până atunci, te-am prins că n-ai avut ochi să observi absoluta trebuinţă a unui cuier. Şi totuşi un cuier e deocamdată mai

indispensabil decât o sală de festivităţi! Cuier să te faci, Apostole…!”

Lumina de pe chipul învăţătorului şi ninsoarea de afară răspândeau oarecare neastâmpăr în băncile elevilor.

Învăţătorul bătu cu linia în aşa-zisa catedră, cerând linişte.

Glasurile se potoliră. Aşteptă să se potolească şi foşnetul picioarelor – neastâmpăr greu de curmat, care înseamnă întotdeauna o piatră de încercare pentru autoritatea unui dascăl. Îi mustră din ochi stăruitor. Înadins nu rosti nici un cuvânt şi nu înăspri privirea. „Bine, Nicolae Apostol! Deci o privire tot poate ţine loc de cuvânt; iar mâine poate nu va mai fi nevoie nici să mai loveşti cu muchea liniei pătrate în masa care în inventar se intitulează pretenţios catedră!”

Aşa s-a întors Nicolae Apostol la copiii lui, părăsind deocamdată ambiţioasa năzuinţă de a ridica o şcoală model în satul Ponoare, cu săli de festivitate şi biblio-tecă, tablouri murale şi hărţile continentelor, cubaj de aer pe cap de elev şi ferestre de seră, după planul şi devizele închise în sertarul său de la domnul Aizic Gold.

De două săptămâni vântul şi gerul iernii culeseseră plodurile hoinare de pe drumuri şi pe cele mai în putere de la muncile câmpului.

Singura încăpere de clasă era ticsită. În fund se aflau bănci fără pupitre, unde se înghemuiseră câte cinci-şase copii pe locuri de trei. Chiar să fi izbutit a aduna aşadar mai mulţi, cu ameninţarea amenzilor şi cu aplicarea legii, tot nu s-ar fi aflat pentru aceşti supranumerari un ungher unde să-i aciueze.

Iarna rotaţia claselor era redusă din pricina puţinelor ceasuri de lumină deplină.

Primăvara şi toamna, când această rotaţie s-ar fi putut lărgi în cele douăsprezece ceasuri de zi întreagă, elevii se răreau şi locurile rămâneau goale, fiindcă pentru unii începeau muncile şi pentru alţii se ivea ispita zăvoaielor.

Astfel, o stăvilire a frecvenţei şcolare se aşeza de la sine. Nicolae Apostol pătrunse mai bine chibzuita judecată a

domnului Lascăr Sofian.

Refuzând să ajutore înălţarea unei şcoli, fie de-a dreptul, fie prin mijlocirea puterii sale politice; întârziind această înfăptuire, el se arăta consecvent cu părerile despre „primejdia învăţăturii stricătoare de minţi”. Nu exista şcoală, nu existau locuri: deci, printr-o stare de fapt, nu mai putea fi vorba despre aplicarea legii în stricta ei literă, cu amenzi şi constrângeri. Domnul Las-căr Sofian era darnic cu biserica şi zgârcit cu şcoala, deşi credinţa nu-l interesa personal, pe când, dimpotrivă, cărţile din bibliotecă îi rămăseseră o pasiune. Nu se afla însă în nici o contradicţie cu sine. Urma judecata clasei sale cu două măsuri. Una pentru cei mulţi, alta pentru cei puţini. Biserica era pentru cei mulţi, un aliat şi un instrument de abrutizare a glotimilor; şcoala – pentru cei puţini şi aleşi. Fapta îi urma gândul. Biserica era o trebuinţă; şcoala – o primejdie. Iar Nicolae Apostol recunoscu neînduplecatului proprietar cu idei reacţionare cel puţin virtutea unei loialităţi răspicate şi vârtos mărturisite, care lipsea cu totul unui om de făţarnice primeniri ca domnul Spirică Necşulescu, recrutor de voturi şi de electori. N-avea nimic bun de aşteptat de la amândoi. Dar răul putea să-i vină mai ales de la unul singur: de la cel cu mai cordiale strângeri de mână.

Alungă gândurile. Ce mai căutau? De ce-i mai dădeau târcoale? Trebuia să se lepede de ele ca de străine şi zadarnice ispite.

Nicolae Apostol strigă catalogul şi însemnă lungul pomelnic al absenţilor („Formalitate deşartă!” îşi spuse imediat).

Privi peste capete şi se întrebă cu un fior dacă îi iu-beşte într-adevăr pe aceşti copii cu bunele, şi relele, şi necunoscutul din ei; dacă le-a citit până acum într-adevăr în cuget; dacă s-a apropiat de dânşii şi dacă măcar câţiva i-a apropiat de sufletul lui ori dacă nu s-a plătit cumva numai de o simplă şi formală obligaţie administrativă. Răspunsul nu i-a fost întăritor. Lunecase în păcatul cel mai neiertat.

După avântarea din primele zile, pasiunii vii substituise un exerciţiu mecanizat. Săvârşise tocmai ceea ce osândea mai sever în deprinderea altora şi îndeobşte a şcolii.

Adevăratul început a purces aşa, sub semnul blândeţei şi al căinţei.

Nicolae Apostol abia acum a prins să-şi cunoască elevii. A căpătat mai întâi curiozitate, mai apoi dragoste să le pătrundă în suflet şi în existenţa lor cea dincolo de şcoală, de acasă, din viaţa lor săracă şi primordială. Aşa s-au deschis pentru el multe probleme neprevăzute în învăţătura abstractă de până atunci a tratatelor, cu atât de limpezi, dar arbitrare generalităţi; cu atât de frumoase, dar tot atât de arbitrare clasificări.

În prima zi de şcoală, într-o clipă de pierdere a cumpătului, ameninţase elevul Ţăpu Vasile din clasa a cincea cu o aspră şi poate exagerată pedeapsă.

Revenise de îndată să repare vinovata iritare, prefăcând pedeapsa făgăduită într-un semn de încredere, l-a lăsat să ducă ghiozdanul acasă, iar elevul Ţăpu Vasile l-a purtat până la hanul lui jupân Aizic, mândru, ca pe un trofeu, şi cucernic, ca pe-o relicvă. Nicolae Apostol şi-a spus că a câştigat un suflet. O primă victorie de pedagog, cu un proces psihologic vrednic de teoriile educatorilor. În locul asprimii, blândeţea; în locul oprobriu-lui umilitor, o misiune încărcată de răspundere, menită să pună în mişcare toate resorturile amorului propriu. Ţăpu Vasile de atunci îl priveşte supus în ochi. Îi ghi-ceşte gândul. Îi previne dorinţele. Nu are de ce se plânge de un asemenea elev. La învăţătură ţine fruntea în clasa sa ultimă. I-a acordat toată încrederea. L-a pus de câteva ori monitor în recreaţie; i-a dat sarcina să culeagă caietele… Era să săvârşească o nedreptate şi poate să înrăiască îndârjind o mică făptură orgolioasă. Aşa îşi spunea. Abia acum i-a descifrat însă adevărata fiinţă.

De la întâia aruncătură de ochi, ghicise, fugar şi fără adâncime, amestecul de semeţie şi de viclenie. Fusese însă

numai o presimţire, o intuiţie. Explicaţia deplină venea mai de departe. Firea şi apucăturile acestui nepot al domnului primar Ioniţă Ţăpu, poreclit Vulpoiul, se lămureau prin situaţia deosebită a neamului Ţăpu din comuna Ponoare. Neam ceva mai înstărit, de vechili boiereşti, cu toţii aveau în sânge supunerea până la slugărnicie cu cei tari şi semeţia autoritară cu cei slabi.

Ţăpu Vasile, de altfel isteţ la minte şi cu destule însuşiri ca să iasă un om întreg, urma un destin de familie.

Pentru Nicolae Apostol n-a fost nici un merit că din întâmplare a nimerit reţeta cea mai bună pentru a domestici un şcolar care se anunţa obraznic şi a devenit îndată docil ca un câine dresat şi tot ca un câine de fidel când a simţit o mână tare şi când mâna aceea în loc să-l lovească a fost mărinimoasă cu el. Victoria nu era a pedagogului. Şi nici nu era o victorie atât de desăvârşilă cum i se păruse.

Tot aşa şi tot pentru aceleaşi pricini primarul Ioniţă Ţăpu, Vulpoiul, se ploconeşte înaintea domnului Lascăr Sofian, e fudul de încrederea acordată de stăpân şi foloseşte această încredere pe cât se poate şi pentru binele său; la cea dintâi poruncă scoate oamenii cu harapnicul la seceră şi la treier, îi mână la boieresc şi trimite dele-gaţii la vot: e slugă şi tiran. Elevul Ţăpu Vasile se simte în elementul său natural când primeşte delegaţie să facă ordine în clasă şi să controleze caietele colegilor. Dar nu scapă prilej să speculeze şi pentru sine rolul privilegiat. Primarul Ioniţă Ţăpu mai face vânt câtorva muncitori de la boieresc să-i mai prăşească şi păpuşoii săi şi să-i mai cosească fânul dm luncă. O face cu încuviinţarea tacită a domnului Lascăr Sofian. Ţăpu Vasile vămuieşte peniţele unora şi creioanele altora, obijduieşte pe cei mai becisnici şi îşi cruţă prietenii.

Într-acest chip, pe încetul, o perdea groasă s-a destrămat de pe ochii lui Nicolae Apostol.

Căutând dincolo de zidurile dărăpănate ale şcolii, în casele tot atât de dărăpănate de unde-i soseau elevii, a dezlegat

taine până atunci ferecate cu şapte peceţi pentru dânsul.

Bunăoară, Mariţa Bot, fata lui Tudose Bot şi fosta slujnicuţă a lui jupân Aizic, nu s-a dezmeticit nici acum de norocul neaşteptat. O dragoste aproape inexplicabilă de carte şi o agerime neobişnuită de minte ar fi rămas osândite să se înăbuşe. Trecea peste ele talpa nepăsătoare a întâmplării, care striveşte furnici, gâze, flori şi spini cu o egală necruţare. Tudose Bot, pălmaş necăjit, cu o casă de ploduri, neştiutor de carte şi răcorindu-se duminica de toată robia săptămânii cu un clondir de rachiu, îşi vânduse pur şi simplu copila hangiului.

Nu săvârşise o faptă atât de nelegiuită cum s-ar fi spus la prima vedere! Era un om cu teama lui Dumnezeu, şi în felul său îşi iubea jivalania de prunci, cum şi-ar fi iubit şi îngrijit viţeii şi mânjii dacă, în calicia lui, pe lângă nevasta puioasă, s-ar fi îndurat Domnul să-l procopsească şi cu o iapă ori o juncană de prăsilă. Dar lui i se părea cu totul monstruoasă şi alături de fireştile orânduieli patima odraslei ieşite din mădularele sale pentru o învăţătură fără baftă şi căutare într-un sat ca Ponoarele. Scăpase de-o gură. Jupân Aizic o tocmise cu un sac de făină pe an, trei litri de rachiu, îmbrăcăminte şi hrană. A fost nevoie de o îndărătnică pledoarie a învăţătorului pe lângă el şi pe lângă jupân Aizic, chiar oare-care preţ de răscumpărare – cei cinci litri de rachiu trecuţi în contul său şi un rând de straie cumpărate din punga sa – pentru ca eleva Mariţa Bot, de două ori premiantă cu cunună, să-şi reia locul în bancă.

Acum, fetiţa bălană şi sfioasă, când scapă de acasă, vine să-i cureţe în semn de recunoştinţă hainele şi ghetele; când se înfăţişează cu caietul ei de caligrafie sau cu cel de hărţi, nu priveşte în ochii profesorului. Caută în ochii omului, care i-a arătat o deosebită încredere în puterile ei, şi aşteaptă nu o notă, ci o aprobare: „Nu e aşa că nu mai scrie nimeni ca mine în toată şcoala? Nu e aşa că nu mai desenează nimeni hărţi ca mine în toată şcoala? Nu e aşa că nu te-ai înşelat cu mine…?” Tudose Bot, când e cu chef, îl opreşte în drum, să-l

ameninţe în glumă: „Sănătate şi voie bună, domnule învăţător! Râzi, râzi, dar eu în locul dumitale n-aş râde. Se cam apropie socoteala la jupân Aizic şi tare mă tem că stricăm învoiala!” Nicolae Apostol îl încredinţează că are să aranjeze cu domnul Aizic, să-i deschidă cont nou.

Iar Tudose Bot are convingerea că el a fost generos cu învăţătorul, dăruindu-i o elevă în plus.

Chiar domnul Aizic îşi ciuguleşte bărbiţa gânditor şi nedumerit:

— Eu nu pot pentru ca să te înţeleg pe dumneata, domnule învăţător… Plăteşti din punga dumitale rachiul lui Tudose, plăteşti straie pentru fetiţă… Ce folos ai dumneata de aici? Mi-ai stricat mie o servitoare care avea să înveţe mai mult decât are ea nevoie să ştie la casa ei… Iară peste trei ani ce are să se întâmple grozav pe lume dacă fata lui Tudose Bot mai capătă trei cununi de premiu? Nici pe lume nu se întâmplă nimica grozav, nici pentru Mariţa Bot… Are să vie tot slugă la mine, cu cinci clase primare, şi parcă eu am să-i plătesc mai mult…?

Nicolae Apostol nu răspunde acestor întrebări. Şi nici n-ar avea ce răspunde. Deocamdată sunt prea îndepărtate de el.

Parcă se teme să se cerceteze mai adânc, fiindcă o întrebare cheamă alta şi alta asupra atâtor destine. Cu înverşunarea unui explorator pornit să străbată ţinuturi încă nepătrunse, descoperă în fiecare zi alte zone, unele pline de întunecime, altele de lumină, în sălbati-cele suflete lăsate într-a sa pază, adeseori smulse conspiraţiilor potrivnice de împrejurări să-i vină într-a sa pază.

Alexandru Toader Blănariu, din clasa a doua – Alisandlu Toadel Blanaliu – cu părul lui bălan de cânepă, cu nasul cât un bumb şi ochii lui naivi, îl uimeşte mereu prin dezarmarea moale şi resignată cu care se leapădă de tot ce-ar trebui să înfăţişeze un robust egoism şi afirmarea instinctului de proprietate, aşa cum scrie în manualele cu morală că se cuvin combătute. Pentru Alisandlu Toadel Blanaliu nu este nevoie de-o înduioşătoare poveste – inevitabilul copil de

bogătaş împărţind darul de ziua sa cu fetiţa cerşetoare de la poartă, sau alte convenţionale plăsmuiri din cartea de citire. El e sărac, orfan de mamă şi de tatăl legal, mort acela demult, pe alte meleaguri, unde pornise să argăţească. L-a cules o bunică surdă şi bisericoasă. Poartă ponosul unei naşteri nelegiuite, aşa cum poartă în obraz sângele pal şi istovit al fostului dascăl de şcoală, decăzut şi dezonorând breasla: Andrieş Colibăşeanu, părintele său prezumtiv. Nu se poate spune că viaţa a fost darnică şi blândă cu dânsul. Totuşi, Alisandlu Toadel Blanaliu n-are caiet nu fiindcă nu i-a cumpărat bunică-sa. „L-am dat lui Costache Cleţu, că pe dânsul îl bate tat-su şi nu-i cumpălă caiet… Pe mine mă bate bunica, da-mi cumpălă!”

Poate îi cumpără, poate nu; în orice caz, îl scutură bine, fiindcă i-a cumpărat o dată şi nu-l mai are. Aşa se leapădă de creion; îl taie în două chiar în ziua când l-a căpătat. Aşa împarte bucata de colac pusă în traistă de bunica bisericoasă după zilele de hram şi pomeni.

Nicolae Apostol se află uneori în împrejurarea stranie să combată morala oficială şi administrativă a cărţilor, pe care a venit să o predice, pentru a învăţa acest copil al nimănui că legile aspre ale vieţii nu îngăduie să te dezbraci pe tine pentru a încălzi pe aproapele tău.

În fiecare zi această morală îi apare tot mai străină şi mai greu de propovăduit, mai batjocoritor intrând în conflict cu mâhnitele orânduieli ale existenţelor din satul Ponoare. Normalistul a agonisit un mare bagaj de înţelepte poveţe, de istorioare înduioşătoare, de exemple sortite să formeze buni creştini şi buni cetăţeni. Învăţătorul n-are ce face cu această zestre a normalistului în satul Ponoare. Cum poate predica în aceeaşi vreme împotriva beţiei şi pentru respectul părinţilor, când pe tatăl lui Toader Chihaia în fiecare duminică îl ridică vecinii din şanţ, să-l lepede pe prispa casei, mort beat? Cum poate propovădui virtutea sărăciei şi desprinderea de bunurile pământeşti într-un sat atât de sărac, unor copii atât de zdrenţăroşi şi flămânzi?

Cum le poate vorbi despre trebuinţa curăţeniei unor copii care n-au văzut săpunul acasă? Mila de dobitoace cum o poate deştepta unor pui de oameni încâiniţi cu dobitoacele, fiindcă asprimea vieţii i-a încâinoşat?

Orice învăţătură, de îndată ce stăruie mai apăsat într-o aplicare pe viaţa de toată ziua, nu poate duce decât la osândirea părinţilor, a chipului cum trăiesc şi cum se poartă, a patimilor şi îndobitocirii lor. Le citeşte această judecată în ochi. La fiecare încercare de a le înălţa min-tea la aceste foarte frumoase principii din cărţi surprinde în priviri o şovăială, pe urmă o concentrare puţin încruntată, judecata limpezindu-se. Una din două. Sau învăţătura e adevărată şi dreaptă; atunci tot ce trăiesc şi văd dânşii acasă îi împinge să nu mai respecte şi să-şi dispreţuiască părinţii. Sau respectul părinţilor, măcar teama de palma lor, le interzice să dea crezare mincinoaselor învăţăminte din carte, căci cartea le spune că bun şi frumos e tocmai ceea ce nu-şi găseşte rost şi loc în viaţă.

Iubirea de frate e bunăoară foarte simţit zugrăvită de istorioara din cartea de clasa a treia primară. S-a nimerit să cadă începutul lecturii lui Grigore Ion Colţun, pe urmă, continuarea, Ilenei Constantin Colţun. Într-o preainspirată predică, Nicolae Apostol a exaltat această iubire de frate, îngrămădind alte exemple din istoria noroadelor sau din închipuirea lui.

Mişcarea din rândurile băncilor, o sclipire din unele priviri, chipul cum Grigore Ion Colţun şi Ileana Constantin Colţun, nepoţii lui moş Lecachi Colţun, zis ZamăLungă, căutau cu ochii în lături i-au dat însă de gândit.

A cercetat şi nu i-a fost greu să afle că tocmai Ion Colţun şi Constantin Colţun, fraţi buni, se judecă pentru pământ de cinci ani, s-au tăiat cu sapele la câmp pe ogoare, s-au încăierat de câteva ori la cârciuma lui jupân Aizic, şi-au juruit moartea. O nimerise bine de tot Nicolae Apostol!

Până la exemplele lui din istoria noroadelor şi până la cele plăsmuite întru o mai elocventă morală, viaţa avusese grijă

să furnizeze elevilor Grigore Ion Colţun şi Ileana Constantin Colţun din clasa treia o pildă mai apropiată şi vie. Asemenea împrejurări nu se aflau prevăzute în manualele normalistului Nicolae Apostol şi deci nu li se pomenea acolo vreo dezlegare. Îi rămânea lui îndatorirea delicată, pe muche de cuţit, de a împăca spusele cărţilor şi morala oficială cu brutala derâdere a realităţii.

Când după litera programului a ajuns la istorioara bogătaşei hrăpăreţe care a zvârlit în drum văduva cu trei copii agăţaţi de poalele maică-si, din fundul clasei un glas a murmurat exemplul concret: „Asta-i taman Catinca Ştirbuleasca…!” El s-a prefăcut că n-auzise. A doua zi, domnul notar Ilie Bosânceanu l-a oprit, să-i dea un enigmatic avertisment: „Bagă de seamă, domnule învăţător. Se vede că ţi s-a urât cu binele…!”

Mai mult nu i-a putut smulge. Spre seară, părintele Ştefan i-a dezlegat enigma: „Fii prudent, domnule învăţător… Mi-a spus notarul că te-ai apucat să judeci purtările coanei Catinca… Înţeleg, înţeleg! Lasă, nu-mi explica… Te-a furat vorba… Dară vorba face dâră, şi într-o bună zi ai să te pomeneşti cu neplăceri…”

Părintele Ştefan, cu sufletul uşurat, n-a mai aşteptat nici o lămurire. S-a strecurat prudent pe lângă gardurile potopite la pământ, pe poteca bătută în zăpadă, privind îngrijorat în susul şi în josul uliţei, să se convingă că nu l-a surprins nimeni întinzându-se la vorbă cu învăţătorul, care devenea şi un instigator.

Nicolae Apostol a rămas în drum cu respiraţia tăiată: Ştia acum de unde au venit acestea. Natalia Bosânceanu şi Petruţă Bosânceanu, copiii domnului notar Iliuţă Bosânceanu, erau doară elevii lui! Moşteniseră privirea piezişă, priceperea mărginită şi predilecţia pentru cuvinte „alese”, pocite şi potnvindu-se ca nuca în perete. Întocmai ca domnul Ilie Bosânceanu, spuneau că li s-a murdărit caietul fiindcă aseară a „defilat lampa” şi explicau că le-a fost „impasibil” să transcrie a doua oară lecţia pe curat

fiindcă „accidentul s-a comis” la un ceas prea târziu din noapte, când tătuţu i-a „oblingat să să culce”. Păsăreasca tătuţului s-a transmis copiilor, ca şi înclina-rea de a spiona, de a pârî şi întoarce strâmb cele mai limpezi spuse; poate că şi ura pentru noul învăţător, venit din toată lumea să ia locul cuvenit, şi făgăduit lui Duţu Bosânceanu, fratele domnului notar, absolvent neisprăvit a câte două clase din trei şcoli: gimnaziu, şcoală, comercială inferioară şi şcoală de meserii, cum le-a încercat pe toate până ce s-a socotit destul de matur ca să pretindă dreptul de a învăţa el la rându-i pe alţii.

Bosânceanu Natalia şi Bosânceanu Petru au raportat acasă cazul cu bogătaşa hrăpăreaţă, parvenită şi fără îndurare, în care un băiat din fundul clasei, mai slobod la gură, a recunoscut chipul şi năravurile cucoanei Catinca Ştirbulescu.

Au raportat cum i-a ajutat mintea sau au măsluit adevărul înadins, cu acea pervertire foarte frecventă la unii copii, trecând pe socoteala învăţătorului cuvintele şcolarului nepedepsit din fundul încăperii. În orice caz, domnul Ilie Bosânceanu a luat notă. Iar Nicolae Apostol a înţeles că-l ameninţă o primejdie, poate nu apropiată, ci pusă să mocnească sub cenuşă până va sufla un vânt prielnic.

De la aceste proaspete şi amare îngrijorări îl distrage numai priveliştea odihnitoare a satului alb, a dealurilor întroienite, a părăginitelor livezi cu fragede flori de zăpadă. Fură câte o jumătate de ceas dimineţii şi dupăamiezii, ca să străbată drum până dincolo de marginea satului, într-o zi spre cimitir, în alta pe lângă curtea coanei Catinca Ştirbulescu, altă dată până la moară.

Gospodarii se minunează de ce se plimbă dascălul în straiul lui pirpiriu, cu beţigaşul în mână, în loc să se încălzească la jupân Aizic cu domnul primar şi domnul notar, golind păhărele de rachiu câte-i pofteşte inima, de vreme ce are cont deschis la neguţător. Dar îl lasă în pace. Nu-i mai poartă grija. Mai mult i-o poartă simandicoasele

feţe ale comunei, cu deosebire domnul notar Ilie Bosânceanu şi domnul şef de post Stănică.

Jupân Aizic a asistat, auditor discret şi în aparenţă absent, la o asemenea „discuţie a cazului pus pe ordinea de zi”, cum i-ar fi plăcut să se pronunţe domnul notar Bosânceanu, asiduu lector al Monitorului Oficial, suplimentul dezbaterilor parlamentare. A deschis vorba şeful de post, scârţâindu-şi curelele şi cizmele într-un indignat neastâmpăr:

— Care va să zică, îmi umblă dumnealui cu instigaţii? Acesta e caz de îndemn la tulburare, jaf şi distrugere… Mă-nţelegi, care va să zică? Dacă fac eu un raport la companie? Dacă iese de aici o anchetă…?

— Anchetă pot să provochez şi eu! se dădu cu părerea domnul Ilie Bosânceanu, clătinând paharul pe fund şi oţărându-se nu din pricină că vinul lui jupân Aizic era acru cumva, ci fiindcă numele lui Nicolae Apostol îi amintea întotdeauna o umilitoare înfrângere „politică”.

— Lăsaţi chestia asta! intervenise domnul Ioniţă Ţăpu, credincios ordinului primit de la conu Lascăr Sofian. Hai să vorbim despre altceva şi să cinstim pentru izbânda lui conu Lascarache şi conu Emilaş al nostru la alegeri.

— Pardon! se înverşună domnul Ilie Bosânceanu, chinuindu-şi tuleiele rare şi ţepoase de spin. Vorbim şi despre altceva… Numai să interoghez: cum devine cazul la o adică? Pardon! Daţi-mi voie să vă explic. N-am nimic contra lui. Sunteţi de acord cu mine că, dacă venea aici frate-meu Duţu, cu altfel de om aveaţi cu toţii de-a face. Nu s-a putut? N-am ce face! Peste voinţa lui conu Lascăr nici Dumnezeu nu trece…

— Tocmai! întări Ioniţă Ţăpu. Şi trase concluzia firească: Atunci ce să mai vorbim?

— Ba, pardon! Vorbim! Vorbim aşa, fără pansiune, fiindcă domnul Stănică a pus cazul pe tabet. Domnul acesta Apostol nu stă la discuţie cu noi. Dă bună ziua şi trece. Se uită chiorâş şi ne consideră nişte inculţi, pentru că el umblă cu

cartea în mână şi noi o citim acasă. Nu vine la un pahar de vin, să luăm înţelegere cum să subţinem armonizarea spiritului public prin îndemn la pace şi la propăşire. Nu scrie aşa în circulara Ministerului de Interne no. 1.762 din april 1907 şi circulara no. 18 din ianuarie A. Curent? Nu recomandează aşa legea? Declară, frate Stănică…

— Declar! scârţâi domnul şef de post din toate curelele şi cingătorile, privind a râs pe sub sprâncene şi făcând cu ochiul către primar. Care va să zică, declar! Şi iaca acu aflu lucru nou şi bun. Care va să zică, pentru aceste motive ne adunăm noi din când în când la jupân Aizic? Ca să discutăm chestiile de serviciu în particular? Nu ca să ne mai udăm cel gât cu un pahar de alcool, care va să zică?

Domnul Ilie Bosânceanu se dovedi insensibil la ami-cala ironie a şefului de post, cu care se afla în luptă de întrecere la întrebuinţarea radicalilor în doze masive. „Fără pansiune”, îşi dezvoltă expunerea sa:

— Până aici suntem toţi de racord. Nimeni nu ridică nici o opoziţie. Atunci, domnilor şi prieteni, vă întreb eu, de ce domnul acesta se pretinde mai deştept şi mai cultivabil decât noi?… De ce ne priveşte de sus şi trece vânturând bastonaşul? Se consideră coborât cu hârzobul din cer şi nu pofteşte la o parolă. Această aptitudine nu vi se pare caz de ofensă? Poftim? Nu zic să calce pe urma lui Andrieş; de Andrieş fugeam şi noi, fiindcă era un om căzut în decădere. O vorbă, un pahar de vin…

— Două vorbe, două pahare de vin… supralicită glumeţ domnul primar Ioniţă Ţăpu. Trei vorbe, trei pahare de vin…

— Dumneata râzi! protestă scandalizat notarul. Dumneata n-ai ambiţie şi nu te ofensează fumurile unui individ străin de comună, care vine să-l facă pe deşteptul cu noi… Numai că nu merge cu noi! Am să te văd că vii într-o zi şi-mi ceri să dresez un raport confidenţial despre demarşele învăţătorului, şi atunci n-ai să mai râzi. Fratele Stănică a văzut cazul şi l-a pus la punct. Scriu şi subscriu la opiniunea sa: învăţătorul nostru, protejatul lui conu Lascarache,

fiindcă protejatul domniei-sale este câtă vreme nu-l scoate din comună, îndeamnă copiii la instigaţiuni şi face operaţiuni de discordanţă socială. Eu am răbdare! Aştept să văd cum se termină chestiunea…

Deocamdată nici domnul notar nu s-a încumetat să provocheze terminaţiunea chestiunii, nici domnul şef de post Care-va-să-zică n-a făcut raport la companie. I-a adus la simţul realităţii domnul primar Ioniţă Ţăpu, su-pus la porunca domnului Lascăr Sofian; cuvânt a strecu-rat cu mare tact şi jupân Aizic, care nu-şi crede chiriaşul capabil de asemenea gânduri şi fapte. Ceea ce nu l-a împiedicat pe hangiu să-şi dea peste câteva zile o părere, aşa, ca din întâmplare:

— Fără supărare, am să-ţi zic ceva, domnu învăţător. Eu în fiecare zi am ceva nou de zis…

— Hai, spune, domnule Aizic!

— Iaca tot ce vreau eu să zic. Am înţeles. Nu-ţi place vinul; nu-ţi place rachiul. Dumneata nu pui alcool în gură. Foarte frumos! Dumneata eşti un învăţător model, despre care poate să scrie şi în carte şi poate să te fotografieze la gazetă… Dară de ce nu te opreşti şi dumneata la masa lui domnu primar şi domnu notar când stau dumnealor de vorbă şi discută politica satului în odăiţa din fund?

— Nu-mi face plăcere nici vinul, domnule Aizic, şi încă mai puţină plăcere mi-ar face discuţiile „politice” cu domnul Ioniţă şi cu domnul Iliuţă ai dumitale.

— Nu-s ai mei! se apără domnul Aizic. Dumnealor sunt ai comunei şi ai lui conu Lascarache! Pe urmă, jupân Aizic şi-a răsucit bărbiţa şi a rostit gânditor, pri-vind pe fereastră în curtea hanului cu butoaie desfundate şi cu scheletul şarabanelor acoperite de ninsoare: Câteodată omul nu trebuie să se gândească numai la ce-i face şi la ce nu-i face lui plăcere. Mai bine să faci altuia o plăcere chiar dacă îţi calci pe inimă decât să-ţi facă altul o neplăcere ţie…

Hangiul vorbise răsucindu-şi sfârcul bărbiţei şi continuând să privească atent doagele din ogradă, ca şi cum nu s-ar fi

adresat numaidecât învăţătorului din Ponoare, ci recapitula pentru sine o axiomă de viaţă.

Nicolae Apostol începu să surâdă.

— Haide, domnule Aizic, spune-mi limpede ce ai de spus. Lasă filosofia cu plăcere, neplăcere şi iarăşi plăcere. Vii din partea cuiva cu vreo jalbă, ceva?

— Nu vin cu nimic, domnu învăţător. Nici nu-i treaba mea să umblu eu cu jalbe. Jalbele domnul notar le scrie şi le trimite, el le lipeşte timbre şi el aşteaptă răspuns! Eu nu vin cu nimic de la nimeni. Tac şi ascult, pe urmă mă gândesc că poate dumneata, dacă n-ai auzit, nu ştii nici cu spatele ce vorbe scapă unul şi altul, şi într-o zi ai să te pomeneşti cu o neplăcere mai mare decât aceea pe care ai avea-o dumneata dacă ai sta oleacă la un pahar de vin cu domnu Ioniţă şi cu domnu Iliuţă şi chiar cu domnu şef de post. Ce te costă? Guşti un deget de vin. Nu mori! De-un deget de vin nu moare nimeni, ba chiar e bun şi la împărtăşania dumneavoastră, la creştini. Guşti un deget de vin. Asculţi! Spui şi dum-neata o vorbă. Laşi să spună alţii mai mult. Te-ai achitat de-o datorie, şi nimeni nu mai are de zis nimica. Mai bine să fii de faţă cu alţii şi să vorbeşti despre cei care lipsesc decât să lipseşti şi să vorbească alţii despre dumneata.

Nicolae Apostol a înţeles.

Călcându-şi pe inimă, cum l-a îndemnat jupân Aizic, a încercat de câteva ori să-i urmeze povaţa. Şi-a căutat drum în odaia din fundul hanului, când se aflau întrunite în plen autorităţile comunale. A stat stingherit, cu paharul pe jumătate gol înainte. Stingheriţi s-au simţit deodată şi domnul şef de post Care-va-să-zică şi domnul Ilie Bosânceanu.

Mai la îndemână i-a fost lui Ioniţă Ţăpu să aducă vorba despre unele şi despre altele, fiindcă el nu avea de plasat termeni radicali în conversaţie, nici n-avea ceva deosebit împotriva individului cu nasul pe sus. El se păstra în marginea poruncii primite de la conu Lascarache:

învăţătorul trebuia lăsat în pace să se dea el singur pe brazdă.

Ceilalţi doi au răsuflat uşuraţi după plecarea lui Ni-colae Apostol.

Dar l-au mai cruţat cu răfuielile, fiindcă, mult mai bine cunoscându-şi oamenii, jupân Aizic a născocit el o explicaţie care să împace pe toată lumea. Anume că învăţătorul e foarte bolnav de stomah. Nu i-a dat voie doctorul, un doctor mare din Bucureşti – cel mai mare – nu i-a dat voie să puie un pahar cu vin în gură. El, jupân Aizic, cu mâna lui îi aşază doctoriile în fiecare zi la masă. Poate să arate oricând sticla cu doctorie şi cutia cu prafuri. Aşa o sticlă mare, cu un fel de băutură urâtă şi neagră, şi aşa o cutie de prafuri, rotunde ca mazărea! Nişte doctorii rele la gust, de se oţărăşte învăţătorul de câte ori ajunge la ele, parcă ar lua otravă în gură… Altfel, chiar spunea el într-o zi că îndată ce scapă şi capătă învoire de la doctor, i-ar plăcea să stea la un chef mai lung cu câteva persoane care ştiu ce-i aceea petrecere în lege, aşa ca domnul primar şi domnul notar şi domnul Stănică! Iar atunci poate are să cânte el din vioară, fiindcă are o vioară de poate să dea un concert cu dânsa, oriunde, în târg şi chiar la Bucureşti.

Domnul Aizic Gold a socotit astfel că mai îndreaptă, măcar în parte, tot ce strică firea şi cerbicia chiriaşului său.

Poate şi izbutise într-o oarecare măsură, căci notarul şi şeful de post i-au acordat „individului” un armistiţiu. Nicolae Apostol s-a întors cu mai multă însetare la copiii lui; le-a pregătit el stele pentru Crăciun, tăind hârtie colorată cu foarfeca, lipindu-le poze şi învăţându-i cântecele vechi, ale tradiţiei. I-a învăţat colinde şi urături. Ba în unele zile a intrat în mijlocul lor, în recreaţie, rostogolind oameni ciungi şi strâmbi de zăpadă, să ridice împreună cu dânşii unul uriaş, tocmit după toate regulile artei şi anatomiei, spre a tuturor admiraţie. Cu încetul a prins să le câştige inimile, fiindcă a început să-i cunoască în ascunzişurile instinctiv ferite de ochii şi de înţelegerea oamenilor mari…

A descoperit că nu atât sfiala, cât o pudoare îi oprea să-i dezvăluie lumea lor lăuntrică. Un ciudat şi poate întemeiat simţământ al copiilor că nici părinţii, nici fraţii mai mari, nici „domnul”, cu atâta mai vârtos, n-au ce căuta în această lume, căci sunt străini de dânsa şi caută să pătrundă numai pentru a alunga lumina din ea şi a pune orânduielile lor aspre şi reci, făţarnice şi grele ca lespezile de mormânt peste pieptul copilăriei ucise.

Fără îndoială, judecata aceasta limpezită nu exista în mintea lor.

Dar definea deplin o subtilă şi permanentă complicitate. Nicolae Apostol observă că întotdeauna copiii au un „secret” faţă de cei mari; că unele gânduri, închipuiri, simţiri le tac pentru totdeauna; că mai uşor le împărtăşesc unui obiect sau unui animal: fetele – păpuşilor de cârpă; băieţii – câinilor tovarăşi de hoinăreală şi de joacă decât să le destăinuie unui frate mai mare, mamei în poalele căreia au crescut, părintelui intrând în casă cu sudalma în gură şi cu palma gata să lovească peste obraz. În această zonă interzisă şi misterioasă înţelese el că se află adevărata taină a copilăriei, pe care oamenii maturi o uită fiindcă au îngropat-o în ei, iar pedagogia manualelor o artificializează fiindcă o reconstituie convenţional, sub obsesia generalizărilor şi clasificărilor.

Fiecare elev deveni pentru dânsul o personalitate în sfârşit, nu un nume din catalog.

Fiecare, deopotrivă de vrednic de tot interesul; chiar şi copiii domnului Iliuţă Bosânceanu, şi Năstasă Băluţă, guşatul din clasa întâi, de două ori repetent, incapabil să deosebească literele după doi ani pe al treilea de şcoală, prezentându-se cu regularitate înaintea tuturor la deschiderea uşii şi plecând cel din urmă.

Nicolae Apostol binecuvântă astfel împrejurările vrăjmaşe care i-au concentrat toată fiinţa la şcolarii săi, în loc să-i îngăduie a se risipi pentru înfăptuirea măreţelor planuri de la început. Descoperi că abia acum îşi făcea adevărata

ucenicie de dascăl. Şi binecuvântă în aceeaşi măsură aceleaşi împrejurări vrăjmaşe ce-i ţineau departe de şcoală măcar jumătate din copiii comunei. Familia lor era mai restrânsă. Se puteau cunoaşte mai bine.

Înainta încet şi prudent, dar simţea că de astă dată mergea pe calea cea dreaptă.

Celelalte aveau să vină mai târziu, să şe deschidă ca alte drumuri lăturalnice din drumul mare şi bătătorit. Până atunci, amănuntele acestei înverşunări pentru a îngenunchea potrivnicele realităţi erau lipsite de gloria epicelor bătălii. Normalistul nu învăţase nici în şcoală, nici în tratatele lui ce s-ar fi cuvenit bunăoară să facă într-o împrejurare neprevăzută, ca aceea pe care a aflat-o în satul Ponoare.

Pe lângă bojdeuca proptită-n pari, nu se găsea înălţată şi mica anexă de scânduri, cu o gaură circulară şi cu o inscripţie pe uşă, indicându-i, de preferinţă, Domnul ştie de ce, destinaţia în limba lui Shakespeare! Un asemenea indispensabil acaret lipsea. Nu i se simţea nevoia nicăiri în tot satul. Copiii urmau pilda de acasă, iar pe zăpada albă pildele se adunaseră numeroase şi mirositoare, presărate pe lângă gard. Nicolae Apostol, coborât din avântarea sa mesianică la această tristă realitate, veşnic prezentă în ochi şi în nări, a rămas în întârziere cu plata chiriei pe-o lună la jupân Aizic, a întrebuinţat suma pentru a pune să sape o groapă în pământ şi pentru a ridica o baracă de scânduri. Învaţă copiii să folosească hârtia şi face zilnic inspecţia privăţii.

Iar în acest episod, măsura mai bine câtă distanţă e de la eroismul epic şi formulat în preafrumoase fraze pentru care i-a fost toată pregătirea şi între celălalt eroism, mărunt, fără glorie, dar poate singurul adevărat, fiindcă pe acela îl cere realitatea şi numai de el ţine socoteală. Astfel, inspectând în fiecare dimineaţă privata şcolii din comuna Ponoare, înscrie zilnic, în rate mici, o mare victorie faţă de el însuşi.

Capitolul XI

„Domnul prefect avea planuri pe care nu le spunea nimănui, iar domnul revizor, teorii prea bine ştiute de toată lumea.”

Sărbătorile Crăciunului au trecut cu vreme de moină şi cu unele amăgitoare îmblânziri ale vieţii.

Câţiva gospodari mai cuprinşi şi-au înjunghiat mascurii. Ignatul a umplut Ponoarele de guiţatul victimelor şi de duhoarea părului pârlit.

Şeful familiei se rotea în jurul altarului de sacrificiu, mânjit de sânge până la cot, mânuind cuţitul cu exclamaţii crunte de asasin. Femeile alergau cu străchini şi cu tingiri, să culeagă sângele fierbinte; copiii apucau pe furate şoriciul urechilor, să-l ronţăie abia sfârlogit la focul de paie. Toată operaţia lua proporţiile celui mai în-semnat eveniment al anului.

Aceasta, în ogrăzile putinilor înstăriţi: la domnul primar Ioniţă Ţăpu, la rudele sale, la unul din fraţii Colţun, la logofeţii de la curtea coanei Catinca Ştirbulescu, la domnul Stănică Care-va-să-zică, şeful de post, care a lepădat tunica şi toate curelele scârţâitoare, ca să devină ceea ce a fost: feciorul unui pălmaş mort înainte de a putea să-şi îndeplinească visul cel mare al vieţii – înjunghierea unui porc de Crăciun la casa lui. Ritualul acesta l-a executat cu toată pompa domnul Stănică, uitând pentru o zi demnitatea gradului şi întrebuinţarea termenilor radicali. Domnul notar Iliuţă Bosânceanu, neputându-se deda la asemenea îndeletniciri feroce, a chemat un „specialist” – un ucenic de măcelar de la târg.

Ceilalţi gospodari mai obidiţi s-au mulţumit să-şi ungă gura cu afumăturile cumpărate ori căpătuite de la unii şi de la alţii; mulţi nu s-au înfruptat decât atât ca să-şi aţâţe pofta: copiii s-au îndopat cu plăcinte de varză şi turte cu sămânţă de cânepă – dar pentru toţi, fără deosebire, sărbătorile de iarnă s-au dovedit a fi ale flămânzilor, cum de altfel o întăreşte zicala norodului, spre deosebire de Paşte,

care e al fudulilor. Un praznic al hămesiţilor, în felul celor zugrăvite de exploratorii arctici, când vânătorilor eschimoşi, după îndelung post, le cade cel dintâi vânat din belşug. Îmbucă fiecare cât poate, ori măcar cât capătă din rămăşiţele celor mai tari şi mai norocoşi. Pe urmă se lungesc în torpoare, să mistuie într-un somn fără de vise.

Nicolae Apostol recunoscu însă că nici această asemuire n-ar fi dreaptă şi deplină.

Sălbatica seminţie de vânători polari, cu toată vrăj-măşia naturii, cu toate sloiurile veşnice şi cu toată noaptea de-o jumătate an, poate nădăjdui la deşteptare altă pradă venind de bunăvoie în bătaia arcului: turme de reni, pâlcuri de foce şi de morse. Dânşii îşi pot îngropa proviziile de carne în tainiţele de gheaţă. Totul rămâne la voia norocului, care pentru vânător şi pescar e schimbător, dar se răscumpără la un capăt de an, una cu alta.

Pentru plugarii din comuna Ponoare, praznicul sărbătorilor de Crăciun e fără un a doua zi.

Nu mai au ce aştepta de la noroc şi de la îndurarea cerului.

După Bobotează şi Sfântul Ion, gospodarii au început a bate drumul la curtea coanei Catinca Ştirbulescu, la Sofieni, la Stulpicani, la domnul Solomonică Fişer, pentru a se milogi să capete o baniţă de păpuşoi ori o carboavă de argint în socoteala învoielilor de muncă.

Vechilii s-au aşternut pe scris în condici, iar satele şi cătunele comunei Ponoare au căzut iarăşi în mocnita adăstare a primăverii, cu zilele de robie dinainte arvu-nite.

Apoi, vacanţa a luat sfârşit.

Copiii au dat buzna la şcoală, mai numeroşi ca de obicei, pe de o parte fiindcă tot mai mult le câştiga sufletele învăţătorul, pe de alta fiindcă nu-i chema în altă parte vreo muncă ori vreo ademenire de joacă. Moina stricase până şi gheţuşul de la moară. Nicolae Apostol însemnă cu satisfacţie o biruinţă de la care-şi luase nădejdea.

Se apropiase de litera programului fără să-şi dea seama cum şi când. Închisese în sertarul mesei acest deşert program cu măsurătoarea timpului şi lecţiilor pe trimestru. Lucrase, ignorându-i existenţa dinadins, după inspiraţia de o clipă şi după cum dictau împrejurări neprevăzute. Iar acum se pomenea că din înverigarea lecţiilor litera programului se îndeplinise de la sine, mai firesc şi mai uşor decât s-ar fi cârmuit numai din grija să respecte asemenea împărţeală a timpului şi a muncii, care i se părea străină cu totul de realitate. Aceasta îi căli încrederea. Şi când veni veste de la primărie, într-o dimineaţă, că are să treacă revizorul şi prefectul spre curtea Sofienilor, la vânătoare, perspectiva unei inspecţii nu-l tulbură cu nimic.

O aşteptă senin, fără nici o pregătire. Îşi însemnă doar pe hârtie tot ce avea de arătat şi de cerut pentru reparaţia localului, cârpocirea mobilierului şi zestrei de şcoală: hărţi, tablouri murale, instrumente geometrice şi tot ce nu se aflase niciodată în inventar ori fusese părăduit.

Pomelnicul, o dată încheiat, îl înfricoşă. Începu să şteargă şi să-l reducă la strictul necesar.

Învăţase din experienţă că trebuie să se mulţumească cu puţin şi că acest puţin chiar nu se cuvine cerut ca un drept, ci ca o îndurare.

Sania s-a oprit cam pe aproape de amiază.

Prefectul a stat la îndoială dacă să se coboare ori nu dintre puşti, câini şi genţi de vânătoare. S-a decis numai fiindcă din urmă i-au ajuns, tropăind şi gâfâind, notabilii comunei: domnul primar Ioniţă Ţăpu, domnul notar şi domnul şef de post, Care-va-să-zică.

Toţi văzuseră sania trecând.

Toţi salutaseră, încercaseră o amară dezamăgire că prefectul nu-i onora cu o inspecţie, după ce toată dimineaţa au pus să rânească zăpada, au spălat duşumelele, au curăţit geamurile şi au orânduit condicile.

Acum se înfăţişau în păr, să se prezinte la ordine. Domnul Emil Sava îi aşteptă contrariat.

Din principiu nu voia să se amestece în administraţia din comuna şefului său politic, Lascăr Sofian, cu care nu prea se potrivea în păreri şi în scopuri, deşi proprietarul Sofienilor îl socotea mâna sa dreaptă…

Rosti revizorului:

— Intră şi-ţi fă inspecţia! Dă-o rasol şi termină, că ne aşteaptă conu Lascăr cu masa!… Spune învăţătorului să ne deschidă cancelaria, să pot sta niţel de vorbă cu dobitocii mei…

Dobitocii făceau smirna şi aşteptau fără să clipească.

Revizorul o luă înainte.

Îi displăcu faptul că învăţătorul nu ieşise şi el în prag, să stea smirna şi să-l aştepte fără să clipească, lungind gâtul şi lipind palmele de tivul pantalonilor.

Pătrunse în săliţă; nu găsi loc în cuier să-şi agaţe căciula de astrahan peste cuşmele jerpelite ale copiilor.

Căută cu ochii tăbliţa cancelariei deasupra unei uşi.

Tăbliţa nu se afla, nu se afla nici o uşă de cancelarie, fiindcă nu exista cancelarie. O singură deschidere despărţea tinda de clasă: o uşă cârpită, cu două scânduri noi, proaspăt geluite şi nevăpsite, făcând contrast între tăbliile vechi. Această tărcătură mărea parcă mizeria.

Revizorul tuşi, îşi drese glasul şi intră.

Copiii, ridicaţi cuviincios în picioare, l-au impresionat mulţumitor.

Mai puţin mulţumitor l-a impresionat ţinuta calmă a dascălului, care s-a înclinat fără ploconeli şi precipitare, comandând el elevilor să se aşeze la loc.

Nicolae Apostol oferi scaunul unic. Revizorul îşi scoase ochelarii şi, în vreme ce îi ştergea cu batista, strâmbă din nas.

— Nu prea miroase frumos! spuse. Eu am teoria mea. Înainte de toate aerul, higiena…

Învăţătorul răspunse prompt:

— Domnule revizor, miroase ca într-o încăpere pentru cel mult douăsprezece suflete, în care se află înghesuiţi

patruzeci şi opt de elevi.

Revizorul făcu:

— Hm!

Adăugă, după ce-şi aşează ochelarii şi privi mai atent mutra învăţătorului:

— Deschide cancelaria pentru domnul prefect! Nu vezi că stă afară…?

Nicolae Apostol zâmbi cu tontă candoarea de care se simţea în stare:

— Domnule revizor, oricâtă bunăvoinţă aş avea să deschid cancelaria domnului prefect, nu pot, pentru simplul fapt că nu există cancelarie.

— Cum asta?

— V-am raportat în scris şi verbal, domnule revizor. Tot ce vedeţi e tot ce există. O tindă şi o încăpere de clasă.

— Hm! mormăi revizorul. Eu am teoria mea…

El avea teoriile sale.

Învăţătorul le aştepta cu nesuferitul surâs lipsit de orice intenţie ironică; un surâs atent şi binevoitor, cu atât mai insuportabil. Revizorul îşi dădu seama că nu e momentul şi locul să-şi dezvolte una din multele sale teorii.

Întrebă, ca şi cum Nicolae Apostol ar fi fost vinovat de această încurcătură:

— Ce ne facem atunci cu domnul prefect?

— În orice caz, mă duc să cer scuze domnului prefect că nu-i pot pune la dispoziţie o cancelarie care nu există.

Nicolae Apostol nu mai aşteptă încuviinţare şi ieşi cu capul gol.

Revizorul şcolar îl privi din urmă, frecându-şi enervat mustăţile, cu un tic pe care i-l cunoşteau prea bine subalternii.

Nu inspectase niciodată şcoala din satul Ponoare. N-ar fi făcut-o nici acum dacă nu i-ar fi cerut domnul Lascăr Sofian să-l informeze despre chipul cum se achită de datorie noul învăţător. Şeful politic al judeţului arăta oarecare interes pentru acest Nicolae Apostol.

Dar revizorul se afla într-o situaţie delicată. Nu izbu-tise să se lămurească dacă era un interes binevoitor sau dacă trebuia să-i caute o vină şi să curăţe comuna de un indezirabil. Astfel, nu ştia dacă rezultatul inspecţiei se cuvenea consemnat într-un proces-verbal favorabil sau nefavorabil. O complicaţie mai mult, iar el avea teoria lui: cât mai puţine complicaţii! Deocamdată individul îi confirma prima impresie din ziua când s-a înfăţişat cu numirea la revizorat: un tip colţos, cu răspunsuri băţoase şi repezi, ca din carte.

Tocmai în focul acestor răspunsuri băţoase şi repezi, îşi muşcă buzele încă o dată Nicolae Apostol, închizând uşa şi mergând să ceară iertare prefectului că nu-i poate pune la dispoziţie o cancelarie care nu exista. Era, se vede, osândit să nu se tămăduiască niciodată de această meteahnă. Cum dădea ochii cu un mai-mare şi atotputernic, se răscolea în firea lui o sumeţire bolnăvicioasă: teama să nu pară slugarnic şi milog, aşa cum stăteau acuma smirnă în faţa prefectului reprezentanţii autorităţilor din comuna Ponoare. Se consolă cu un debil sofism. Revizorul nici nu merita altfel de consideraţie. Era o creatură a politicii locale, un trădător al cauzei, un complice cu răufăcătorii şcoalei; un obstacol între intenţiile celor puţini cu idei curajoase şi noi şi între trecerea lor în fapt.

Domnul prefect Emil Sava îi reteză vorba cu o voioşie cordială:

— Ştiu ce vrei să-mi spui, domnule învăţător… M-au informat ăştia… N-ai cancelarie!… E o chestiune pe care o s-o mai discutăm noi…

Îi întinse mâna. Nicolae Apostol o strânse întrucâtva surprins, dar fără stânjenire, sub privirile celor trei notabilităţi, care nu prea se bucurau de această onoare.

Lui îi păru însă atrăgător chipul prefectului.

Tânăr, slăbuţ, cu ochii vioi, cu mustăcioara mică şi cu mişcări elastice, purtând căciuliţa de biber pe-o

sprânceană, costum de vânătoare şi blăniţă scurtă, nu arăta de fel ca obişnuiţii ispravnici de modă veche.

Şi nici nu era de modă veche.

Ei nu se împotrivea timpurilor, ca domnul Lascăr Sofian, autocrat şi dispreţuind opinia mulţimii. Ca şi domnul Spirică Necşulescu, înţelegea semnele apropiatelor schimbări şi căuta să se folosească grabnic, înaintea altora. Debutant în politică, se dovedise cu iscusite însu-şiri. Îl numise prefect conu Lascăr de îndată ce s-au potolit răscoalele şi încetase delegaţia sa de la centru.

În aparenţă nu-i ieşea din cuvânt, dar încurajat de aprobările tacite ale conducerii de sus, pregătea cu elementele tinere şi nerăbdătoare debarcarea omului cu idei învechite şi în contradicţie cu programul oportunist al partidului. Nu-l împiedicau obiecţiile de conştiinţă. El era om de acţiune şi de „lovituri". În vederea acestei acţiuni şi acestor lovituri, îi încolţi un plan încă vag. Când s-a apropiat sania, nu-l interesa inspecţia revizo-rului (altul de care trebuia să se debaraseze cât mai curând). Acum îşi schimbase părerea.

Învăţătorul, cu notele, cu diploma lui de onoare, cu reputaţia de bun vorbitor, nu era o cantitate neglijabilă.

Vorbi prietenos:

— Eşti cu capul gol… Ai să răceşti. Intră la datoria dumitale. Eu îmi aranjez chestiile aci cu oamenii mei, şi cred, dacă va fi conu Lascăr de aceeaşi părere, că am să trimit mâine, spre seară, să te aducă o sanie la Sofieni. Aş vrea să vorbesc o jumătate de oră, o oră, despre lipsa cancelariei şi altele. La revedere! Hai, fugi…!

Familiaritatea protectoare a prefectului atinse o strună sensibilă în inima lui Nicolae Apostol. O clipă uită experienţa întrevederii cu domnul Spirică Necşulescu. Dacă, într-adevăr, realizarea planului părăsit stătea în puterea acestui om atrăgător?

Păşi sprinten peste şanţ, spre cocioaba unde-l aştepta revizorul.

Cei trei reprezentanţi ai puterilor administrative şi executive din comuna Ponoare lungiseră gâtul asistând la scenă şi la schimbul de cuvinte. Figura domnului Ilie Bosânceanu trecu prin toate culorile curcubeului. Pur-tarea prefectului, atât de „afabilist” cu un băieţoi de învăţător, devenea „extravargantă”.

În încăperea de clasă, revizorul îl întâmpină pe Nicolae Apostol cu privirea mai descruntată. În lipsă pu-sese câteva întrebări. Răspunsurile păcătuiau poate printr-o oarecare libertate spontană a cuvântului, în lexicul obştesc al satului Ponoare. Căci, printr-o ciudăţenie a firii sale, învăţătorul, care vorbea prea din carte cu egalii şi superiorii, izbutise să-şi deprindă elevii cu expuneri simple şi naturale, potrivite vârstei. În schimb, erau răspunsuri mulţumitoare.

Mai dispăruse dunga preocupată dintre sprâncenele revizorului şi din altă pricină. Găsise o soluţie uşurătoare. Nu va scrie procesul-verbal de inspecţie acum. Îl lăsa în suspensie. La curte, la Sofieni, astăzi toată ziua şi mâine va avea timp să afle din gura lui conu Lascăr cam ce gânduri are cu învăţătorul.

Procesul-verbal îl va dresa la întoarcere, ca atare, după cum dictează teoria sa asupra complicaţiilor, de care fugea ca dracul de tămâie.

— Aş dori să continui lecţia. S-o reiai de unde ai lăsat-o când am intrat, ca şi cum n-aş fi eu aci… Eu am teoria mea: o inspecţie nu trebuie să aibă nimic solemn… Dascălul să facă abstracţie de prezenţa străină.

Nicolae Apostol lămuri cuviincios:

— Domnule revizor, când aţi intrat, explicam…

— Cu atât mai bine.

— Daţi-mi voie! Nu uitaţi că sunt silit să predau în condiţii speciale. Aşa că mi-am împărţit lecţiile după cum se poate, nu după cum scrie în program… Primelor două clase le-am dat să scrie. Cu clasa a treia şi a patra făceam o lecţie comună de intuiţie. Clasei a cincea i-am dat trei probleme de dezlegat… Dacă încerc să explic mai departe, pentru

elevi e timp pierdut. Au să fie dis-traţi de prezenţa dumneavoastră, oricât le-aş încorda atenţia… Aşa că totul s-ar reduce la un examen al meu în faţa dumneavoastră…

Nicolae Apostol aşteptă hotărârea.

După o pauză suspendată, împins de lăuntrica sa pornire de a contraria placiditatea şi suficienţa mai-marilor, adăugă, surâzând:

— Examene am mai dat… Cred că nu aceasta interesează: examenul meu.

Revizorul îşi frământă din nou mustăţile cu ticul menit a vesti că a ajuns la limita răbdării:

— Mi se pare că eu te inspectez pe dumneata şi nu e în căderea dumitale să mă înveţi cum să-mi fac in-specţia. Te rog, execută-te!

Copiii ascultau cu ochii ţintă la revizor şi la învăţător. Nicolae Apostol simţi sângele năvălindu-i în obraz. Clătină din umăr a supunere resemnată şi reluă lecţia de unde a fost întreruptă.

Ca întotdeauna încordă atenţia şcolarilor cu întrebări, silindu-i să participe la explicaţia lui şi să judece, să descopere ei ceea ce cartea le oferea de-a gata şi mort, numai pentru mecanismul memoriei. Revizorul ascultă cu oarecare mirare, ştergându-şi ochelarii mereu şi me-reu având impresia că învăţătorul a forţat nota, că s-a bizuit prea mult pe priceperea unui copil când s-a oprit şi l-a pus să tragă o concluzie.

Dar elevul răspundea întotdeauna, fără greş şi fără să arate semne de oboseală.

Ceva vechi, uitat, îngropat de mult în cenuşă, se deşteptă în amintirea omului slugarnic şi uscat, venit să inspecteze din ordin şi să încheie proces-verbal după ordin. Revizorul cu ochelari, cu ticuri, cu teoriile lui, cu nevasta care-l stropşea acasă, şi cu fata pe care nu putea s-o mărite, cu urechea ascuţită la ce-ar dori conu Lascăr Sofian sau un tinerel ca prefectul Emil Sava, care a învăţat şcoală pe băncile lui, omul acesta mort o clipă presimţi că asista la

ceva frumos, ceea ce-ar fi voit poate să fie şi el, să facă şi el, să izbutească şi el. A fost însă numai o scurtă, numai o fugace pâlpâire. Putea el să ştie oare ce anume vrea conu Lascăr?

Întrerupse:

— Bine. Binişor… Ai noroc de un sat cu copii deştepţi.

Nicolae Apostol păstră reflecţiile pentru sine. Revizorul făcu îndată o rezervă:

— E bună metoda dumitale, metoda asta nouă… Nu-mai mă îndoiesc că aşa se poate păstra întotdeauna disciplina… Dumneata întrebi, ei răspund; se naşte un fel de amestec; dispar distanţele între catedră şi bănci…

Învăţătorul privi semnificativ la ceea ce numea revizorul catedră, măsurând cu ochii distanţa de două palme dintre primul rând de bănci şi masa lui. Dar se abţinu şi de data aceasta să-şi exprime gândul şăgalnic.

Spuse cu modestie:

— Pe cât pot, încerc să menţin disciplina, şi aproape întotdeauna izbutesc… Am făcut o încercare destul de îndrăzneaţă la o lecţie pentru clasa întâia. Câinele. Le-am adus un câine în clasă, ca să înveţe singuri cum să-l descrie pe viu… Am fost mai mulţumit decât de rezultatul experienţei de faptul că această încercare, cum să spun? îndrăzneaţă, n-a produs tulburare în clasă, râsete, neastâmpăr.

Revizorul dădu cu scepticism din cap.

— Eu am teoria mea. Urciorul nu merge de multe ori la apă… O dată ţi-a reuşit. A doua oară se poate să nu reuşească… Şi aici am altă teorie: e destul să piardă o singură dată elevii respectul de profesor; pe urmă totul s-a dus! Nu mai poţi repara într-un an ce-ai stricat într-o zi… Experienţele dumitale sunt primejdioase.

— Câtă vreme dau rezultate bune…

— În sfârşit, întrerupse revizorul, le faci pe pielea dumitale… Cor, ceva? Muzică?

— Deocamdată ziua e prea scurtă ca să putem pierde ceasurile cu muzică şi cor. Abia-mi ajunge timpul pentru obiectele principale. Copiii nici nu pot scrie, nici nu pot învăţa acasă. N-au lumină. Nici gaz, nici feştilă… Nimic. Bezne. Aproape totul se face aci…

— Eu am o teorie, anunţă iarăşi revizorul. Muzica îmblânzeşte caracterele.

— După cum aţi văzut, elevii mei sunt relativ îmblânziţi, îşi permise să observe Nicolae Apostol. Şi îndată ce dă primăvara şi se lungeşte ziua, nădăjduiesc să câştigăm şi timpul pierdut. Cu ocazia sărbătorilor i-am în-văţat colinde, cântece de stea… Am fost mulţumit, iar rezultatul a provocat oarecare mişcare în sat…

— Caiete, scrisul?

— Poftiţi, vedeţi singur, domnule Tevhor.

Revizorul se mişcă de pe scaan şi îşi aruncă ochii pe câteva caiete din bănci. Îşi şterse ochelarii şi privi hărţile de pe perete.

— Sunt făcute de mine, lămuri învăţătorul. Cam primitive. Am cumpărat coli de hârtie de desen, le-am lipit; cu văpsele am încercat să înlocuiesc hărţile care…

— Bine-bine! întrerupse revizorul, simţind că discu-ţia se apropie de o zonă primejdioasă.

— Tocmai, stărui învăţătorul, mă bucură că pot cu acest prilej să vă arăt câte lipsesc şcolii… Am o listă aci…

Revizorul se feri de lista întinsă ca o femeie înfrico-şată de zborul unei viespi.

— Mai vorbim! Fă un memoriu, un raport, să am ceva scris.

Nicolae Apostol nu capitulă:

— Domnule revizor, tot ce s-a mai făcut, tot ce vedeţi… geamuri, uşa reparată, hărţi, totul s-a făcut din banii mei… M-am îndatorat…

— Ţi-a cerut cineva aceasta? îşi pierdu răbdarea revizorul, uitând tot ce fusese răscolit o clipă în el, cel de odinioară, şi

redevenind ceea ce era acum. Cine te pune pe dumneata să-l faci pe filantropul?

— Chiar şi privata a trebuit s-o fac eu. O privată nu e o chestie de filantropie, domnule revizor. E o chestie de higienă, cum aţi spus

— Hm! mormăi revizorul, privindu-l peste ochelari. Eu am o teorie: dumneavoastră, ăştia tinerii, faceţi ca vaca bună de lapte care dă cu piciorul în doniţă după ce-a umplut-o… E cazul dumitale.

Capitolul XII

„O privelişte de ruină şi tristeţe s-a arătat în toiul desfătării…”

A doua zi, domnul prefect Emil Sava s-a ţinut de cuvânt. A trimis sania să-l aducă pe Nicolae Apostol la Sofieni.

Curtea se afla în mare fierbere.

Invitaţii lui conu Lascăr se întorseseră în sănii pe oplene de la vânătoare, din codrul Schitului; îngheţaţi, voioşi şi cu mare zarvă de hohote, de glume şi copilă-reşti strigături. Unii se dezmorţeau acum la gura sobelor, în saloanele conacului, de unde-i priveau din cadre cu surâs împietrit bărboşii buni şi străbuni ai amfitrionului, doamne şi domniţe cu umerii goi, în costume din alt veac; alţii s-au tras spre sufragerie şi arătau mai multă încredere în eficacitatea ţuicii şi a vinului fiert.

Hăitaşii se adunaseră în pâlcuri răzleţe, aşteptând să-şi primească şi ei cinstea. În asemenea prilejuri, proprie-tarul Sofienilor era larg la mână, ca un adevărat senior. Punea să le frigă doi-trei batali, dădea ordin să le desfunde o balercă de vin, le împărţea tutun şi chema lău-tari.

Norodul ospăta şi se veselea la dogoarea focurilor şi la lumina masalalelor până noaptea târziu. Copiii şi băietănaşii se hârjoneau în jurul mai marilor, îndelaolaltă cu ogarii şi copoii lăsaţi de stăpânii lor târgoveţi afară.

Aşteptând să se rumenească friptura în frigările uriaşe, gonacii dezbăteau ca în fiecare an loviturile boierilor şi nu puteau tăgădui că tot ochiul lui conu Lascăr s-a dovedit mai

ager şi puşca sa mai sigură. Un mistreţ culcat cu un singur glonţ; lupul lovit drept în ochi; două vulpi cu blana neciuruită. O puşcă plină de făgăduieli s-a arătat a fi şi a domnului prefect cel nou, măcar că e un începător într-ale vânătoarei, ca şi în treburile politicii.

Printre numeroşii oaspeţi ai lui conu Lascăr, ţăranii regăsiseră cunoştinţe vechi. Proprietari de prin vecini, militari şi dregători din capitala ţinutului, chiar câţiva invitaţi de la Iaşi şi din Bucureşti; toţi cu tabieturile lor, cu superstiţiile, snoavele şi lăudăroşeniile lor, fără de care vânătoare şi patima vânătorii nu se poate.

Pentru câteva ceasuri, distanţele s-au şters între unii şi alţii.

În mijlocul codrului, prin tihăraie şi nămeţi, câte un puşcaş prăpădit în cojocul lui flenduros lua conducerea, alegând el locuri ascunse de pândă. Cutezau să se împotrivească la fanteziile boierilor, iar boierii le dau ascultare.

Vorba fusese mai liberă, glumele curgeau, mâinile împărţiseră darnic şi într-un fel de ideală fraternizare ţigările şi spirtul buteliilor de la şold. Urechile se aplecaseră să asculte necazuri povestite în frânturi; cu o prietenoasă satisfacţie, preşedintele de la curtea din Iaşi ori aghiotantul regal din Bucureşti recunoşteau chipul uitat al ţăranului de anul trecut, îşi aminteau un nume, puteau să-l întrebe despre un păs spovedit atunci cu cine ştie ce vagă şi absurdă nădejde.

A doua zi aveau să se îndepărteze iarăşi pentru un an; chipurile, numele şi păsurile din nou aveau să se şteargă din memoria călătorilor, iar puşcaşul cu cojocul lui flendurit şi gonaşul cu isteţe vorbe de duh devenea din nou ţăranul fără nume, scufundat în turma lui umilă.

Deocamdată, voia bună era îndeopotrivă de gureşă şi deplină sus, în saloanele conacului, ca şi jos, în curtea ca zăpadă strivită de opinci şi de boitori dintr-o piele de vacă.

Năzdrăvane pentru hăitaşi au fost cu deosebire pătăraniile domnului revizor şcolar.

— Aceluia cine i-a pus lui puşca-n mână numaidecât că a vroit să-şi bată joc de dânsul! Mai bine-i punea un cortel, ca al părintelui Ştefan! se dădu cu părerea Toader Chihaia.

Şi ca să-şi susţină spusele, Toader Chihaia, în râsul gospodarilor, făcând roată, reconstituia anumite episoade ale zilei, mânuind o bâtă în chip de puşca domnului revizor şi de umbrela părintelui Ştefan.

Toader Chihaia, hâtru din fire, dar pătimaş şi slab la băutură, se dăduse pe lângă colonelul Răzmeriţă tot timpul cât a ţinut pânda şi goana, se căpătuise cu restul sticlei de coniac ca în fiecare an, aşa că nu mai avea de ce să aştepte cu nerăbdare desfundarea balercii de vin. O luase înainte cu cheful, iar în fulgerări scurte de luciditate, ştiind ce-l aşteaptă, se ruga de vecini să-i poarte de grijă când s-o pierde cu firea, să-l târâie până acasă şi să nu-l lase căzut într-un şanţ.

Când intră sania cu Nicolae Apostol, se sprijini în bâta puşcă şi cortel, scoase căciula, înălţând-o cât îl ajungea mâna, ca la manifestaţiile de la târg, la alegeri, şi rosti cu mare înveselire:

— Iacă şi domnu învăţător al nostru! Ura! Să trăiască!... Aşa mai zic şi eu!... Vedeţi voi, măi, ce bine-i stă în sanie boierească? Aista-i făcut s-ajungă revizor şi mai mare decât beteagu cela de-şi prăpădea ochelarii şi bâjbâia pe jos ca baba Toarcă. Aista are să-mi facă mie şi pe Todiriţă al meu dipotat ori măcar popă, dacă nu profisăr ca dânsu…

Oamenii lărgiră loc săniei.

Iar după felul cum au dat bună seara şi l-au ţistuit pe Toader Chihaia să-şi ţină gura, se ghicea că au pentru dascălul lor o consideraţie încă nelămurită, dar deose-bită, cuviincioasă şi nebănuitoare, alta de pildă decât pentru domnul Ilie Bosânceanu şi domnul Stănică, Careva-să-zică, alta chiar decât pentru domnul revizor cel cu puşca-umbrelă şi cu ochelarii semănaţi prin zăpadă.

Pe scări, Nicolae Apostol dădu peste câinele de neam străin, dogul lucios la păr, încătărămat în zgarda lui scumpă

cu ţinte de nichel.

Câinele se aşezase pe treaptă într-o poziţie instinctiv decorativă şi privea cu o dezaprobare aristocratică această invazie a plebei în domeniul său.

Aşteptând la uşă, învăţătorul îi netezi blana cu latul palmei. Gânduri felurite şi fugare îl încercau. În privirea câinelui, în chipul cum s-a retras pe-un loc înalt să supravegheze de sus forfota gloatei, Nicolae Apostol descoperea subtil o ciudată identificare a animalului cu ţinuta stăpânului. Aceeaşi fereală de atingerea sărmanei glotimi rurale, aceeaşi gravitate rece în ochi, păstrând distanţa; s-ar fi spus aceeaşi trufaşă afirmare a unei superiorităţi de drept divin.

Şi atunci se petrecu acea bizară joacă a închipuirii, se plăsmui din nimic acel inexplicabil şi sumbru miraj, de care Nicolae Apostol avea să-şi amintească mult mai târziu.

Tot ce-l înconjura – curtea, oamenii pâlcuiţi în jurul focurilor, ferestrele luminate, acaretele şi brazii ninşi ai aleilor – toate au dispărut, s-au mistuit într-o vrajă rea. Le-a luat locul altă privelişte rapidă, dar clară, ca amintirea unei clipe ce a fost trăită şi revine din trecut. Treptele au devenit deodată goale şi surpate, clădirea părăginită, parcul devastat, brazii ciungi, ferestrele negre şi sparte, gardurile ruinate-n piloţi, curtea deşartă de umbrele şi alaiul de adineauri, flăcările focului s-au stins suflate de vânt, glasurile au amuţit; un câine, altul, plebeu şi jigărit, un câine al nimănui, aciuiat de pe drumuri, dormea încolăcit pe granitul peronului, dintr-o dată acoperit de muşchiul şi de lăstarii crescuţi printre lespezi.

Vedenia a durat numai o clipă. Aşa cum se deşteaptă amintirile din viaţa îndeaievea trăită sau amintirea unei ruini cutreierate de stafii dintr-un album de romantice gravuri sau o privelişte întrevăzută cândva într-o călătorie.

Dar învăţătorul satului Ponoare ştie că privelişte a aceasta, pe care o recunoaşte, n-a mai văzut-o niciodată, nu e de undeva din trecut, n-avea cum veni dintr-un trecut. Era

poate numai o nălucire proiectată în viitor, anticipata imagine a unui destin, un sfârşit care vine. Sau totul a fost poate numai o pâlpâială de ameţeală, după noaptea lui de nesomn în frigurile aşteptării.

Căci din nou toate şi-au reluat locul, au fost cum trebuie să fie, cum stă în implacabilă orânduială să rămână: sus, ferestrele luminate de saloane; jos, norodul bucurându-se măcar o singură zi pe an că asprimea stăpânilor s-a îmblânzit – iar lângă el, pe treaptă, câinele de neam străin, în solemna şi decorativa lui neclintire.

Totul aşa cum se cuvine să fie la curtea Sofienilor, aşa cum s-a transmis de generaţii, orânduirea, din tată în fiu.

„Am început să am vedenii, ca babele… Ca baba Toarcă! surâse Nicolae Apostol frecându-şi ochii buimaci. Trebuie să iau aminte. Trăiesc prea singur…!”

Sună a doua oară.

Aşteptând, netezi din nou spinarea lucie a câinelui cu latul palmei.

Pe urmă îşi retrase deodată mâna, fiindcă i s-a părut că în acest gest firesc se afla ceva din slugărnicia argatului care se poartă evlavios cu tot ce aparţine stăpânului, aşa cum observase cu dezaprobare la rândaşul cu claie buhoasă de păr, singura dată când mai intrase la curtea Sofienilor.

O slujnicuţă cu obrajii îmbujoraţi deschise în sfârşit uşa.

Vorbi fără sfială:

— Mi se pare că aţi cam aşteptat în frig, domnule învăţător!… Dacă nu ne mai vedem capul de atâţia boieri!… Unii vor una, alţii vor alta. Patru suntem, şi nu mai pridídim. Mai grozăvit ca la moară…!

Nicolae Apostol dădu să intre.

Slujnica avea însă alte ordine:

— Pofteşte mata pe cealaltă scară, la canţălaria boierului.

Şi o luă înainte, să arate drumul, coborând scara principală şi conducându-l la intrarea de alături, mai scundă şi mai puţin pompoasă.

„Am înţeles! îşi spuse Nicolae Apostol. Asemenea onoare nu-i pentru unul ca mine!”

Gândind, simţi oarecare satisfacţie răzbunătoare că scurta şi mâhnita arătare de mai înainte va fi poate cândva fapt îndeaievea. Apoi aceste gânduri urâte şi josnice l-au scârbit de el însuşi.

Slujnicuţa, fudulă de şorţul alb cu dantelă, se răsuci în călcâie după ce-l pofti să ia loc în cancelarie, îl privi în ochi îndrăzneaţă şi întrebă:

— Cum se poartă, mă rog, la şcoală, Agafiţei Agafia? Nu vă supără? Nu-i obraznică?

— Potrivit… Dar de ce-ntrebi?

— E soră-mea… întreb ca să ştiu ce fel de soi s-arată… S-o mai struneşti dumneata şi să-i mai lungeşti urechile, că mamei i-a scos sufletul, sărmana de dânsa…

— Bine, fetiţo, am s-o strunesc! făgădui Nicolae Apostol surâzând.

Aşa îl găsi domnul prefect Emil Sava când deschise uşa din fundul cancelariei: vorbind cu slujnicuţa şi surâzându-i. Nicolae Apostol roşi ca un vinovat. Nu-i adăuga nimic la prestigiu faptul că ispravnicul ţinutului îl surprinde stând suspect la taifas cu o fată în casă, deşi el nu făcuse alt decât să răspundă unei surori cum se poartă eleva Agafiţei Agafia din clasa a doua.

Domnul prefect ridică din sprânceana dreaptă, complice:

— Ţi-ai pus ochii pe bucăţică? N-ai gust prost…!

Nicolae Apostol simţi că valul de roşeaţă i-a înaintat până-n urechi.

Nu ştia de ce s-ar fi cuvenit să se mire mai mult: de familiaritatea prefectului ori de bănuiala lui că momeşte slugile oamenilor care-l primesc în casă?

Încercă să se explice stingherit.

Domnul prefect îl întrerupse de la primele cuvinte:

— De ce te scuzi? N-are nici o importanţă… Dacă ai de cerut cuiva scuze, apoi acela mi se pare că e conu Lascăr al nostru… Am observat că le alege pe sprânceană. Patru, şi

toate una mai fainã bucăţicã decât cealaltă! Cred că nu le-alege pentru simpla plăcere estetică…

Nedumerirea învăţătorului crescu, pe drept cuvânt. Îl uimeau cele ce-i auzeau urechile tot atât cât îl uimise părelnica viziune de pe scară.

Domnul prefect îl invită să ia loc. Se întinse cu picioarele răscăcărate pe-un jilţ moale, scoase ceasornicul şi-l puse pe braţul jilţului.

Apoi rosti:

— N-avem decât un sfert de oră de vorbit… Dar cred că pentru doi oameni făcuţi să se înţeleagă e destul…

— Mă rog, domnule prefect…

Domnul prefect Emil Sava îşi împreună palmele şi îşi contemplă un moment unghiile, care erau tăiate frumos şi rotund. Spuse, fără să ridice privirea:

— Ştii că am şi primit o reclamaţie împotriva dumitale?… Nu interesează de unde vine… Ce-ai avut cu Ştirbuleasca?

Nicolae Apostol începu să lămurească povestea. Domnul prefect Emil Sava nu-i dădu răgaz, izbucnind în râs:

— Haide, nu te speria, că n-am vorbit serios! Ai avut să-i plăteşti ceva?… Nu ţi-a trimis lemne? Nu înţelege să-ţi dea la vară un hectar de arătură şi unul, două de fâneaţă?…

— Domnule prefect, cum vă puteţi imagina? protestă Nicolae Apostol cu obrazul dogorit ca un rac fiert.

Domnul prefect îi făcu semn să se liniştească.

— Haide-hai! Nu mă crede mai naiv decât sunt! Mie nu-mi place să fiu luat la sigur… Pe Ştirbuleasca o cunosc, slavă Domnului! Nu strică să mai simtă că i se pot întâmpla neplăceri… Poate ştii că are avocat şi procurist pe Spirică Necşulescu!… Atât e destul ca să deduci că n-am nici un motiv s-o menajez, cum nici un motiv n-am să-l menajez pe onorabilul Spirică.

— Domnule prefect! se ridică Nicolae Apostol în picioare, gesticulând cu neastâmpăr. Nu ştiu cum merită să fie tratată doamna Ştirbulescu! Nu e în căderea mea să ştiu acestea!… Vă rog numai atât: să credeţi. Tot, absolut tot ce

vi s-a spus ori vă închipuiţi e departe de adevăr… Ascultaţi-mă să vă istorisesc de unde a ieşit toată povestea… Într-o zi, la o lecţie de citire, un elev…

— Stai, te rog, jos şi nu mai stărui! îl invită domnul Emil Sava, atenuând tonul imperios cu un zâmbet de om care se amuză de atâta alarmă pentru un fleac de nimic. Să admitem că e aşa! Nu-ţi spun că n-are nici o importanţă?… Şi eu am s-o zgâlţâi puţin pe Ştirbulearsca. Am să-i plătesc o poliţă. A găsit de cuviinţă să-şi trimită rudele, datornicii, chiriaşii din târg să-l voteze pe Spiricâ al ei. O cam aşteaptă câteva contravenţii; un delict silvic, două; mai o neplăcere la învoielile agricole… Aşa, numai ca să aibă ce pleda onorabilul meu coleg de barou, Spiricâ Botgrosul! Încă o dată te invit aşadar să stai jos şi să trecem la chestii mai serioase.

Învăţătorul luă loc, cu mâimle spânzurate, renunţând la orice încercare de a se mai face ascultat şi înţeles.

Căpătase convingerea că de astă dată se afla în faţa unui om care vorbea altă limbă.

Domnul prefect Emil Sava era totuşi în toane bune, dispus la cea mai deplină înţelegere şi la cele mai neprecupeţite concesii.

La vânătoare nu pierduse nici un foc. Puţine la număr, dar sigure. Aşa cum îi place lui să nu dea greş la nimic.

Deşertase cam repede câteva păhărele de vin, să se încălzească. Nu rămăsese un singur invitat să nu-i ad-mire costumul de vânătoare, să nu-i cerceteze şi să-i laude puşca, să nu-l felicite pentru măiestria cu care a condus alegerile.

Toate îi păreau deci simple şi trandafirii.

Prin unghere discutase cu amici din Bucureşti; aceştia l-au întărit în hotărârea să grăbească debarcarea lui Lascăr Sofian de la şefie. Avea toată aprobarea cen-trului: mână liberă. Rezultatul alegerilor parţiale i-au consolidat situaţia.

Dacă s-ar fi potrivit la metodele învechite şi brutale ale lui Lascăr Sofian, pierdea locul şi triumfa Spiricâ Necşulescu,

se mai pomenea pe deasupra şi cu telegrame de protest la rege, cu anchete parlamentare, cu procese şi scandal.

Pe când aşa, lupta a fost crâncenă, dar cu arme ascunse. Voturile s-au împărţit, cu o mică diferenţă, între candidatul ales şi cel căzut; cât pe ce să se prelungească dandanaua cu un balotaj. Însă succesul rămânea al său, şi întreg. De când se complicase politica ţării cu apariţia unui nou partid, care se pretindea şi conservator, şi democrat, cu meşteri electori şi cu oameni agitând steagul demagogiei, de un an încoace, întâia dată triumfa guvernul la o alegere de colegiul doi. Aceasta i-a ridicat acţiunile la centru: de fapt înseamnă decapitarea lui Lascăr Sofian. Iar experienţa îl îndemna să nu părăsească drumul pe care a purces.

Învăţătorii reprezentau o categorie de alegători prea neglijată până acum şi vrednică de mai multă atenţie. Ideile ministrului de instrucţie, cu toată exagerarea şi fanatismul lor, se potriveau cu interesul partidului de a stăpâni satele. Poate adevăratele intenţii ale celui numit „omul şcoalei” ascundeau aceleaşi intenţii de a pune stăpânire pe sate slujindu-se de învăţători; poate se aflau cu totul departe de aceste socoteli. Unii văd un scop acolo unde te poţi mulţumi numai cu un mijloc. Pentru tânărul şi energicul prefect, asemenea subtile procese de conştiinţă n-aveau însă nici o însemnătate.

Nu fusese el oare ocrotit la primii paşi de Lascăr Sofian? Nu-i intra el în casă? Nu-i datora chiar şi mo-destele începuturi de înjghebare materială? Acestea toate nu-l împiedicau să pună la cale în chiar casa sa debarcarea din şefie, fiindcă aşa dictau interesele poli-tice.

Grijile materiale se cam limpezeau. Se putea dispensa de sprijinul lui Lascăr Sofian, Căpătase procură de administrator general al unei averi vestite în tot ţinutul. Împuternicire de la Boldur Iloveanu, proprietarul de la Piscul-Voievodesei, să vândă, să cumpere, să împrumute, să se judece şi să-i apere interesele.

Boldur Iloveanu stă la Paris, nu dă prin ţară decât o dată-n an, pentru încheierea socotelilor. E străin de toate aceste chestiuni – semnează, încasează şi pleacă. Pe urmă cere telegrafic alt rând de bani.

Un asemenea client preţuieşte cât moşia Sofienilor, poate cu mai puţine riscuri decât acele care îl ameninţă pe Lascăr Sofian.

Căci din simplu spirit de serviabilitate faţă de feciorul lui conu Lascăr, Mitif, plecat şi acesta la Paris şi călcând cu treizeci de ani întârziere tot pe urmele lui Boldur Iloveanu, domnul Emil Sava i-a mijlocit oarecare împrumuturi pe semnături în alb. Puţine şi pentru sume modeste, dar fără ştirea părintelui. Când a văzut că se înteţesc cererile, a povăţuit cămătarul să fie pru-dent.

În afacerile lui de plugărie şi de gospodărie Lascăr Sofian nu e un om comod. E o mână tare. Mai bine să eviţi o răfuială cu el.

În cele politice e cu totul altceva.

Aci se curăţă singur. Se sinucide.

Când se va simţi izolat, are să-şi dea demisia şi n-are să mai calce pe la club. E din soiul oamenilor care într-un ceas şi într-un gest îşi joacă tot ce-au agonisit politiceşte într-o viaţă. A ameninţat de vreo două ori că nu înţelege să devină complicele dezmăţului reformator. Unii mai au naivitatea să creadă că mai poate ajunge ministru, înşelaţi de aparenţă şi de faima lui trecută. Dar pentru vremuri noi, de oameni noi este nevoie, aşa ca dânsul, Emil Sava.

Conducerea partidului, după răscoalele ţărăneşti din 1907, recomandă o deosebită vigilenţă şi ipocrizie faţă de revendicările satelor.

Lascăr Sofian înţelegea să administreze satele ca un zbir.

Domnul Emil Sava adoptase altă tactică. Avea oameni de credinţă risipiţi în tot judeţul: învăţători, preoţi, fruntaşi mai chiaburi, răzeşi, arendaşi şi mărunţi proprietăraşi, negustori şi cârciumari. Îi câştigase, şi mai avea să câştige alţii, luptând cu Spirică Necşulescu şi tocmai cu armele lui.

Dar toţi aceştia erau cu puterile mărginite, minţi încete şi fără orizont. Un ascuţit simţ de prevedere îi comanda să cultive elementele tinere, cu altă pregătire, care mâine să poată ridica satele ca un singur om la alegeri în opoziţie şi să le toropească mai apoi în timpul guvernării.

Domnul prefect Emil Sava înălţă încet privirea pe sub sprâncene, evaluându-şi omul.

— Şi, aşadar, n-ai cancelarie? întrebă. N-ai cancelarie, după cum am constatat eu; şi n-ai decât o singură încăpere de clasă, după cum a fost silit să constate domnul revizor. Ce-i de făcut?

— Să ajutaţi comuna ca să-şi ridice şcoală, domnule prefect

— Numaidecât aci, în Ponoare?

— E vorba despre Ponoare, domnule prefect.

— Ştii bine că aci dispune numai conu Lascăr. Cel puţin deocamdată…

— Ştiu, domnule prefect. Am avut prilejul să mă conving.

— Am auzit… Te-a tratat aşa, ca pe-un vătaf de la curte… Domnul prefect îşi dădu socoteală că a mers cam departe. Îşi luă vorba îndărăt: Bineînţeles, n-a făcut-o cu o intenţie. Ca dovadă că mi-a spus singur: cum te-a chemat, cum ţi-a vorbit, cum i-ai vorbit!… Nu i-a prea plăcut felul cum i-ai ţinut piept şi te-a pus puţintel la carantină. Trebuie să cunoşti că de acest tratament nu te-ai bucurat numai dumneata! N-a fost o excepţie… Conu Lascăr aşa se poartă cu toată lumea… Reprezintă o concepţie care nu mai corespunde vremurilor… Întrebă, neaşteptat: N-ai prefera să te muţi în altă parte, tot în judeţul meu?

— Cred că nu. Adică sigur nu!

Domnul prefect nu acordă prea mare importanţă hotărârii din glasul învăţătorului.

— Aşteaptă să mă explic… Am şase-şapte comune de frunte, mai procopsite. Oameni înfiripaţi, sate la şosea principală. Nu ca aici, unde trebuie să faci trei ceasuri cu cai buni până la oraş sau să ajungi cu trenul, pe o linie

laterală, cu un orar imposibil… Şase-şapte sate, cu şcoli model… Clădiri noi, locuinţă pentru diriginte; doi sau trei învăţători de fiecare şcoală. Grădină, loc… Ştim să înlesnim şi noi măcar de ochii lumii, puţină faţadă şi firmĂ. Îţi aranjez mutarea în douăzeci şi patru de ore. Ce mai vrei?

— Nu vreau nimic, domnule prefect. Prefer să rămân în Ponoare.

— Te ţine ceva aci?! întrebă privindu-l curios domnul prefect. Vreo femeie? Vreun interes? Rude pe aproape?

— Nu mă ţine nimic din toate acestea, domnule prefect. Mă ţin copiii, de care am început să mă leg. Şi mă ţine hotărârea pentru care am venit. Îmi permit să vă spun că înadins am cerut un loc ca acesta, unde sarcina unui învăţător e mai grea.

Domnul prefect se ridică de pe scaun şi îl privi din picioare, răsucind lanţul de chei pe deget. Un lanţ cu o verigă mare şi cu o singură cheie, bălăngănindu-se solitară într-un cerc prea larg.

Era cheia biroului său de la prefectură şi îi făcea plăcere muzica aceasta metalică. Poate găsea numai că e o muzică prea simplă: un solo. Visa o muzică mai completă: alte chei, bunăoară de la casa de fier, de la o bancă.

Dar toate puteau să vină.

Îl aşteptau poate ascunse, în viitor, aşa cum din viitor a crezut Nicolae Apostol că vede în ciudata arătare de pe scări paragina neagră de la această curte a Sofienilor.

— Dumneata îmi pari un om cam sucit! trase con-cluzia reflecţiilor domnul prefect Emil Sava. Credeam că o să ne înţelegem din două cuvinte, şi văd că suntem departe de înţelegere… Eu îţi ofer ceea ce ar milogi douăzeci de învăţători din judeţ… Dumneata îmi replici cu fleacuri, în loc de un argument pe care să-l putem discuta…

— Pentru mine nu e fleac, domnule prefect, hotărârea cu care am venit…

— Hotărârea, hotărârea! începu să-şi piardă răbdarea domnul prefect, răsucind lanţul cheii mai vertiginos pe

deget. Dumneata vrei să faci ceva, să te afirmi. Aci, în Ponoare, e imposibil. Te asigur!… Aci vei face ce va comanda conu Lascăr Sofian, adică un om cu ideile sale retrograde. Vei încerca o dată, de două, de zece ori. De fiecare dată vei fi pus la punct… Să admit… Uite, pun ipoteză prin absurd. Să admit chiar că prin cine ştie ce joc al împrejurărilor conu Lascăr Sofian devine un simplu particular. Nu mai face politică, nu mai e deputat, nu mai e şeful organizaţiei noastre. Pentru restul judeţului ceva are să se schimbe. Au să respire oamenii şi au să poată pune în aplicare mai nestânjeniţi ideile noi. Aci însă, în Ponoare, nimic nu are să se schimbe. Ţi-o repet. Şi nici n-ar fi nevoie să ţi-o spun. O înţelegi dumneata singur. Aci nimeni n-are să cuteze a-i trece peste cuvânt, curo nu îndrăznesc nici adversarii noştri când sunt la putere. O personalitate ca dânsul me-rită măcar aceasta: să rămână stăpân absolut în comuna lui, pe moşia lui… Iar fiindcă aşa are să fie, toată hotărârea dumitale n-are să facă două parale pe lângă voinţa sa. E simplu ca bună ziua…!

Domnul prefect se uită la ceasornic.

SE. Împlinise sfertul de oră. De sus, din saloane, străbătea murmurul de glasuri, un sunet de clavir, îl aşteptau alte preocupări. Începea să se convingă că aci pierde vremea.

Rezumă:

— În câteva cuvinte: îţi ofer o şcoală unde să te poţi afirma. Îmi iau asupra mea grija să-ţi înlesnesc multe, pe care aci nu o să ţi le ofere nimeni, chiar dacă ai vrea să rămâi aci, erou şi martir, o viaţă întreagă. În douăzeci şi patru de ore eşti mutat… Îţi las timp să te gândeşti şi să-mi vii cu răspunsul la prefectură.

— M-am gândit, domnule prefect. Rămân aci!

Domnul prefect strânse din umeri, scârbit de această stupidă încăpăţânare.

— Atunci rămâi aci! Observă că nu te ameninţ cu nimic, că nu mă gândesc nici la un mijloc de constrângere. Fiindcă sunt sigur că peste câteva luni ai să vii să mă întrebi dacă

îmi menţin… oferta, ca să spun aşa! Şi înainte de a ne despărţi, un cuvânt. Aceasta nu înseamnă să alergi la Spiricã Necşulescu şi să faci târg cu el.

Învăţătorul rosti rece:

— Domnule prefect, eu nu fac cu nimeni, din nimic, nici un târg! Cu atât mai mult din conştiinţa mea n-am să fac marfă…

— Conştiinţă? Ce este aceea conştiinţă? Aş fi curios s-o văd şi eu, dacă există!

Domnul prefect întreba surâzând dispreţuitor şi privind la învăţătorul din satul Ponoare ca şi cum acesta ar fi putut să scoată conştiinţa de undeva din buzunar, ca o cheie prinsă într-o verigă prea largă, şi să i-o ofere pentru examinare.

— Bună seara! rosti sec.

Şi nu-i întinse mâna, întocmai ca domnul Lascăr Sofian, deşi cu totul din alte pricini.

Învăţătorul mai încercă, fără convingere, scoţând lista împăturită:

— Domnule prefect, voiam în orice caz să vă rog… Şcoala e lipsită de o sumă de lucruri… Fără cuvântul dumneavoastră, de la revizorat am puţine speranţe să obţin ceva.

— Şi de la mine le ceri? întrebă mirat domnul prefect. Adresează-te lui conu Lascăr…

Ieşi râzând răzbunat la închipuirea răspunsului pe care avea să i-l dea domnul Lascăr Sofian învăţătorului într-o asemenea împrejurare.

Din prag se întoarse:

— Uitasem. Să aştepţi aci. Vrea să-ţi vorbească nu ştiu ce şi conu Lascăr… Mi-a spus să-l vestesc când terminăm. Constat c-am terminat repede!

Nicolae Apostol se aşează pe scaun cu fălcile încleştate, cu pumnii strânşi. Nu, nu putea înţelege ce au oamenii aceştia în locul inimii şi al cugetului. Se uită la dulapul uriaş de cărţi. La ce foloseau toate dacă şi acei care se bucurau de bunul lor nu se-ndurau să îngăduie şi altora măcar a se

înfrupta din firimiturile acestor bunuri? De ce atâta urgie a unora, atâta făţărnicie a altora?

Simţi deodată o mare sfârşeală. Braţele îi căzură moi, cu pumnii descleştaţi. Când se va vindeca oare de naivitatea aceasta, să mai spere, mereu să mai spere ceva de la asemenea oameni cu un bulgăre de iască în locul inimii? „Vrei să te afirmi? Tocmeşte-te la mine! Vrei să faci ceva? Fă pentru mine!” Atâta ştiau. De această

Clauză s-a lovit încă în biroul ministrului din Bucureşti, când înaltul funcţionar l-a ispitit cu un loc „pe sprânceană”. De aceasta se loveşte aci, mereu, mereu, în dreapta şi-n stânga, înainte, îndărăt, ca într-un vis rău când te înăbuşă pereţii fără deschidere, baţi cu pumnii în ei să spargi o gură la aer, iar pereţii se strâng mai aproape în jurul tău, ca să te sugrume.

Tresări, ridicând ochii.

Domnul Lascăr Sofian îl privea din prag

— Ei, tinere? întrebă fără asprime în glas. Te văd mai puţin încordat ca acum câteva luni… Ce s-a întâmplat? A început cuminţenia? Ai revenit la sentimente mai bune?

Nicolae Apostol înlocui răspunsul cu un gest dezarmat al mâinilor lărgite în lături.

— Prost, hai? continuă să-l privească atent domnul Lascăr Sofian. Merge greu…?

— Mi-aţi recomandat răbdare, domnule Sofian. Vă urmez sfatul. Am răbdare…

Domnul Lascăr Sofian păşi până în dosul biroului. Deschise sertarul din mijloc. Scoase o hârtie împăturită şi o ţinu sub latul palmei.

— Mai întâi vreau să-mi lămureşti o chestiune. Ce înseamnă toată povestea aceasta cu Catinca Ştirbulescu? Ce-ai spus? Ce-ai găsit de cuviinţă să bagi în capul copiilor? Să-mi povesteşti simplu şi tot, fără înconjur.

Nicolae Apostol istorisi simplu şi tot, fără înconjur.

Când sfârşi, crezu că mai este nevoie să adauge:

— Ca să vă convingeţi, puteţi întreba la întâmplare un elev, oricare…

Domnul Lascăr Sofian îl sfredelea apăsat cu privirea.

— N-am nevoie să întreb. Atâta îmi ajunge. Vei fi având alte păcate. Dar sunt încredinţat că nu eşti dintre acei care pot înşela şi minţi. Dintre acei care au îmbâcsit cu înşelăciunile şi minciunile lor chiar zidurile acestei încăperi…

Se opri o clipă, trecând cu privirea dincolo de fiinţa pământească a învăţătorului. Poate gândul lui se oprise la alţii care mint şi înşală şi pe care el îi ştia; la prefectul uneltindu-i şefia, ia copilul lui de la Paris cerându-i bani pentru taxe şi boli închipuite, procurându-şi-i de la alţii, pe alte căi.

Urmă:

— Această calitate rară răscumpără pentru mine unele defecte. Când am auzit toată istoria – notarul mi-a spus-o, şi cred că el a spus-o şi altora – m-a surprins. Nu-mi închipuiam că poţi fi atât de lipsit de simţul răspunderii. Catinca Ştirbulescu, indiferent de păcatele ei, reprezintă aci o forţă socială. Asmuţind mintea copiilor asupra ei, o asmuţi împotriva mea şi a altora, şi a unui om de nimic ca proprietarul de la Stuipicani. Nu pentru aceasta eşti trimis aci. Mâine, copiii vor fi oameni, şi atunci îşi vor aduce aminte ce i-ai învăţat la şcoală. Iată de ce pentru aşa ceva nu te-aş fi iertat!

— Cum vedeţi, nu aveţi ce ierta…

— Te băţoşeşti iar?… Aş dori mai degrabă să-mi răspunzi de ce, atunci când ai văzut că se întinde această poveste, n-ai luat vreo măsură? De ce n-ai pedepsit elevul vinovat? De ce, la o lecţie următoare, n-ai căutat în vreun fel să limpezeşti aceasta, să alungi din mintea copiilor ideea că un dascăl poate tolera de pe catedră reflecţii necuviincioase la adresa celor care, în definitiv, le dau să mănânce şi prin care trăiesc?

— Domnule Sofian, m-am gândit un moment la răspunderile mele. Şi imediat mi-am dat socoteală că aş fi săvârşit o greşeală. Dacă pedepseam elevul, trebuia să-l lămuresc de ce. De-abia atunci ar fi început să se lă-ţească întreaga poveste, s-o ducă acasă, s-o afle părin-ţii… Trebuie să vă mărturisesc că nu puteam să le arăt că doamna Ecaterina Ştirbulescu e un model de virtute, de blândeţe… Copiii văd, aud, judecă. Abia atunci aş fi săvârşit operă de instigator… Şi fără să fi apucat a folosi cu nimic nimănui, nici măcar adevărului şi dreptăţii, m-aş fi pomenit zvârlit în alt capăt de ţară. Aşa, lucrul a trecut, s-a pierdut, a fost uitat… Vă asigur că dacă s-a bucurat de atâta, cum să spun? de atâta publicitate, totul se datoreşte celui care v-a informat şi i-a informat şi pe alţii…

— Posibil. Poate că ai dreptate…

Domnul Lascăr Sofian despături foaia pe care o ţinuse sub palmă, o parcurse şi o ţinu suspendată în aer.

— Am aci ceva pentru dumneata…

Nicolae Apostol simţi inima zvâcnindu-i să rupă coşul pieptului: „Desigur a obţinut ordin de mutare. Mă şi zvârle cine ştie unde. Îşi plăteşte această plăcere să-mi vadă mutra!”

— Am aci ceva, mai exact pentru şcoala dumitale de-cât pentru dumneata… Pentru şcoală, dar trebuie să ştii că o fac de hatârul dumitale. Citeşte!

Îi întinse hârtia. Nicolae Apostol o parcurse, o înghiţi cu ochii dmtr-o dată, cuprinzând-o întreagă.

Era un deviz pentru reparaţia şcolii, pentru adaosul unor încăperi, pentru mobilier. Puţin, desigur, departe cu totul de ce-a visat el, dar un început la care nu mai nădăjduia.

— Cum vezi, vorbi domnul Lascăr Sofian, dracul nu e atât de negru cum îl zugrăvesc oamenii. Îndată ce va sosi primăvara, te aşterni la lucru. Am dat dispoziţii să ţi se dea material: lemn, butuci, var, cărămidă… Vor veni să lucreze oameni de-ai mei. Mobilierul va fi făcut de tâmplarii de la

curte. Am auzit că te-ai îndatorat… căci am şi alţi informatori, nu numai notarul. Cât te-ai îndatorat?

— Mult pentru mine, dar de fapt puţin, domnule Sofian. Pot spune doar că de două luni stau pe datorie la Aizic.

— Aceasta nu se cade. Pentru datorie Aizic are să scadă din orânda ce mi se cuvine.

— Dar, domnule Sofian…

— La mine nu există „dar”! Nu-ţi plătesc nimic, pen-tru nimic. Nu te ajut. Deci nu-mi eşti dator şi nu te-am umilit, căci văd că această chestie a umilinţei te roade pe dumneata. Ţi se restituie ce-ai cheltuit şi atâta tot. Eşti decis să locuieşti tot la han?

— Nu decis, domnule Sofian. Silit, nu decis!

Domnul Lascăr Sofian bătu toba pe birou cu vârful degetelor, micşorând ochii, ca să reconstituie în amintirea sa topografia locului unde se afla şcoala, casele vecine.

— Se va aranja şi aceasta! spuse. Cu puţină răbdare. Pentru a mă exprima ca revizorul dumitale, ţin să ştii că am şi eu teoria mea. Totul se realizează încet, cu răbdare, cu suferinţă. Totul trebuie să crească o dată cu tine… De aceea devizul meu e atât de zgârcit. Peste câţiva ani, mai târziu, după ce mă voi convinge ce is-pravă faci şi ce efect are isprava dumitale în viaţa ţăranilor, poate vom încerca şi altceva… Spun: poate! Şi spun: dacă ai să mă convingi dumneata cu fapta, cu rezultate, nu cu vorbe… Acum am terminat. Bună seara!

Îi întinse mâna.

Nicolae Apostol îşi aminti că n-a mulţumit.

— Nu mulţumirile dumitale mă pot satisface! rosti proprietarul. Cunoaşte că am dat ordin să te ducă sania acasă.

Afară, în capul scării, Nicolae Apostol trase în plămâni aerul nopţii, lacom, ca un scăpat de la înec.

Capitolul XIII

„Le este dat bucuriilor să nu fie niciodată depline”

Acasă, până noaptea târziu, Nicolae Apostol, cercetând mai pe îndelete devizul domnului Lascăr Sofian la lumina fumegoasă a gazorniţei, şi-a dat mai deplin socoteală cu ce strânsă chibzuială a fost întocmit.

Era departe cu totul de planurile şi devizele sale grandioase din sertar.

Nimic atrăgător, din belşug, arătos.

Toate pe-o măsură de avar, deşi stăpânul Sofienilor n-avea apucături şi fire de Harpagon.

Dar se întrevedea lămurit că îşi călcase pe inimă. Nu dăruia şcoala din Ponoare. Nu cu ea se hotărâse să fie filotim. În această privinţă nu-şi schimbase părerea despre smintirea norodului celui mult prin şcoală şi carte, ca unele care deschideau pofte neînfrânate, ambiţii şi nesăbuita pretenţie a nechemaţilor de a primeni orânduielile lumii. După nestrămutata-i convingere, şcoala se cuvenea să rămână la rostul ei umil. Ca atâţia oameni ai clasei sale şi ai veacului său sfârşit, îi amintea lui Nicolae Apostol o anumită judecată, înapoiată şi îndărătnică, despre care aflase pomenire într-o proaspătă carte.

Se afla acolo transcris raportul adresat de guvernatorul Virginiei la 1660 către regele Carol al II-lea al Engliterei. Iar în acest raport, guvernatorul se felicita că, „mulţumită Domnului, nu existau în colonii nici şcoli gratuite, nici tiparniţe…!”

Judecata domnului Lascăr Sofian, mare proprietar, fruntaş politic, cărturar subţire şi care de altfel se credea om de ispravă şi al dreptăţii, nu se deosebea întru nimic de strâmta înţelegere a sfetnicului englez din anul 1660. Şcoala şi cartea sunt bunuri pentru privilegiaţii de naş-tere. N-au ce căuta într-un sat ca Ponoarele, ca Sofienii, ca Stulpicanii, ca alte o sută de sate de jur împrejur, osândite veşnicei bezne.

Dar pe marele proprietar, cu pitac de boierie de pe vremea lui Petru Şchiopul, cu diplome înalte de la Paris şi cu vechi rosturi în politica ţării, îl înduioşase zvârcolirea pe

uscat a învăţătoraşului acestuia isteţ, dintr-o bucată şi călit ispitelor. Îl supraveghease de la distanţă şi îi urmărise mişcările. Îl studiase ca pe un curios fenomen al vremurilor. Recunoscuse în el o îndârjire străină de josnice socoteli.

Asemenea virtuţi se iveau dm ce în ce mai rar de la un timp încoace. Poate sămânţa lor era bine să nu se piardă.

Nu-i înţelegea înverşunarea; dar preţuia omul. Nu-i aproba ideile; dar îi plăcea inimoasa şi neînduplecata cerbicie cu care le apăra, uitându-se pe sine şi punându-şi capul în joc.

Era ceva nou pentru domnul Lascăr Sofian, deprins să vadă în juru-i numai exemplare de făţarnice şi viclene ambiţii, după chipul şi asemănarea prefectului de către el susţinut; sau numai netrebnice slugi de teapa primarului Ioniţă Ţăpu şi a notarului Ilie Bosânceanu, gata să-i lingă talpa încălţărilor.

În acest băietan, cu straiele lui pirpirii şi cu ochii lui arzători, preţuia tocmai ceea ce la început îi displăcuse.

Se petrecuse o ciudată răsucitură a simţămintelor şi hotărârilor sale. Făgăduise să-i frângă spinarea. Hotărâse să-l aducă îmblânzit la scară, aşa cum îşi rezerva plă-cerea să dreseze cu mâna lui mânjii de rasă, să-i zbu-ciume şi să-i strângă în zăbale, până ce-i vlăguieşte, înspumaţi la gură şi însângeraţi de pinteni.

Acum se gândea să-l cruţe.

Găsise că Nicolae Apostol merită susţinerea ca o dreaptă răsplată, dar atât numai cât să nu-i stingă vârtoşenia grumazului şi să nu-l împingă fie la urâte tocmeli cu alde Spirică Necşulescu ori Emil Sava, fie spre celă-lalt destin: îngenuncherea în nesimţire şi patimă, aşa cum a fost scris sfârşitul celuilalt învăţător din Ponoare, Andrei Colibăşeanu.

Domnul Lascăr Sofian întocmise devizul în aceste vederi şi limite. O făcuse cu mână proprie, după vechea sa practică de gospodar, deprins să chibzuiască o treabă până la cele mai neînsemnate amănunte.

Nu scăpase nimic de prisos, sau ceea ce socotea el că ar însemna un prisos. O clasă în plus şi o cancelarie. Acoperişul dat jos şi şindrilit, în locul streşinii de stuf. Duşumelele de scândură înlocuind lipitura de lut. O împrejmuire. Ferestre mai mari şi mai largi. Două duzini de bănci; două catedre, două tabele de perete, un dulap; o masă simplă şi două scaune tari în cancelarie.

Se cunoşteau ştersături pe alocuri, dar nicăieri nici un adaos. Astfel, bucuria şi recunoştinţa lui Nicolae Apostol s-au mai răcit după ce-a revăzut schiţele de plan, dimensiunile încăperilor şi sumele peste care n-avea voie să treacă. Iar mai ciudat: l-a încercat nemulţumirea că şi aceste toate, aşa puţine câte erau, nu le săvârşea proprietarul Sofienilor cu o convingere ctitoricească, deplină şi însufleţită de dragoste, ci numai de hatârul lui, ca o pomană, aşa cum în ceasurile de voie bună, după o vânătoare strălucită, punea să împartă clăcaşilor hălcile de friptură şi să desfunde pentru dânşii o balercă de vin.

Părerile tuturor celorlalţi despre şcoală şi ajutorarea şcolii – a domnului Spirică Necşulescu şi a domnului Solomonică Fişer, a prefectului Emil Sava şi chiar a revizorului – îl lăsau acum nepăsător pe Nicolae Apostol. Fiindcă nu-i preţuia omeneşte şi înţelegea că pentru dânşii orice făţarnică solicitudine e un târg, o arvună, o ispită.

Dar i se părea în afară de buna orânduială a lucrurilor ca singurul om care totuşi a sărit în felul său să ajute şcoala se întâmplă să fie tocmai un duşman atât de neîmblânzit al şcolii. Se hotărî pentru mai târziu, adunând faptă cu faptă, să clatine nestrămutata convingere a domnului Lascăr Sofian. Se hotărî să-l convertească. Să-i dovedească prin înălţarea chibzuită a satului că şcoala nu e stricătoare de minţi şi că tocmai învăţătura cu rost va apăra pe viitor plugarii satelor de măsluielile politice ale unui Spirică Necşulescu ori Emil Sava, de adevăraţii stricători de minte şi răscolitori de pofte. Aceasta va fi pentru el una din însemnatele victorii dintr-o viaţă de om.

Cu asemenea gânduri şi cu o înfrigurată nerăbdare, Nicolae Apostol a numărat zi cu zi apropierea primăverii.

De vreo două ori a bătut iarăşi drumul până la curtea Sofienilor, nădăjduind să mai smulgă proprietarului un adaos de cheltuieli, pentru a rotunji mai din plin lucrările de prefacere. O dată şi-a arătat răspicat nedumerirea că domnul Lascăr Sofian n-a mers până la capăt, răscumpărând locul şi casa bătrânei vădane, ca să facă dania întreagă şi să nu învestească reparaţii într-o avere străină.

Domnul Lascăr Sofian l-a privit cu asprime pe sub sprâncenele stufoase. A început să-şi piardă răbdarea.

L-a trimis la plimbare, fără nici un protocol:

— Ascultă, dăscălaşule! Dacă nu de aiurea, măcar din modelele de caligrafie cred că ai învăţat o zicală. Ba chiar două… Una: „Calul de dar nu se caută la dinţi”. A doua: „Nemulţumitului i se ia darul”.

— Dar nu sunt nemulţumit, domnule Sofian… a încercat să se împotrivească învăţătorul.

— Te-am avertizat că la mine nu există nici un „dar”. Du-te şi-ţi vezi de şcoală! Aşteaptă să vină primăvara, şi când s-o aşeza timpul, vino, anunţă-mă că începi lu-crul, să-ţi trimit material şi oameni. Pe aci, până atunci, să nu te mai văd, fiindcă mi se pare că nu te-ai tocmit vechil la curtea mea…

Nicolae Apostol roşise la amintirea cuvintelor rostite atât de impertinent odinioară în obrazul omului cu nas încovoiat de vultur.

Îngăimase o scuză oarecare.

Ochii domnului Lascăr Sofian se îmbunaseră a glumă sub sprâncenele stufoase.

— Haide, nu-mi gângăvi aci explicaţii şcolăreşti. Cum vezi, am memorie bună, dar ştiu să înţeleg şi să iert…

Îl opri în uşă:

— Mi se pare că ţi-am găsit ceva şi în privinţa locuinţei. La hanul lui Aizic nu mai poţi sta. Nu se cade… O lună, două, a mers. Acum, simte-te singur…

— Ştiu, domnule Sofian. Dar în situaţia mea încă n-am izbutit să caut o dezlegare.

Domnul Lascăr Sofian surâse cu o simpatică milă, netezindu-şi mustăţile sure.

— Iar ai început cu „dar”? Leapădă-te o dată pentru totdeauna de el. Şi învaţă în schimb să priveşti cu altfel de ochi în jurul dumitale; atunci ai să descoperi că tocmai sub nas se afla ceea ce căutai în celălalt capăt al satului. N-ai observat nimic care să te intereseze pe lângă şcoală?

Proprietarul aşteptă răspunsul, privindu-l cu un protector şi ironic interes.

De la primele cuvinte, îl întrerupse:

— Nu ştii să vezi… Mă surprinde! Eşti dezgheţat, energie, destul de dârz; când nu trebuie, prea dârz! Dar pentru interesul dumitale eşti complet dezarmat. Ai nevoie de dădacă… Nu mă-ntrerupe! Înc-o dată ţi-am fost tot eu dădacă. Ţi-am găsit ce cauţi. Am vorbit cu primarul. Ia contact cu el, şi într-o săptămână să aflu că te-ai mutat…!

Aşa s-a petrecut, repede-repegior, strămutarea lui Nicolae Apostol de la hanul lui jupân Aizic în casa fostei vădane a lui Toader Blănariu, mama lui „Alisandlu Toadel Blanaliu din clasa doua plimală, satul Ponoale”.

Casa era vecină cu şcoala: gard în gard.

După moartea văduvei, fusese închiriată de către epitropii copilului unui logofăt boieresc de pe moşia cucoanei Catinca Ştirbulescu. Logofătul, mare hoţoman, dar isteţ gospodar, se instalase cu temei, momise epitropii cu plocoane şi făgăduieli, urmărind cumpărarea locului pe-un preţ de ocară.

În aşteptare, simţindu-se pe jumătate stăpân, durase acareturi, împrejmuiri şi şoproane, sădise câţiva meri şi pruni de-o încercare, îngrăşase cu gunoi câteva straturi de grădină. Pe vremea lui Toader Blănariu şi mai apoi pe vremea văduvei, gospodăria nu se deosebea de celelalte ale satului: tot aşa de calică şi de ticăloasă. O împotmolise încă mai rău în ticăloşie prezenţa fostului învăţător, răposatul

Andrei Colibăşeanu, care în traiul lui nelegiuit cu stăpâna casei adusese şi aci sămânţa unei vieţi destrăbălate şi fără cumpăt.

Acum logofătul boieresc îi dăduse altă întocmeală şi înfăţişare. Nu s-ar fi lăsat scos dintre pereţi pentru nimic în lume. Dar cine cuteza să arate împotrivire la dorinţa lui conu Lascăr Sofian?

Stăpânul Sofienilor a chemat primarul, a dat ordin; primarul s-a executat, s-a abătut mai întâi la curtea cucoanei Catinca Ştirbulescu, mai apoi la logofăt acasă.

Într-o săptămână învăţătorul a intrat în locuinţă nouă, mai gospodărească şi mai chipeşă de cum şi-a închipuit-o în visurile lui cele mai îndrăzneţe.

Logofătul a plecat cu fălcile încleştate de necaz. A doua zi s-a înfăţişat despăturind o lungă socoteală a cheltuielilor pentru acareturi şi reparaţiile ce se cuveneau restituite. Pe Nicolae Apostol l-au înspăimântat cifrele. Leafa lui pe-un an jumătate, pe doi. Dar domnul primar, după ordinele domnului Lascăr Sofian, le-a redus fără cruţare la adevărata lor preţăluire, pomenind despre oarecare arhangheli şi sfinţi la adresa unui oarecare tâlhar de logofăt învăţat să belească şapte piei de pe-o oaie, ca pe moşia Catincăi Ştirbulescu. Şi tot după aceste ordine, a urcat dăscălaşul în sănia sa, au pornit amândoi la târg, la bancă, să gireze pentru Nicolae Apostol o poliţă pe termen lung, cu plata în rate mărunte şi cu dobânzi ca pentru un ocrotit al puternicului fruntaş politic.

Învăţătorul nu-şi credea ochilor. Îşi freca buimac pleoapele şi se pipăia să se deştepte din somn.

Când a ieşit de la bancă, domnul primar Ioniţă Ţăpu l-a privit cu coada ochiului şi cu surâsul lui de vulpoi.

Nicolae Apostol îşi apăsa prin buzunarul de la piept hârtiile de câte o sută. N-avusese niciodată o asemenea avere asupra sa: aproape două mii de iei.

— Ai venit la vorba mea? îl întrebă primarul.

— Care vorbă? Nu-nţeleg…

— Vorba mea, de-a doua, a treia zi, când ai descălecat dumneata la Ponoare…

— Tot nu pricep…

Domnul primar Ioniţă Ţăpu, care avea o memorie tot atât de bună ca stăpânul sau, domnul Lascăr Sofian, ţinu să-i amintească vorbă cu vorbă:

— Să-ţi ajut atunci, şi-ai să-ţi aduci aminte… Ştii, erai la primărie la mine, şi era de faţă Bosânceanu şi părintele Ştefan, şi Stănică Care-va-să-zică. Şi-am spus eu ori nu că tot la asta ai să ajungi? Ai să lucrezi pentru conul Lascarache al nostru şi are să fie bine! Dumneata nu şi nu, că n-ai s-o faci în ruptul capului! Eu te-am lăsat să spui şi am râs pe sub musteaţă… Am aşteptat, că nu degeaba sunt eu vulpoi bătrân…

Nicolae Apostol s-a întunecat la faţă, cu toată bucuria stinsă. Domnul primar Ioniţă Ţăpu, ca să nu-şi dezmintă reputaţia de vulpoi, i-a citit din ochi şi această tulburare. L-a luat repede:

— Lasă, că nici conu Lascarache nu-i un om să cumpere suflete şi nici dumneata nu eşti unul să ţi-l vinzi numai pentru atâta! Văd eu că ţii la preţ, şi poate nu greşeşti. Mai bine să mergem să cinstim un chil de vin; să legăm bună prietenie! Eu am nevoie de dumneata, dumneata de mine, şi amândoi de conu Lascarache. Deocamdată îţi pot spune că ai astupat gura satului… Pe Iliuţă Bosânceanu l-ai pus cu botul pe labe. Ai să vezi cum are că începă a se gudura pe lângă dumneata acum, când te-o luat boieru-n sempatie. Ai să-l vezi şi pe părintele Ştefan că nu se mai uită cu frică în susul şi în josul drumului înainte de a se opri să-ţi răspundă la ziua bună… Acestea ai să le vezi, şi altele…

Au mers şi au cinstit. Nicolae Apostol a aflat multe lucruri pe care nu le ştia ori numai le bănuise. A înţeles că toate vrăjmăşiile încep să se topească, aşa cum au început a picura ţurţurii la sfârşit de iarnă.

Toate, din slugarnica laşitate a celor care au prins de veste că domnul Lascăr Sofian îl vede cu alţi ochi şi că îi poartă de

grijă.

Câteodată însă era cercetat de nelinişti. Oare nu-şi vânduse într-adevăr sufletul? Nu-şi amanetase oare prea greu viitorul? N-avea să sosească oare o zi a scadenţei, când domnul Lascăr Sofian îi va cere pentru toate aces-tea cine ştie ce faptă împotriva cugetului şi rostului său, aci, în Ponoarele robilor uitaţi de Dumnezeu?

Răspundea cu măsură la semnele de prietenie ale primarului Ioniţă Ţăpu; cu scârbă la cele ale lui Iliuţă Bosânceanu; cu milă la cele ale părintelui Ştefan.

Dar aceste prietenii îl căutau acum de zor. Şi îl căutau numai fiindcă acum nu mai era el cel întreg şi liber – era „omul lui conu Lascăr”.

Încerca – şi în parte izbutea – să alunge îndoielile şi temerile. Îndatorat ori nu faţă de proprietarul Sofienilor, ştia prea bine că tot n-ar fi avut putere să se împotrivească voinţei sale dacă într-o bună zi domnul Lascăr Sofian ar fi încercat să-şi arate vreo voinţă. Iar de o sută de ori era mai potrivit şi mai fără primejdie să se arate ajutorat în plănuirile şi înverşunările sale dăscăliceşti de-un asemenea om decât de cei care au venit să-l ademenească viclean cu tocmeli electorale, ca domnul Necşulescu ori domnul prefect Emil Sava.

Deocamdată, casa se dovedea prea mare pentru dânsul: prea mare şi prea goală.

Trei încăperi pentru două geamantane şi un raft de cărţi; putea şi el, ca prietenul Aniculăesii din scrisoarea de la începutul iernii, să-şi atârne într-o odaie hainele, pe alta s-o mobileze cu una din cele două perechi de ghete, pe a treia s-o umple cu pălăria.

În grajd nu mugea nici o vită să ceară de mâncare.

În şură sufla vântul.

Iar în toate, burlac neîndemânatic, făcea slujbă de argat şi de fată în casă dimineaţa, înainte de a pleca la şcoală, dând zor şi strângându-şi singur aşternutul, măturând pe jos, scuturând ţoalele, aţâţând focul şi cărându-şi apă.

Îi zgâria uneori dimineaţa, cu unghia în geam, eleva Mariţa Bot, fetişcana de-un cot, cu ochii de veveriţă şi cu spor sprinten la treabă, venind să-şi plătească datoria de recunoştinţă, aşa cum se prezentase toată iarna la jupân Aizic să-i perie hainele şi să-i lustruiască ghetele.

Pricepută ca o adevărată gospodină în miniatură, într-un sfert de ceas deretica mai iscusit decât Nicolae Apostol într-o jumătate; schimba ea locul mesei cu faţa la fereastră, aşeza ea cărţile răscolite pe poliţa din perete, bătea ea un cui după uşă pentru măturiţa de praf. Dar de cele mai multe ori învăţătorul o trimitea îndărăt, din prag, cu exagerat de răstite mustrări, fiindcă exagerat creştea în el teama să nu se vorbească în sat că-şi face slugi din elevi.

Mariţa Bot lungea un botişor ascuţit şi supărat:

— Era mai bine, domnu învăţător, dacă rămâneam să slugăresc pe la jupân Aizic?

— Mai bine, mai rău, povestea s-a sfârşit, Bot Mariţa! Vezi-ţi mai degrabă de problemele de aritmetică; am să-ţi cercetez caietul şi mi se pare că am să-ţi cam lungesc urechile…

— Lasă, că nu lungeşti mata urechile nici la cei care merită…

— Ai sfârşit? Pleacă!

Mariţa Bot pleca, dar de la uşă făcea stânga-mprejur:

— Domnu învăţător, am vorbit eu cu mama lui Ţurlui să v-aducă ea laptele de luni înainte… Să-l aducă fiert şi fierbinte, în fiecare dimineaţă…

— Cine te-a pus să te-amesteci, urâţenia pământului?

— Păi să vedeţi… Vaca mătuşii Marghioala de la care v-aducea lapte până acuma are să fete pe la o săptămână viitoare… Cum ai să bei mata coraslă şi lapte încruşat? Şi de ce să nu-l aducă fiert gata şi fierbinte? Că doară nu-i treabă de bărbat să stai şi să păzeşti laptele în oală până fierbe…

Nicolae Apostol, stăpânindu-se să nu surâdă, se prefăcea mânios nevoie mare:

— Ascultă, Bot Maria! Mi se pare eu te-am învăţat că nu trebuie să te-amesteci unde nu-ţi fierbe oala! Cine ţi-a permis să vorbeşti pentru lapte în numele meu, să angajezi tu, să schimbi tu cum te taie capul?

Bot Mariţa n-arată nici un semn de emoţie la această mânie, pe care-o ghiceşte prefăcută.

Potrivindu-şi pieptenele roz de celuloid în părul uns cu gaz, se apropie să spună cu mare taină:

— Ştii mata ce vorbeşte satu?

— Nu mă interesează! Pleacă la şcoală, că vin după tine…

Fetiţa nu se dă dusă până ce nu-şi împlineşte misiunea de a destăinui ce vorbeşte satul.

— Cică, de acuma, că stai într-o casă aşa de mândră, numaidecât trebuie să-ţi găseşti mata şi-o soaţă. Atunci are să aibă cine fierbe laptele şi…

— Şi ieşi afară…!

Nicolae Apostol căută ceva, o carte ori un caiet, să arunce după Bot Maria.

Dar copila a fugit de-i sfârâie călcâiele şi a trântit portiţa după dânsa, învăţătorul rămâne pe gânduri, în mij-locul încăperii, cu surâsul uitat pe buze. Îşi alungă gândul cu mâna, ca o muscă supărătoare.

Capitolul XIV

„Primăvara e un tulbure amestec de timpuri, cu soare şi nori, furtună şi curcubee.”

După vânturile zbuciumate ale echinocţiului, cea dintâi ploaie caldă a topit nămeţii într-o singură noapte.

Puhoaiele au purces să clipotească sonor ca în scocul morilor, săpându-şi vad prin vechile maluri surpate, dezvelind rădăcini strâmbe şi noduroase, târând nămolul cleios de-a curmezişul drumurilor, înfundând podeţe şi împotmolind prăvălate împrejmuiri de răchită împletită şi de cătină.

Satul Ponoare s-a scufundat câteva zile într-o băltoacă urâtă şi neagră, luând din nou înfăţişarea unei aşezări preistorice.

Vitele costelive, ieşite din iarnă numai cu pielea şi ciolanele, clefăiau în hlisa lipicioasă, abia descleştânau-şi copitele. Mugeau, întindeau gâtul, întorceau privirea sleită îndărăt, spre ogrăzile unde s-au sfârşit ultimele fire de paie. Gospodarii călcau pe urmele lor, târându-şi tot aşa de greoi şi de istovit încălţările căptuşite cu ocale de lut.

N-avea nici o poezie rustică începutul primăverii într-un sat românesc ca o sută de alte mâhnite sate, aşa cum era mincinos cântată în cărţi.

Un cer limpede şi albastru poate se boltea sus, deasu-pra capetelor şi mocnitelor priviri. Dar cine mai avea când să înalţe ochii la cer?

Privirile nu treceau dincolo de pereţii vineţi cu lipitura plesnită, de gardurile surpate, de şoproanele culcate într-o râlă, de coşarele deşarte şi putrede, de pământul frământat în picioarele oamenilor şi în copitele vitelor.

Sub amăgitorul strai alb al zăpezii, toate fuseseră mai puţin hâde şi mai puţin triste. Acum îşi arătau din nou adevărata lor faţă şi calicia fără nădejde.

Aceasta nu împiedica însă cocorii să treacă vâslind din aripi ostenite în puterea nopţii; nu împiedica rândunelele să-şi regăsească vechile lor cuiburi cenuşii pe sub streşini şi cea dintâi barză să înceapă a clempăni din ciocul lung ca o chemare de toacă în cuibul clopotniţei.

Au plesnit mugură. Sălciile şi-au atârnat canafuri catifelate. Cei câţiva meri, cireşi şi vişini răzleţi prin fun-duri de ogrăzi s-au împodobit cu dalbe flori de hârtie. Vântul a prins a zvânta mici insule de uscat printre locuinţele lacustre.

Mariţa Bot s-a strecurat într-o dimineaţă tiptil pe uşă, să aşeze pe ascuns un mănunchi de viorele în ulcica de lut de pe masa învăţătorului.

Iar Nicolae Apostol, muncit de nerăbdare, a luat calea Sofienilor, să-l vestească pe conu Lascăr că a venit vremea să-şi împlinească făgăduiala.

Poate în alte împrejurări, chibzuit ar fi fost să aştepte vacanţa şi vara, ca toată primenirea localului de şcoală să aibă loc pe îndelete, după o mai gospodărească socotealĂ. Învăţătorul însă nu-şi simţea tăria să mai aştepte. A înţeles-o aceasta şi domnul Lascăr Sofian. O prevă-zuse încă de cu iarnă.

A surâs la înfrigurarea dăscălaşului, mirat el singur de slăbiciunea cu care îi înţelegea şi îi ierta neastâmpărul.

Îl încercase:

— Nu ţi se pare că ne cam grăbim? Nu ne-alungă nimeni. S-ar putea amâna toate pe la vară…

Dureroasa surpriză dm ochii învăţătorului îi făcu rău. Fără voie, gândul lui legă o fugitivă paralelă între însetarea aceasta de faptă a băietanului cu haine pirpirii şi între trândăvia feciorului de la Paris, Mitif, pretextând la fiecare ajun de examen o boală închipuită, explicând încurcat încă o amânare şi mai cerând pe deasupra încă un supliment bănesc pentru tot atât de închipuite speze de studii, cărţi, taxe şi tratamente pentru combaterea surmenajului. Asprimea din glas se muie, şovăielnică:

— În sfârşit, aşa am decis, aşa să rămână! Dar ce faci în timpul acesta cu şcoala, cu elevii dumitale? Să nu te calce revizorul şi să nu-ţi aplice… o teorie…

— M-am gândit şi am aranjat! se grăbi Nicolae Apostol să înlăture aceste preocupări primejdioase din mintea ctitorului. Când e vremea frumoasă, am să ţin cursuri sub cerul liber. Chiar intră aceasta în principiile pedagogiei moderne. Iar în zilele de ploaie, mut şcoala în casa mea… E destul de încăpătoare…

Învăţătorul pronunţase „casa mea” cu oarecare em-fază. Dar emfaza, în loc să-l irite pe domnul Lascăr Sofian, cum s-ar fi întâmplat altădată, îi purta din nou gândul la feciorul de la Paris şi la scrisorile care de fieştece dată îi aduceau o nouă nelinişte. Cât de puţin cerea un om ca acesta şi cât de puţin îi trebuia să se simtă fericit! – iar celălalt, unde-şi punea el oare mulţumirea? Când avea oare să-şi găsească

vreodată asemenea cuminţenie simplă şi aşezată? Gânduri şi întrebări tul-buri, neprecise şi dureroase, încercându-l tot mai des, cu stăruinţa unor presentimente.

Răsuci o ţigară. Degetele îi tremurau imperceptibil. Fără să-şi dea seama, întinse învăţătorului cutia cu tutun Macedonia.

Alt semn că distanţele s-au apropiat mult peste hotărârile din prima zi când a avut în faţă acest băietănaş surneţ şi colţos.

— Acum să te văd la lucru! spuse, ridicându-se. Şi încă o dată, ia aminte! Nu admit nici un leu peste devi-zul stabilit de mine. Şi nici să n-aud că te-a apucat filantropia şi că te-ai mai îndatorat. Strâng şurubul!

Nicolae Apostol plecă ochii în pământ. Poate ar fi vrut ca proprietarul Sofienilor să nu-i amintească atât de brutal că din mila sa a găsit o casă omenească în sat, un credit la bancă, pace cu autorităţile satului. Dar domnul Lascăr Sofian era brutal cu premeditare. Sub asprimea silită a vorbei îşi ascundea o slăbiciune pe care nu şi-o cunoscuse şi nu voia s-o recunoască.

— Pe luni, aşadar, tinere!

— Pe luni, domnule Sofian. Ţin să vă spun că ziua aceasta va rămâne pentru mine…

Domnul Lascăr Sofian îi reteză cuvântul:

— Ţin să-ţi spun că eu aş dori să nu am de ce regreta ziua aceasta. De dumneata depinde! Din parte-mi, tot ce fac e împotriva cugetului meu. Rămâne să mă convingi de contrariu…

— Domnule Sofian…

— Nu cu vorbe! Nu cu vorbe! Aştept faptele să mă convingă…

Nicolae Apostol a rămas cu gestul suspendat în aer. Cât şi ce n-ar fi dat să rupă acest perete dintre ei doi, să stabilească o comunicaţie caldă între tot ce gândea şi simţea el, între tot ce gândea şi simţea omul acesta ciudat, nepătruns şi ferecat în el însuşi cu atâtea zăvoare ruginite!

A plecat cu o tulbure nemulţumire. Aceasta erau amândoi: două lumi puse faţă în faţă. Oare n-au să se înţeleagă niciodată?

În hăinuţa subţire şi lustruită în coate, Nicolae Apostol străbătu drumul de la Sofieni la Ponoare pe cărarea zbicită de pe marginea drumului.

O caldă adiere îi alintă obrazul. A fost ca un dulce fior, deschizându-i ochii şi tinereţea spre frumuseţile primăverii. Abia atunci observă el cât de blând e soarele, cât de fragede miresme de pământ jilav şi de pajişte plimbă suflarea molatică a vântului, cât de gureşe cipciiesc rândunelele aşezate pe portativul firelor de tele-graf.

Încetini paşii, să măsoare întinderile vaste de jur împrejur.

Sub cerul înalt şi de-o ireal de albastră limpezime, lanurile se desfăşurau nesfârşite: unele verzi – grâul de toamnă; altele negre – proaspetele arături de primăvară, cu brazdele lucioase ca păcura în bătaia razelor oblice. Se întindeau cât cuprind ochii până la marginea viorie a zării, şi dincolo de zare, altele şi altele, până la poalele Carpaţilor şi la hotarele Dunării şi Prutului. Iar în această nemărginire de ocean vegetal, unde peste două luni vântul va legăna holdele de grâu şi secară, de orzoaică şi de oveze, numai arar, ici-colo, în răzleţe insule, împestriţau ogoarele înguste şi lungi ale plugarilor mărunţi.

Pe ogoare nu se zărea nici o ţipenie de om.

Nu era încă nici o verdeaţă, nici pământul răsturnat în brazde grase. Cocenii putrezi de anul trecut, scaieţi şi muchiile vinete ale haturilor.

Pâlcurile de plugari şi de semănători, grapele şi tăvălucii puneau pete albe şi o frământare de furnici numai pe lanurile boiereşti. Strâmbătatea orânduielilor apărea astfel în înfricoşata şi neînduplecata ei cruzime. Toată suflarea satului se afla scoasă de vechilii boiereşti să-şi plătească cu braţele baniţele de mălai de astă-iarnă. Pentru ogoarele lor puţine şi osândite să cadă mereu în pârloagă le rămâneau tuturor zilele de prisos, de la urmă, după ce boierescul va fi

împlinit; adică întot-deauna zilele prea târzii, când grăuntele dă colţ piper-nicit, când buruiana a înăbuşit porumbul şi a supt vlaga pământului.

Iar Nicolae Apostol, citind realitatea pe această carte deschisă a câmpurilor, îşi mărturisi, cu oarecare amărăciune, că adevăratul lui rost îi cere să fie alături de pâlcurile plugarilor care-l ignoră, împotriva binefăcătorului său şi al şcolii. Cum va dezlega-o aceasta? Încă o chinuitoare problemă de conştiinţă, cu totul lăsată la o parte din manualele şi învăţătura dascălilor. Astăzi, plecaţi pe coarnele plugului, înfrăţiţi cu vitele în istovitoarea lor trudă, oamenii nu ridică ochii să privească mai departe. Dar mâine, când va veni un nou 1907?

Toată bucuria primăverii se înecă în ochii învăţătoru-lui. Se simţi şi mai singur, împresurat de nevăzute ameninţări, străin şi încă neîncorporat vastei măreţii a câmpului, care dospea ascunse clocote sub amăgitorul calm al acestei după-amiezi de primăvară. Nu-şi afla încă locul. Nu era încă de aci. Nici ţăran, nici surtucar, neisprăvit amestec de una şi de alta, un biet grăunte de pulbere.

Dunga dintre sprâncene se adânci, lumina soarelui se împâcli; mersul îşi pierdu avântul; înainta cu umerii apăsaţi de-o nevăzută povară.

Un gospodar, Toader Chihaia, tatăl elevului Chihaia Th. Teodor, îi dădu ziua bună. Era zdrenţăros, cu opin-cile uriaşe desfundate, lăsând să-i curgă obielele, cu cămaşa murdară şi căciula flendurită. Purta o osie grea de fier în spinare şi folosi prilejul să se oprească şi să-şi tragă răsuflarea.

— Vii de la curte, domnule învăţător?

— Da, bade Toadere! Mă zbat să facem ceva cu şcoala, fiindcă nu mai merge cu dărăpănătura de până acuma…

— Hm! făcu Toader Chihaia în doi peri.

— De ce hm, bade Toader?

Toader Chihaia îşi arătă dintele lipsă din faţă într-un râs fără răutate, aproape complice şi admirativ:

— Fac şi eu hm, ca ornul! Aşa cum te zbaţi dumneata, aş vrea şi eu să schimbăm! Adică să te văd că iei dumneata la spinare osia asta de hier, că mie mi-o fărmat ciolanele, şi să mă laşi pe mine să mă plimb la curte cu mânele-n buzunări şi să beu boiereşte cafe cu conu Lascarache… Mă mir eu că nu te-a trimis cu docaraşu şi te lasă să umbli pe jos… Se cheamă că acuma n-are de ce să te mai ţină la post! Ai închinat steagu şi te-ai dat ostatic…

— De unde le mai scoţi toate acestea, bade Toadere? întrebă Nicolae Apostol cu o durere în glas. N-aţi înţeles că pentru voi, pentru şcoala voastră bat de cinci luni la toate uşile?

Toader Chihaia îşi împinse căciula flendurită pe ceafă şi nu conteni a râde:

— Bate, domnule învăţător! Bate înainte, că baţi bine! Mai baţi pentru şcoală, ţi se mai deschide şi pentru dumneata…

Nicolae Apostol vrea să stăruie, să explice, dar Toader Chihaia a răsuflat din adâncul bojocilor, a ridicat osia de fier la spinare şi, de sub cumpăna ei, trage o concluzie filosofică:

— Lasă, domnu învăţător, acuma ce să mai vorbim? Mai bine să intri şi dumneata pe sub pielea boierului decât numai alde Ilie Bosânceanu şi Ioniţă Ţăpu… Cu sănătate şi voie bună!

Învăţătorul a rămas cu fălcile încleştate. Toader Chihaia a pornit spre pâlcurile plugarilor de pe lan. Lumina soarelui de primăvară e încă mai împâclită, şi Nicolae Apostol se simte încă mai singur, între cer şi pământ.

Noaptea, prin somn, frământarea cugetului a trecut în vis chinuit.

Prin ce minune nu pricepe, dar timpul s-a răsucit îndărăt.

Se face acum că e primăvara anului 1907, iar el se face că e învăţător în Ponoare de multă vreme, în loc să fie sub strai ostăşesc, cum se afla într-adevăr în primăvara de acum doi ani. E învăţător vechi, şi totuşi e tânăr. A trecut anul de urgie 1907, şi totuşi anul acela a venit înc-o dată. S-a culcat

în lumina conacurilor aprinse pe culmi, iar ca să nu vadă flăcările înălţate până la cer şi jurând în ferestre, a tras o velinţă peste cap. A dormit un ceas, două, ori numai o clipă? L-a deşteptat un deget bătând în geam, tropăituri de paşi, un glas gros:

— Scoală, domnule învăţător! Scoală, Apostole, să te vedem acuma cum ţi-e predica şi învăţătura!

Sunt mulţi, cu furci şi topoare, hârleţe şi coase: e şi Toader Chihaia, şi Tudose Bot, şi moş Lecachi Colţun zis Zamă-Lungă, şi tot neamul Colţunilor; femei şi copii, gospodari străini din Sofieni şi din alte cătune de pe moşia domnului Lascăr Sofian. Se îmbracă grăbit. În vreme ce-şi încheie nasturii, întreabă:

— Ce vreţi de la mine'? Ce-i cu voi?

— Să mergi la curte, Apostole!

— De ce să mergem la curte, oameni buni? Ce să caut la curte?

— Haide, că ai să vezi ce avem de făcut la curte, Apostole!… Să începem predica! A venit ceasul răfuielilor.

S-a îmbrăcat, stăpânindu-şi tremurul mâinilor. A ieşit în mijlocul lor, cercând să-i potolească:

— Oameni bum…

— Lasă-i pe „oamenii buni”, Apostole! Destul am fost buni! A venit vremea să mai îmbrace şi oaia pielea lupului…

— Ascultaţi, oamenii lui Dumnezeu… încerca a doua oară să-i îmbuneze.

— Nu vedeţi că s-a dat de partea lui conu Lascarachi?

Nicolae Apostol recunoaşte glasul lui Toader Chihaia. Îl caută cu ochii să-l tragă la o parte şi să-l lămurească. Toader Chihaia rânjeşte în dintele lui ştirb, acum îndârjit şi răutăcios, nu ca în întâlnirea de pe câmp.

Rânjeşte el şi rânjese toţi.

Iar gloata cea multă îl târâie cu dânsa, şi Nicolae Apostol nu ştie cum au ajuns la curtea Sofienilor. Nu ştie nici de ce acum el îi dă pe toţi la o parte şi el vrea să vorbească domnului Lascăr Sofian, ieşit în capul scărilor.

A sumeţit pieptul şi glăsuieşte:

— Vorbesc în numele lor, domnule Sofian! Întotdeauna am vorbit în numele lor! Dacă m-ai fi ascultat puţin, atunci când era încă vremea, n-am fi ajuns aci… Toate s-ar fi săvârşit poate cu o mai omenoasă înţele-gere. Amânând răfuiala de azi, ascultându-le păsurile… Dar dumneata i-ai văzut numai din cerdac, numai de pe cal şi din trăsură, numai de la distanţă, la câmp… Eu de atâţia ani trăiesc în mijlocul lor şi am văzut cum viaţa lor nu se deosebeşte de a vitelor… Casele lor sunt mai păcătoase decât grajdurile dumitale. Munca lor e mai grea decât a vitelor dumitale, şi mâncarea lor, mai proastă şi mai neîndestulătoare decât a vitelor dumitale. Lu-crează pământul şi n-au pământ. Seceră grâul şi nu mănâncă pâine nici în zi de sărbătoare. A venit şi vremea lor să-şi ceară dreptul la pământ şi la pâine…

— Aşa e! Adevărat este! răcnesc o sută de glasuri. Bine, Apostole! Acum te credem că eşti al nostru…!

El aşteaptă. Iar în capul scărilor, neclintit, boierul Lascăr Sofian nu scoate nici un cuvânt. Nici nu priveşte la oamenii înarmaţi cu topoare şi coase. Îl ţintuieşte numai pe dânsul cu ochii cenuşii şi gheţoşi. În privirea aceasta e toată mustrarea, mai înfricoşată de cum ar spune-o cuvintele: „Cum? Şi tu? Tocmai tu, pe care te-am ajutat? Aceasta e cuminţenia şcoalei tale, aceasta e învăţătura cea care luminează minţile?”

Nicolae Apostol apleacă ochii sub privirea sfredelitoare.

Se întoarce acum către gospodarii cu hârleţe şi furci, cu topoare şi coase.

— Oameni buni, să facem toate cu socoteală. Lepădaţi furcile şi coasele, topoarele şi hârleţele. Nu e nevoie de ele. Boierul a înţeles ce voiţi şi vă dă dreptate. Dar ştiţi că nu-i place să săvârşească nimic decât din buna sa voie, fără nici o silnicie, când va crede de cuviinţă şi cum va crede de cuviinţă. Să mergem acasă şi să aşteptăm…

O sută de glasuri au izbucnit şi două sute de pumni s-au ridicat încleştaţi:

— Vândut! E omul lui! Ştiam noi că e omul lui, mai rău ca un vechil tocmit cu simbrie…

Pumnii se înalţă şi-l cotropesc, să-l culce la pământ şi să-l facă una cu ţărâna.

Iar Nicolae Apostol se deşteaptă în puterea nopţii cu tâmplele asudate, leoarcă de năduşeală şi cu mintea buimacă. Aprinde lumina şi încearcă să-şi limpezească gândurile, să alunge vedeniile visului rău şi absurd…

Viaţa cea de aievea îi apare mult mai tulbure şi drumurile sunt mai întortocheate decât în plănuirile lui optimiste şi romantice de apostolat.

Până ce a venit aci, credea că virtutea cea mai mare e să cazi răpus la datorie. Acum înţelege că meritul într-o luptă nu e să-ţi dai viaţa, victimă oarbă, la post.

Mai însemnat şi mai folositor e să câştigi biruinţa. Cu orice preţ.

Da, cu orice preţ?

Oare fost-a el cruţat de vreunul?

Ieri învăţa copiii să folosească privata şi hârtia. Astăzi s-a pomenit îndatorat unui om care nu poate iubi şcoala şi nu-i recunoaşte rostul dăscălicesc: îndatorat unui asupritor al clăcaşilor. Mâine, în ce tristă derâdere a eroicelor sale hotărâri îl vor mai împinge oare viclenele împrejurări?

Da, cu orice preţ!

Dar luni dimineaţa, carele de la curte au descărcat stivele de grinzi şi de scânduri; movilele de nisip şi de var.

Întrebările chinuitoare şi amintirea visului rău s-au risipit, ori măcar au trecut undeva, într-un adăpost ascuns al cugetului, să aţipească aşteptând un ceas mai prielnic.

Trei săptămâni Nicolae Apostol s-a aflat cu privirea şi cu inima împărţită numai la elevii din bănci şi la salahorii din curtea şcolii.

Meşterii lui conu Lascăr s-au aşternut la lucru fără zăbavă, într-o cumplită întrecere, ca şi cum s-ar fi ştiut supravegheaţi de la spate de ochiul neîndurat al stăpânului. Învăţătorul a strămutat băncile vechi în curtea „sa”, le-a

întors cu spatele spre zona lucrătorilor, ca să nu destrame atenţia copiilor; însă el, mai fără astâmpăr decât dânşii, răsucea capul peste umăr din cinci în cinci minute, să privească până unde înaintează zidăria. Cu anevoie îşi stăpânea nerăbdătoarea curiozitate şi mai anevoie încă îşi înfrâna pornirea să lase copiii în băncile lor şi să se amestece printre lucrători, să calce consemnul, să pună stăruinţă pentru a mai înălţa un perete cu un metru şi a lărgi o încăpere cu doi.

De cealaltă parte a curţii, rezemată de-un stâlp, cu mâna la gură, Paraschiva Stoleriu, baba cea deşirată ca o prăjină şi uscată ca toaca, stăpâna de drept a casei şi a locului, privea şi dânsa cu minunare aceste schimbări.

N-o întrebase nimeni când au pornit lucrările, nici nu-i ceruse vreo aprobare.

Trecuse doar Ioniţă Ţăpu, s-o vestească:

— Babo, te-a văzut Dumnezeu! Conu Lascăr a hotărât să-ţi facă o casă nouă de zestre. Vezi să-ţi cauţi acuma un flăcău pe sprânceană!…

Câtă vreme bojdeuca dată cu orândă şcoalei se surpa proptită-n pari, baba Paraschiva se ferise să-i dea târcoale. Se temea mereu, în fiecare an, să nu-i vină ştire că se strămută şcoala aiurea şi că nu mai are drept la cei o sută şi ceva de lei.

Acum prinsese glas şi socotea că are şi ea drept la cuvânt.

Adică nu era casa ei? Dacă s-a apucat conu Lasca-rache s-o prefacă din temelie, de ce n-a chemat-o la curte să-i asculte păsul? De ce să nu-i facă şi acoperişul de tablă, ca la curtea Ştirbuleascăi? Şi de ce să nu-i pună în vârf un cucurig de tinichea care se-nvârte când bate vântul, cum a văzut ea în târg, la casa lui domnu prefect?

Până când Ioniţă Ţăpu i-a hotărât răstit:

— Ia ascultă, babo! Nu ţi-i a bine? Ce, tu porunceşti aicea în sat? Tu, sau conu Lascarache? Conu Lascarache a dat ordin, ordinul lui conu Lascarache e sfânt. Ori vrei să intri oleacă la başcă şi să te răcoreşti?

Baba Paraschiva Stoleriu a căzut în muţenia dintotdeauna după această chemare la realitate.

Dar în fiecare dimineaţă se înfăţişează la post, reze-mată de stâlp, de unde priveşte înaintarea lucrărilor cu mâna la gură, clătinând din cap, şi de unde nu se desprinde decât după ce-a plecat ultimul salahor. Nu cutează să intre în casa ei; nici măcar să se apropie. Or-dinul lui conu Lascarache e ordin!

Şi Nicolae Apostol descoperă că între el şi baba Paraschiva Stoleriu nu este prea mare deosebire.

Prin voinţa absolută a domnului Lascăr Sofian, amândoi sunt osândiţi să privească şi să tacă.

Astfel, mulţumirea lui e departe de a fi întreagă, şi în recunoştinţă se amestecă pe fund o drojdie de amărăciune.

Capitolul XV

„Ispitele iau o sută de chipuri schimbătoare, ca ale norilor chipuri pe cer…”

Sfeştania lăcaşului primenit de şcoală s-a săvârşit pe ascuns, ca o faptă urâtă.

Aşa a hotărât voinţa domnului Lascăr Sofian. Învăţătorul n-a izbutit s-o clatine.

El pregătise o sărbătoare cu tot alaiul cuvenit, cununi de cetină şi părinţi adunaţi în straie de duminică să-i asculte cuvântul, elevi recitind poezii şi corul înălţând viitorului mai bun cântări de slavă.

Proprietarul Sofienilor s-a încruntat la auzul acestor năstruşnice proiecte:

— Vrei să dai reprezentaţie? Nu ştiam că pătimeşti şi de boala actoricească.

— Dar, domnule Sofian…

— Tot nu te-ai dezbărat de „dar”? Cheamă pe popa Ştefan să mogorogească o cetanie din ceasloavele lui unsuroase. Aceasta o admit. E în rânduiala obştească de datină. Bâlci însă nu vreau să văd. Asta las-o pe soco-teala lui Necşulescu şi lui Sava, când vor face ei şcoli, căci pentru aceasta au să le facă, dacă le-or face cândva…

Nicolae Apostol n-a avut încotro.

Nu-i era îngăduită o părere. Înţelegea că domnul Las-căr Sofian e consecvent cu ideile sale. Ţinea să înlăture orice prilej care ar fi putut răscoli cât de puţin nepăsarea plugarilor faţă de carte şi de învăţătură.

Ca şi guvernatorul Virginiei în raportul său din anul 1660 către regele Angliei, socotea o garanţie de linişte, de supunere faţă de stăpânire şi de respect faţă de orânduielile prestabilite, dispreţul norodului celui mult pentru şcoală şi slova tiparului.

De altfel, cu un surâs enigmatic, adăugase:

— Te credeam ceva mai copt! Dacă numai pentru atâta te-ai gândit să răscoleşti lumea şi să întinzi tămbălău, ce-ar mai fi să ridici o hardughie după planurile dumitale ambiţioase din sertar?

— E o pregătire a terenului pentru atunci, domnule Sofian.

— Haha! Aceasta de-acum crezi aşadar că e numai un fel de repetiţie generală? Ei bine, tinere, află că te înşeli! Ia-ţi nădejdea!… Atâta ajunge, şi încă e prea mult. Să nu-ţi închipui cândva că şcoala, aşa cum ţi-am cârpit-o, numai de hatârul dumitale, e un fel de arvună. Eu nu fac repetiţii generale. Din parte-mi, am isprăvit şi cu şcoala, şi cu dumneata.

— Şi nu veniţi la sfinţire?

— Încă n-am ajuns ca moaştele sfintei Filofteia, să mă las scos la hramuri.

Domnul Lascăr Sofian îşi umflă pieptul voinic şi îşi încordă grumazul de uriaş, privind din înaltul cerului peste câmpurile de departe.

Poate simţea nevoia să-şi dovedească prin această încordare că e încă destul de puternic ca să-şi râdă de soarta moaştelor. Şi poate că în aceeaşi clipă vântul din câmpurile largi i-a suflat în faţă o presimţire, un avertisment.

Căci a încheiat, cu glasul schimbat şi melancolic:

— Mergi acum, tinere! Dumneata ţi-ai împlinit un vis. Vezi să nu te ameţească. Ţi se pare că e numai un început şi te nemulţumeşte că nu e aşa, întreg, cum l-ai vrut? Împacă-te cu greutatea începuturilor şi mai ales gândeşte-te la răspunderea lor… Mergi şi fă să aud numai de bine, ca să nu regret nimic…!

Învăţătorul a mers, petrecut până la poartă de câinele negru şi încătărămat în zgardă nichelată; petrecut de privirea boierului Lascăr Sofian.

Dacă într-adevăr dăscălaşul acesta anunţa începutul unei alte lumi, şi dacă lumea cealaltă, a lui, era într-adevăr un sfârşit?

Proprietarul se scutură străbătut de un fior. Îi era cald adineauri, prea cald. Acuma simţea un frig: prea frig!

Îşi îmbumbă nasturii hainei şi intră în casă. În vremea aceasta învăţătorul grăbea spre părintele Ştefan.

Au luat înţelegere, iar sfinţirea s-a isprăvit repede, într-o dimineaţă, numai în prezenţa copiilor. Nicolae Apostol a rostit câteva cuvinte scurte şi cumpănite.

De vreo două ori se surprinse ducând mâna la gură în timpul vorbirii! O făcea maşinal, ca să-şi acopere tusea, dregându-şi glasul răguşit după o uşoară răceală. Însă mereu i se părea că vrea să-şi smulgă o botniţă: „Da, da! Am o botniţă acum! Mă mir că n-o văd copiii şi părintele Ştefan; mă mir că nu-i simt sub degete curelele şi sita de sârmă! E nevăzută, şi cu atât mai grozavă. N-o poţi smulge cu mâna, s-o calci în picioare!” Iar stăpânit de această senzaţie, Nicolae Apostol a asuprit toată dimineaţa elevii, năbădăios, fără nici o pricină, numai fiindcă altfel ar fi voit să se petreacă toate şi numai fiindcă altfel s-au petrecut.

După-amiază, întărâtarea poate nedreaptă şi desigur exagerată s-a potolit.

Clasele erau încăpătoare, luminoase, miroseau plăcut a var proaspăt şi a scândură geluită, a brad şi răşină. În bănci, elevii lui aveau altă faţă. În neastâmpărul din ochi le scânteia şi puţină mândrie: satisfacţia copiilor de oriunde şi

din orice vreme când participă la ceva nou şi pregătit înadins pentru dânşii.

Până acum şcoala nu se deosebise de bojdeucile lor întunecoase, calice şi dospind duhoare de lut, de ţoale umede, de fum şi cojoace.

Veneau dintr-un bordei şi intrau în altul, încă mai neîncăpător şi mai dărăpănat.

Întâia oară şcoala li se arăta altceva, cu acelaşi pres-tigiu al bisericii, unde se cuvine să micşorezi glasul şi să te porţi altfel decât pe medean şi în bătătura cârciumii, la joc. Instinctiv s-au pătruns de această datorie. Se ţineau mai drept de spinare, nu se mai împingeau cu cotul, nu se mai călcau pe picioare.

Privindu-i, Nicolae Apostol se împăcă voios cu sine, uită frământările lăuntrice şi botniţa nevăzută, îşi spuse că într-adevăr pentru un început era destul de frumoasă izbândă faţă de vrăjmăşiile pe care le-a biruit. Netezi drăgăstos, cu mâna, tăblia luciu vopsită a catedrei.

Viaţa nu era aşa de urâtă, nici misiunea lui atât de spinoasă!

După luni îndelungi de îndoială şi de chinuire, în mijlocul neînţelegerii tuturor şi împotriva acestei neînţelegeri, se iveau şi zile blânde, răscumpărând amarul. Începu să explice lecţia de istorie ultimelor două clase, în vreme ce în cealaltă încăpere, mai largă, şcolarii din clasele începătoare dezlegau probleme pe plăcile scrijelate şi se chinuiau să reproducă aproximativ pe caiete harta ţinutului, schiţată de el pe tablă, cu despărţiturile plăşilor, coline, sate şi râuri. Lecţia de istorie, ajustată de circumstanţă peste litera programului, pentru a se potrivi la două clase, pomenea despre viaţa românilor din ţinuturile de sub jug străin. Nicolae Apostol zugrăvi viaţa oamenilor de acelaşi port şi cu acelaşi grai prigo-niţi ca să-şi lepede portul şi graiul. Treptat, cuvintele se avântară mai calde decât într-o simplă lecţie. S-a pomenit amintind şi despre viaţa tot atât de vitregă a celor robiţi în propria lor ţară. Despre

nedreptăţile şi urgiile stăpânirii şi ale stăpânitorilor. Îl furase subiectul – păcat neiertat pentru un pedagog – şi cu toate acestea nu-şi putea înăbuşi mulţumirea că răscoleşte în micile cugete ale copiilor o conştiinţă încă până acum toropită.

Nu se clintea nimeni în bănci: toţi îi sorbeau vorba pe rând scăzută să povestească viaţa urgisită a noroadelor, ridicată în tremur puţin cam retoric pentru a zugrăvi clocotul de revoltă cu care au pornit să-şi facă dreptate moţii lui Horia, Cloşca şi Crişan, moţii lui Avram Iancu la 1848, Tudor Vladimirescu în 1821, Bălcescu şi tovarăşii săi în 1848, ţăranii în 1907…

Era într-adevăr o minune că odraslele plugarilor din Ponoare, comună urgisită de Dumnezeu şi de stăpânire, puteau să înţeleagă şi să simtă deodată toate acestea.

Viaţa lor nu se deosebea de viaţa ticăloasă a vitelor.

Pentru dânşii nu se afla nici dreptate, nici nădejde. Neam de neamul lor fusese osândit să-şi bătătorească palmele de coada sapei şi de coarnele plugului. Aşa trăiseră străbunicii lor, bunicii lor, părinţii lor, aşa se va încheia şi viaţa lor.

N-aveau de aşteptat de la nimeni nici o îndurare, cum n-au avut ce aştepta nici părinţii lor şi nu vor avea de unde aştepta nici copiii lor. Ciclul se mistuia şi se închidea aci, pe această porţiune de pământ unde puţine stări şi orânduieli se vor fi schimbat de pe vremea tra-cilor.

Comuna Ponoare, abia însemnată cu un punct negru pe harta ţării, era astfel un mormânt al adevăratei vieţi omeneşti, astupat cu o grea lespede până la a doua înviere. Şi, totuşi, iată că în aceşti pui de om, vitregiţi să nu se împărtăşească dintr-o deplină viaţă omenească, exista o coardă ascunsă să tremure la jalea atâtor vieţi, tot aşa de robite ca a lor şi tot aşa de fără nici o nădejde.

Era o minune că se putea întâmpla aceasta, şi altă minune era că un singur om putea răscoli zăcămintele ascunse unor copii din satul unde părinţii lor n-au cu-tezat măcar un gest de deznădejde în 1907…

Nicolae Apostol cântări ce grea răspundere îl apasă, îşi făcu socoteală ce putere, care poate deveni după a sa îndrumare bună sau rea, îi sta în mână. Simţul şi cugetul acestor copii i se ofereau ca o pastă moale. Când se vor închega, vor păstra urmele degetelor, care tot atât de bine pot fi degete de precursor sau de criminal.

Răspunderea i se arătă mult mai înfricoşată şi dulce de cum ar fi văzut-o bunăoară domnul revizor prin ai săi ochelari şi prin una din ale sale teorii.

Când sfârşi, copiii rămaseră o clipă cu respiraţiile suspendate, aşteptând parcă o concluzie.

Nicolae Apostol ghici întrebarea din ochii puilor de om: „Şi n-are să-i sloboadă pe robi nimeni, niciodată?”

Cunoştea şi concluzia, pe care însă n-o putea rosti: „Ca să te încumeţi a merge să slobozi pe alţii, e nevoie mai întâi să te scuturi de cătuşele tale pe tine. Să găseşti pentru tine şi pentru ai tăi dreptate şi libertate.”

Cu mâna părea că îşi pipăie botniţa, că vrea s-o smulgă.

Botniţa era însă adânc încrustată în carne, îi încleşta fălcile.

Învăţătorul trecu deodată încruntat în cealaltă încăpere cu uşa deschisă, să cerceteze problemele de aritmetică şi hărţile elevilor din clasele începătoare.

Încercările trimise de soartă nu s-au oprit aci. Poate înadins se îngrămădeau să-l pună în cumpănă cu el însuşi, să-l călească, după cum criţă se făureşte din fierul moale scos din jăratic şi sfârâit în apă, până ce zbârnâie şi nu se mai încovoaie.

Au venit încercările treptat şi viclean, cum se preling umbrele nopţii.

Mai întâi, într-o bună dimineaţă, Nicolae Apostol s-a pomenit că straiele s-au destrămat în coate şi în ge-nunchi.

Le-a ţesut băbeşte cu aţă, cum îl învăţase sărăcia încă din internat. Ţesătura s-a destrămat pe de lături.

La alt rând de straie bugetul nu-i îngăduia deocamdată să râvnească. O parte însemnată din leafă mergea la bancă, să

plătească datoriile pentru şurile şi acareturile gospodăriei, care nu-i foloseau la nimic.

Şura goală, grajdul gol, hămbăraşul gol.

Descoperi că s-a îndatorat prea pripit şi mai descoperi că plătind aceste acareturi netrebuincioase s-a lipsit da alte cheltuieli mai grabnice. Încăperile erau mari, dar tot atât de goale. N-avea un ţol pe jos, o scoarţă pe perete, un dulap şi o masă mai acătării.

Parcă se afla în treacăt, fără gând de îndelungă şedere.

Plătea laptele, lemnele de foc, mălaiul şi sacul de cartofi. Îşi făcea singur fiertura. Toate neîndemânatic şi cu părăduială, cum se întâmplă într-o gospodărie de burlac.

Cercetându-şi carnetul cu socoteli, acele însemnări dovediră neted că mai puţin costisitoare fusese viaţa de la jupân Aizic; mai măsurată şi mai fără surprize. Ştia că are de plătit atâta pe lună, nu se ivea nici un adaos; ar fi pus şi ceva la o parte dacă într-acea vreme nu aco-perea din punga lui lipsurile şcoalei.

Domnul Aizic Gold, ca şi cum ar fi simţit de la dis-tanţă tulburarea şi necazurile fostului chiriaş, se înfăţişă răsucindu-şi sfârcul bărbiţei şi scotocind cu ochii ungherele odăilor deşarte.

— Mai vin să văd cum o duci, domnule învăţător! Eu nu sunt ca dumneata, să-mi scutur papucii şi să nu mai dau pe unde am trecut…

— Îmi pare rău, domnule Aizic. Nici eu nu sunt ingrat. Nu uit că m-ai găzduit cu cinste şi cu dragă inimă.

— Să dea Cel-de-sus să fie şi aşa! rosti jupân Aizic cu oarecare scepticism. Eu te înţeleg pe dumneata. Ai trecut hopul cel greu. Cu conu Lascarache ai ajuns la înţelegere. Dacă te-a luat dumnealui sub aripă, ce nevoie mai ai de-un păcătos ca Aizic Gold?

— Mai întâi să ne lămurim, domnule Aizic!… Nu m-a luat domnul Sofian sub nici o aripă. A înţeles că nu se cuvine în comuna sa să fie o şcoală mai dărăpănată decât un grajd…

Jupân Aizic continuă, clipind cu subînţelesuri:

—.şi că nu se cuvine ca învăţătorul din comuna domniei-sale să trăiască mai rău ca un vizitiu de la curte. Eu ţi-am spus că boierul Lascarache e o persoană de inimă, numai să ştii cum să-l iei! Îmi pare bine că ai ajuns şi dumneata la vorba mea…

Nicolae Apostol îşi dădu seama cât de zadarnică ar fi încercarea să-l scoată pe jupân Aizic din aceste convingeri. Iar jupân Aizic îi arătă o mirare sinceră:

— Nu ştiu, mă rog, de ce stai dumneata adică în aşa o casă mare şi goală? Aici trebuie mobilă de târg, cum se cuvine la un domn învăţător, nu ca la nişte ţărani ca vai de capul lor…

— Tot ce se poate, domnule Aizic. Numai că deocamdată nu-mi pot permite luxul acesta. Am datorii…

— Şi ce dacă ai datorii? Cine n-are datorii? Ai să trăieşti, ai să le plăteşti şi ai să mai faci altele sănătos… Eu am o idee şi am nişte prieteni buni, negustori cinstiţi, în târg. De la dânşii poţi dumneata să cumperi mo-bilă câtă vrei şi s-o plăteşti când vrei. Şi pot să recomand şi un croitor extra, un nepot de-al Suricăi mele…

Involuntar, învăţătorul îşi acoperi genunchiul cu palma.

Aşadar se vedeau ţesăturile pantalonilor? Le zărise şi jupân Aizic, de vreme ce se oferea să-i dea adresa de croitor.

— Îţi mulţumesc pentru bunăvoinţă, domnule Aizic! Dar n-am nevoie nici de mobilă, nici de croitor. Când o fi să am nevoie, am să apelez la recomandaţiile dumitale.

— Cum văd, te-ai supărat! constată domnul Aizic Gold. Regret. Eu n-am vrut să te supăr. Eu am vrut numai să fac un bine şi am uitat că dumneata acuma nu mai ai nevoie de binele meu…

— Aci te înşeli, domnule Aizic. Toată chestia e mult mai simplă. Nu pot şi nu vreau să mă îndatorez…

— Dacă oamenii nu cer bani şi-aşteaptă, ce-ţi pasă dumitale? Ei sunt negustori, şi negustorul ştie că se află muşterii pe care trebuie să-i ademeneşti cu creditul, şi alţii la care nu trebuie să le dai pe datorie nici atâtica, măcar

de-ar veni ei la uşă să te roage în genunchi. La o persoană ca dumneata aş acorda eu credit doi şi trei ani, fără să te supăr o singură dată şi fără să cer o chitanţă. Ştiu eu bine că după doi-trei ani ai să vii singur şi ai să-mi spui: „Haide, jupâne! A venit şi rândul tău să ne răfuim!” Şi atuncea nici n-ai să vrei să primeşti rest. N-are să-ţi pese de restul meu, fiindcă atuncea, ca şi grădinarii lui conu Lascăr, după ce-au altoit şi au aşteptat, încep să culeagă şi tot culeg, culeg mereu…

Jupân Aizic făcu o pauză.

Cu brazda adâncită între sprâncene, învăţătorul caută să lămurească tâlcul ascuns al parabolei cu grădinarii lui conu Lascăr, cu altoii şi roadele culese după doi-trei ani. Domnul Aizic Gold crezu că a surprins o şovăială în încăpăţânarea fostului chiriaş.

Se ridică de pe scaun, se apropie şi vorbi mai încet, deşi nu-i putea auzi nimeni:

— Poate dumneata nu vrei să rămâi dator la nişte negustori pe care nu-i cunoşti? Nu face nimica. Este leac şi pentru asta. Mă înţeleg eu cu negustorii şi iau datoria asupra mea. Nu garant. Datoria întreagă la mine: pe dânşii nici nu-i ştii, nici nu i-ai văzut. Te socoteşti cu mine când crezi şi când ai să poţi. Eu n-am să te supăr şi n-am să spun la nimeni că domnul învăţător are da-torie la mine. N-am nici un interes!

Nicolae Apostol alungă ispita care luase chipul şi asemănarea lui jupân Aizic.

Cârciumarul plecă răsucindu-şi meditativ sfârcul bărbiţei şi tot gânditor rămase şi învăţătorul în casa mare şi goală.

Ce-l mâna pe hangiu să-l caute cu asemenea oferte? Îl aducea vreun calcul ascuns? Sau poate socotea şi el, ca şi ceilalţi, că, „luat sub aripa” domnului Lascăr So-fian, dăscălaşul era de acum sortit să ajungă departe?

În asemenea împrejurări, orice serviciu însemna un plasament sigur pentru viitor.

Deocamdată, Nicolae Apostol îşi întări cu aţă neagră ţesătura din genunchii pantalonilor şi îşi acoperi în fiecare dimineaţă cu vax „Albina” crăpăturile încălţărilor.

După câteva zile, un argat, trimis de cucoana Catinca Ştirbulescu, îl pofti la curte.

Cum invitaţia nu era însoţită de nici o lămurire, Nicolae Apostol trecu printr-un ceas neplăcut de îndoieli şi prepusuri, care de care mai absurde.

Îşi pregăti şi un răspuns pentru cazul când abia acum proprietăreasa Ponoarelor va fi aflat despre zvonurile de astă-iarnă şi îl cheamă să-i ceară vreo explicaţie.

Se gândi şi la cine ştie ce uneltire a logofătului scos din casă; nu era exclusă nici vreo lucrătură politicească a domnului Spirică Necşulescu, avocatul, procuristul şi consilierul moşieresei, acum, când învăţătorul trecea drept un om intrat definitiv în slujba domnului Lascăr Sofian.

Împresurat de-o atmosferă suspicioasă, pentru el mai greu de suportat decât ostilitatea surdă de acum câteva luni, Nicolae Apostol îşi schimbase bolnăvicios firea. Bănuitor, vedea pretutindeni o conjuraţie a împrejură-rilor ca să-i arate că nu mai are drept să păşească cu fruntea sus, că nu mai are mâinile libere şi că o botniţă îi astupă glasul.

Urcă aşadar dealul până la conac fără nici o tragere de inimă. Se încrucişă în drum cu logofătul izgonit din casă. „Semn rău!” îşi spuse.

Nu! Era semn bun.

Logofătul, cu harapnicul spânzurat de braţ, în loc să treacă pe lângă dânsul abia mormăindu-i un duşmănos,'nă ziua”, ca până acum, îl opri, mtâmpinându-l cu deschise semne de prietenie:

— Facem pace, domle învăţător?

— În război n-am fost niciodată! ocoli răspunsul Nicolae Apostol.

— Dumneata nu, că nici n-aveai de ce să fii! Dar eu? Oameni suntem… Acuma se cheamă că s-o isprăvit. Tot răul se-ntoarce în bine. M-am ţinut grapă de cucoană şi cred că

m-am pricopsit cu un loc mai grozav de casă. Colea pe coastă, cu opt prăjini de livadă şi acareturi, să-ţi arăt eu dumitale ce e aceea o gospodărie în lege!

— Arată, bade Pintilie! Aceasta nu poate decât să mă bucure, pe mine şi pe ceilalţi din sat…

Logofătul făcu din mână un semn de scârbă pentru „ceilalţi” din sat…

Nicolae Apostol a străbătut jumătatea drumului mai înviorat şi mai sprinten. O povară i se ridicase de pe inimă.

Intră pe poartă şi îndată înţelese că a păşit în altă gospodărie, după altă orânduială, deosebită de aceea a Sofienilor.

Fără îndoială, totul fusese şi aci croit pe-o largă mă-sură de către vechii stăpâni.

Dar stăpâna cea nouă nu ţinea la frumuseţi zadarnice, pentru ochi.

Grajdurile îşi descojiseră tencuiala şi arătau cărămida cu tot atâtea răni sângerate; şindrila putredă a şurilor era cârpită cu acoperământ nou de stuf şi de paie; locuinţele argaţilor şi bucătăriile ieşeau la întâmplare din aliniere, cu pereţi coşcoviţi şi lipiţi cu lut; pe acoperişul de tablă al clădirii principale se putea citi cum au fost înlocuite parcelele ruginite an cu an, pe măsură ce lăsau apa să treacă: aci o insulă mai veche, dincolo una mai proaspătă, dincoace un petec nou de tot, cu tinicheaua sclipind strident în soare. Nici o alee, nici un rond de flori, nici un gărduţ de arbuşti retezaţi. Numai urmele lor, ştirbite şi bătătorite de picioare. Un nuc pe jumătate uscat, sub care ciuguleau cloştile cu pui; coveţi cu apă murdară, hârburi de tigăi scoase din uz la bucătărie, dar folosind încă pentru mălaiul muiat al păsărilor; porci scurmând cu râtul în movile de gunoi, raţele bălăcindu-se în băltoace lutoase.

Cucoana Catinca Ştirbuleasca nu sacrifica utilul frumosului, nici nu părea convertită la arta de a îmbina utilul cu frumosul, aşa cum stătea pilduire pentru trei ţinuturi gospodăria Sofienilor.

Ridicată din neam de vechili şi de arendaşi, poate încă o poruncă atavică o împiedica să creadă în stăpânirea de veci a pământului. Se simţea în drepturi trecătoare şi în consecinţă urma învăţătura din părinţi, arendăşească: să stoarcă tot ce poate da pământul până la sleire, fără investiţii costisitoare şi nerentabile.

Aci pe învăţător nu-l întâmpină un câine de rasă, cu zgardă nichelată şi cu profil decorativ.

Îi năvăli înainte o scroafă cu purcei, grohăind şi poate cerându-şi tainul în întârziere. Îl asaltă dintr-o coastă un cârd de gâşte, cu un gânsac astmatic repezindu-se cu aripile deschise. Nicolae Apostol înaintă vai-nevoie, împiedicându-se în godaci, împingându-i cu piciorul, apărându-se de gânsac, stârnind o larmă cumplită de guiţări şi de gâgâituri.

Când larma se potoli, liniştea păru ireală. Iar în liniştea aceasta, tot atât de ireal pătrunse cântecul unui clavir.

Atunci învăţătorul îşi aminti că doamna Ecaterina Ştirbulescu are o fată, domnişoară cu studii la pension, şi că fata a cântat la clavir, în oraş, la o reprezentaţie de binefacere.

Îşi inspectă ţesăturile grosolane din genunchii pantalonilor, crăpăturile ghetelor rudimentar tencuite cu vax „Albina”; o clipă, numai una, regretă că a respins oferta lui jupân Aizic şi că n-a profitat de creditul deschis la croitorul extra de la târg, nepotul madamei Surica.

Şi tot o clipă, numai una, îşi dădu seama că e început de mai, că e tânăr şi atât de singur într-un sat uitat de Dumnezeu la marginea lumii, ca satul Ponoare.

Cântecul continua, în languroase mlădieri de suspine, în cascadări întrerupte, în grave accente care contrastau din cale afară cu gălăgia purceilor şi a gâştelor de adineauri.

Nicolae Apostol încetini lânced paşii sub fereastră, s-asculte cu o încântare de vag înţelegător al muzicii.

Tresări.

În spatele lui izbucnise un fel de urlet, imitând foarte izbutit urletul câinilor când îi înnebuneşte luna sau cântecul pianului.

— Auuu-uuu! Au-uuuu!

Nu era câine.

Era numai Ţică, feciorul coanei Catinca, zbânţuitul care umpluse satul cu isprăvile lui de pomină.

Se crăcănase la spatele lui Nicolae Apostol, făcuse palma pâlnie la gură şi, cu ochii închişi, urla, urla, urla…

Când clavirul din casă încetă, îşi curmă şi el urletul.

Lămuri, făcând complice cu ochiul:

— Ţi-a plăcut? Aista-i concertul nostru… Cum începe dânsa, o tai! O tai, până ce vine să cadă la tocmeală cu bădia. Azi n-am căzut la împăcare. Se ţine tare. Foarte bine! Mă ţin tare şi eu. La sfârşit, tot Ticuţă-i în câştig… Nu vrei să-mi ţii isonu? Dacă începe iar, începem şi noi. Pe urmă împărţim…

Aşa a fost intrarea lui Nicolae Apostol în casa cu-coanei Catinca Ştirbulescu, şi aşa a făcut cunoştinţă cu viitorul său elev.

Stăpâna Ponoarelor nu-l chemase să-i ceară vreo socoteală pentru zvonurile de astă-iarnă. Poate nici nu-i ajunseseră la ureche, poate nici nu le dăduse vreo aten-ţie, aşa cum se alarmase în deşert învăţătorul.

Povestea era mai simplă.

Se apropiau examenele; faimosul Ţică avea nevoie de un preparator. Cucoana Catinca aflase din toate sursele demne de încredere că învăţătoraşul din Ponoare e fără pereche în meşteşugul de a scoate apă din piatră seacă.

Îi preda ca atare odrasla, să scoată până în vară un absolvent de patru clase primare. Anul trecut învăţase la oraş. Anul acesta n-a mai vrut să-l lase la gazdă, şi nici nu se afla o gazdă să-l poată ţine în frâu. L-a adus acasă, a încercat să-l prepare Matilda, dar Matildei i-a scos sufletul, ca un împieliţat ce este…

De la început, după chipul cum a pronunţat epitetul „împieliţat”, Nicolae Apostol a înţeles că pentru cucoana Catinca odrasla care avea să-i moştenească numele era o mare slăbiciune.

— Ţi-o spun dinainte. De deştept, e deştept de sca-pără! Dară tot pe atâta-i de rău şi de nebun. Asta-i meseria dumitale, să scoţi răutatea şi nebunia din el, ca să rămână numai ce-i soi bun… Ce facem?

Coana Catinca Ştirbuleasca aştepta hotărârea cu amândouă palmele pe genunchi, lăţită pe-un jilţ scund şi privind la învăţător cu mare încordare.

Era scurtă şi lată; o clădire de rotunjimi: cap rotund, guşă rotundă, piepţi rotunzi, şolduri rotunde, pulpe – sub fuste – rotunde. Rotundă, sprâncenată şi mustăcioasă. Răguşită şi de-o familiaritate de ţaţă.

— Ce facem? stărui.

— Nu pot spune nimic pe nevăzute!… rosti cu rezervă Nicolae Apostol. Îmi trebuie măcar o zi, ca să văd copilul, să-mi dau seama ce-a învăţat şi ce ştie… Numai după aceea mi-aş lua răspunderea.

Coana Catinca începu să râdă gros, plescăindu-şi genunchii cu palmele.

— Ce-a învăţat şi ce ştie? Ce-ţi trebuie să mai afli asta? Ţi-o spun eu. De ştiut, ştie prea multe pentru vârsta lui, de mă crucesc câte mai aud că-i ies din gură. Dară de învăţat, dacă învăţa el fără ca cineva să-l muştruluiască, nu mai aveam nevoie de dumneata şi nu te mai chemam să-l pui la manej.

— Tocmai! Mă tem să nu fie prea târziu. Până la examen abia mai este o lună şi câteva zile…

Coana Catinca nu împărtăşi acest scepticism.

— Şi ce-i cu asta? Dumnezeu n-a făcut lumea cu tot ce se vede în şase zile? Şi nu i-a mai rămas încă ziua a şaptea să se odihnească? N-ai să ai nici dumneata duminică, n-are să aibă nici el… Trebuie să ştii că eu de felul meu sunt strânsă la pungă. Nu fac zbranca-n parale! Dar pentru aşa ceva nu

stau la tocmeală. Plătesc bani buni; ne mai putem înţelege şi pentru ceva pe deasupra. Să-ţi bag o vită în cireada mea. Să-ţi dau o falce, două de fâneaţă. Spune un preţ şi să vedem dacă este ori nu ceva de rupt din preţul dumitale.

Stingherit, Nicolae Apostol rosti un preţ. Iar acel preţ nu-l socotise după ceasurile de muncă şi bătaia de cap. Îl rotunjise după costul aproximativ al unui rând de haine şi al unei perechi de ghete.

Coana Catinca îşi săltă pepenii sânilor într-un râs grozav de vesel!

— Ei, bată-te să te bată! Acuma înţeleg eu de ce tot aud de la unii şi de la alţii că nu eşti ca toată lumea… La atâta îţi preţuieşti dumneata munca şi învăţătura? Atunci prost o mai preţuieşti şi păcat de dânsa!… Eu mi-am probăluit că ai să ceri măcar de trei ori pe atâta şi mă gândeam să rup aşa, ceva, numai ca să nu crezi că mă poate prosti oricine cu una, cu două… Nu vreau să te fur, măcar că mi-a scos mie lumea că nu-s dreaptă la cântar şi la măsurătoare… Pe dumneata am să te fac scăpat de la măsurătorile şi de la cântarul meu. Nu-ţi dau cât ceri. Îţi dau cât am crezut eu c-ai să ceri…

Nicolae Apostol se simţi încă mai stânjenit.

Nu ştia ce mutră să facă. Toate se petreceau împotriva judecăţilor fireşti. Împotriva plănuirilor şi închipuirilor sale.

Un om ca Lascăr Sofian, duşman al şcoalei, îi făcea şcoală. Un negustor ca Aizic Gold îl ruga să-i acorde onoarea de a-l accepta garant la datorii. O femeie cu reputaţia de hapsânie a cucoanei Catinca Ştirbulescu îi oferea de trei ori cât a cerut pentru o muncă. Şi el se mai plângea că toate-i stau împotrivă.

O clipă avu chiar o suspectă imagine a realităţii de până acum.

Poate până în prezent numai din pricina lui, a firii sale inutil îndârjite şi bănuitoare, întorcea tot ce-i întor-cea viaţa cu dărnicie în prilejuri de necaz şi amărăciune. Poate el complica viaţa, iar viaţa era simplă. Poate până acum a

suferit numai exagerările închipuirii, aşa cum pătimesc unii cai de nălucă.

— Ne-am înţeles? întrebă coana Catinca. Bate palma! N-are să-ţi pară rău. Află de la mine că e bine pentru un învăţător să-şi mai aducă aminte că mai sunt şi proprietari pe moşii. Folosesc şi ei la ceva… Când e ca boier Lascăr, învăţat să lucreze turceşte, mai scoate un om din casă ca să-şi pună omul său în loc. Când e ca mine, o ia mai domol, dar se poate întâmpla să meargă mai departe…

Învăţătorul nu mai încercă să pătrundă înţelesul acestei enigmatice făgăduieli.

În acea clipă tot cugetul îi era stăpânit de frenetice socoteli: atât pentru ghete şi haine; cu atât are să-şi înjghebeze şi câteva rânduri de schimburi; cu atât poate cumpăra şi o scoarţă pentru o odaie…

Coana Catinca se prefăcu a-şi aminti un amănunt scăpat din vedere:

— Uitasem ceva. Toată înţelegerea noastră rămâne bună, aşa cum am hotărât… Dar plata, pe văzute. A trecut băiatul clasa? Ai încasat şi dumneata banii. Nu? Ferească Dumnezeu, dar spun şi asta. Atunci nici dumneata n-ai pentru ce să-mi ceri ceva, nici eu n-am pentru ce da… Treabă cinstită. Văzut şi făcut!

Socotelile lui Nicolae Apostol se năruiră brusc. Nu fiindcă avea atât de puţină încredere în el şi în odrasla coanei Catinca Ştirbulescu; ci fiindcă acum i se părea cu neputinţă să mai aştepte cu asemenea haine şi cu asemenea încălţări până în a doua jumătate a lui iunie…

Poate coana Catinca îi citise această dezamăgire şi nerăbdare în ochi; poate condiţia fusese numai o încercare glumeaţă ca să necăjească un om pe care îl ve-dea atât de naiv şi nepregătit în chestii băneşti. Se prea poate tot aşa de bine să-şi fi luat seama de celălalt obicei, tot atât de prudent, de a lega orice afacere cu o arvună.

Nicolae Apostol nu mai găsi de cuviinţă să cerceteze atât de adânc cauzele; răsuflă doar uşurat când coana Catinca

scoase cheile de la cingătoare şi se îndreptă spre saltar, spunând:

— Hai, mai bine să treacă de la mine! Eşti tânăr, şi tinereţea are nevoie de parale… Poate ai vreo drăguţă care aşteaptă să-i cumperi mărgele şi falbarale! Nu vreau să mă blesteme pe mine. Primeşti jumătate acuma; jumătate după examen…

Învăţătorul mototoli hârtiile şi le băgă în buzunar cu un simţământ de umilinţă.

Coana Catinca îi atrase atenţia:

— Nu le boţi aşa, tinereţe! Sunt bani munciţi cu sudoare, şi cu sudoare ai să-i plăteşti şi dumneata. Acuma să-l chem şi pe jupânul Ţică şi să-ţi prezint pe fie-mea. Strigă, detunat, ca la arie: Matildăăă! Maatildaaa!

Capitolul XVI

„Atunci s-a arătat şi demonul cel mai viclean al pierzării…”

La o întrebare nu izbutea să găsească răspuns Nicolae Apostol: „Prin ce minune, din mădularul grosolan al Catincăi Ştirbulеasca a putut să salte o mlădiţă atât de subţire şi diafană ca nepământeasca sa copilă?”

Răspunsul îl căutase şi în albumul familiei, din salon.

Răposatul soţ al coanei Catinca, Matache Ştirbulescu, vechil pripăşit de aiurea, ca să devină arendaş şi mai apoi proprietar, fusese tot aşa de noduros la trup şi păros la faţă ca dânsa. Nu putea fi vorba nici despre vreo moştenire mai depărtată, cum se pretinde că asemănările sar câteodată într-un neam peste două-trei generaţii. Părinţii coanei Catinca o zidiseră după tiparul lor. Arătau în fotografiile vechi, şterse şi ieftine, de acum treizeci de ani, aidoma cu proprietara Ponoarelor de astăzi. Legea se împlinise fără abatere şi pentru odrasla sa zurbagie şi râzgâiată, „împieliţatul de Ţică”. Zburlit şi pătrat la cap, lung în mâini şi scurt în picioare, când cobora din copacii livezii parcă scobora tot atunci şi din maimuţă. Fără deşteptăciunea într-adevăr ascuţită şi drăcească, sclipindu-i câteodată în ochi şi atunci transformându-i tot chipul, s-ar fi spus că s-a născut

înadins pentru ca nu cumva să se stingă de pe lume urâţenia omenească.

Iar în mijlocul lor şi străină de dânşii, deopotrivă de străină prin fire şi prin înfăţişare, această făptură aeriană: Matilda!

Nicolae Apostol îi şopti numele o dată, de două, de zece ori. Îi părea dulce cum nu există un nume de femeie în viaţa de aievea; un nume ca pentru un roman sau o dramă romantică, unde de-a curmezişul dragostei se înalţă un zid de nerăzbit, un blestem, fatalitatea.

Aci ajunsese!

În două săptămâni aci ajunsese.

Se lepădase de Didactica Magna şi Metodologia lui Plotin, de Leonard şi Gertruda, Paulsen, Foerster, Lubock şi Spencer.

Peste cărţile vechi, citite şi răscitite, subliniate şi adnotate, se aşternea praful.

Nu le mai atingea decât Mariţa Bot, când venea pe furiş să deretice şi să dea prin unghere cu cârpa. Nicolae Apostol îşi petrecea orele de şcoală pe jumătate absent, se pomenea că l-au furat gândurile, se scutura şi revenea anevoie şi nu deplin la realitate. Alerga după aceea să-şi sfârşească ziua şi să-şi scoată sufletul cu împieliţatul de Ţică.

Roşea şi se fâstâcea de-a mai mare jalea şi râsul când îi apărea înainte Matilda. Dădea atunci răspunsuri pidosnice. Suferea atunci fiindcă i s-a părut că în surâsul ei a fost un subînţeles batjocoritor şi că a apăsat pe anumite cuvinte într-un anumit fel.

Lumină şi întuneric i se făcea acum nu după mersul soarelui, ci după o privire ridicată sau furişată în lături pe sub genele lungi.

Iar noaptea, singur, acasă, devora cu nemiluita romane şi drame romantice, unde i se părea că regăseşte toată povestea lui.

Librarul din oraş îi deschisese cont, şi îî trimitea unul după altul pachetele cu cărţi. El trăia în afară de viaţă, între

ameţitoarea şi dulcea chinuire a acestei îndrăgostiri fără nădejde şi între plăsmuirile fantasmagorice ale cărţilor.

Cel puţin acolo, autorii, stăpâni pe destinul eroilor şi pe mersul evenimentelor, răsturnau în ultimul moment un ultim obstacol şi lăsau îndrăgostiţii să-şi cadă în braţe. Sau îi împingea pe amândoi să se rostogolească într-o prăpastie; să moară în mijlocul valurilor; să-şi ducă taina în mormânt.

El trăia şi era osândit să trăiască într-o viaţă unde asemenea deznodăminte nu există.

Trăia într-un sat ca Ponoarele, între oameni ca Ioniţă Ţăpu şi jupân Aizic, moş Lecachi Colţun zis Zamă-Lungă şi notarul Ilie Bosânceanu, între ţărani desculţi şi rufoşi şi între copiii lor, mai desculţi şi mai rufoşi.

Misiunea lui era să le bage în cap tabla lui Pitagora şi regulile sintaxei române, conjugarea verbelor auxiliare şi numele celor 32 judeţe, cu capitalele lor; unde mai rămânea loc şi timp să-şi tămăduie arşiţa care-i mistuia sufletul? Nicolae Apostol îşi blestemă soarta şi misiunea. Ce însemna un biet învăţătoraş în ochii unei făpturi atât de nepământene ca Matilda?

N-a crezut niciodată că se poate isca din senin o asemenea urgie, dureroasă şi dulce, să bântuie un suflet.

Mereu îi venea în minte şi pe buze împerecherea aceasta: „Dureroasă şi dulce”…

Cu două săptămâni în urmă, când urca întâia oară drumul spre curte, se temuse să nu-l aştepte o nouă pri-mejdie şi cine ştie ce ameninţări. S-a gândit la oricare, la oricât de absurde ameninţări, în afară de singura care îl aştepta într-adevăr. Ce ascunse şi ce crud şăgalnice sunt tainele viitorului! Unde sunt presimţirile care te apără şi te întorc din drum?

L-a întâmpinat atunci în curtea Catincăi Ştirbulescu o privelişte urâtă, o scroafă cu purcei şi un cârd de gâşte cu gânsacul sâsâind să-i apuce în cioc pulpana putredă a hainei. Şi l-a întâmpinat un cântec neobişnuit de clavir; un cântec „dureros şi dulce”. Nici o clipă n-a bănuit ce-l

pândea mai departe, dincolo de ceasul acela şi de pereţii urâţi ai casei.

A slăbit şi s-a scofâlcit. A început să se jigărească. Aproape că nici nu mai mănâncă. Toate i se opresc în gât.

Iubirea „dureros de dulce” îl chinuia mai teribil decât foamea şi setea.

Nicolae Apostol s-a ridicat de pe scaun, a împins de sub ochii buimaci cartea cu o poveste absurdă de dragoste, se uită la ceas şi îi pare că minutarul abia se clinteşte.

Abia opt! Şi el tocmai la nouă trebuie să fie la curte, sus, unde-l aşteaptă o zi întreagă, tot „dureroasă şi dulce”.

E duminică.

Pentru învăţătorul şcoalei – zi liberă.

A orânduit elevii să meargă la biserică sub supravegherea lui Ţăpu Vasile. Din această parte n-are nici o grijă. Ştie că şcolarii lui n-au să-i pricinuiască supărare acum, la sfârşit de an, şi îl ştie pe Ţăpu Vasile vrednic de răspunderea să-l înlocuiască. Treptat se lasă furat de aceste amăgiri. Dezertează de la datorie şi nu-şi dă seama că o face: nu numeşte aceasta o dezertare. Are şi el drept la viaţă! Măcar la înşelarea „dureroasă şi dulce” care pentru dânsul înseamnă acum viaţa.

Toată ziua are s-o petreacă sus, cu zănaticul lui elev, amestec de inteligenţă şi de opacitate, de lene şi de surprinzătoare aviditate de a cunoaşte, de cruzime şi de bunătate, de mândrie şi de umilinţă, de lăcomie şi de generozitate, cum încă n-a văzut adunate atâtea porniri contrarii într-un pui de om. De soarta examenului nu se teme. A izbutit să aleagă o parte din sămânţa cea bună de neghină. Are senzaţia că a început să dreseze o sălbăticiune. Altădată l-ar pasiona cu deosebire prilejul acesta rar pentru un dascăl. L-ar socoti un caz.

Acum nerăbdarea cu care priveşte la ceas e din altă pricină. Va rămâne toată ziua sus. E invitat la masă. Întâia oară se vor afla o zi întreagă sub acelaşi acoperiş: Matilda şi el, el şi Matilda.

Pe coperta cărţii desenează o monogramă. Un N şi un M: Nicolae şi Matilda. Încearcă şi şterge, încearcă şi şterge.

E imposibil de împletit două iniţiale atât de nepotrivite pentru o monogramă. Nu se leagă. Se resping. Poate e un semn ascuns. Un avertisment. Prea târziu însă au început să vină avertismentele. Acuma la ce i-ar mai folosi?

Nicolae Apostol şterse apăsat monogramele neizbutite. Se ridică să se privească în oglindă; să-şi potrivească părul şi mustaţa proaspăt tunsă, nodul cravatei şi acul cu perlă falsă.

Oglinda e verzuie şi cu valuri. Lucru ieftin şi prost. Îi trimite îndărăt, în ochi, o imagine nemulţumitoare. Ceva îi lipseşte, şi el ştie foarte bine anume ce îi lipseşte şi îi va lipsi întotdeauna.

Duminica trecută au fost convocaţi la revizorat toţi învăţătorii din judeţ. O conferinţă în vederea sfârşitului de an şi pentru interpretarea unor circulare ministeriale.

Atunci şi-a văzut toţi camaraziI. Întâia oară i-a cu-noscut pe toţi: dascălii şi dăscăliţele dintr-un ţinut. Iar din chipul şi din îmbrăcămintea lor a aflat ce-i lipseşte şi lui. Erau stângaci şi, cum se aflau înşiraţi pe bănci şi pe scaune, într-o sală de adunare improvizată, păreau elevii unei şcoli de adulţi. Unii erau stânjeniţi, ascunzându-şi hainele vechi şi sărace, ca hainele lui. Alţii erau stânjeniţi de hainele nouă, aşa cum sunt acum ale lui. Femeile, la fel. Cu pălării demodate, cu rochii prea strâmte sau prea largi, cu încălţări absurde. (Îşi privi ghetele nouă. Sunt scumpe şi pretenţioase. Nu sunt ca pentru un învăţător: ghete cu postav cenuşiu şi cu nasturi poate să poarte domnul prefect Emil Sava, domnul Spirică Necşulescu, feciorul domnului Lascăr Sofian de la Paris. Dar unui învăţător îi trebuiesc o pereche de încălţări solide şi simple, ca pentru noroaiele şi praful satelor, pentru drumuri lungi pe jos şi pâraie fără punţi.)

Lui, în sala conferinţei, i-a fost parcă ruşine atunci de colegii de breaslă.

S-a simţit deodată străin de dânşii, a uitat că îi leagă aceleaşi pătimiri şi acelaşi destin, că sunt fraţii şi mucenicii unei credinţe. S-a dat la o parte de dânşii cu un fel de vrăjmăşie, fiindcă pe chipul şi îmbrăcămintea lor se citeau stigmatele de pe chipul şi din îmbrăcămintea lui. Se recunoştea şi recunoştea osânda unei bresle.

Acum, lui Nicolae Apostol îi este ruşine şi de încălţările lui pretenţioase, cu postav şi cu nasturi, şi de hainele făcute la croitorul extra de la târg, nepotul madamei Surica.

A schimbat straiele, dar i-a rămas portul.

N-a putut o dată cu ele să lepede şi stângăcia, asprimea mişcărilor şi a feţei, acea ascunsă asemănare care îngăduie atât de uşor să identifici oamenii dintr-o breaslă ca şi cum ar purta cu toţii o insignă corporativă. Mulţi au plecat copii de acasă, în straie ţărăneşti, când au intrat în şcoala normală. Ani de zile mai apoi au purtat uniforma. Pe urmă au trecut brusc la veşminte care cer o anumită nuanţă a gesturilor, un anumit chip de a înnoda cravata şi de a purta pălăria. În gulerele lor tari, unele prea strâmte, altele prea largi, unele prea înalte, altele prea joase; cu butonii ieşiţi afară sub nodul cravatei; cu pantalonii de-o culoare şi surtucul de alta; cu lanţul ceasornicului spânzurat la butonieră – nu se deosebeau de înfăţişarea mahalagiilor când pleacă duminica împreună cu familia să bea must şi să mănânce mititei la o cârciumă cu grădină din mahalaua lor.

Nici o clipă Nicolae Apostol n-a simţit atunci tristeţea şi mila acestei constatări. I s-au părut toţi numai băţoşi şi numai vulgari, fiindcă toată inima îi era desprinsă de dânşii. Fiindcă se vedea pe el în ei, iar pe el se vedea în ochii Matildei. În gând şi în vis, îi spunea încă de pe atunci, de duminica trecută, pe nume. Oare are să-i spună tot aşa şi în viaţa cea de aievea?

Dacă ar fi învăţat altă şcoală, dacă în casa proprietarei din Ponoare ar fi intrat cu o licenţă în drept sau în litere la buzunar, în uniformă de ofiţer sau cu orice altă carte de vizită, minunea ar fi fost cu putinţă. Chipul şi inteligenţa îi

dădeau acest drept; nu i-l dădea însă „cariera”, meseria lui fără glorie şi fără zarişte. Un învăţător rămâne ultimul codaş pe ultima treaptă a învăţământului – şi atât! Dascăl la plodurile ţăranilor, predestinat să trăiască toată viaţa în mijlocul lor, să adopte apucăturile lor, vorba lor, grijile şi necazurile lor, ceea ce e mai deznădăjduit: bucuriile şi desfătările lor.

N-are drept să râvnească mai departe şi mai sus.

Un învăţător bătrân cu haine de şiac – cel puţin acela era la locul său în hainele de şiac – l-a tras la o parte să-i spună că a auzit de la un nepot din şcoala normală despre dânsul şi că mare bucurie îi face să-l cunoască. Era cărunt de-a binelea şi i s-a părut timid.

Curios! Un bătrân timid faţă de un copilandru tovarăş de breaslă! Şi-a spus numele: Gheorghe Ceapă, învăţător din Suseni, comuna Piscul-Voievodesei. Avea ochi albaştri şi vorba moale. Nepotul, elev prin clasele începătoare ale şcoalei normale unde învăţase Nicolae Apostol, îi istorisise cu însufleţire şi admiraţie despre faima celui mai strălucit element care a ieşit de pe bănci în ultimii zece ani. Învăţătorul din Suseni se minunase când a aflat că un asemenea absolvent glorios a căpătat un post de surghiun ca cel de la Ponoare. „Eu l-am ales!” rectificase Nicolae Apostol, de astă dată fără sumeţia de odinioară, cu oarecare melancolie. „Dumneata? Hm!” continuă să se minuneze dascălul bătrân. Pe urmă, după un timp de tăcere şi de gândire, se luminase: „Am înţeles; ai ales înadins un loc unde-i mai greu de desţelinat un pământ în care n-a intrat încă fierul plugului! Înţeleg şi te admir!” Nicolae Apostol era gata să-i întoarcă spatele. N-avea nevoie de admiraţia nimănui. Mai ales acum, când orice admiraţie se prefăcea în batjocură.

Bătrânul s-a ţinut însă grapă. Nu l-a slăbit, invitându-l să vină o dată şi în satul lui, să vadă ce-a izbutit şi el cu puţine mijloace şi mult mai slabe puteri, să stea mai îndelung de vorbă şi să se cunoască. Îi răsufla în obraz, iar răsuflarea

duhnea a tutun şi a ceapă. Aceasta era cartea lui de vizită. Îl chema Ceapă şi mâncase ceapă! Între asemenea oameni se afla osândit să trăiască. Aceş-tia erau fraţii lui de necaz şi de apostolat! „Văd că n-ai verigă pe deget! observase bătrânul. Eşti burlac şi aşadar liber, stăpân pe timpul dumitale. Poţi veni când vrei… Sau poate să mă urc eu într-o zi în şarabana mea şi să te aduc cu nepusă-n masă! Cunosc drumul. L-am cunoscut şi pe sărmanul Andrei Colibăşeanu; am fost colegi de şcoală, pe urmă el mi-a trecut înainte… O bucată de vreme am fost prieteni, veneam pe la dânsul înainte de a cădea în patima şi ruina care l-a dus în mormânt. N-am uitat drumul şi-mi pare bine că pot să-l bat iarăşi, pentru un tânăr rar ca dumneata.”

Acestea i le spusese învăţătorul bătrân din Suseni, şi încă altele.

La toate a dat din cap, răspunzând rar şi zgârcit la vorbă, cu gândurile aiurea – la un clavir, la ochii cu genele lungi, la o făptură atât de departe de oamenii cu straiele lor mizerabile şi ridicole, cu glumele lor grosolane. Căci mai râdeau şi mai glumeau nenorociţii! Se strigau pe porecle şi făceau aluzii la păţanii cunoscute. Glume şi anecdote didactice!

A simţit scârba urcându-i-se-n gât ca după o mâncare sleită.

Ceilalţi l-au socotit înfumurat şi ţâfnos. I-a surprins întorcându-se după dânsul, şoptindu-şi părerile şi urmărindu-l pe furiş.

Pot să creadă ce vor şi să spună ce vor! Ceva a săpat adânc o prăpastie între dânsul şi toţi. Ar fi nostim să se ţină de cuvânt moşnegăria din Suseni şi să descalece într-o zi din şarabană! I-ar face o primire de pomină.

Nicolae Apostol îşi cercetă din nou ceasul. În sfârşit, opt jumătate. Are să meargă încet, are să ocolească, are să treacă pe la moară, pe unde erau plimbările lui singuratice de astă-iarnă, când atât de aproape trecea de o casă unde cânta un clavir şi el nu presimţea atunci nimic.

Îşi potrivi părul, nodul cravatei, acul cu perla falsă, îşi petrecu peria pe haine, pe postavul ghetelor cu nas-turi, pe pălăria cu boruri mari şi largi cât o roată de car.

Pe urmă plecă împins de neastâmpărul „dureros de dulce”.

Gospodarii în straie albe de duminică îi urau bună dimineaţa. El răspundea îngândurat şi se temea acum să nu-l oprească vreunul, să-i ceară vreun sfat, o părere ori numai să schimbe un cuvânt.

Altădată îi căuta. Îi oprea el. Acuma fugea de dânşii.

Fugea, dar călca cu băgare de seamă pe cea mai bătătorită potecă, să nu-şi prăfuiască hainele de la croitorul din târg şi postavul ghetelor cu nasturi. Încetini paşii când ajunse la marginea satului. Întârzie un timp la moară, dar nu recunoscu frumuseţea acelui colţ umbrit, cu sălciile scăldându-şi plete verzi în apă şi cu mirosul plăcut, de brazdă udă, de fum şi de făină caldă.

N-avea suflet pentru toate acestea.

Cerceta mereu ceasornicul. La nouă fără cinci minute luă grăbit dealul în piept şi la nouă fix urca gâfâind treptele cerdacului.

— Bravo, flăcăule! îl primi coana Catinca în prag. Eşti mai exact ca trenu! În locul dumitale, aş lăsa şcoala din ticăloasele astea de Ponoare şi m-aş face şef de gară, să-i mănânc comândul lui Atila Gheorghiu…!

Cam aşa erau toate glumele coanei Catinca şi cam acestea erau comparaţiile rezervate lui Nicolae Apostol.

Îl vedea când şef de gară, în locul lui Atila Gheorghiu, omul cu galoşii de reclamă „Triunghi”; când în locul lui Ioniţă Ţăpu, primar la ordinele domnului Lascăr Sofian şi domnului prefect Emil Sava.

Învăţătorul înghiţi în sec. Îngăimă o explicaţie destul de lipsită de convingere, pomenind despre timpul scurt şi apropierea examenului,

— Diavolul meu se vede că-i de altă părere, mânca-l-ar puricii, că nici acum n-a făcut ochi. Doarme, duglişul! Mă duc să-l scol, să-i torn o cană cu apă în cap şi ţi-l trimit. Până

atunci, ia te rog să-mi pofteşti acolea în cerdac, să guşti ceva. Ce-ţi cere inima? O cafeluţă neagră? Cafea cu lapte? Poate o gustăricã şi un rachiuaş? Rostind diminutivele, coana Catinca ţuguia drăgălaş buzele cu puf îngroşat de mustaţă şi n-aşteptă răspuns: Nu face ochii aşa cât pălăria, că nu mă sperie! Ce-i dacă te-am întrebat de oleacă de spirt? Nu strică! Numai să nu cazi la patimă, ca nevolnicul de Colibăşeanu. Altfel? Eu aşa încep ziua: o gustare, o felioară de slănină afumată cu piper, o felioară de muşchi şi un păhărel de secărică. Drege cumplit! Asta-i unsoarea maşinăriei. O ungi bine de dimineaţă, merge fără să scârţâie toată ziua…

Nicolae Apostol n-avu când să strecoare şi el un cuvânt. Nu-i prea dădea răgaz niciodată coana Catinca.

De astă dată, din uşă, adăugă o vorbă ameţitoare, dulce, fără să mai fie şi dureroasă:

— Până una-alta, ţi-o trimit pe Matilda să-ţi ţină de urât! Eu am de furcă dimineaţa cu hoţomanii mei, ana-fura şi închinarea mamei lor de potlogari…

Învăţătorul roşi pentru vocabularul păros al coanei Catinca Ştirbuleasca şi pentru urechile diafanei sale copile, care poate zilnic se aflau spurcate de asemenea triviale expresii.

Se rezemă de stâlpul cerdacului.

Aşa, întâlnirea avea să se desfăşoare mai simplu, fără ca el să se ridice de pe un scaun, să-l dea la o parte, să se ploconească, poate să răstoarne ceva ori să târâie faţa de masă agăţată de nasturele hainei, cum veşnic era în panica unei catastrofe. Încrucişă braţele pe piept, fiindcă altfel n-ar fi ştiut ce să facă cu mâinile. Era o atitudine silită, dovedind stânjenirea, dar aşa, fără să-şi dea seama, luase o poziţie romantică, asemeni lui Chateaubriand din celebra gravură contemplând oceanul de pe-o stâncă abruptă a Bretaniei. Cu singura deosebire că în loc să i se înfăţişeze înaintea ochilor talazurile zbuciumate de uragan, privea într-o prozaică ogradă cu porci scurmând în gunoaie, raţe

bălăcindu-se în treuci, gâşte păscând troscotul şi câini puricându-se fără pudoare în părţi ruşinoase.

Un foşnet de rochie, dureros de dulce, îi curmă respiraţia.

— Bună dimineaţa, domnule Apostol!

Într-o fulgerare, învăţătorul gândi: „Mi-a spus domnule Apostol, nu domnule învăţător! Nu mă tratează ca pe un vulgar dascăl de sat; nu-mi aminteşte mereu distanţele: înadins îmi arată că mă consideră altceva!”

Nicolae Apostol ridică ochii recunoscător:

— Bună dimineaţa, duduie Matilda…

Ridică ochii, iar numele duduii Matilda îl şopti cu glas sfârşit; iar respiraţia i se stinse încă mai mult pe buze.

Într-aceasta dimineaţă de sfârşit de mai, oare mai există undeva sub soare un muritor întâmpinat într-un cerdac de-o atât de nepământeană făptură? Apariţia înainta către el în rochie albastră, spumoasă şi uşoară, cu guler şi mâneci de dantelă.

Abia atingea urâtele scânduri cu vârful pantofilor albi.

Cum de respirau amândoi acelaşi aer? Şi cum de se ofereau privirii lui atât de simplu ochii cu genele lungi, sprâncenele arcuite, obrazul sub care străveziu se citeau vinele albastre spre tâmple? Prin ce putere se împlinea această minune, fără ca nimic să se schimbe pe lume; toate să rămână în jurul lor, aşa cum sunt: ograda cu porcii scurmând şi raţele bălăcindu-se în treuci?

Nicolae Apostol sărută ca prin vis mâna întinsă.

Duduia Matilda întrebă cu un glas obosit:

— Ce priveai dumneata atât de visător, domnule Apostol?

— Cerul, duduie. Depărtările…

Duduia Matilda râse uşor, neîncrezătoare:

— Cerul? Depărtările? De ce minţi?… Pot să-ţi spun eu ce priveai. Te uitai la ograda noastră cât e de urâtă, cu atâta murdărie, atâtea orătănii şi hârburi… Făceai poate comparaţie cu parcul şi conacul de la Sofieni… Spune, nu?

Învăţătorul rosti cu un elan care în aceeaşi clipă îl înspăimântă prin temeritatea cuvintelor:

— Nu, duduie Matilda! Nu făceam nici o comparaţie. Mă întrebam numai cum poţi mata să trăieşti în asemenea decor. Îmi pari ca o domniţă surghiunită…

— Vai! exclamă ironic duduia Matilda, ducând mâna mică la sânul mic de sub ţesătura albastră. Nu-mi închipuiam că eşti atât de poetic… Domniţă, şi încă surghiunită?

— Domniţă, şi încă surghiunită… repetă apăsat Ni-colae Apostol.

Duduia Matilda ridică sprâncenele, subliniindu-şi nevinovata mirare:

— Dar, domnule Apostol, nu mă simt surghiunită de fel. Nu uita că aici m-am născut, aici am crescut. Poate nu ştii că eu mă scol dimineaţa să dau de mâncare la păsări şi să controlez cloştile?

Învăţătorul respinse cu oroare imaginea acestor te-restre îndeletniciri.

— Da-da! întări fata coanei Catinca. Acestea sunt ideile mamei, şi le aprob. Aşa m-a crescut, şi poate că n-a greşit… Pensionul de o parte, gospodăria de alta. Când am să mă mărit…

Nicolae Apostol simţi un cuţit împlântat în inimă.

Duduia Matilda îl răsuci cu o delicioasă cruzime:

— Când am să mă mărit, nu vreau să părăduiesc agoniseala părinţilor. Aceasta am să i-o hotărăsc soţului: dimineaţa, până la nouă, să nu se uite la mine, să întoarcă faţa la perete… N-am să încep cu pudra şi cu frizatul părului. Mai întâi cămara şi cheile; după ce-am pus toate la punct, am destulă vreme-toată ziua să fiu şi cucoană mare…

Cuţitul răsucit în inima lui Nicolae Apostol, după durerea ascuţită de la început, dădu drumul la o năvală fierbinte de sânge. Ce senzaţie dureros de dulce! Şi ce gânduri nebune îi năluciră. Adică, în care scop anume i le spunea toate acestea? Nu le rostea la întâmplare. Arăta aşa că nu se consideră o domniţă surghiunită. Că idealul ei e o viaţă modestă, de gospodărie cumpănită, poate alături de un om deprins şi el să trudească la munca pe care a văzut-o ea de când a deschis ochii: câmpul, plugăria… Cum de nu s-a gândit la aceasta mai demult? Purtarea coanei Catinca era destul de ciudată şi de semnificativă. Îl primea cu prietenie. Îi trimitea copila să-i ţină de urât. Poate pentru fata ei un asemenea soţ visa. Un om tânăr, energic, gata să ducă mai departe o gospodărie de ţară. Un om fără mofturi şi pretenţii… Ar da demisia… (Nicolae Apostol se lepădă de credinţa lui înainte de al treilea cântat al cocoşilor…!) Şi-ar da demisia şi ar intra la şcoala ei, să înveţe plugăria în lege şi să adauge la experienţa ei o energie bărbătească… Gândurile nebune îi înfierbântară tâmplele; împingeau sângele cu zvâcnituri năvalnice în inimă…

Duduia Matilda, aşezată pe scaun şi jucându-se cu dantela mânecii, înălţă ochii şi-l întrebă mirată:

— Nu spui nimic? N-am dreptate?

— Desigur… Fără îndoială… Negreşit… îngăimă Nicolae Apostol.

Duduia Matilda lăsă dantela între degete şi îl ameninţă cu arătătorul:

— Bagă de seamă! Dacă aş fi eu profesoară şi dumneata elev, ţi-aş pune notă rea. Nu e prea lăudabil pentru un profesor să repete de trei ori trei cuvinte care spun acelaşi lucru: desigur, negreşit, fără îndoială… Mama ar avea drept să se îngrijească de soarta lui Ţică la examen cu asemenea profesor… Schimbă tonul, neprevăzut: Ce răutăcioasă sunt! Dar nu e aşa că nu mă iei în serios…?

„Ce încântătoare e! gândi Nicolae Apostol. Nu e acesta un semn de iubire? A necăji nevinovat pe cineva înseamnă a-i arăta că-i porţi interes, a-i dovedi într-un chip mai discret simpatia… Şi a spus profesor! – nu un dascăl oarecare de sat. Profesor e şi Spiru Haret, şi Xenopol, şi Titu Maiorescu, şi Iorga…”

— Te-ai supărat de taci? stărui duduia Matilda. Îmi pare rău… Îmi cer scuze… Dar fac şi eu ce pot, să treacă timpul. Nu m-a trimis mama să-ţi ţiu de urât?

Edificiul înălţat de imaginaţia lui Nicolae Apostol s-a clătinat din temelii.

Aşadar, toate au fost numai „ca să treacă timpul”?

S-a clătinat edificiul, dar nu s-a ruinat. Îndată învăţătorul a descoperit o explicaţie optimistă: „Pudoarea feminină nu-i îngăduie să-şi trădeze un sentiment. Şi-a dat seama că a lăsat să se înţeleagă prea mult. Acuma încearcă să retracteze. O femeie invocă întotdeauna alte motive, frivole şi răutăcioase, ca să-şi ascundă, din delicateţe şi orgoliu, motivul grav care o face să ro-şească…”

Şi, cu încredere, pe aceste fragile temelii Nicolae Apostol clădi mai departe palatul său şi al nălucirilor.

Capitolul XVII

„Deşteptările din vis sunt câteodată tot aşa de crunte ca scufundările în moarte…”

A trecut a doua jumătate a lunii mai.

A trecut şi întâia jumătate a lui iunie.

A trecut şi elevul Ştirbulescu Constantin examenul, cu răspunsuri îndrăcite, care-au uluit şi în acelaşi timp au iritat solemnii examinatori. Încă nu mai dăduseră peste asemenea dihanie de copil!

Nicolae Apostol s-a întors din oraş glorios, cu trăsura de mare gală a coanei Catinca.

El pe scăunaş, coana Catinca şi Matilda în fundul trăsurii, Ţică pe capră, lângă vizitiu, unde obţinuse ca un prim acont al recompenselor de vacanţă învoirea să apuce hăţurile şi să mâne el caii. Atâta a aşteptat!

— Ţineţi-vă bine! strigase, scuipând în palme şi întorcând capul zbârlit, după ce lepădase bereta de marinar care-l incomoda. Ţineţi-vă bine şi faceţi-vă cruce! Mamă, ţi-ai făcut testamentul…?

Spuse, se propti în hăţuri şi dădu bici cu frenezie, ca unul care nu o dată trecuse prin şanţuri şi hârtoape, în galop, cu harabalele de la arie şi de la treburile câmpului.

Matilda ţipă uşor şi-l rugă să se potolească. Coana Catinca fu de altă părere;

— Lasă-l, copilă! Asta-i treabă bărbătească. Astăzi să înveţe a struni caii în zăbale, mâine oamenii! Nu-l vreau o mămăligă! Recunoscătoare, puse mâna lată pe genunchii lui Nicolae Apostol: Dumitale trebuie să-ţi mulţumesc că mi-ai întărit o părere veche a mea. Ştiam eu că are stofă în el, dar n-aveam proba. Acuma am proba. Şi mai am probă că şi pe dumneata te-a făcut Dumnezeu cu mână tare. Bravo! Halal! Bine mi l-ai mai dat la manej!… Nu te-aş schimba pe zece plăcinte cu moşnegăriile pe care le-a vârât în sperieţi la examen, păduchiosul mamei, păduchios!

Păduchiosul mamei pocnea din bici şi chiuia, de sfârâiau roţile trăsurii.

Nicolae Apostol plecă ochii cu modestie, copleşit de elogiile coanei Catinca.

Îl munceau, pe scăunaşul îngust, gândurile şi simţirile cele mai potrivnice. Se bucura de victoria sa pedagogică; dar se

întrista la gândul că tocmai cu acest preţ de acum înainte nu mai are de ce urca dealul până la curte. Simţea uşoară şi ameţitoare atingerea Matildei, genunchii lor apropiaţi; dar îl sugruma siguranţa că totul s-a sfârşit, că numai întâmplarea are să-i mai pună faţă în faţă.

Într-o lună de zile chinuirea lui a crescut.

Câteodată i se părea că Matilda îi iese înadins înainte, că îl caută.

Altă dată răspundea distrată la întrebări şi părea că nici nu-i observă prezenţa. Nu era o chinuire? Dar o chinuire dureroasă şi dulce. De acum se întoarce acolo unde îi este locul sortit pe veci: între ţăranii desculţi şi rupţi, să se împărtăşească de la necazurile lor, străin însă acum cu desăvârşire de mulţumirile şi de bucuriile lor, netrebnice, de golani.

— Mamă, nu e aşa că domnul Apostol are să mai vie pe la noi? Nu e aşa că n-ai să ne ocoleşti acuma, dom-nule Apostol?

Matilda (i s-a părut, sau aşa a fost într-adevăr?) a pus o anumită mlădiere în glas, deosebită, stăruitoare, se-cretă.

— Duduie…

Începuse şi nu ştia ce va spune mai departe. Îl salvă coana Catinca:

— Ce duduie? Cu dânsa vorbeşti ori cu mine? Să-ţi spun eu ce-ai să faci! De-acuma ai vacanţă… Cine te opreşte să mai vii pe la noi, fără interes, aşa, pe gratis? Până acuma veneai pentru Ţică, pentru cei trei sute de lei (treacă de la mine, acuma s-au făcut patru), pe care i-ai câştigat cu merit şi i-ai muncit cu sudoare. Acuma mai vină şi pentru Matilda! Dumneata citeşti cărţi şi romanţuri; romanţuri citeşte şi ea. Nu cu mine are să vorbească deci despre năzdrăvăniile din cărţile dumneavoastră. Aşa încât numai pofteşte mătăluţă să nu-mi vii, că mi te struneşte Catinca Ştirbuleasca mai abitir ca Ticuţă telegarii…!

Ce blândă şi îndurătoare providenţă i s-a părut învăţătorului această coană Catinca în toane bune!

Stătea lăbărţată în fundul trăsurii, clădăraie de rotunjimi îmbrăcate în rochia de atlaz negru şi lucios. Părea caricatura unui bine hrănit idol chinezesc, din care un glumeţ şi-a făcut cuier pentru pălăria vişinie de pai lăcuit, zvârlită pe ceafă.

Dar Nicolae Apostol o vedea cu alţi ochi, cu totul alţi ochi, şi cu totul transfigurată.

Fără îndoială, această invitaţie nu era străină de cine ştie ce ascunse şi stăruitoare proiecte.

Matilda, în pardesiul alb de doc, cu pălăriuţa mică pe ochi, delicată şi fină, cu genele pudrate de praf şi încă mai delicioasă aşa, părea străină de rezultatul discuţiei. Desigur numai din pudoare s-a prefăcut deodată că n-o interesează.

Cu surâsul uitat pe buze, privea dincolo de dânşii, departe, peste timpuri, linia orizontului.

— Nu e aşa, Matilda?

Întrebând, coana Catinca se răsucise pe jumătate, ameninţând echilibrul din arhitectura rotunjimilor care alcătuiau plurisferica sa făptură.

— Ce să fie aşa? rosti Matilda revenind la realitate. A, da! Desigur, fără îndoială, negreşit…

„Ce divină joacă! gândi Nicolae ApostoL. Îi place să mă necăjească.” Aluzia la povestea cu: „Desigur, fără îndoială, negreşit” e un secret al lor. Un secret al lor, numai al lor…!

Matilda îşi scutură praful de pe gene cu degetul mic uşor rotunjit, într-un alintat gest de cochetărie.

Tot aşa de gingaşă e toaleta porumbiţelor când îşi lustruiesc fulgii.

Nicolae Apostol o mânca din ochi. Coana Catinca mânca bomboane de răguşeală şi tuşă. Într-un târziu Matilda spuse, făcând o legătură de gânduri numai de ea cunoscute:

— Apropo, mamă! Nu e aşa că nu s-a schimbat nimic din înţelegerea noastră? Îi scriu Estelei cum a fost vorba. O chem să stea toată luna lui iulie la noi… O aduce fratele ei, la plecare vine tot fratele ei s-o ia…

— Bine, copilă, eu nu-mi iau vorba înapoi! N-ai decât s-o chemi; n-are decât să vină! Numai să ştiţi că n-am să vă slugăresc în toiul muncilor…

— M-ai slugărit vreodată, mamă?

— Nu, copilă, să nu păcătuiesc. De altfel, Estela ta-i fată bună. Dacă nu s-o fi schimbat prea mult şi n-a căpătat mofturi, pot spune că-mi place… Dintre toate marţafoaicele din şcoala ta, asta era cea mai pe gustul meu…

— Aşa a fost şi tot aşa este, mamă. Ţi-o garantez…

Rămas în afară de discuţie şi în necunoştinţă de cauză, Nicolae Apostol presimţi o primejdie nouă şi alarmantă.

Lumina soarelui deveni deodată fumurie.

O prietenă însemna un adversar neprevăzut. Mai ales o colegă de şcoală. Rostul lui dispărea. Învăţătorul din sat n-avea decât să rămână devale, în satul lui, printre desculţii lui.

Restul drumului a continuat astfel, mai puţin glorios pentru Nicolae Apostol.

N-a mai fost vorba despre succesele lui Ţică, despre calităţile sale pedagogice, despre invitaţia să ţină de urât Matildei şi să discute năzdrăvăniile din cărţile lor! Fiecare s-a scufundat în lumea sa, izolată de a celorlalţi. Matilda tăcea visătoare. Ţică îndemna caii cu biciul şi

Cu sudălmi de surugiu. Coana Catinca se răsucea şi încerca să se înalţe, ca să vadă mai bine cum arătau câmpurile arendaşilor şi proprietarilor pe care îi cunoştea până la a noua spiţă a neamului şi până la ultima poliţă de la zarafii târgului.

Pe unii îi aproba: „Brava! Halal! Asta mai zic şi eu orzoaică!” Pe alţii îi condamna cu scârbă şi fără drept la recurs: „Poftim! Ian priviţi la păpuşoaiele păcătosului! Nici sămânţa şi praşila întâi n-are s-o scoată!… Până într-un an îl vedem şi pe aista vândut la darabană! D-apoi ovăzul? Puchinoşenia asta-i ovăz?”

Nicolae Apostol nu putea spune dacă puchinoşenia era ovăz sau nu. Nu vedea nimic înaintea ochilor în afară de întunecatele ameninţări ale viitorului. Iar, deocam-dată, de aceste ameninţări îl consola senzaţia dulce a genunchiului atins uşor de genunchiul Matildei, în linele clătinări ale arcurilor.

Presimţirea a fost aşadar. A trecut însă repede. S-a risipit ca fumul. Nicolae Apostol a uitat de ea cum uiţi dintr-o clipă pe alta schimbătoarele rotocoale ale fumului.

Timpul, timpul pândea însă să i-o amintească, neîndurat, într-o aprigă precipitare de întâmplări.

Peste examenele sfârşitului de an păşise ca un lunatic. N-ar fi ştiut să spună lămurit cum s-au petrecut toate.

Poate elevii lui au simţit această înstrăinare. Poate că nu.

S-a despărţit pentru o vară de dânşii, grăbind formalităţi, semnând certificate, împărţind fără pompă nişte premii sărăcăcioase şcolarilor deodată străini de intere-sul şi de sufletul său: lui Vasile Ţăpu şi Măriei Bot, lui Alexandru Blănariu şi la vreo doi din nenumăraţii Col-ţun, nepoţii lui moş Lecachi Zamă-Lungă. S-ar fi zis că copiii mai aşteptau şi altceva.

El nu le-a citit în ochi aşteptarea.

Domnul Lascăr Sofian n-avea a se plânge de excesul de zel al dăscălaşului din Ponoare. Se ţinea de cuvânt.

Se arăta om de înţelegere. Căpătase şcoală: îşi împlinise fantezia. Căpătase casă: se astâmpărase.

Nu mai încurca pe nimeni. Nu mai stătea în calea nimănui. Nu mai stătea prea mult nici chiar acasă la el. Nu-şi rodea pragul.

Mai mult rosese peria tot ştergându-şi mereu straiele şi pălăria când pleca sub o sută de pretexte nou născo-cite, ca să bată drumul curţii, sus, la Ştirbulеasca.

Asemenea rătăciri se iscă din senin în viaţa fiecărui om. Mai târziu, păţitul pomeneşte despre ele cu un fel de uimire, ca despre neînţelesele fapte ale unui nebun, străin de adevărata sa fiinţă. Mai târziu…

În timpul cât le trăieşte, însă, îi par, ca şi lui Nicolae Apostol, o nebunie dureros de dulce.

Viaţa din afară de conacul cu porci scurmând în gunoaie şi cu cârduri de raţe bălăcindu-se în treuci, viaţa cealaltă, a satului, a oamenilor, a ţării mai de departe, nici nu exista. Oamenii treceau pe dinainte-i ca umbrele; tot ca umbrele, fără să lase urmă, treceau peripeţiile lor.

Într-acel timp a ars acoperişul de la hanul lui jupân Aizic. Neguţătorul a scos boarfele afară, au început co-piii a se văita în limba lor plângătoare, a leşinat madama Sura şi de-abia au adus-o la simţire vecinele. Au scăpat cu spaima. Au sărit oamenii – era zi de duminică – şi au stins pălălaia.

Nicolae Apostol n-a găsit vreme să se abată pe la jupân Aizic şi să-i spună un cuvânt de părere de rău.

După câteva zile s-a săvârşit din viaţă feciorul cel din urmă al părintelui Ştefan, după ce se întorsese de la oaste şi de la învăţătură, să zacă aproape doi ani într-un fund de pat. L-au bocit toate femeile şi l-a dus la groapă tot satul.

Nicolae Apostol s-a repezit în fugă să bălmăjească vorbe încurcate şi reci preotului bătrân, surpat pe scaun cu faţa în palme, preotesei cu ochii uscaţi de plâns. L-au simţit fără îndoială amândoi cât de străin era de durerea lor, cât de puţin era el pregătit în asemenea ceas să gândească la moartea cea plină de spaimă, căderea în noapte şi în nimic. În ochi îi sclipea un lacom neastâmpăr de viaţă.

În acea zi sosea prietena Matildei, multaşteptata Estela. Se hotăra întrucâtva soarta lui. De chipul cum avea să-l primească această prietenă a Matildei depin-deau poate drumurile lui mai departe la conacul din deal. Se lepădau de dânsul? Nu-i rămânea decât să se înfunde în bârlogul gol şi să-şi mistuie suferinţa şi ruşinea citind romanele şi dramele unde toate deznodămintele se petrec altfel.

S-a furişat deci din mulţimea adunată să petreacă la groapă un tânăr mort înainte de a fi apucat să trăiască, s-a prelins ca un răufăcător pe lângă garduri şi a tulit-o la deal.

Prietena Matildei sosise.

I-a găsit pe toţi în cerdac, în afară de coana Catinca, pentru care timpul acesta de seceră şi de treier era prea preţios ca să-l piardă cu musafiri. Încolo erau toţi: Estela Mărgineanu, fratele ei, Dinu, locotenent de cavalerie, Matilda şi Ţică. Şi când s-a ivit, toţi au tăcut.

Cunoştea el asemenea tăcere. Se întinde când apare nechemat tocmai omul care făcea obiectul discuţiei. Această impresie i-a pecetluit şi lui cuvântul pe buze. A fost stângaci, mut şi prostănac.

S-a chinuit să inventeze un pretext, o carte despre care-i vorbise Matilda.

Venea s-o ceară.

— Imediat! spusese Matilda şi alergase să aducă volumul.

O grabă cu intenţia destul de străvezie. Îi dădea cartea, putea să plece: îl expedia!

El a mai stat.

Simţea că trebuie să plece, ştia, îşi hotăra: „Uite acum, într-un minut, mă ridic, îmi iau ziua bună…!” Dar a rămas încleştat pe scaun, mut şi îndobitocit, numai ca să mai aspire acelaşi aer din care aspira Matilda, s-o mai vadă, s-o ştie mişcând aproape, chiar când nu ridica ochii să-i urmărească mişcările.

Stătea şi tăcea.

Prietena Matildei i-a pus câteva întrebări indiferente, de simplă politeţe. Ţică era ocupat cu nişte cutii cu jocuri căpătate în dar. Locotenentul de cavalerie, după câteva glume cu Matilda, pe care el nu şi le-ar fi permis niciodată, s-a interesat despre caii de călărie, despre o oarecare şa şi alte chestiuni hipice.

Toţi îi ignorau existenţa, lăsându-l în afară de conversaţie, şi el nu pleca. Iar ofiţerul o tutuia pe Matilda, făcea aluzii la amintiri comune, aprindea cu dezinvoltură ţigara şi îi arunca fumul în nas, fiindcă ea se plângea că nu-i place fumul de tutun.

Pe urmă, cu mâinile în buzunarele pantalonilor, zurnăindu-şi pintenii, locotenentul înaintase în capătul cerdacului,

examinase curtea cu ochi de strateg, chemase:

— Ia veniţi, fetelor!

Au sărit amândouă. El a rămas locului.

Pe dânsul nu-l chema nimeni să-i afle vreo părere.

— Ia poftiţi, jupâneselor, să facem un consult… Ce ziceţi de planul meu? În locul coanei Tincuţa, ştiţi cum aş proceda? Mai întâi aş da jos toate şandramalele astea… Sunt o ruşine şi un scandal! La pământ cu ele şi la foc!… Pe urmă aş pune să ridice un rând de grajduri sistematice la stânga, şurile şi ocoalele în fund. Locuinţele argaţilor îa dreapta…

Arăta cu braţul întins, ca un comandant indicând operaţiile pe un câmp de manevră.

— Şi mai ce? Şi mai ce? îl înteţeau fetele. Ce faci cu toată curtea din mijloc? Manej?

— Nici de fel! Nu credeţi voi că mă luaţi peste picior cu una, cu două!… Ce fac? Împrejmuire de sârmă – gazon şi trandafiri. Asta fac! Trag două alei. Una de la poartă la scări; alta spre grajduri şi şuri. Toată porcăria şi găinăria – afară cu ele! Mutate în dosul casei…

— Bine, Dinule! Ştii că n-ai idei proaste?! îl luă în răsfăţată bătaie de joc Estela. Să i le spui acestea diseară tântei Tincuţei şi o să avem de ce râde… Ce-ai să păţi cu noi n-ai să împărţi…

La râsul Estelei se adăugase surâsul Matildei.

Dar locotenentul Dinu Mărgineanu nu se dădu bătut.

— Râdeţi voi, râdeţi! Eu ştiu ce ştiu… Mă pricep cum s-o iau pe coana Tincuţa… Şi poate, dacă are să spună astăzi nu, mâine are să spună da! Ce crezi, Matilda?

Matilda n-a răspuns, descoperind că s-a deplasat o panglică din agrafa pantofului şi necăjindu-se să-i restabilească poziţiile iniţiale, aşa cum cerea moda din acea vară: la fiecare pantof o fundă ca două aripi de fluture prinse-n inel nichelat.

— Dă-mi voie, Matilda!

Locotenentul Dinu Mărgineanu n-aşteptă autorizaţia; puse un genunchi în pământ, şi în doi timpi şi trei miş-cări repară

catastrofa.

— Fin picior! Mic pantof? Când bem şampanie din el, ca nişte adevăraţi urmaşi ai Romei, nişte răi şi nişte fameni…?

Nici acum Matilda nu spuse nimic. Nu l-a pus la locul său.

A surâs şi a plecat genele, să-şi acopere pudic lumina ochilor.

Nicolae Apostol s-a desprins în sfârşit de pe scaun. Şi-a luat ziua bună. Nu l-a reţinut nimeni. A mers până la poartă împresurat de scroafe cu purcei şi de cârdul gâştelor, simţindu-se privit din spate, ridicol şi jalnic: un mârlan, un învăţător de sat, îmbrăcat mai pretenţios decât îi permite lungul nasului, incomodat de manşete, pipăindu-şi borurile pălăriei ciufulite de Ţică.

Pentru aceasta a fugit el de la înmormântarea celui din urmă dintre copiii părintelui Ştefan, pe care-i sece-rase an de an oftica, şi pentru aceasta n-a găsit timp şi suflet să rostească o vorbă de alean pentru durerea unui tată!

Două zile s-a frigărit acasă: de pe pat pe scaun şi îndărăt.

A treia zi nu s-a putut birui.

Cu deznădejde a purces a urca iarăşi dealul, să aducă îndărăt cartea împrumutată.

Locotenentul Dinu Mărgineanu plecase.

Singure, Matilda şi Estela i-au făcut altă primire. Sau poate numai lui i s-a nălucit că i-au făcut altă primire.

Au discutat despre cartea adusă de el, despre alte cărţi. Estela Mărgineanu i s-a părut mai puţin nesuferită ca în ziua dintâi. Era o fetişcană veselă şi fără astâmpăr, copilăroasă şi cu întrebări de-o obrăznicie nostimă. Se înşela Nicolae Apostol, sau într-adevăr prietena Matildei îl privea cu oarecare curiozitate? Poate Matilda i-a destăinuit ceva. Poate i-a spus ceea ce nici el nu ştie…

Învăţătorul a prins grai şi curaj. Ca să fie pe placul Estelei, a început să povestească istorisiri vesele, anecdote, întâmplări citite şi auzite, în care, dintr-un mize-rabil orgoliu şi dintr-o dorinţă de a se face interesant, lăsa să se

înţeleagă că a jucat şi el un rol important şi întotdeauna simpatic.

Exagera…

Din ce în ce era mai departe de el, cel adevărat.

— Şi cum te-ai resemnat să adopţi o asemenea ca-rieră? întrebă într-un târziu Estela. Uite, să te fi întâlnit oriunde în altă parte, într-un tren, la băi, într-un oraş, aş fi putut jura că eşti orice altceva: avocat, profesor de liceu, magistrat… Orice, în afară de un învăţător care e condamnat să trăiască toată viaţa într-un sat şi să predea lecţii la copiii ţăranilor…

Altă dată, acum câteva luni, Nicolae Apostol ar fi dat răspunsul fierbinte care însemna credinţa lui de-o viaţă, justificarea sa pe pământ.

Acum, împins mai departe de demonul pierzării, inventă o istorisire romantică şi plină de peripeţii confuze. Orfan, dintr-o familie cu stare pe vremuri şi apoi sărăcită, a intrat în şcoala normală numai fiindcă nu voia să fie sarcină rudelor mai îndepărtate. A preparat şi liceul în particular. Va da o licenţă, poate două… Înadins a cerut un post retras de lume, ca să-şi poată continua aceste studii – pe care le ţine secrete faţă de altă lume… Pe urmă, peste vreun an, doi, drumul lui va fi altul şi va duce aiurea… Deşi (aceasta era pentru Matilda), deşi a descoperit că viaţa de ţară îi place foarte mult, e interesantă, plină de pitoresc… Poate chiar mai târziu, când îşi va da una din cele două licenţe, cea în drept, va căuta un post de magistrat la ţară. Departe de lume şi izolat, lucrezi, citeşti, scapi de tirania relaţiilor.

— Dumneata eşti un romantic! declară Estela. Romantic sau îndrăgostit… N-ai venit cumva aci ca să-ţi ascunzi o dragoste nenorocită?

Nicolae Apostol roşi – i se păru că Matilda a întors capul şi priveşte în altă parte, ca să-şi ascundă şi ea roşaţa din obraz.

— Domnişoară, răspunse, nu sunt un om dintre acei care-şi strigă sentimentele în piaţa publică. Am pudoarea sentimentelor…

— Genul tău, Matilda! rosti Estela Mărgineanu şi poate înadins a schimbat vorba.

De atunci Nicolae Apostol îşi petrece ziua şi noaptea sfărâmându-şi mintea să scornească mereu alte explicaţii absurde pentru stăruinţa cu care se înfăţişează ca un cerşetor la poarta coanei Catinca Ştirbulescu.

Uneori Matilda şi Estela îl primesc cu voie bună. Vorbesc despre Sadoveanu şi Vlahuţă, Anghel şi Iosif, Semănătorul şi Viaţa Românească. Estelei îi plăcea Pătrăşcanu şi Caragiale. Când e vorba de anumite pasaje, aleargă în casă să caute cartea şi citeşte cu un mare dar actoricesc, cu o seriozitate calculată, din care scoate cele mai comice efecte.

Alteori, însă, de cele mai multe ori, Nicolae Apostol se simte de prisos.

Prietenele discută între ele despre cărţi cu totul necunoscute de dânsul, despre anume romane franţuzeşti cu mare faimă la pension. Trec apoi la amintirile lor, la întâmplări cu eleve şi profesoare, la fostele colege care s-au logodit ori s-au măritat, la moda pălăriilor şi a rochiilor, la concerte.

Matilda cântă din ce în ce mai rar la clavir.

Cel puţin atunci tăcerea lui însemna o cucernicie de ascultător. Aşa, e o mărturie umilitoare de ignoranţă, hotarul care desparte două lumi.

La început s-a oferit să execute oarecare servicii mărunte. Bunăoară, să ducă scrisorile la primărie înaintea factorului sau să aducă el ziarul şi corespondenţa, ca să scutească argaţii de-un drum.

Acum nu-l mai aşteaptă să-şi ofere serviciile. I le cer ele, găsind foarte natural rolul acesta subaltern.

Lui Nicolae Apostol îi pare totuşi încântătoare situaţia de curier şi de om de serviciu.

Mai puţin îl incintă ghiduşiile lui Ţică atunci când pentru o farsă bine izbutită îl alege victimă pentru înveselirea crudă a Estelei şi a Matildei.

Farsele lui Ţică sunt crude şi uneori păguboase.

O dată i-a agăţat un rac viu la spate, de haină, iar el s-a învârtit prin cerdac fără să ştie de ce cele două prietene izbucnesc mereu înnebunite de râs. Altă dată i-a strecurat pe la ceafă, prin guler, praf de scărpinat, silindu-l să se stăpânească şi să stea ţeapăn pe scaun, când lui i-ar fi venit să-şi scarpine spinarea de un stâlp, cum se scarpină godacii din ogradă, cu grohăituri de mulţumire. Păguboasă a fost gluma pe urma căreia s-a ales cu haina agăţată. Haina lui de la croitorul extra din târg. Matilda s-a supărat şi l-a dojenit pe Ţică, s-a oferit să repare ea dezastrul, a venit cu ac şi cu aţă şi a început să coase ruptura, cu toate împotrivirile lui Nicolae Apostol.

Nu şi-a scos haina – cum şi-ar fi putut permite aşa ceva? A cusut-o Matilda pe el. Ce dulce şi neuitat moment! Îi simţea atingerea uşoară a degetelor, respiraţia caldă – el aspira parfumul părului, suav şi ame-ţitor.

Atunci, în acea seară, a luat hotărârea îndrăzneaţă să-şi mărturisească iubirea într-un răvaş. L-a scris. Avea să pună plicul într-o carte chiar a doua zi. A doua zi scrisoarea nu l-a mulţumit. A început alta, şi alta… Pe urmă, când scrisoarea i s-a părut în sfârşit definitivă, n-a avut curajul s-o pună în carte.

Sosise locotenentul Dinu Mărgineanu mai devreme decât fusese vorba. S-a invitat singur să stea o săptămână, pe urmă să plece cu Estela şi cu Matilda într-o excursie cu trăsura, la mănăstirile din ţinutul Neamţului.

Rostul lui Nicolae Apostol din nou rămânea în afară de plimbările, de discuţiile şi petrecerile celorlalţi. Jucau crochet; perechile partizilor se completau cu Ţică. Odrasla coanei Catinca îşi descoperise o aptitudine deosebită pentru asemenea jocuri de îndemânare şi precizie. Ajungea corsar înaintea tuturor şi-şi făcea o plăcere să trimită bila Matildei şi a locotenentului Dinu Mărgi-neanu pe sub hambare, în treuci şi tocmai în fundul ogrăzii, la grajduri. Nicolae Apostol rămânea spectator bleg şi neinteresant.

Pleca pipăindu-şi scrisoarea, care se mototolea în buzunarul de la piept.

Într-o zi nu i-a găsit.

Erau plecaţi undeva pe câmp, în pădure, nimeni nu ştia exact unde. Nici nu avea nimeni dintre argaţi şi slujnice libertatea de cuget să răspundă la asemenea întrebări. Toţi forfoteau cu ochii în pământ. Stăpâna, mânioasă, tuna şi fulgera, la uşa cancelariei unde se încheiau socotelile şi se făceau plăţile. Un român necăjit, cu pălăria în mână, ridicase ochii şi poate glasul. Nicolae Apostol l-a recunoscut. Tudose Bot, tatăl Mariţei Bot, gospodarul prăpădit, cu o casă de ploduri. Ridicase ochii şi poate glasul, să-şi apere cine ştie ce mizerabilă a lui dreptate.

Alături de el, logofătul Pintilie, înalt şi ţeapăn, cu harapnicul spânzurat pe braţ, îl îndemna să-şi ţină gura, iar Tudose Bot n-a dat ascultare poveţei. În aceeaşi clipă coana Catinca s-a prăvălit de pe cele două trepte de unde se răstise cu mâinile în şolduri; vânătă de mânie, a smuls harapnicul de pe braţul logofătului şi a început să-l plesnească pe Tudose Bot peste obraz.

Una, două, trei lovituri!… Trei, şi mai multe.

— Nu da, cucoană!

— Hristosul şi panaghia voastră de hoţi!… Nu da, cucoană? Hai? Nu da, cucoană?… Vrei socoteală dreaptă? Na, socoteală dreaptă!

— Nu da, cucoană, că intru-n păcat…!

— Na pentru păcat! Ţine pentru păcat, calicule!

Loviturile răpăiau pe obrazul şi pe umerii omului cu şerpii curelelor şi cu codirişca, ponciş peste ochi, şuierat peste sfârcul urechilor.

Nicolae Apostol a asistat la scenă fără să aibă drept la cuvânt.

Şi ce cuvânt, întru a cui dreptate ar fi putut el oare să mai scoată acum? Ar fi dorit să se afle departe, cât mai departe, să n-o fi văzut niciodată aceasta.

S-a dat îndărăt pas cu pas, spre poartă. Pe lângă el a trecut Tudose Bot, cu pălăria în mână, ştergându-şi vârcile de sânge cu mâneca murdară a cămeşoiului. I s-a părut sau a fost adevărat? Tudose Bot a făcut o mişcare, ca şi cum ar fi vrut să se oprească şi să spună ceva învăţătorului. Poate să i se jeluiască, poate să-l facă martor al asupririlor pe care le îndură, poate numai să aştepte un cuvânt de alean, cum se mulţumeşte orice năpăstuit în asemenea împrejurări. A şovăit numai o clipă pasul şi, smucindu-se, a trecut mai departe, fără să-i dea ziua bună, ocolindu-i privirea. Îşi făcuse socoteala, bietul Tudose Bot!

Cum s-ar fi putut să-i dea lui dreptate şi să-i asculte păsul un surtucar venetic care stârcea toată ziua la curtea Ştirbuleascăi, după ce stârcise toată iarna şi primăvara la aceea a boierului Lascarache?

Nicolae Apostol citi osânda din această răzgândire a lui Tudose Bot.

Dar scrisoarea din buzunar, de deasupra inimii, îi dădu destulă tărie să înfrunte judecata lui Tudose Bot şi să strângă din umeri la osândele lui.

A doua zi, dimineaţa, Mariţa Bot s-a oprit de vreo două ori din dereticatul încăperii. Voia să spună ceva şi n-avea curaj. Dădea târcoale tuşind, ştergând a treia oară praful de pe aceeaşi carte, aşteptându-l pe domnul învăţător să ridice ochii. Domnul învăţător nu-i ridica.

Era scufundat, se vede, într-o lectură cumplit de atrăgătoare, deşi de o jumătate de ceas n-a întors foaia.

N-a ridcat ochii Nicolae Apostol nici când copila, înfrângându-şi sfiala, a întrebat cu glas tremurat:

— Ai auzit mata cum l-a bătut Ştirbuleasca la curte pe tătuca?

—.

— Cu harapnicul l-a plesnit, ca pe gâţe.

—.

— Mi se pare că erai şi mata pe acolo?

—.

— Aşa am înţeles eu de la tătuca. Dară i-am spus că nu se poate. Dacă erai pe acolo, săreai să pui un cuvânt, să-l scapi…

—.

— Măcar de-ar fi fost pe sfânta dreptate! Aşa, el o mâncat bătaie, şi Ştirbuleasca ne-o mâncat munca noastră pe-o săptămână… Fiindcă trebuie să ştii mata că o săptămână toţi am ieşit la praşila păpuşoiului, cu căţel şi cu purcel. Tătuca, şi mămuca, şi eu; toate plodurile, de l-o dus şi pe cel micuţ în covată, să-l mănânce muştele. Acuma, Ştirbuleasca, pe cuvânt că s-o mâniat, a tras linie roşie în condică la socoteala noastră. Gata! Scurtă socoteală! Bună socoteală! Taman cum ne ex-plicai mata la lecţie că aşa urgie era numai pe vremea fanarioţilor şi că a scăpat acuma românul de dânsa. Spune mata dacă a scăpat. Spune dacă nu scrie câteodată şi minciuni gogonate în cărţile pe care le-nvăţăm?

—.

— Văd că te supăr pe mata cu pustiile noastre de necazuri şi că mata ai de citit…

—.

— De-acuma fug!… Am prăşit şi fasolea din grădină de-aicea. Mata ai cam uitat de dânsa. Fiecare cu necazurile lui. Poate ai şi mata destule… Cu sănătate!… Şi nu mai fi mata amărât de cele ce te-au amărât, că toate trec… Aşa-i spuneam eu şi tătucăi, de mi-o dat un picior undeva aseară…

Mariţa Bot, în costumul ei de gospodină în miniatură, cu fustă creaţă şi brâuşor, aşteaptă un cuvânt. Cuvântul nu vine. Fetiţa lipeşte încetişor uşa.

În cameră e răcoare, curat, miros de busuioc. Ea a dat muştele afară, ea a stropit pe jos, ea a tăbârcit doniţa cu apă; chiar muşcatele din fereastră ea le-a adus, ea le udă, printr-însa trăiesc. A plecat, iar pretutindeni a rămas prezenţa ei.

Nicolae Apostol şi-a ascuns obrajii în palme.

Pe urmă…?

Pe urmă a venit şi ceasul celei mai crunte dezmeticiri.

Întâmplarea s-a petrecut repede. Tot aşa sunt deşteptările dintr-un somn cu vis dulce, când vraja te poartă pe alte tărâmuri şi deodată deschizi ochii cu spaimă să vezi că acoperişul arde undeva în vâlvătaie şi e gata să se surpe peste tine.

Nicolae Apostol plecase în acea dimineaţă avântat de acasă, cu o hotărâre care nu mai îngăduia amânare. A schimbat scrisoarea din plicul mototolit de atâta purtare în altul proaspăt. Pornea să-şi joace soarta. A doua zi ar fi fost prea târziu.

Matilda pleca împreună cu toţi în excursia din Munţii Neamţului. Urma apoi să revină numai două zile şi să-şi pregătească bagajele pentru o lipsă mai lungă…

Familia Mărgineanu îi întorsese invitaţia, poftind-o să petreacă restul verii la vila lor, la Constanţa.

Rămâneau astfel la conacul de la Ponoare numai coana Catinca, să mai muştruluiască mârlanii cu harapnicul, şi Ţică, să bage satul în sperieţi când trece călare, galop, în vârtejuri de praf. Pentru aceştia, Nicolae Apostol n-ar fi avut de ce să mai urce drumul bătătorit de aproape trei luni… La toamnă… Dar cine mai poate şti câte se vor petrece până la toamnă?… În ultimele zile i s-a părut că privirea Matildei întârzie stăruitor, gânditoare şi melancolică asupra lui… Poate că şi ea gândeşte la fel. Poate că simte la fel. Poate că şi ea e pătrunsă de triste-ţea acestei îndepărtări. Şi poate înadins pleacă, numai ca să-şi verifice puterea unui simţământ încă nemărturisit, dar năvalnic. Scrisoarea lui va limpezi pentru amândoi o îndoială. Va deschide un drum. E o scrisoare umilă, arzătoare şi deznădăjduită. N-o poate supăra… Iubirea nu ofensează niciodată pe nimeni… Va pune plicul în carte, îi va da cartea în mână, spunându-i că se află înăuntru ceva numai pentru dânsa. Ea va înţelege îndată. Va alerga din cerdac în camera ei, nerăbdătoare… Iar el va aştepta, silindu-se să pară cât mai natural,

discutând banalităţi cu domnişoara Estela Mărgineanu, povestindu-i anecdote aşa cum îi plac ei şi cum pentru dânsa colecţionează acum toate hazurile din cărţi, din ziare şi din almanahuri.

Peste un sfert de oră are să apară Matilda. Îi va afla răspunsul din ochi şi din îmbujorarea obrazului.

Totul e simplu. Totul aşa s-a petrecut de când există pe lume iubire!… De ce-o fi fost atât de prostănac până acum? De ce a aşteptat atâta, până în ceasul al doisprezecelea?

Totul e simplu, a devenit miraculos de simplu.

Viaţa, ca să-i dovedească de îndată cât de simple sunt toate, încă de la poartă l-a întâmpinat cu semne de excepţională favoare. De astă dată nu i-au mai ieşit înainte nici porcii grohăind, nici n-au tăbărât gâştele cu larmă. Toropite de arşiţa dimineţii, toate vietăţile curţii moţăiau în cotloane umbrite. Vietăţile curţii, orătănii şi animale, argaţi şi slujnice – toţi, toate, tot.

Nu mai rămânea decât să-i iasă înainte Matilda, sin-gură. Ca totul să fie cu atât mai simplu! Îi va preda cartea şi plicul fără martori…

Când a ajuns la ultima treaptă a cerdacului, a tuşit. A bătut în uşa deschisă. Aşteaptă. Nimeni. Fereastra deschisă. Tot nimeni. Nu face nimic! Va aştepta până ce va da semn de viaţă cineva în această casă deodată pustie. Chiar nu atât de pustie dacă ascute auzul şi ascultă. Din cealaltă cameră, din fund, prin uşa deschisă străbat în camera din faţă, în salon, ecouri de glas şi de râsete. Aşadar acolo sunt?… În sufragerie, desigur, încă la cafeaua cu lapte, leneşii!

Oare Matilda n-are nici o presimţire? N-are să tresară când va ieşi în cerdac şi va da cu ochii de dânsul?

S-a aşezat pe grinda cerdacului să aştepte… Nici n-avea mult de aşteptat. Se aud scaunele mişcate, glasurile învălmăşite, semn că s-au ridicat de la masă. Au trecut în salon… Acum. Acum, dacă providenţa îi este până la sfârşit de partea sa, toţi au să rămână în casă, iar afară va ieşi numai Matilda. Aşa cum ştie că trebuie să se Sntâmple.

Numai această siguranţă l-a îndemnat să tacă şi să aştepte, în loc să-şi anunţe prezenţa tuşind ori bătând din nou în uşă. Dar de ce el, care a învăţat copiii ţăra-nilor fără creştere că a asculta la uşi e năravul cel mai scârbavnic, de ce el s-a dat la adăpost, să asculte ce vorbesc cei dinăuntru?

E adevărat că el asculta la o fereastră deschisă, nu la uşă, şi e adevărat că totul a venit înainte de a se dezmetici, fără premeditare.

— Ţii pariul? întrebase glasul Estelei Mărgineanu.

— Care pariu, Steluţo, că n-am fost atentă?

E glasul Matildei.

— Pariul de-adineauri. Ce Dumnezeu, ai uitat atât de repede? Pariul că astăzi Niculiţă Pisălogul are să se prezinte cu un buchet de flori, de adio.

— Nu pun nici un pariu, Steluţo, fiindcă şi eu mă cam tem de aşa ceva. A început să devină agasant. No-roc că plecăm! Aşa, n-are să ne silească să fim nepoliticoase şi să-i dăm a înţelege că ne-a obosit toată ziua bună ziua!

Acesta e glasul Matildei? Acestea sunt vorbele rostite de buzele Matildei?

Urmează glasul locotenentului Dinu Mărgineanu, acompaniat de un hohot sonor de râs:

— Te pomeneşti că în legea lui ţi-o fi făcând curte, Matildo!

Când râsul locotenentului s-a potolit, intervine vocea coanei Catinca, răguşită şi groasă:

— Lăsaţi-l în pace, fetelor şi dumneata, Dinule! Mie îmi pare om destul de deştept şi la locul său. Îşi cunoaşte lungul nasului. Dacă i-o fi venit lui vremea de făcut curte, găseşte el o fată de popă ori de învăţător, ca pentru nasul lui… De unde aţi mai scos-o şi asta? Să fi simţit aşa ceva, nu-i făceam eu vânt să se trezească tocmai devale? Vine şi el, sărmanul, să se simtă între lume mai subţire! Nu-ţi fi vrând, ca răposatul Colibăşeanu, să se tâmpească numai cu beţivi şi cu muierile din sat… Vine, a venit, şi iaca n-are să mai vină de-acuma!

— Să vă arăt eu cum vine, a venit şi n-are să mai vină? se repezi glasul Estelei Mărgineanu. Păcat că n-am o pălărie ca o roate de car. Staţi! Am găsit. Ticuşor, ia dă-mi tu capacul de la cutia de carton. Aşa.

Aşteptaţi acum să vă arăt cum vine, a venit şi nu va mai veni domnul Niculiţă Pisălogul.

Urmează o pauză.

Unghiile lui Nicolae Apostol au însângerat palmele.

Desigur, înăuntru, Estela, cu darul ei actoricesc şi cu capacul cutiei de carton în chip de pălărie, imită mersul şi apariţia în cerdac a lui Niculiţă Pisălogul, alias Ni-colae Apostol de la şcoala comunei Ponoare.

Parodie deplin izbutită, căci după pauza atentă a izbucnit un hohot general de râs. Se disting toate râsurile în corul pe patru voci. Râsul gros al coanei Catinca, rostogolindu-se-n toate sferele corpului; râsul lui Ţică, însoţit de tropăituri şi întrerupt de icnete; râsul nechezat al locotenentului de cavalerie Dinu Mărgineanu; râsul uşor şi chicotit al Matildei.

Da, şi râsul Matildei, şi râsul Matildei!

Nimeni, nu întrerupe nimeni această crudă joacă. Dimpotrivă, toţi, cu Matilda împreună, se întrec strigând prin hohote:

— Încă! Bis! Brava, Steluţo! Brava, Estela! Bată-te cucul, Estelo, fată hăi, că nebună mai eşti! Bis! Te rugăm, Steluţo, înc-o dată…!

Ce-l mai ţine oare locului pe Nicolae Apostol? Cum de nu se prăbuşeşte oare un om din picioare când înăuntru-i s-a petrecut o asemenea surpare? Totu-i sfârşit, şi el nu se desprinde de pe grinda unde-a rămas încleştat, cu pumnii încleştaţi, cu fălcile încleştate… Aşteaptă. Ce mai vrea încă?

Înăuntru altă pauză; alt hohot de râs. Estela Mărgi-neanu s-a executat şi a doua oară; depăşindu-se pe sine, desigur, căci hohotul e mai nebun.

Pe urmă, când toţi s-au potolit, glasul lui Ţică străbate cu o neaşteptat de umană şi reparatorie indulgenţă, să ceară

graţie pentru învăţătorul Nicolae Apostol:

— Matilda, nene Dinule, la logodna voastră nu e aşa că o să-l invitaţi şi pe domnul Apostol? Zău! E caraghios el când stă şi tace ca un moroi, dar zău că mi-e drag! Nu-i chiar aşa de ţoapă!

După o clipă, cu nestatornicia drăcească şi ascuţimea neîndurată pe care Nicolae Apostol prea bine i-o cunoştea, acelaşi glas al lui Ţică adăuga:

— Numai mă tem că n-aveţi să-l chemaţi, ca să nu fii tu gelos, nene Dinule, pe dânsul când o veni el s-o invite pe Matilda la dans… Vreţi să vă arăt eu cum are s-o invite? Aşteptaţi…

Pizmuind succesul actoricesc al Estelei, Ţică a uitat accentele generoase de acum o clipă. Înăuntru încearcă să reconstituie imaginara invitaţie la dans a învăţătorului din Ponoare, aşa cum se va petrece la mai puţin imaginara logodnă a domnişoarei Matilda Ştirbulescu cu locotenentul Dinu Mărgineanu din cavalerie.

A încercat şi vede-se că a izbutit, judecând după intensitatea celui de al treilea hohot de râs şi după exclamaţia coanei Catinca:

— Mânca-l-ar mama, că are toate talenturile, păduchiosul mamei, păduchios!

În gura lui Nicolae Apostol s-a revărsat un gust de fiere şi de moarte.

S-a desprins de pe grinda cerdacului. Umerii au căzut, mâinile spânzură lălâi. Îşi târâie paşii sleiţi spre poartă, ca omul cel mai gârbov de pe pământ.

Nu-l latră câinii, nu-l întovărăşesc scroafele cu godaci, n-au tăbărât asupra lui cârdurile de gâşte. Nimic nu s-a schimbat pe lume.

Soarele e tot sus şi tot atât de strălucitor; numai albastrul cerului parcă e nesuferit de dureros acum.

Capitolul XVIII

„Pe o noapte cu lună s-a întors din mormânt un strigoi…”

Trântit în pat, cu faţa în jos, cu ochii înfundaţi în perne, Nicolae Apostol s-a frământat toată ziua şi o noapte întreagă, înghiţindu-şi cocleala din gură.

Mereu gustul acela de venin şi de fiere! Oare avea să mai dispară vreodată?

Nu-l mai chinuia umilinţa celor auzite în cerdacul unde atâtea dimineţi urcase treptele împins de nebuneşti năluciri. Nu-i lăsase un deşert pânza căzută de pe ochi, ca să vadă deodată aşa cum arată într-aievea nepământeasca „lui" Matilda. N-o blestema, n-o ura, nu-i găsea vină.

Ce vină purta dânsa?

Era o fată ca oricare alta, de proaspăt închiaburiţi, nici mai bună, nici mai rea decât celelalte, urmându-şi fără abatere un destin dinainte scris. Ochii lui o idealizaseră, o desprinseseră de pe pământ, o împodobiseră cu frumuseţi şi simţiri pe care ea nici nu le avea, nici nu încercase făţarnic să le arate. Ea aşteptase o dragoste şi un bărbat potrivindu-se cu lumea ei nouă, cu învăţătura şi prieteniile de pension, cu agoniseala şi ambiţiile coanei Catinca Ştirbulescu.

Locotenentul Dinu Mărgineanu din cavalerie, tânăr, fercheş, de neam bun şi cu viitor, răspundea din partea acestor aşteptări.

Nimic mai firesc. Nici măcar n-avea dreptul să-i arunce Matildei vina că a fost în vreun fel cochetă, că în aşteptarea logodnicului s-a amuzat, scoţând din minţi învăţătorul din sat, ca să-şi bată joc de dânsul. Totul pornise de la el, crescuse numai în el, fusese o nebunie numai a lui. El fusese cel care îşi bătuse joc de dânsul.

Iar nu acestea îl chinuiau şi nu acestea îl zdrobeau de ruşine.

Toate veneau ca o pedeapsă binemeritată de Nicolae Apostol pentru sminteala lui Nicolae Apostol.

Dezminţirea însă îl pusese faţă în faţă cu faptele învăţătorului Nicolae Apostol din ultimele luni. Acesta era aşadar? Atât de uşor şi pentru atât de deşarte şi

condamnabile năluciri se lepădase de la chemarea lui dăscălicească? Pentru atâta părăsise copiii, întorsese ochii de la necazurile plugarilor din Ponoare, asistase cu braţele spânzurând neînsufleţite când amarnica moşiereasă plesnea cu harapnicul peste obraz un clăcaş obidit ca Tudose Bot, jăcmănit de munca lui şi bătut? Atât de şubredă i-a fost credinţa care-l adusese aci sumeţit, cu voinţa de criţă?

La întrebările acestea cu răspuns deznădăjduit şi plin de umilinţă, Nicolae Apostol îşi înfunda mai scârbit obrajii în pernă, mai fierbinţi simţea potopindu-l valuri de sudoare, ca îndată să se pomenească pătruns de un fior îngheţat şi clănţănind din dinţi. A auzit cântările cocoşilor chemându-se din ogradă în ogradă la miezul nopţii. L-au prins cântările cocoşilor dinainte de a se lumina de ziuă. Iar dimineaţa l-a făcut să ridice ochii nedormiţi un scârţâit de care oprite în poartă, glasuri şi bătăi de codirişte în stâlp. A sărit să afle pricina. Abia atunci şi-a amintit.

Coana Catinca Ştirbulescu îi vorbise despre aceste patru care de lemne, dăruite pentru tocmeala lor, fiindcă elevul Ştirbulescu Constantin izbândise atât de strălucit la examen. A stat în cumpănă. Cel dintâi gând, plin de mândrie rănită şi de îndârjire, a fost să trimită carele înapoi, încărcate. Al doilea gând, mai chibzuit, a fost să le treacă de-a dreptul în ograda şcoalei. A scris un bilet de mulţumire pentru lemnele dăruite şcoalei din Po-noare, nu lui.

Şi s-a înverşunat într-o ispravă ciudată.

A trecut în vecini ca să capete un ferăstrău. De-acasă şi-a luat toporul. Două zile a tăiat lemne şi a despicat butuci.

Fără surtuc, cu mânecile suflecate, nu şi-a lăsat răgaz să răsufle. Toată înverşunarea şi-o istovea în această muncă a braţelor, pentru el încă neobişnuită, în care găsea o plăcere sălbatică. Gospodarii treceau pe drum şi se minunau. Puţin îi păsa lui de minunarea lor.

În seara a treia şi-a admirat stivele frumos rânduite sub streaşina din coasta şcoalei. S-a culcat cu braţele şi cu şalele frânte de oboseală. A dormit tun, neîntors. S-a deşteptat cu ochii limpeziţi şi cu un început de împăcare. În această istovire a trupului aflase alean pentru boala sufletului.

Atunci s-a pomenit el pe neaşteptate şi cu şarabana trimisă de învăţătorul Gheorghe Ceapă din Suseni, comuna Piscul-Voievodesei. Bătrânul învăţător nu venise. Îl înlocuia un argat şi o scrisorică, amintindu-i înţele-gerea de la întâlnirea lor din primăvară.

Altă dată, acum două săptămâni, săptămâna trecută, s-ar fi descotorosit repede de-o invitaţie atât de străină de sufletul său. Acum făcu pregătirile de plecare cu o voie bună de şcolar în vacantă.

Simţea nevoia să se apropie de o suflare omenească prietenoasă şi caldă, străină de pătimirile lui de aci. Şi-a bărbierit obrazul ţepos, neras de patru zile, şi-a periat hainele de la croitorul de târg, şi-a potrivit pălăria cât o roată de car şi a purces la drum.

Argatul nu prea suferea de patima vorbei.

Tăcut, şfichiuia cu biciuşca perechea de cai mărunţi şi pietroşi; arăta numai cu codirişca întinsă spre satele pitulate la poalele colinelor: „Iacă şi Clincenii!… Colo-i Valea-Seacă!… Vezi dumneata, pe vârful cela de deal, bisericuţa de lemn? Aceea-i biserica din Piscul-… Voievodesei! De-acuma într-un ceas suntem şi noi acasă…!”

Aceasta rar, dintr-o jumătate de ceas în alta.

Nicolae Apostol binecuvântă tovărăşia unui om fără mâncărime de limbă, care îl lăsa în pace cu gândurile lui.

Iar gândurile erau mai puţin deznădăjduite.

Nu se aştepta la o mare ispravă de la o întâlnire cu un învăţător învechit şi molâu, aşa cum i-a părut Gheorghe Ceapă la conferinţa dascălilor de astă-primăvară. Dar drumul acesta prin locuri necunoscute era pentru dânsul

odihnitor; iar depărtarea de satul şi de oamenii faţă de care se simţea vinovat însemna pentru sufletul lui o destindere.

— Acum mai avem o întinsoare de trap şi am ajuns! vesti argatul.

Dădu bici. Caii pietroşi au prins a ţăcăni mărunt din copite.

— Simt că s-apropie de casă! lămuri omul prinzând deodată glas şi sămânţă de vorbă. Ai să vezi dumneata că nu degeaba îi dau zor, procleţii!... Cam nu prea seamănă satul nostru cu al dumneavoastră, măcar că nu-i comună cu primărie şi post de jăndari...!

Într-adevăr, nu se aseamănă satul Suseni cu urâtele şi tristele Ponoare.

Când s-au apropiat, Nicolae Apostol a înţeles mândria care străbătuse în cuvintele rândaşului până atunci tăcut şi mocnit. Îndreptăţită mândrie! Îndreptăţită şi goana căluţilor să ajungă mai repede la asemenea voioase aşezări. Învăţătorul din Ponoare se răsuci cu neastâmpăr pe scaunul şarabanei, să privească în dreapta şi în stânga gospodăriile temeinice, cu livezi şi grădini, cu şuri şi stoguri de fân, cu albele case scăldate în soare.

— Vrednic sat! exclamă. Sat de răzăşi, bade, nu?

— Ce răzăşi, domnule învăţător? Unde vezi dumneata răzăşi? Poate la Piscul-Voievodesei... Acolo se află răzăşi, numai că-s mai prăpădiţi acum decât creştinii noştri de aici... Tot ce vezi cu ochii îs gospodării de pălmaşi... În afară de douăzeci-treizeci, câţi s-au căpătat cu pământ pe vremea lui Cuza-vodă, fie-i ţărâna uşoară şi numele slăvit... Şi acuma se cheamă că nu se mai deosebesc unii de alţii. Încetul cu încetul s-au învăţat să scoată apă din chiatră sacă... Au învăţat să lupte cu hămeseala proprietarului şi a arendaşului; cu tertipurile vechililor şi cu măsluielile din condicile crâşmarilor. Dumnealui, domnu Gheorghe, să trăiască şi să-i dea Cel-de-sus sănătate!... El ne-a învăţat să strigăm când ne doare şi să tămăduim rănile unde am fost loviţi! El ne-a învăţat să lucrăm chibzuit grădinile şi livezile, pentru a mai scăpa de urgia învoielilor hoţeşti, cu care ne

gâtuia proprietarul şi arendaşul. Şi am scăpat într-o bună parte… Nu de tot, fiindcă la aşa ceva nu-i nădejde! Dar în bună parte, cât a putut să ne lumineze la minte domnu Gheorghe cu pildele sale… Fără dânsul, vai şi amar era de capul nostru, cum am văzut că vai şi amar este de capul prăpădiţilor din Ponoare până-n ziua de azi!

Nicolae Apostol pierdu deodată cheful de întrebări. În glasul argatului a crezut că descoperă o dojană, îndreptată în bună parte şi asupra sa, nu numai a prăpădiţilor din Ponoare.

— Iaca am ajuns. Buun! Se cheamă că şi poarta-i deschisă… Tragem colea boiereşte, la scară…

Şarabana făcu pe un podeţ cu întărituri de mesteacăn, intră în ogradă pe-un drumeag prunduit, trase într-adevăr boiereşte la scară.

Casa era mai puţin boierească.

Scundă sub streaşina lată de şindrilă, cu cerdac larg de jur împrejur, poate părea mai umilă şi mai puţintică din pricina aşezării sfioase printre pomii voinici de livadă, poate din pricina viţei-de-vie făcând perdea în stâlpii cerdacului.

Nicolae Apostol sări jos, scoţându-şi pălăria cât roata de car.

Aştepta să apară cineva în prag, cu oarecare stânjenire, fiindcă aşezarea gospodărească de aci şi toate aşezările satului îl sileau să facă o umilitoare comparaţie cu tot ce-a lăsat el în urmă, în comuna Ponoare.

Îl primi glas nu de la uşă, ci din grădină. Dintr-acolo venea spre dânsul, călcând printre straturi, învăţătorul Gheorghe Ceapă. Îşi freca mâinile şi-şi scutura ţărâna de pe degete:

— Fii binevenit şi iartă că-ţi întind mână de grădinar. Am aşteptat… am aşteptat… Şi cum eu nu pot sta cu mâinile încrucişate, nu m-a răbdat inima să nu fac o inspecţie la straturi… Ia poftim înăuntru…

Gheorghe Ceapă purta o pălărie mare de pai împletit şi avea o înfăţişare de adevărat grădinar surprins în exerciţiul funcţiunii.

Dar lui Nicolae Apostol îi păru mult mai simpatic şi mai la locul său decât cum îl văzuse la conferinţa didactică din oraş.

— Poftim, poftim! Dă-mi voie să deschid eu…

Curată încăpere şi răcoroasă! Scoarţă pe perete, scoarţă pe jos, lăicer pe divan, perne cu motive româneşti, mobile simple şi tari, de lemn afumat. O casă de ţăran gospodar, fără nimic din urâţeniile mobilelor mahalageşti, de gust corcit.

Gheorghe Ceapă crescu în preţuirea învăţătorului din Ponoare.

— Colb pe drum, nu-i aşa? De două săptămâni nu s-a mai milostivit Domnul cu un strop de ploaie… Cere câmpul apă grozav… Dacă până duminică nu se-ndură, au să pornească oamenii să aducă sfânta de la Trifeşti…

Ciudat!

Învăţătorul din Suseni vorbea ca un plugar oarecare despre câmp şi ploaie, împărtăşind superstiţioasa lor credinţă că o icoană sfântă din Trifeşti poate să schimbe pronosticurile meteorologice.

Mirările lui Nicolae Apostol nu s-au oprit aci. Se afla numai la începutul lor. A făcut cunoştinţă cu nevasta învăţătorului Gheorghe Ceapă, o bătrânică mărunţă, cu port ţărănesc, tulpan şi ghete de ghemţ. A cunoscut feciorii, unii încă la şcolile din oraşe: un normalist în ultimele clase, un elev la şcoala practică de agronomie, alţi doi mai în vârstă, gospodari în sat, cu port şi vorbă ţărănească şi cu mâinile bătătorite de muncile câmpului. A cunoscut şi cele trei fete, una măritată cu un gospodar, alta elevă la o şcoală profesională, cea mijlocie normalistă în ultimul an.

Învăţătorul Gheorghe Ceapă i-a chemat pe toţi înadins, ca să-şi arate prăsila cu un fel de mândrie. Iar Nicolae Apostol n-a găsit nimic în această întemeiată falâ de părinte din cele ce-ar fi găsit şi ar fi cugetat el fără prietenie şi căldură acum o lună ori două, când, înde-părtat de breasla

dăscălicească, străin şi duşmănos cu toţi renegaţii, descoperea pretutindeni prilej de scârbire.

Copiii vorbeau respectuos, dar deschis. Îşi necăjeau părintele în glumă pentru anumite slăbiciuni nevinovate; amestecau în discuţie întrebări şi răspunsuri despre chestiuni gospodăreşti şi de grădinărie. Nicolae Apostol cunoscu în sfârşit o familie, alta decât a coanei Catinca Ştirbulescu, alta decât a domnului Lascăr Sofian cu feciorul său de la Paris, alta decât familia funcţionarului de ultima treaptă din mahalaua unde venea să-şi petreacă vacanţele de normalist.

N-a avut tăria să refuze invitaţia şi a petrecut o noapte neuitată într-o asemenea casă primitoare. Stânjenirea s-a risipit. S-a lăsat purtat în grădina cu straturi şi în livadă, la alte gospodării din sat şi la gospodăriile feciorilor şi a fetei măritate cu un zdrahon şugubăţ şi necăjindu-şi mereu socrul pentru anumite altoiuri care-au dat greş, în loc de fructele arătoase din catalog rodind nişte stârpituri de mere cât nuca. Astfel, Nicolae Apostol a descoperit o viaţă ascunsă, cu bucurii şi mulţumiri simple, cu o armonie până acum greu de admis pentru el între copiii cu pregătiri şi şcoli diverse şi între ceilalţi, rămaşi la brazdă şi la port ţărănesc. Abia acum întrezărea aici un semn al viitorului, când prăpastia dintre sat şi oraş va fi ştearsă.

Seara, târziu, la lumina lunii, sub nucul din grădină, după ce s-a isprăvit masa, bătrânul Gheorghe Ceapă şi-a trimis copiii la culcare şi au rămas singuri.

Prinsese poftă de vorbă, fiindcă se întrecuse cu numărul paharelor, sau poate înadins întrecuse numărul paharelor, ca să capete glas.

— Mi-ai făcut mare bucurie! spuse îndepărtând paharul. Pentru mine e o cinste că am primit în casa mea un om din altă croială, care are să facă mândria breslei noastre dăscăleşti. Căci trebuie să-ţi spun şi aceasta… Eu carte nu prea ştiu, nici n-am râvnit să fac mare is-pravă de pe catedră. Nu m-am simţit în putere. Am fost codaş în

şcoală… Cam greu de cap. Nici n-am sfârşit şcoala. Asta de bună seamă n-o ştii şi are să te mire. Am pierdut un an. L-am scos pe celălalt din greu la capăt… Pe vremea aceea nu era mare lucru să capeţi un post şi fără şcoala întreagă… M-am căpătuit cu locul de aicea şi am fost mulţumit că nu se bătea nimeni pe asemenea procopseală…

Bătrânul trase paharul aproape, îşi turnă, gustă întâi o înghiţitură, plescăi din limbă şi numai după aceea îl sorbi până la fund.

Urmă, zâmbind amintirilor îndepărtate:

— Pentru că trebuie dumneata să ştii că n-avea de ce să se bată nimeni pe atuncea pentru un post de învăţător în satul Suseni. Era un sat calic, urât şi ticăloşit. Ceva aşa cam ca Ponoarele dumitale. Poate încă mai rău… Şcoala? O cocioabă. În cel dintâi an m-a prins un fel de deznădejde. Nu mă gândeam eu la îndreptări. Nu cutezam la asemenea rosturi peste puterile mele. Mă gândeam la mine. Omul cu puteri puţine se strânge în el ca melcul, se teme numai pentru sufleţelul lui. Zi-ceam: Dacă se desfiinţează şcoala? Dacă rămân, aşa un neisprăvit cum eram, fără nici un căpătâi? Norocul meu a fost aiurea. Mă aştepta în altă parte… Eram amărât nevoie mare. Cu şcoala n-o urneam din loc. Nu puteam culege plodurile de pe drumuri să împlinesc un număr în clasă… Mă apuca groaza să nu se ivească într-o zi un revizor ori un inspector, să vadă cocioaba goală, s-o închidă şi să mă trimită la plimbare. Cum vezi, mă gândeam la mine, nu la şcoală! Mai ţine socoteala că pe lângă altele mă mai chema şi Ceapă. Gheorghe Ceapă. Dumneata ai venit în lume cu altfel de nume, parcă ales înadins… Apostol! Mândru nume…

Nicolae Apostol râse cu amărăciune, gândindu-se ce-a făcut el din numele şi din misiunea lui în ultima vreme.

Bătrânul nu luă aminte la întunecarea de pe faţa tânărului frate de breaslă.

El începu să hohotească înveselit la amintirile sale:

— Va să zică, pe mine nici numele nu mă ajuta. Gheorghe Ceapă! Românul gata e să afle loc de glumă, cât o fi el de necăjit şi de nevolnic. Aşa au început se-menii mei să mă ia peste picior, strigându-mă: „Domnul Ceapă!” încoace şi încolo. Unii mai hâtri au găsit că nu fac ca dascăl nici cât o ceapă degerată… Şi nu făceam la şcoală nici cât o ceapă degerată. Greu e să fii dascăl bun şi să înveţi carte pe alţii când ai fost şcolar codaş şi n-ai prea învăţat carte nici pentru tine!… Mai eram şi goluţ. Când a prins iarna să sufle cu vânt subţirel, mă iscodeau unii şi alţii dacă nu tremur în straiele pir-pirii ca foaia de ceapă… Mă rog, câte şi mai câte! Şi cum eram eu mai amărât şi mă simţeam privit cu mai multă neîncredere într-un sat ca Susenii de pe atunci, numai ce dă Domnul şi mă îndrăgostesc eu de o fată săracă… Îţi închipui dumneata ce înseamnă o femeie în viaţa unui om?

Nicolae Apostol răspunse cu un oftat din băierele inimii.

— Eşti tânăr. N-ai avut vreme să cunoşti. Are să-ţi vină rândul. Cum îţi spun, eu m-am îndrăgostit de o fată săracă. O ţărancă de la Piscul-Voievodesei, fata unui ajutor de grădinar de la curtea Ilovenilor. Aceasta-i Mărdiţă mea. Băbuşca mea de azi. Fată de slujitor la grădină… Mă îndrăgostesc, o cer de nevastă, mă însor, o aduc în cocioaba noastră şi începem s-o târâm din greu, ca sania pe uscat… Dar femeia m-a adus cu ochii pe pământ. De unde umblam fără căpătâi, neştiind de unde s-o încep, ne-am înhămat amândoi la gospodărie. Mi-a vârât în sânge patima grădinăriei. Hâtrii scorniseră alta de-a lor: „Trage ceapa la grădină…!” Am tras la grădină şi mi-a mers bine! Am început a mă simţi cu mai puţină frică de ziua de mâine. Hâtrii au prins a râde şi dânşii mai puţin. Pe urmă s-au dat pe lângă mine să afle cum de-o descurc aşa de frumos toamna şi cum de mă înţoleam, după ce mă văzuseră gol şi prăpădit ca o ceapă goală… Unii au învăţat una, alţii alta… Venisem să fiu dascăl la şcoală, eram mai mult dascăl în sat, pentru oamenii în puterea vârstei. Au venit copiii; nu m-au

speriat. Am opintit mai din greu, şi, pe măsură ce mă înstăream, se înstăreau şi vecinii, după pilda mea… Nu sunt cititor de cărţi. Dar am aflat eu mai târziu aşa ceva într-o istorioară de-a lui Ion Slavici, Popa Tanda… Ţi-o mai aduci aminte?… Scrie acolo: „Pe Valea-Seacă este un sat pe care oamenii îl numesc Sărăcenii. Un sat Sărăceni pe-o vale seacă; mai rău nu poate să sune însemnarea unui loc…” Am învăţat-o pe de rost, pot zice, fiindcă am aflat că săvârşisem şi eu, fără să ştiu, ceea ce-a săvârşit Popa Tanda în satul lui, Sărăceni. O vale seacă este şi pe aici. Dar satul de acolo a rămas cum a fost şi acum treizeci de ani. Cu Susenii s-a petrecut povestea altfel, fiindcă învăţătorul Gheorghe Ceapă, codaş neisprăvit în şcoala normală, luându-şi nevastă o fată de lucrător la grădinărie, s-a învrednicit măcar a da pildă de bun gospodar. Ce zici? Nu-i de-a minune lucrul?

— Cred că exagerezi din modestie, domnule Ceapă.

— Zi-mi moş Ceapă! Sau moş Gheorghe, cum îmi spun mie mulţi din foştii elevi… Acum o spun fără gând de luare în râs. Şi mai pot spune că în această privinţă n-aş avea de ce să fiu modest. Satul acesta dacă a fost scos un pic din paragină şi din calicie, numai nouă ni se datoreşte. Asta ţin să o spun. Dar adaug că la început ni se datoreşte fără ca eu s-o fi vrut şi s-o fi ştiut. Nevasta m-a pus la lucru, aşa cum a învăţat dânsa munca din copilărie… Eu am încercat şi am izbutit. Încercarea şi izbutinţa mea a dat ghes şi altora. A slujit pildă. Exemplul a trecut din unul în altul, s-a întins la toate treburile gospodăreşti. Pe urma vredniciei gospodăreşti a câştigat prestigiu pe dată şi dascălul. Eu cred că mi-am făcut datoria, iară o minune e, înc-o dată o spun, că această datorie mi-am împlinit-o fără s-o ştiu…

— Şi şcoala? N-o să cred eu că şcoala ai lăsat-o în părăsire, cum dai dumneata a înţelege…

— În părăsire, nu… Ai văzut că am şcoală frumoasă şi luminoasă, cum nu se văd multe în împrejurimi. Înălţată de noi, pe socoteala noastră, a satului. Aceasta întrucât

priveşte clădirea. Despre învăţătura pe care o capătă şcolarii mei în aşa şcoală măreaţă, sunt mai puţin grăbit să mă laud. Ţi-o spun drept. E slabă. Slăbuţă… La început fugeam eu să culeg plodurile de pe drumuri. Acuma vin şi singuri, nechemaţi. Dar văd că nu prea pot să le fac faţă. Eu sunt un dascăl de modă veche, care nici la moda cea veche n-am prea fost bun de ispravă. O cârpim şi noi cum putem. Am o nădejde… Când mi-or ieşi băiatul şi fata din şcoala normală, poate izbutesc să-i aduc aicea. Au să lucreze cu mine un an, doi. Mă ajunge vremea de pensie. Mă trag la o parte şi le fac loc. „Du-ceţi cu bine la capăt ce-am început eu cu slabele mele puteri!”

Învăţătorul bătrân, Gheorghe Ceapă, îşi turnă alt pahar plin din urciorul de lut.

Îl goli şi se rezemă de spătarul băncii, privind grădina scăldată în lumina lunii.

— Ce-ţi zici, acuma, dumneata? întrebă. Şi tot el răspunse: Îţi zici: „Am venit să văd un învăţător şi-am găsit un grădinar…!” Aşa mă tratează pe mine domnul revizor. El are teoriile sale şi eu nu corespund la aceste teorii. De aceea nici nu prea dau pe la conferinţele de la târg. Mi-e ruşine să mă aflu printre alţii cu ştiinţă de carte, eu, un prost şi un neştiutor… Când ne-am văzut noi întâia oară, miroseam a ceapă ca un jupân. Ce ţi-ai spus dumneata? „Ce nesimţit!” Nesimţire era… Trăiesc aicea printre ţărani şi de la dânşii am învăţat cuviinţa lor. N-au să pornească ei niciodată la o întâlnire cu o faţă înaltă după ce au mâncat ceapă şi usturoi. Eu am pus dimineaţa atunci ceapă în gură, înadins ca să nu mă dau ispitei şi să nu mai pornesc la drum. Ce să caut? La teorii nu mă pricep… Ceilalţi învăţători mai tineri vor-besc despre autori şi pedagogi despre care n-am auzit niciodată… Mă întorc întotdeauna mai împuţinat în ochii mei. Aşa eram hotărât şi atunci dimineaţa. Şi taman atunci primesc o carte poştală de la nepotu-meu, normalistul. Zice: „Caută să-l cunoşti pe domnul Nicolae Apostol. Are să fie o cunoştinţă frumoasă şi

o prietenie bună…” Cu o vacanţă înainte tot despre dumneata îmi vorbise… „Stai! spun. Iaca un prilej să-l cunosc.” M-am suit în şarabana mea şi, cu toată ceapa, mi-am călcat pe hotărâre… Nu-mi pare rău. Învăţ şi eu ceva de la ţi-nereţe…

Nicolae Apostol vorbi încet, cu glas tremurat:

— Moş Gheorghe… Dă-mi voie să-ţi spun moş Gheorghe… De la mine nu ai ce învăţa… Toată ştiinţa mea de carte s-a dovedit deşartă până acuma. În schimb eu am învăţat de la dumneata atâta cât nu m-au învăţat toate cărţile şi profesorii mei… A fost pentru mine o zi hotărâtoare. Mult mai însemnată decât îţi închipuieşti… Iar seara aceasta n-am s-o uit niciodată… Mi-ai deschis ochii la multe lucruri pe care n-am ştiut să le văd…

— Îţi place să-ţi râzi de-un bătrân? clătină din cap Gheorghe Ceapă cu neîncredere.

— De fel, moş Gheorghe! Iată un singur exemplu. Am citit şi eu Popa Tanda a lui Slavici. Am citit şi alte cărţi, cu tot atât de cuminte învăţătură. Una se numeşte În slujba adevărată, a unui scriitor rus Potapenko, tradusă în biblioteca „Minerva”.

— Acum aud întâia oară…

— Dumneata n-ai nevoie nici să auzi despre aceste cărţi, nici să le citeşti. N-ai ce afla nou din ele. Dum-neata ai săvârşit, cum spui, fără s-o ştii, tot ce-au săvârşit eroii din acele cărţi. Dar vezi ciudăţenia întâmplării? Eu le-am citit şi n-am învăţat nimic din ele. Până la dumneata, n-am deschis ochii la această învăţătură… Acuma deodată le-am înţeles…

— Ce fel de vorbă e asta? Nepotul meu îmi spunea că eşti tobă de carte, că ai învăţat singur nemţeşte şi franţuzeşte, că nu mai ieşeai din biblioteca şcoalei…

— Tot ce se poate, moş Gheorghe. Numai că în cărţile acelea căutam şi eu teorii, ca domnul revizor al nostru… Pe când de la dumneata am învăţat să găsesc înainte de toate îndreptări pentru viaţă…

— Vorbeşti ca sărmanul Andrei Colibăşeanu! mărtu-risi înduioşat la amintire bătrânul Gheorghe Ceapă. Dacă aş fi închis ochii, aş fi crezut că aud glasul lui…

Nicolae Apostol, cu cugetul sfredelit de amintirile sale mult mai proaspete şi amare, tresări ca sub atingerea unui şfichi de bici.

— Nu-mi pomeni despre acest nume. Pentru breasla noastră a fost o ruşine…

Se înverşuna împotriva înaintaşului acestuia netrebnic, fiindcă acum, după propria lui zdruncinare, măsura mai sever căderile celuilalt.

Bătrânul Gheorghe Ceapă înălţase ochii şi îl privea cu luare-aminte în bătaia lunii. Cu luare-aminte şi cu o întristare.

— De ce vorbeşti aşa? Cum poţi să fii atât de neier-tător cu un mort?

— Pentru toate câte le ştii… Acestea nu se iartă!

Bătrânul clătină din cap, repetând:

— Pentru toate câte le ştiu? Dar cine poate şti adevărul asupra lui Andrei Colibăşeanu?

— Le ştie toată lumea. El a murit. Faptele lui însă au lăsat urme…

Gheorghe Ceapă simţi datoria să apere memoria fostului camarad şi prieten.

Ca să prindă putere şi avânt, mai deşertă un pahar.

Spuse apoi:

— Eu nu mă pricep să citesc în suflete, cum nu prea am învăţat să citesc nici în cărţi. Dar am credinţa că Andrei Colibăşeanu a dus cu el în mormânt o taină…

— O înecase mai întâi în spirt! rosti cu asprime Nico-lae Apostol.

— Nu acesta e păcatul! Un pahar de vin vezi dum-neata că-mi place să deşert şi eu din când în când, fără să fiu un păcătos… Poate nu din pricina băuturii s-a pierdut… Poate din pricină că s-a simţit pierdut a alunecat în patima băuturii…

— Pentru mine e totuna…

— Văd că zadarnic încerc să-l apăr… Şi nu ştiu de ce mi se pare mie că de acolo, din mormântul lui, glasul îmi spune cu mâhnire: „De ce te lepezi de mine? Ştii că n-am fost întotdeauna un păcătos…” Într-adevăr, Andrei Colibăşeanu n-a fost întotdeauna un păcătos. Când am legat prietenie, dacă prietenie se poate numi, Andrei Colibăşeanu era faima şcoalei… Era idolul nostru… O tinereţe, şi o minte, şi un cuvânt!… M-am trezit alături de el în bancă şi în catalog… Dar acestea nu mai au nici o însemnătate; n-am eu puterea să le spun aşa cum au fost… Eu am rămas pe drum… Am pierdut un an. După al doilea am ajuns neisprăvit aci… El a mers mai departe, a mai învăţat nu ştiu cât, nu ştiu unde… După patru ani am aflat că a fost numit la Ponoare. M-am mirat, aşa cum m-am mirat că şi dumneata ţi-ai ales un asemenea loc. Îţi spun drept, parcă m-am înfiorat: „Ce e cu aceste Ponoare? Ce au toţi cu Ponoarele acestea? Sunt făcute să îngroape tot ce se află în breasla noastră mai frumos şi mai de nădejde…?” Mă ierţi că am gândit aşa ceva? Gânduri de bătrân slab la minte…

Fostul camarad şi prieten al lui Andrei Colibăşeanu aşteptă un semn. Nicolae Apostol se frământă cu neastâmpăr pe bancă.

Apropierea profetică între destinul său şi al lui Andrei Colibăşeanu nu însemna o îmbărbătare după întâmplările din ultima vreme, numai de el cunoscute.

— De ce să mă supăr? rosti, silindu-se să pară nepăsător.

— Tocmai!… Cu el s-a sfârşit. S-a dus. Dumneata ai să ridici ceea ce nu s-a învrednicit să dureze el, cu toată învăţătura şi ascuţimea lui de cuget… Unde am rămas?… A, da! Când am aflat că e la Ponoare, m-am dus să-l văd… Era ca un om căzut din lună. Încă nu se dezmeticise. Dar nici o clipă n-a arătat semn de neîncredere în el şi în îndreptările pe care avea să le săvârşească. N-avea casă, n-avea şcoală… „Cu atât mai bine! spunea el. Aici totul e de făcut din nou… Ai să vezi peste doi-trei ani…!” După un an am

trecut din nou… Nu mai vorbea atât de avântat. Parcă îl răzbise o oboseală. Ceva ascuns. Ştiu eu? Şcoală tot n-avea. Casă tot n-avea. Se plângea despre oarecare vrăjmăşii care-i zădărnicesc planurile. Pe urmă, în anul al doilea, mi s-a părut aşa… cum să spun?… aşa ca într-o frământare care nu-i dădea răgaz să te asculte, să-şi strângă gândurile într-un loc. Stătea jos şi se ridica. Umbla zece paşi şi se aşeza să răsucească ţigara. Aprindea ţigara şi o zvârlea. Râdea fără pricină şi se întrista fără pricină. Mi-a spus că are oarecare nădejdi să-şi ajungă ţinta mai repede decât crezuse. Căpătase încrederea lui Lascăr Sofian. Trebuie să ştii că pe atunci Lascăr Sofian, întors din străinătate şi însurat de tânăr, nu arăta omul închis de acum. Venise cu planuri de reforme. Nu vedea şcoala cu ochi răi, nici nu-l speria ridicarea satelor. S-a întors la părerile neamului său mai târziu, mai încoace, după ce s-a stins în el căldura cu care a venit din străinătate. Se însurase de vreo opt-nouă ani. Olga Sofian era vestit de frumoasă în toată Moldova. Avea un copil mai mare decât acesta, Mitif, de la Paris. Un băiet de alt soi:

Lăscăruş… Vorbesc în noaptea asta numai despre morţi… Bătrânul se opri. Privi în livada ninsă de lumina lunii, de unde se desprindeau poate, înaintând către el, umbrele atâtor morţi: Vorbesc despre morţi, căci şi Olga Sofian e moartă, mort e şi Lăscăruş Sofian, mort şi sărmanul Andrei Colibăşeanu… Lăscăruş împlinise şapte ani… Era crescut cu guvernantă, o elveţiancă. Crescut cum se cuvenea să fie un copil dintr-un asemenea neam. Franţuzească, nemţească… Pentru învăţătura românească, Lascăr Sofian l-a angajat pe Andrei Colibăşeanu… Ţin minte că sărmanul Andrieş se arăta foarte mândru de această sarcină şi de un elev cu daruri atât de nemaipomenite. Mi-a lăsat să înţeleg că Olga Sofian s-a interesat de soarta şcoalei din sat. Că l-a convins pe Lascăr Sofian, dacă nu cumva va fi fost convins dinainte, că datoria lor de mari proprietari în comună e să ridice o şcoală, aşa cum ctitoreau bătrânii altădată biserică… Se

vede că din această pricină sărmanul Andrei Colibăşeanu nu-şi mai găsea loc şi astâmpăr… Se apropia de visul lui… Vezi, el nu era ca mine, să se mărginească la o viaţă strânsă în necazurile mele, să se gândească îndată la casă, gospodărie, bunăstare… Se lepăda de el pentru şcoala lui. Aşa îmi vorbise şi cu doi ani înainte, şi cu un an înainte, aşa îmi vorbise şi în toamna aceea… Pe urmă, iarna cu viscolele şi cu troienele de atunci ne-a despărţit… În primăvară am găsit alt om. Ce s-a întâmplat, nu ştiu. Poate n-are să ştie nimeni niciodată… Ai văzut un om ridicat după boală? Aşa era el. Dar fără să fi bolit… Nu mi-a mai vorbit nimic nici despre şcoală, nici despre copilul lui Lascăr Sofian, nici despre interesul pe care-l purta Olga Sofian şcolii din sat. N-am izbutit să-i smulg un cuvânt… Nu m-a mai chemat să trec pe la el. N-a mai trecut pe la mine. Am aflat după un timp de vreme că ar fi căzut la patima beţiei. M-am dus să-l caut. M-a primit fără nici o bucurie, duşmănos. Am bătut drumul şi a doua oară, a treia oară… Pe urmă am înţeles că se pierde şi că nu mă vrea martor la această ruinare. Aşa a dus-o, din an în an mai mult ticăloşindu-se. L-am mai întâlnit de vreo câteva ori prin oraş, în anii din urmă. O dată ieşea dintr-o cârciumă, altă dată intra într-o cârciumă… O dată s-a prefăcut că nu mă vede. Altă dată s-a întors din drum să-mi ceară bani cu împrumut. Vorbea şi se uita în altă parte. A întins mâna şi se uita în altă parte… Primăvara trecută s-a îndurat Dumnezeu şi l-a strâns de pe drumuri… Aceasta e povestea lui Andrei Colibăşeanu, aşa cum am văzut-o eu pe dinafară… Poate viaţa sa, aşa cum o ştia numai el, va fi fost alta… Eu nu-l pot judeca însă cu asprimea dumitale. Abia cutezam să ridic ochii la el şi să-l înfrunt când începea să vorbească… De unde aş găsi tăria să-l osândesc acuma?… Căderile omu-lui sunt de multe feluri, şi pricinile în multe feluri ascunse… Ţi-e frig?

Nicolae Apostol se cutremurase de-un fior îngheţat.

— Nu, nu! protestă. Nu mi-e frig…

— Mai bine să mergem la culcare de-acuma. Nopţile acestea prea senine sunt înşelătoare… S-a umezit frunza de rouă.

Capitolul XIX

„Vin semne care nu întotdeauna se pot citi lămurit…”
„Astfel se poate spune că popoarele într-adevăr fericite au fost acele care n-au avut istorie…”

Nicolae Apostol închise cartea şi rămase gânditor, cu bărbia sprijinită în podul palmei, cu volumul sub cot.

De la masa aşezată în dreptul ferestrei cuprindea cu ochii jumătate din ogradă: cele câteva păsări ciugulind, şirul pomilor sădiţi de astă-primăvară, grajdul cu uşa în lături, stogul de fân perfect geometric, făţuit ca o jucărie.

Într-adevăr, fericite sunt popoarele despre care istoria pomeneşte numai în câteva rânduri. Bătăliile mari, răscoalele şi cuceririle se săvârşesc cu preţul vărsării de sânge şi de lacrimi. Frumos scrie în carte despre ele, dar cu amar este plătită această glorie!

Pe când alături, alte noroade îşi petrec o viaţă lină, cruţată de tulburări, de întrebări şi de zbateri. Întocmai ca şi în viaţa lui de un an încoace. Nu-l mai frământă nimic, nici în traiul lui zilnic, nici noaptea prin somn şi prin vis. Totul a fost ca o apă năvalnică, năpustită în strâmtori să-şi spargă drum prin stâncă. După mânie şi clocot, scapă la drum potolit, se răsfiră între maluri ierboase pe pat de nisip, caută lenevos coturi molatice cu umbră de sălcii.

„Numai de n-aş prinde, ca apele liniştite, mâluri şi putreziciune la fund!” gândi Nicolae Apostol, şi îndată se mustră pentru asemenea temeri. Pentru Dumnezeu! abia şi-a săpat o matcă statornică pentru viaţă, iar neastâmpărul începea oare din nou să-l muncească?

I se pare că de un an încoace viaţa i-a fost prea tihnită. Nefiresc de tihnită.

Peste două zile se deschide şcoala. Al treilea an al său de dăscălie în satul acesta părăsit la marginea lumii, unde-a descoperit el la început atâtea dureri, vrăjmăşii, patimi şi

ruinări; atâţia pumni încleştaţi. Şi nimic, nimeni nu-l mai zădărăşte de nicăieri.

S-ar spune că toţi şi-au dat cuvânt să-l lase în pace şi s-aştepte. Poate fiindcă toţi erau târâţi în vultori de necazuri şi de lupte cu totul străine de dânsul. N-avea când să-i poarte grija, strânşi în grijile lor.

Coana Catinca Ştirbulescu îşi măritase fata, se războise cu domnul prefect Emil Sava pentru răzbunătoare procese de delict silvic şi chestiuni de măsluite învoieli agricole. Pe urmă, îndată după Crăciunul lui 1910, partidul domnului Emil Sava plecase de la putere, au venit conservatorii lui Petrache Carp, cu mari schimbări de oameni şi de principii, adică de fapt cu înlocuiri de primari, cu alte alegeri măsluite, alte furturi de urne, alţi prefecţi, alţi revizori şi inspectori.

Domnul revizor, cu teoriile sale, a fost trimis la plimbare, cu tot cu teorii, ca să facă loc unui alt revizor, cu ochi şi cu mustăţi de lapon, cu faţa măslinie şi cu prea mari ambiţii politice, vizând prea sus pentru a mai avea răgaz să se ocupe de şcolile satelor.

La alegeri, poruncile de sus au făcut ca domnul Emil Sava, devenit opozant, să lupte alături, cot la cot, cu duşmanul său, domnul Spirică Necşulescu, împotriva noului vrăjmaş comun: guvernul.

Au luptat împotriva guvernului, dar mai ales au luptat să se tragă reciproc pe sfoară. Domnul Lascăr Sofian şi-a dat demisia din şefia organizaţiei locale a partidului, a fost proclamat preşedinte de onoare, dar a refuzat să mai candideze. Sub cuvânt că se simte bătrân, ostenit şi bolnav; scârbit, a făcut loc altora mai grăbiţi şi a plecat câteva luni în străinătate, o lună în Parisul tinereţilor, unde a încercat să dea de rostul feciorului care nu-şi mai isprăvea doctoratul. Se pare că a dat de acest rost; iar descoperirile i-au confirmat teama, căci s-a întors cu buzele mai împietrite, cu privirea mai cruntă, cu părul mai alb.

Domnul Spirică Necşulescu nu şi-a văzut deocamdată visul cu ochii, să se înfigă într-un scaun de deputat. L-a consolat doar faptul că acum are tovarăş de suferinţă şi pe domnul Emil Sava, căzut din mărire şi putere, ca să se ocupe ca simplu particular de afacerile lui Boldur Iloveanu, boierul înstrăinat din PisculVoievodesei.

Ceilalţi mai mărunţi, smulşi şi răsturnaţi de vârtejul furtunilor mari, s-au rostogolit şi s-au ridicat fără să-şi dea seamă ce vânturi îi poartă. Domnul Ioniţă Ţăpu a fost trimis să logofeţească pe moşia Sofienilor şi a făcut loc unui primar bleg, bătrân şi neştiutor de carte, iscălind cu sigil: Gheorghe Baraboi, zis moş Bodrângă. Domnul şef de post Stănică Care-va-să-zică a luat alte drumuri.

Pe urmă toţi au intrat în viaţa lor măruntă.

Cât despre Nicolae Apostol, pe el, atât cei mari, pre-cum şi cei mărunţi, l-au lăsat să dăscălească în pace, ca pe un om deodată cuminţit şi cu cerbicia potolită.

Jupân Aizic, exprimând opinia generală a satului şi a mai-marilor, îi mărturisea răsucindu-şi bărbiţa ceva mai căruntă ca acum doi ani:

— Domnule învăţător, pot spune că de-abia am în-ceput pentru ca să te înţeleg… Dumneata eşti om tare şi ai să fii omul viitorului! Eu, cu capul meu de negustor deprins să steie la tejghea şi să vândă covrigi şi scrâmbie şi să nu vadă dincolo de tejgheaua lui, eu nu te-am cunoscut până acuma destul de bine. Aşa m-am temut pentru dumneata şi am venit să-ţi bat capul cu sfaturi. Parcă dumneata erai un om ca să ai nevoie de sfaturile mele! Dumneata ai ştiut mai bine ce ai de făcut şi ai făcut! În loc să porneşti ca un păcătos de jidan ca mine şi să te ploconeşti şi să rozi pragurile la cei mai mari, ai stat la o parte şi, când a fost nevoie, ai arătat că ai şi unghii şi că dacă te supără cineva, poţi chiar ca să zgârii. Pe urmă, după ce le-ai arătat şi au venit unii şi alţii să te vadă, le-ai mai dovedit că poţi fi şi om de pace. Le-ai arătat, te-ai tras din nou la o parte şi stai! Acuma stai! De ce stai?… Mă rog, de ce adică stai dumneata şi nu te amesteci?

— Mă întreb şi eu… îl iscodi Nicolae Apostol, surâzând, acum fără nici un gând bănuitor, fiindcă nu-l mai chinuiau bănuielile.

— Am să răspund tot eu pentru dumneata! Stai fiindcă aşa trebuie. Stai fiindcă aşa-i cuminte… E aşa o încăierare mare şi un aşa amestec de limbi, de parcă acuma s-au luat toţi la bătaie de la turnul Babilonului şi nu-l pot împărţi… Ei se încaieră şi se trag de păr, şi ţipă, şi strigă unul la altul, care mai de care… Dumneata taci şi aştepţi să se lămurească hărmălaia asta, pentru ca să vezi care unde are să ajungă. Pe urmă n-are să mai fie nici atuncea nevoie să-l întrebi pe Aizic Gold ce ai de făcut. Ai să ştii singur şi ai să faci cum este mai bine pentru interesele dumitale… Până atuncea nu te poţi plânge că trăieşti rău. Conu Lascăr s-o scârbit de oamenii săi. Dar de dumneata nu s-o scârbit şi nu te uită. Pentru asta vâr şi mâna în foc. Iaca, sunt gata! Aşa ceva încă nu mi-o fost mie dat să aud şi să văd. Coana Catinca te laudă. Conu Lascăr zice că numai să nu te deochi. Conu Spirică mai aşteaptă şi el să-i vină vremea. Românii din sat nu te vorbesc de rău. Dumneata ai împăcat şi varza şi capra, ca să arăţi lumii că se poate ceea ce scrie în carte că nu se poate…

Părerea satului e aceasta. Alături de adevăr.

Dar pe Nicolae Apostol nu-l mai frământă; nu-i mai dau nopţi de nesomn părerile nedrepte ale altora. Au trecut peste el tinereştile îndârjiri. A învăţat că are alături un bun şi credincios tovarăş cu care va sparge toate potrivniciile: timpul. Şi-a dat socoteală că păcatul lui cel mare de la început a fost nerăbdarea, graba să isprăvească toate repede-repede.

Acum ştie s-aştepte.

Şi mai ştie că un gând nu trebuie strigat la răspântie de drum, nici zvârlit omului în faţă… Lucrează cu răbdarea unui grădinar. Aşa cum a prins cuminţenia învăţătorului bătrân şi cu cartea neisprăvită, Gheorghe Ceapă din Suseni. Când îşi sfârşeşte datoria lui de dascăl, toată grija o

îndreaptă la înjghebarea unei gospodării care să poată sluji altora de pildă. Începuturi destul de modeste. Nu se mai avântă în proiecte măreţe. Nu vrea să răstoarne, singur lumea. Dimpotrivă, păşeşte ca un copil când învaţă să meargă copăcel. Un pas, doi, şi iar fuga la perete! Un pas, doi, şi iar fuga la celălalt perete!

La început o luase razna şi căzuse de-a buşilea. Poate că va fi fost nevoie şi de aceasta. Până ce nu capătă cucui, copilul nu poate şti că orice necumpătare aduce cădere; căderea, lovitură; lovitura, durere.

Bună s-a dovedit îndeosebi învăţătura la care atâta vreme se înverşunase să nu dea ascultare. Ca să dăruieşti altora sfat şi îndrumare, ca să orânduieşti tu vieţile altora, începe mai întâi cu viaţa ta! Fă-o aşa ca să slujească de la sine îndemn.

Nicolae Apostol a prins să-şi întocmească o viaţă şi o gospodărie pe măsura satului Ponoare, în afară de teorii şi de măreţe ambiţii.

Trăieşte viaţa celor pe care vrea să-i lumineze şi încearcă pe spinarea lui experienţele lor.

Are un început de livadă tânără, peste ceea ce i-a lăsat moştenire logofătul Pintilie când i-a dat casa în primire. Are o vacă cu viţel: Joiana şi Sâmbotin. Un stog de fân. O claie de paie pentru aşternutul grajdului. Un ogor de păpuşoi şi o bucată de fâneaţă, arendate de la coana Catinca Ştirbulescu fără nici un fel de scutire ori păsuire, cu toate împotrivirile moşieresei, care-ar fi vrut să se arate filotimă cu dânsul.

Socoteala gospodăriei e rotundă acum, şi tot ce iese din pungă intră în casă. Nu mai cumpără nimic de la a doua mână.

Casa e încă deşartă de răsună paşii când intri. Dar au să vină pe încet şi celelalte.

Prin ochii bătrânului dascăl Gheorghe Ceapă din Su-seni a învăţat Nicolae Apostol să citească în povestea cu tâlc a lui Ion Slavici: povestea lui Popa Tanda şi a unui sat. Ponorenii

l-au privit altfel când l-au văzut ieşind cu coasa la fân în această vară. Se dă la brazdă dăscălaşul!

Iar din a lor bunăvoire i-au făcut surpriza câţiva băietani şi câteva fetişcane să-i înjghebe clacă la întors şi la strâns. Nicolae Apostol a părăsit hainele de la croitorul extra din târg şi ghetele cu postav cenuşiu şi cu nasturi. A îmbrăcat şi el strai de şiac, cu urzeală să ţină cinci ani. Şiac călugăresc, de la mănăstirea Agapia.

Printre gospodari e acum aproape ca toţi.

Tudose Bot nu mai întoarce ochii când se întâlnesc în drum. Nu-l mai mustră dureros nici ochii fetiţei Mariţa Bot. Copiii l-au simţit că se întoarce la dânşii după neînţeleasa înstrăinare din primăvara trecută. A avut tot anul destui elevi în cele două încăperi; anul acesta vor fi încă mai mulţi. Atâţi cât pot cuprinde încăperile. Totul s-a limpezit, s-a luminat; nu se mai simte împresurat de ameninţări ascunse. Nici din afară, nici dinăuntru, din el: şovăieli, neîncredere şi rătăciri.

Cum a crezut el că n-are să se şteargă niciodată gustul coclit de fiere şi de moarte din gură? E neînchi-puit de blândă puterea aceasta de a uita. A uitat; s-a tămăduit… Un an a trecut ca o apă lină; va mai trece altul, şi altul… Numai să nu se aşeze nămolul la fund, ca în apele prea stătute!

Nicolae Apostol s-a ridicat de la masă.

A pus cartea în raft, acolo unde se prăfuiesc acum romanele şi dramele de dragoste atât de lacom devorate primăvara şi vara trecută. S-au adăugat alte cărţi la cele ale lui Comenius şi Spencer, Pestalozzi şi Paulsen. Cărţi de economie rurală, de grădinărie şi de creşterea păsărilor, de cultura plantelor furajere şi cataloage de seminţării. Cărţi despre problema ţărănească şi luptele sociale ale viitorului. Încă nu-i sunt de un folos prea mare, dar îi vor fi mâine. Le potriveşte cu dragoste pe poliţa din perete. Pleacă să facă inspecţie şcoalei, unde Mariţa Bot şi doi dintre nenumăraţii Colţun s-au îndemnat de bunăvoie să mături, să văruiască

şi să spele pe jos, sa s-o facă mai primitoare pentru ziua cea dintâi de deschidere.

O portiţă prinsă în cârlig duce de-a dreptul din ograda lui în ograda şcoalei.

Trecând, îşi zisE. Că nici ograda lui nu e a lui, nici cea de dincolo nu e a şcoalei. Mâine, o schimbare poate să-l alunge pe el din casă, aşa cum poate să alunge şi şcoala din casa babei Paraschiva Stoleriu.

Se scutură de gând ca de-un scai prins în straiul lui de şiac. Iarăşi începe să-şi facă năluci? Iarăşi începe să nu aibă încredere în tovarăşul său bun, timpul, cu al cărui ajutor va da comunei Ponoare o şcoală a sa, cum lui îşi va înjgheba o gospodărie a sa?

Mariţa Bot i-a ieşit înainte. E înfofolită cu o basma albă, stropită de var şi cu obrazul învăpăiat de frigurile răspunderii. Ea are conducerea operaţiilor şi e mândră de acest semn de încredere.

— Gata, domnule învăţător! Numai să isprăvească mocoşiţii ceia de Colţun cu spălatul podelelor…

— Bravo, Mariţo! o răsplăteşte Nicolae Apostol cu vorba, apucând-o de bărbie şi ridicându-i capul să-i privească în ochi. Cum văd, o ţii de bună; te-ai tocmit slugă la mine şi la şcoală.

— Parcă era mai bine dacă rămâneam la jupân Aizic? Ia să vezi mata mai degrabă cum o ieşit văruitul! Tot cum spuneam eu… Mai multă sâneală, asta trebuia… Eu te-am lăsat pe mata să spui ce ştii mata, şi eu am făcut ce ştiu eu. Am dat fuga la jupân Aizic, am mai luat în contul matale un pachet cu albastru, l-am turnat frumos în var, şi-o ieşit bine! Da' ştii cum îmi ţâţâia inima? Zic: dacă iese rău şi ai avut mata dreptate, vai şi amar de oasele mele…!

— Apoi să ştii tu! o ameninţă râzând Nicolae Apostol. Mai întâi te urecheam. Pe urmă te puneam să plăteşti alt var şi să dai alt rând…

— Să plătesc? Chiar că am eu cu ce… Cu carboave de prund culese de pe pârău…

Mariţa Bot s-a lipit de prag şi aşteaptă cu emoţie efectul experienţelor sale de gospodină.

Pereţii sunt albi-lăptoşi, cu o uşoară nuanţă albăstrie.

— Când s-or usca mai bine, mâine, au să fie mai albi! se grăbeşte Mariţa să prevină orice obiecţie. Zău! Uite mata, încă-s jilavi…

— Deocamdată-s cam albaştri! o necăjeşte învăţătorul.

Dar din glas se înţelege că nici el nu-şi dă crezare cuvintelor. E încântat de înfăţişarea proaspătă şi luminoasă a încăperii, de podelele şi băncile spălate, de acest aer sărbătoresc.

— Ştii mata ce zic eu? propuse Mariţa Bot. Să mă pui pe mine monitoare de curăţenie. Să stau eu la uşă şi să-i scutur eu pe hojmalăii care intră fără să-şi şteargă copitele… Să-i prind eu pe nesimţiţii care lasă urmele labelor pe pereţi. Să le fac eu mustru…!

— Bine, Mariţo! Ai să fii monitoare pentru curăţenie.

— Mulţămesc! N-are să-ţi pară matale rău!… Acuma poftim să vezi şi dincoace, unde n-au isprăvit mocăiţii iştia…

Mocăiţii: Culiţă Colţun şi Grigore Colţun, cu iţarii suflecaţi peste genunchi, prefăcuseră a doua încăpere într-un fel de scăldătoare. Bălăceau bucăţile de sac în lacul de apă şi, la apariţia dascălului, socotiră de a lor datorie să arate că nu sunt de fel mocăiţi. Îi trăgeau de zor, plescăind cârpele ude şi întorcându-se să le mai moaie încă în găleată.

— Nu aşa, măi năucule! se ţipoti Mariţa Bot cu autoritate. Nu vezi că stropeşti pereţii? Tu i-ai văruit? Am să te pun să-i speli cu limba!

— Mariţo, mai domol! o calmă învăţătorul surâzând. Încă n-a început monitoria ta. De-abia poimâine intri în serviciu.

— Parcă până poimâine nu trebuie să dau tot eu în primire? Deodată îşi aduse aminte: Vai de mine şi de mine, că eram să uit! Este în cancelarie o adresă de la primărie. Am iscălit eu în condică de primire…

Nicolae Apostol trecu în cancelarie.

Săracă şi goală cancelarie! Aşa cum a voit-o domnul Lascăr Sofian. O masă cu sertare, două scaune, un cuier, un dulap. Săracă, dar pătrunsă de fiinţa învăţătorului: cu o hartă a României şi a ţinuturilor, alcătuită cu mâna lui în lipsa hărţii oficiale. Cu portretele lui Horia, Cloşca şi Crişan, al lui Tudor Vladimirescu şi Avram Iancu, desprinse din suplimentele calendarelor şi înrămate de el. Cu două-trei cărţi poştale, reproduceri după tablourile lui Grigorescu, puse sub sticlă.

Adresa, în plic galben, aştepta pe masă, la vedere. Nu era de la primărie, ci de la revizorat.

Nicolae Apostol desfăcu plicul, minuţios, cu economie, căci acelaşi plic întors şi lipit cu gumă trebuia să-i servească a doua oară, la expedierea corespondenţei.

Deschise, citi şi rămase cu foaia în mână, gânditor, surprins şi nemulţumit.

Revizorul anunţa că în comuna Ponoare s-a înfiinţat un post nou, pentru primele două clase, că vechiului titular îi rămân clasele ultime şi răspunderea conducerii, că pentru clasa I-a şi a Il-a a fost numită domnişoara Ana Puşchilă, care se va prezenta la post o dată cu începerea anului şcolar.

Nu-l bucură ştirea, cum ar fi fost firesc. Se gândi deodată la îndârjirea concurenţilor pe-un loc aşa cum l-a descoperit el când a coborât din tren şi a intrat în Ponoare. Candidatul domnului Atila Gheorghiu, al lui Ilie Bosânceanu, nepoata părintelui Ştefan… Cine ştie pe cine i-au trimis şi din cine ştie ce pricini s-a înfiinţat un post pe care nu-l ceruse. Vreo neisprăvită! Vreo protejată a revizorului celui nou, ori a prefectului celui nou, ori a vreunui elector cătrănit în rele de prin împrejurimi. Ana Puşchilă! Parcă o vede descinzând dintr-o căruţă, din căruţa lui moş Lecachi Colţun, zis Zamă-Lungă: el e ales de soartă să transporte toţi dascălii surghiuniţi în comuna Ponoare.

Parcă o vede împopoţonată cu o pălărie cu pene şi flori, cu umbrelă şi mănuşi, pantofi de lac şi bluză de mătase.

Mariţa Bot ghici de pe faţa învăţătorului că a primit o ştire departe de a fi îmbucurătoare.

Întrebă:

— E ceva de rău, domnu învăţător?

— Ce te priveşte pe tine? E ceva bun. Foarte bun. Ceva foarte bun!… (Apăsă pe cuvinte ca să se convingă.) Vă soseşte o învăţătoare nouă…

— Şi cum? Mata? Cu mata cum rămâne… adică?

— Rămân şi eu, vine şi ea. N-avem acum două încă-peri de clasă?

Mariţa Bot răsuflă uşurată.

— Şi mata la ce clase ai să fii?

— La cele mari… La voi, bineînţeles!

Mariţa Bot răsuflă a doua oară; încă mai uşurată.

— Aşa da! aprobă. Atuncea nu-i nimic… Apoi, cu neîncredere: Aş vrea şi eu s-o văd cum are să-şi mai stuchească sufletul cu mangosiţii din clasa întâi! Tocmai acum se-ntâmplă, când intră şi frate-meu Ionică în şcoală. N-a avut parte şi el…

— De ce parte e vorba? Ce n-a avut parte, Bot Maria? Ia te rog, vezi-ţi de treburile tale. Ai început să te cam întreci! Nu-ţi prea cunoşti lungul botului.

Mariţa Bot a ieşit să ducă ştirea deocamdată celor doi Colţuni, mocoşiţi şi scăldaţi până la urechi în lacul de zoi, că le mai vine în Ponoare o dăscăliţă nouă, şi că din această pricină domnul învăţător e mânios foc şi pară!

Capitolul XX

„Nu toate întâmplările cu arici şi soboli sfârşesc ca în fabulă.”

Învăţătoarea cea nouă n-a coborât din căruţa lui moş Lecachi Colţun, împopoţonată cu pălărie cât un cuib de pasăre ori cât o grădină, cu umbrelă, mănuşi şi pantofi de lac, aşa cum o aştepta Nicolae Apostol.

Toată ziua şi a doua zi după primirea adresei de la revizorat, dascălul din Ponoare pândise cu urechea atentă duruitul căruţelor de pe drum, gata să se desfăteze la scena

acestei debarcări, pe care, fără să ştie de ce, şi-o închipuia numaidecât comică.

Poate şi-o închipuia aşa fiindcă numai aşa răspundea unei anume socoteli lăuntrice, care îşi făcea cu încăpăţânare loc, fără voia lui. Străina se va afla de la început dezorientată, căzută din lună, oarecum umilită de contrastul dintre aşteptări şi realitate, desigur dezarmată. Iar dacă va fi pornit cumva la drum cu pretenţii şi mofturi, prima confruntare cu satul Ponoare e de natură s-o răcorească.

Îndată are să-şi dea seama că numai de la învăţătorul cel vechi poate să ceară îndrumare şi ajutor. Şi astfel, înainte de a intra sub acoperişul şcoalei, îşi va recunoaşte inferioritatea şi nepregătirea. Va înţelege că aici cuvântul lui Nicolae Apostol e hotărâtor, experienţele sale au precădere în treburile dăscăliceşti dinăuntrul şi dinafara pereţilor de clasă; va învăţa, ca Mariţa Bot, să-şi cunoască lungul nasului.

Fără nici o pricină, pe nevăzute, dintr-o strâmbăciune a firii omeneşti, Nicolae Apostol nu se pregătea să primească o tovarăşă şi o colaboratoare, o soră mai mică zvârlită de întâmplare să împărtăşească acelaşi destin într-un sat pierdut pe harta ţării.

El aştepta o străină, o musafiră nepoftită, tulburătoare de linişte şi de orânduieli.

Ca atare, se cuvenea pusă la locul ei de la început; redusă la rolul de auxiliară fără glas.

Domnişoara Ana Puşchilă.

Ce poate să priceapă, măcar să presimtă o domnişoară Ana Puşchilă, venită din toată lumea, despre întortocheatele mijloace cu care se săvârşeşte obscura şi vitrega operă de apostolat? Ce ştie şi ce poate o femeie? Aci nu era oare să cadă până şi el răpus? N-a căzut oare înaintea lui răpus Andrei Colibăşeanu?… Ana Puş-chilă!… El n-a crezut niciodată în prea marea virtute dăscălicească a femeilor.

Când va da de-un obstacol în mizeria vieţii de sat, când se va lovi de toate neajunsurile şi umilinţele, are să-şi ascundă

faţa în palme şi are să înceapă a se boci. Cunoaşte el…!

Acestea au fost gândurile de mizantrop şi de mizoghin ale multpăţitului învăţător din Ponoare aşteptându-şi camarada anunţată cu adresa laconică de la revizorat.

A lungit gâtul tot privind pe fereastră. A început că-i ţiuie urechile ascuţind auzul să prindă un duruit de căruţă apropiindu-se.

După-amiază aşteptarea a ostenit. Lăsă fereastra de la drum şi începu a răsfoi câteva cărţi şi cursuri litografiate, caiete de notiţe, ca să-şi pregătească lecţia de deschidere a anului, în care îi plăcea să pună oarecare ceremonie. A plecat de acasă la şcoală, să inspecteze înc-o dată clasele. I s-a părut că hărţile şi tablourile nu mai pot aştepta până ce s-o zvânta bine varul.

S-a cocoţat pe scaun, cu ciocanul în mână şi cu gura plină de cuişoare, bătând o ţintă, coborându-se şi depărtându-se să vadă dacă n-a ridicat un colţ prea sus.

Poate nu i-ar fi stricat aici ajutoi'ul elevei din clasa ultimă, Mariţa Bot.

Dar Mariţa Bot, acasă, îşi pregătea desigur şi dânsa caietele de vacanţă pentru cea dintâi zi de şcoală, sau spăla rufele fratelui mai mic, Ion Tudose Bot, ca să fie cât mai prezentabil mâine la debutul său de elev în clasa întâi primară. Deci, cu ţintele în gură şi cu spatele întors spre clasă, cocoţat pe un scaun şi potrivind colţurile unei hărţi judeţene, Nicolae Apostol zâmbea, nu fără o oarecare răutate, la gândul celor ce-o aşteaptă pe domnişoara Ana Puşchilă în rolul său de dăscăliţă pentru clasa întâi. Pe cei de-a doua i-a dresat el. Numai să nu-i strice!… Dar cei din clasa întâi? Nici nu ştiu să spună cum îi cheamă. Încep prin a se minuna că au alt nume acasă şi altul la şcoală. Nu ştiu cum şi când trebuie să se ducă… afară. Domnişoara Ana Puşchilă îşi va inaugura cariera didactică învăţând dintru întâi prăsila plugarilor din comuna Ponoare să întrebuinţeze hârtia în locul frunzei de brusture! Nostim! Are să fie nostim!

Se pregătea să bată ţinta în colţul în sfârşit potrivit.

— Nu! Nu! Mai jos. O idee mai jos…!

Glasul răsunase atât de neaşteptat, încât Nicolae Apostol se balansă pe scaun şi, cu echilibrul primejduit, era cât pe ce să vină de-a rostogolul.

Înainte de a se întoarce, izbucni în spatele său un râs străin şi voios.

— Mă ierţi? A fost fără voie… Nici nu mi-am dat seama; dar colţul era prea sus… Păcat să găureşti peretele…

În uşă glăsuia, stăpânindu-şi izbucnirile de râs, necunoscuta, dăscăliţa cea nouă, domnişoara Ana Puşchilă.

Nicolae Apostol coborî de pe scaun, îşi scoase mai întâi cuiele din gură, ca să poată vorbi, lepădă din pumn ciocanul şi aceste ţinte, ca să poată întinde mâna.

Nu era o prezentare în avantajul său.

Iar domnişoara Ana Puşchilă nu era de fel, dar de fel aşa cum şi-o zugrăvise.

În fustă neagră şi creaţă de caşmir, cu o bluză albă de pânză cu motive româneşti în negru, cu o pălărioară mică, aproape de uniforma şcolărească; nu purta nici umbrelă de soare, nici pantofi de lac, nici o grădină de flori sau un cuib de păsărele pe cap. Nici nu coborâse din căruţa lui moş Lecachi Colţun, zis Zamă-Lungă, aşa cum cerea tradiţia dăscălicească din comuna Ponoare.

Răsărise din pământ şi râdea în uşă, puţin îmbujorată la faţă de peripeţiile acestei şăgalnice prezentări.

Înaintă fără sfială. Întinse mâna şi îl privi pe Nicolae Apostol în ochi.

— Cred că nu este nevoie să mă prezint, domnule Apostol? Ai ghicit! Eu sunt ploconul pe care ţi l-a trimis revizoratul pe cap…

Învăţătorul mormăi câteva cuvinte nedesluşite. Nu-i putea ierta echilibristica de pe scaun. Noroc că n-a căzut. Frumos spectacol ar mai fi fost! S-ar fi dus pe gârlă toată demnitatea!

O clipă au tăcut amândoi şi s-au cercetat din ochi.

Ochii Anei Puşchilă erau albaştri, cu genele şi sprâncenele negre. Poate această rară îmbinare – faţă brună, păr negru şi ochi albaştri – îi dădea o înfăţişare neobişnuită. Atrăgătoare… „Atrăgătoare? Dar e insuportabilă!” corectă îndată Nicolae Apostol.

— Am venit să ne cunoaştem şi să primesc instrucţii… spuse Ana Puşchilă, râzând fără nici o pricină. Dar văd că eşti ocupat… Nu vreau să te întrerup de la treburile dumitale…

Făcu o pauză şi luă o hotărâre:

— Pot să te ajut şi eu… Atâta cât mă pricep… În doi are să meargă mai repede.

Harta spânzura într-un cui, mai legănându-se încă. Nicolae Apostol rosti, cu oarecare satisfacţie pentru surprizele neplăcute pe care viaţa le pregătea acestei fetişcane prea grăbite şi prea voioase:

— Îţi mulţumesc, domnişoară. Dar harta poate să mai aştepte. Pe când dumneata, venită de pe drum, ai lucruri mai urgente de rezolvat…

— Adică?… întrebă Ana Puşchilă, ridicând sprânce-nele, mirată.

— În primul rând, e chestia găzduirii… Dacă eram vestit mai dinainte, luam măsuri… Aici e un sat de oameni foarte săraci… O locuinţă nu se găseşte aşa de repede, cum poate ai crezut.

Dăscăliţa cea nouă îl aşteptă să termine cu un surâs atoateştiutor. Îl asigură:

— Îţi mulţumesc pentru cele ce ai fi putut dumneata face… Dar am rezolvat singură toată povestea… M-am descurcat. După cum mă arată mutra, sunt fată descurcăreaţă…

Era rândul lui Nicolae Apostol să întrebe:

— Adică?

— Adică mi-am găsit cameră… Sunt foarte mulţumită. Am să-i trag un var şi am să fac oarecare schimbări… Încolo, e mai bine decât mă aşteptam.

— Nu se poate! exclamă Nicolae Apostol cu neîncredere.

— Ba e tot ce se poate, de vreme ce am găsit, mi-am descărcat zestrea, am intrat în stăpânire şi m-am pre-zentat aci…

Volubilitatea şi siguranţa acestei copile nu-i era pe placul lui Nicolae Apostol.

El nu fusese atâtea luni în stare să se strămute de la domnul Aizic Gold, nu s-a mutat decât atunci când alţii s-au milostivit şi i-au oferit casă de-a gata; iar fetişcana venită din toată lumea a isprăvit totul dintr-o răsucitură de călcâie.

— După cum înţeleg, ai tras la han…

— La jupân Aizic? Nu! Mulţumesc. Aşa se pricepe toată lumea… Am găsit ceva mai bun.

— La părintele?

Ana Puşchilă răspunse ridicând numai sprâncenele şi coborând buzele: „Ei aş!”

— La primar?… La notar…?

— Nici! Nici!… Ce importă? Ai să vezi şi ai să te convingi cât era de simplu pentru o fată descurcăreaţă. Până atunci, mai bine să terminăm. Uite cum spânzură harta aceasta! O doare urechea atârnată numai într-un cui.

Trecând de la vorbă la faptă, Ana Puşchilă apucă ea ciocanul şi cuiele în mână. Se opri.

— Dacă-mi dai voie… Mai întâi să vedem ce-avem de pus. Să facem o revizie şi să alegem locurile dinainte, ca să stabilim oarecare simetrie…

„Să vedem, să alegem, să facem…”

Toate se arătau departe de proiectele lui Nicolae Apostol, care aştepta o auxiliară supusă şi necuvântătoare.

Descurcăreaţă, cum se recomandase singură, Ana Puşchilă cercetă hărţile şi tablourile răsucite sul, măsură din ochi pereţii, aprobă numai pe jumătate convinsă:

— Asta merge cum am început-o… Pardon! Cum ai început dumneata… Dar mă gândesc că i-ar face bună pereche, în faţă, o hartă a plăşii…

— Tot ce se poate! aprobă ironic Nicolae Apostol. Când revizoratul şi Casa şcoalelor s-or îndura să ne trimită o

hartă a plăşii. Deocamdată şi aceasta a judeţului.

— Am văzut, am văzut! Şi aceasta a judeţului ai făcut-o dumneata. Ca şi cea a ţării din cancelarie şi din cealaltă clasă. Te felicit! Ai talent. Toate talentele!

— Mulţumesc! rosti Nicolae Apostol, trecând de la ironie la sarcasm.

— N-ai dumneata nevoie de aprecierile mele. Te apreciază o lume întreagă… Foştii dumitale profesori şi toate seriile dinainte şi din urma dumitale, din şcoală… Altfel, nu alegeam eu locul acesta.

Nicolae Apostol ciuli urechea.

Începea să afle ceva nou. Aşadar, n-a fost o numire întâmplătoare! Era vorba de o alegere!

— Te surprinde? întrebă surâzând Ana Puşchilă, apropiindu-se să-l privească în ochi şi ducând mâinile cu ciocanul şi cuiele la spate. Dar, domnule Apostol, dumneata, cu pătrunderea dumitale, cum de n-ai observat oare că toate acestea nu pot fi o simplă întâmplare? N-ai cerut înfiinţarea unui post nou, şi totuşi postul s-a înfiinţat! Comuna Ponoare n-are faima unei localităţi balneoclimaterice, şi totuşi o fată vine să se exileze de bunăvoie aci!… De ce toate acestea? Fiindcă subsemnata a fost foarte, foarte bine informată despre existenţa dumitale. Fiindcă de la distanţă a preţuit hotărârea cu care ai venit aici. Fiindcă subsemnata a ieşit şi ea de pe băncile şcolii cu asemenea idei năstruşnice în cap… Şi, în fine, fiindcă aşa vom lucra doi în loc de unul. Vom pune umăr la umăr. Voi învăţa de la dumneata ceea ce nu ştiu şi nu poatei cuprinde o minte de femeie. Iată de ce ţi-am căzut plocon pe cap.

— Mă încântă… rosti Nicolae Apostol fără nici o convingere.

— Ba chiar! Se şi vede de pe figură. Şi se înţelege după glas!… Hai mai bine să isprăvim aci, pe urmă o să putem sta de vorbă, ai să afli ceva şi despre mine… Ai să vezi că apostolatul nu e un monopol al bărbaţilor. Şi o să devenim buni prieteni, nu numai camarazi. Crede-mă pe cuvânt!

Nicolae Apostol n-a crezut-o pe cuvânt.

Nici atunci, nici mai târziu, când în cancelarie Ana Puşchilă s-a spovădui cu o simplitate atât de desăvârşită, încât părea prefăcută, calculată, dinainte învăţată pe de rost. Şi, cu toate acestea, povestea copilandrei curajoase, pornită să înfrunte asprimile vieţii voioasă ca la o petrecere de nuntă, nu păstra nimic ascuns din-colo de cele spuse. Fată de învăţător, cu doi fraţi mai mari şi cu patru surori şi fraţi mai mici, crescuse în necazurile şi măruntele mulţumiri ale breslei. N-o speria cariera, fiindcă de bunăvoie o alesese, prea bine ştiind ce-o aşteaptă. În şcoală nu trecuse frunte de promoţie, cu notări excepţionale, ca Nicolae Apostol, dar nici codaşă. Abia în ultimii doi ani a cuprins-o dragostea cea mare de-o carieră aleasă fără entuziasm, numai fiindcă era pe vadul familiei. Tată învăţător, un frate mai mare învăţător, un frate şi o soră mai mică normalişti.

Mergea înainte cu turma…

Deodată, acum doi ani, în penultima clasă, şi-a descoperit vocaţia. Nu-şi poate lămuri cum… A fost ca o deşteptare din somn. De atunci s-a aşternut să citească pentru a umple golurile din urmă, cât învăţase de mântuială; s-a amestecat în tot felul de cursuri suplimentare, practice, lucrări în afară de programul strict. Aşa încât se simte bine pregătită ca să facă faţă celor mai grele îndatorinţe. A aflat despre faima lui Nicolae Apostol încă de acum un an, de la foşti camarazi de şcoală. Şi încă de acum un an s-a hotărât, îndată ce va căpăta diploma, să mobilizeze toate stăruinţele pentru a căpăta o catedră alături, ca să lucreze alături. Căci avea oarecare stăruinţe prin oarecare cercuri politice.

Toată vara a uneltit întru acest sfârşit: au fost puse la contribuţie ambiţiile domnului revizor cu mutra de lapon, amiciţiile şi partenerii de tabinet ai domnului prefect Dominic Stârcea.

— Am avut noroc! Dacă sfârşeam şcoala anul trecut, nu era rost să ajung aci. Domnul Lascăr Sofian n-ar fi admis să-

i crească şcoala sub ochii săi. Domnul exrevizor nu şi-ar fi ieşit din cuvânt şi ar fi descoperit o teorie ca să arate de ce nu trebuie lărgită şcoala din Ponoare. Domnul ex-prefect Emil Sava n-ar fi vrut să-şi indispună şeful cu fleacuri… Îşi rezerva dreptul să-l opereze pe chestiuni mai importante. Pe urmă, nici n-aveam sfinţi la Ierusalim pentru guvernul trecut. Anul trecut sfinţii mei nu făceau două parale… Anul acesta moaştele s-au urcat la preţ…

— Cum văd, eşti foarte versată în politică! se miră cu intenţie şi sarcasm Nicolae Apostol.

— Ba nu-s de fel versată în politică. Descurcăreaţă; sunt numai descurcăreaţă, ca în toate! se apără Ana Puşchilă cu modestie. Nevoia m-a învăţat să întrebuinţez toate mijloacele ca să ajung la scop. Ştii? Eu cam dau prin băţ. Cu mine au avut mulţi de furcă şi ai să ai şi dumneata. Crezi că a fost uşor? Să-ţi spun numai cum am operat. Proprietarul nostru e cumnat cu prietenul cel mai bun al prefectului de aci, domnul Dominic Stârcea. M-am pus cu serviciul pe dânsul. Toată ziua eram la curte. Mi-a ajutat mult şi nevasta proprietarului, o femeie foarte de ispravă. Cu revizorul am procedat la fel. Am pus pe unii şi pe alţii să-l bombardeze cu scrisorile, până ce l-am exasperat. Aşa sunt eu!… Mă dai pe o uşă afară, intru pe alta! Privi la uşă, surâzând: Aici am intrat întâi fiindcă era uşa deschisă, vraişte. Ţi-am umblat prin hârtii. Zău că da! Am auzit ciocănind în perete, în clasă. Am intrat tot fiindcă era uşa vraişte. Văd deocamdată că nu m-ai dat afară nici de acolo, nici de aici. Nici să nu-ncerci. Pierzi timpul degeaba. Intru pe fereastră…

Nicolae Apostol nu arăta să împărtăşească asemenea ton glumeţ.

Poate că de aceea nici nu-i inspira încredere fetişcana aceasta, prea optimistă, prea gureşă şi descurcă-reaţă. Flecărea! Desigur flecărea şi cu aşa-zisa ei vocaţie, şi cu deşteptarea ei din somn.

Despre asemenea frământări lăuntrice şi arzătoare nu se vorbeşte cu uşurătate, jucându-te cu creionul, desenând

figuri şi ştergându-le, mâzgălind coala proaspăt întinsă pe masă, privind pe sub gene şi pufnind de râs. „Să te ve-dem mâine, fetiţo, pe catedră! Atunci să-mi vorbeşti despre vocaţie… Şi încă nici atunci. După aceea! După o lună ori două!”

Fetiţa nu arăta nici o nelinişte pentru ziua de mâine, nici pentru cele de peste o lună ori două.

Se răsuci pe scaun ca să privească pereţii, iar cu vorba răsuci un cuţit în pieptul lui Nicolae Apostol:

— Cam goluţ aci. Cam rece!

Nicolae Apostol replică iritat, ca un nedreptăţit căruia ingratitudinea omenească nu-i recunoaşte suferinţele şi luptele ascunse:

— Hm! Goluţ? Rece?… Aş fi voit să văd ce cap ai fi făcut acum doi ani…

Ana Puşchilă, în loc să ia aminte la înţelesul tăinuit şi amar al acestei presupuneri, hohoti uşor, apărându-se cu amândouă mâinile şi dând capul pe spătarul scaunului:

— O! o! o! Să nu mă pui cumva la încercare şi să-mi ceri să analizez gramatical aşa ceva… Cum ai spus? „Aş fi voit să văd ce cap ai fi făcut acum doi ani…” Să nu mă pui la analiză, că-ţi pierzi iluziile despre mine, dacă ţi-ai fi făcut până acuma vreuna… Uite, ţi-am furat secretul construcţiilor! Deodată se întrerupse din gâlgâitul vesel, şi cu alt glas dădu celălalt răspuns, pe care îl aştepta Nicolae Apostol: Dar, domnule Apostol, nu e nevoie să-mi aminteşti dumneata aceasta! Eu îmi închipuiesc prea bine ce-a fost aici, fiindcă am aflat. Nu ţi-am spus că sunt peste seamă de iscoditoare? Ştiu cum era şcoala. Ştiu cum a lăsat-o nenorocitul de Andrei Colibăşeanu. De altfel, tata l-a cunoscut… Ştiu ce-ai găsit aci şi ce-ai făcut în doi ani. Şi tocmai de aceea mi-am permis să-mi spun răspicat o părere. Te-am supărat că mi s-a părut rece, goluţ? Sunt convinsă că şi dumneata recunoşti aceasta, dar în momentul de faţă nu-ţi permite amorul propriu să-mi dai dreptate. Am spus-o fiindcă aci, de azi înainte, intervine şi

rolul meu… Mă pricep şi eu la ceva. Un ochi de femeie vede altfel şi o mână de femeie are altă îndemânare. Ştiu să scoată ceva din nimic. Ai să-mi dai voie să iau asupra mea chestiu-nile de gospodărie femeiască din şcoală. Uite, dumitale îţi rămâne grădina. Şi şcoala în sine. Chestiunile mai înalte.

— Mulţumesc. Mă expulzezi de aci! Mă expediezi afară…!

— Ariciul şi sobolul! completă râzând voios Ana Puşchilă. Fii fără frică!… Nici dumneata nu eşti sobol, nici eu aricioaică. O să ne împăcăm şi o să ducem casă bună.

Capitolul XXI

„Iar pe tovarăşa trimisă lui de viaţă a primit-o mai îndârjit ca pe o duşmancă…”

În optimismul său copilandru şi gureş, Ana Puşchilă se cam înşelase.

Nu s-au împăcat atât de repede şi n-au dus casă bună de la început.

Într-adevăr, nu era aricioaică. Dar arici se arăta a fi Nicolae Apostol. Ghimpe, îndată zbârlind ţepii.

Nu-l înţelegea.

De altminteri, nu se mai înţelegea pe sine nici el sin-gur, Nicolae Apostol; domnul Aricilă, domnul Ghimpoşilă, domnul Înţepoşilă, cum îl botezase ea, cu o regretabilă lipsă de seriozitate.

El se pregătise pentru o viaţă lină, de înfăptuiri prudente, cu o cuminţenie câştigată după amare experienţe. Copilandra aceasta îl irita ca o musculiţă intrată sub pleoapă. Venise din toată lumea să-i tulbure orânduielile, să născocească în fiecare zi altă drăcovenie, să opună vehementă împotrivire la un plan al lui şi să apere unul al ei; unul necugetat, necântărit, nesocotit pe hârtie – năzărit spontan în jocul vorbirii.

Mai curios şi mai scandalos era că mai toate îi izbuteau!

— Am mână norocoasă! spunea, suflecându-şi mânecile bluzei ca o gospodină care se pregăteşte să frământe cozonacii.

Şi avea într-adevăr mână norocoasă.

În prima zi de clasă, Nicolae Apostol se pregătea să asiste la cel dintâi duş rece. La o potolire bruscă a entuziasmului.

N-a fost nimic.

Ana Puşchilă a cucerit de la început iubirea copiilor, le-a ţintuit atenţia, a pus stăpânire pe cele două serii de şcolari într-o întorsătură de mână şi a făcut faţă ceasului dificil cu o naturaleţa de soră mai mare venind în mijlocul unei puzderii de fraţi mai mici fără nici o preocupare pedagogică. Şi totuşi preocuparea exista. Dar un instinct fin, feminin, o apărase de toată pedanteria cu care debutantul Nicolae Apostol pornise acum doi ani să aplice învăţătura manualelor.

El asudase.

Ea se juca

— Ţi-a plăcut? întrebase, satisfăcută ca după o glumă bine izbutită.

Răspunsul lui Nicolae Apostol a fost în doi peri. Era contrariat de un succes atât de uşor; gelos pe unul atât de deplin.

Ana Puşchilă presimţi aceasta. În chip de consolare, explică:

— Vezi, secretul meu e foarte simplu… Chiar dacă ţi-l spun, nu mi-l poţi fura. Îmi aparţine… Ţi-am povestit de la început că am patru fraţi mai mici. Surori şi fraţi. Am crescut cu dânşii. Pot spune că eu i-am crescut de când erau de-o şchioapă, în locul mamei, care avea alte greutăţi ale gospodăriei. I-am păzit, i-am lăut, le-am dat să mănânce, i-am cârpit… Aşa că înainte de a fi învăţat la şcoala normală, fără Pestalozzi şi Herbart, am învăţat, cum să iau copiii. Mi-a intrat învăţătura în sânge. Pe urmă, tata mă lăsa de multe ori, mai târziu, să-i ţin locul în clasă. Eram eleva lui, şi deodată, prin drept divin, devenisem profesoară! Îţi închipui mutră pe mine!… Cu cei mai mulţi dintre colegi mă jucasem şi mă hârjonisem în recreaţie. Nu era lucru uşor să trec din bancă pe catedră şi să fac pe belfereasa, fiindcă

tata pleca la târg sau la strânsul fânului. Am bătut şi la palmă! Mă crezi? Am bătut la palmă, fiindcă bătea tata. Acum sunt de alte principii. El tot mai bate. Eu îi fac morală. Sunt de idee că baţi mai grozav cu cuvântul!

Mereu vorbea despre familia ei, despre tatăl ei, fraţii ei, mama ei! Nicolae Apostol, orfan înăsprit în viaţa de internat, străin de căldura unei vieţi de familie, purta prin viaţă răceala unui copil care n-a cunoscut alintare de mamă.

Poate de aceea nu înţelegea locul exagerat pe care îl ocupau amintirile din copilărie în toate istorisirile Anei Puşchilă şi chiar în principiile sale pedagogice. Îi combătea pe Pestalozzi şi pe Herbart cu suvenirurile ei de copilă'! Iconoclastă, le arunca o sfârlă în nas şi îi poftea s-o lase în pace cu teoriile lor.

Pe urmă, îl surprindea pe Nicolae Apostol uşurinţa de adaptare a fetişcanei de nouăsprezece ani, mişcându-se atât de sigur într-un sat unde nu-i mai călcase piciorul.

Într-un ceas descoperise adăpost şi găzduire. Era departe casa, în marginea de sus a satului, la doi gospodari fără copii, ursuji, cu bărbatul mereu pe drumuri; Toma Cârlibaba, posomorât şi pletos, pristav peste pădurarii coanei Catinca Ştirbuleasca, nu se prea avea bine cu satul din pricina rostului său de păzitor al unui bun la care mulţi râvneau să răşluiască o sarcină de uscături ori o inimă de car. Dar gospodăria era curată, ceva mai cuprinsă decât a nevolnicilor din vale; câţiva stupi umpleau ograda de bâzâitul subţire al albinelor.

Nicolae Apostol nu fusese în stare să iscodească un asemenea adăpost în câteva luni.

Ana Puşchilă mersese de-a dreptul, ca şi cum ar fi cunoscut dinainte casa şi oamenii.

Tot aşa îşi făcea în fiecare zi drum pe la alte gospodării, intra în vorbă cu femei, le dădea un sfat sau cerea un sfat, se amesteca în viaţa lor, şi în trei luni ştia mai multe decât aflase Nicolae Apostol după doi ani trecuţi despre

necazurile şi faptele ponorenilor. N-a stat în cumpănă să bată şi poteca uitată de Nicolae Apostol, până la curtea coanei Catinca Ştirbulescu. Numai că ea n-a urcat dealul aprinsă de aceleaşi năluciri, care pe dânsul îl făceau şi acum să roşească. Ea s-a dus o dată pentru a mijloci dreptatea unei femei cu socotelile încurcate de logofătul Pintilie; a doua oară pentru a căpăta straie şi daruri destinate pomului de Crăciun.

Când s-a întors cu obrazul învăpăiat de ger şi cu şo-şonii încărcaţi de zăpadă, din uşa cancelariei i-a strigat lui Nicolae Apostol:

— Victorie pe toată linia! Am operat-o pe zgripţoroaică de n-are să-şi mai găsească somn la noapte! Dar nu mai are încotro! Şi-a dat cuvântul…

Ana Puşchilă şi-a lepădat şoşonii, a dezbrăcat paltonaşul de postav aspru cu blană de miel şi s-a apropiat de sobă să-şi dezmorţească degetele.

După ce le-a dogorit bine, s-a întors şi cu spatele, să-şi dogorească umerii şi spinarea.

La masă, Nicolae Apostol corecta caietele. Era zi de duminică. După-amiază de duminică. Zâmbise sceptic când Ana Puşchilă îl vestise că pleacă la curte şi când îi spusese cu ce gânduri. Dar, nerăbdător, nu-şi găsise loc în casă, venise la cancelarie să afle rezultatul, cu nădejdea ascunsă că fetişcana aceasta, căreia toate îi mergeau prea bine şi prea uşor, are să se întoarcă de data aceasta cu nasul în pământ.

Se osândea, scârbit de sine, pentru asemenea tulburi şi uricioase simţăminte, dar nu şi le putea birui.

Îi părea nedrept ca acolo unde el a dat greş, unde a întimpinat vrăjmăşii, rezistenţă şi umilinţă, altcineva să izbândească în joacă.

— Nu pari prea bucuros! observă Ana Puşchilă. Sunt sigură. Nu-ţi vine să crezi… Îţi închipui că m-am mulţumit aşa, cu un nimic: doi-trei colaci, două-trei sute de nuci. Ei bine, nu! Află că nu! Mai întâi am căpătat brad din pădure.

Brad şi căratul până aici. Pe urmă o sută de lei pentru cărţi. Una sută lei!… Ştii ce înseamnă asta de la o zgripţoroaică gen coana Catinca Ştirbuleasca?

— Mda…

— Te cred!… Mda, fiindcă şi dumneata ai avut de-a face cu dânsa. Dar stai, că n-am isprăvit. Ce crezi că am mai căpătat?

— Luna din cer, stelele! răspunse ţepos Nicolae Apostol.

— Ba chiar că am căpătat şi tot ce-mi trebuie pentru o stea… Bani separat, să le facem copiilor o stea cum n-au avut încă… Să laşi chestia asta pe socoteala mea. Eu le fabricam steaua şi procleţilor de fraţi mai mici… Dar nu-i vorba despre stea. Am căpătat, domnule Apostol, nici mai mult, nici mai puţin de şase rânduri de străiţe; trei pentru băieţi, trei pentru fete… Plus altele: nuci, bon la jupân Aizic pentru smochine, lumânărele, poleială şi alte multe… Ce zici? Felicită-mă, domnule Aricilă!

Ana Puşchilă înaintă de la sobă şi îi întinse voiniceşte mâna fierbinte. Nicolae Apostol o prinse moale, fără convingere.

El nu consimţea atât de uşor la asemenea jocuri fri-vole. Spuse, distanţând cuvintele şi apăsând pe ele:

— Foarte frumos. Te felicit! Numai că…

— Numai că?

— Toate acestea se plătesc.

— Fireşte! Le plăteşte coana Catinca din vechea sa pungă…

— Să fim serioşi!… Se plătesc altfel. Pe coana Catinca n-a apucat-o filantropia din semn. Urmăreşte ea un scop… Mâine are să-ţi ceară să nu mai intervii în chestii care nu ne privesc, ca, de pildă, socotelile logofătului Pintilie… În cel mai fericit caz aceasta – dacă n-o să-ţi ceară cumva altele mai greu de acceptat…

— Ei, şi dacă are să-mi ceară? S-o creadă ea! Ţi-am spus din ziua dintâi când ne-am cunoscut că-s învăţată să dau prin băţ. Ea are să-mi ceară una. Eu am să fac alta! Ce ştiu eu şi cum ştiu eu!

— Să dea Domnul! clătină sceptic din cap Nicolae Apostol.

— Are să dea! Şi până la Domnul, are să ne mai dea ceva şi domnul Lascăr Sofian, şi domnul Spiricã Necşulescu. Mâine îţi cer să-mi împrumuţi un monitor ori o monitoare, de exemplu pe Bot Maria. Fă-mi hatârul şi desparte-te de simpatia dumitale pe-o zi. O pun pe catedră, îi încredinţez sacra misiune să mă reprezinte, îmi iau toiagul şi plec cu colinda la Sofieni şi la Stulpicani…

— Domnişoară, înc-o dată îţi atrag atenţia că lucrurile nu sunt aşa de simple cum le iei dumneata, în uşor. Ascultă-mă pe mine…

— Ascult. Tot păţitu-i priceput! Vorbeşte un păţit, nu-i aşa?

— Nu e vorba de pătăraniile mele. E vorba de evidenţă. Orice serviciu de la asemenea oameni înseamnă un angajament faţă de asemenea oameni. Filantropia lor ascunde un calcul, o cursă…

— Şi a domnului Lascăr Sofian?

— Şi…

Nicolae Apostol răspunse înainte de a măsura intenţia precisă a întrebării. Ana Puşchilă izbucni în hohot de râs:

— Aşadar, dumneata eşti oarecum obligatul domnului Lascăr Sofian? Singur mi-ai spus-o. El a făcut şcoală de hatârul dumitale, nu al şcoalei. El a scos un om cu drepturi şi contract dintr-o casă ca să te instaleze pe dumneata… Şi totuşi domnul Lascăr Sofian n-a venit până acum să-ţi ceară vreo plată. De-acum înainte sunt şi mai puţine probabilităţi că are s-o facă, de vreme ce Emil Sava şi oamenii săi l-au trecut la categoria moaşte… Lasă-mă, te rog, pe mine, să le descurc eu acestea. Dumneata prea mult împarţi un fir de păr în patru…

— Fiindcă ştiu cum se pot întoarce răspunderile.

— Treci toate răspunderile asupra mea. Când voi face o prostie, eu am să trag consecinţele. Dumneata n-ai decât să strângi din umeri şi să te descarci: „Ea singură a făcut de capul ei. O nebună şi o zănatică…!” Crede-mă, nu merge cu măsuratul de trei ori până să tai o dată. Acestea sunt bune

să le predicăm noi copiilor… Dar dacă vom lucra aşa, nu mai ajungem noi să ridicăm şcoală în Ponoare nici în douăzeci de ani, aşa cum se cuvine, şi rămâne şcoala numai în planurile din sertarul dumitale. Nu vom ajunge nici să luminăm cugetele oamenilor, pentru a căpăta singuri conştiinţa de drepturile lor.

Nicolae Apostol rupe vârful creionului, apăsând în fi-lele de caiet. „Vom lucra… nu mai ajungem noi… să ridicăm noi…” Acum nu mai e şcoala lui, lupta lui, înverşunarea lui…!

Se încruntă ca un avar când nepoţii risipitori îi pomenesc despre chipul cum vor prădui zimţii agonisiţi cu sudoare şi suferinţă.

Ana Puşchilă, cu palmele răsucite la spate, lipite de sobă, îl priveşte cu un surâs în care străbate o uşoară tristeţe.

Discuţiile lor cam acestea sunt întotdeauna.

Există între dânşii un obstacol nevăzut, un perete subţire, dar inexpugnabil, împiedicând sufletele lor să cir-cule cald de la unul la altul. Ar fi aşa de simplu! Aşa de uşor!

Amândoi au venit aduşi de aceeaşi chemare într-un sat urgisit. Dar amândoi nu se potrivesc în fire şi în părerile despre chipul cum şi-ar putea împlini această chemare.

Nicolae Apostol e aspru, colţuros, bănuitor; îşi creează din senin cazuri de conştiinţă. Mereu e stăpânit de teama să nu contracteze obligaţii faţă de oamenii pe care nu-i iubeşte şi nu-i stimează; cu toate acestea, e preocupat de judecata oamenilor pe care nu-i iubeşte şi nu-i stimează.

Ana Puşchilă nu-şi complică viaţa cu asemenea griji. Nici nu se poate pătrunde de gravitatea solemnă şi încruntată a misiunii sale. Merge direct la faptă. Se achită de ea cu simplitate şi voioşie; cu un simţ practic fe-meiesc şi cu o femeiască lipsă de scrupul. Ea alege din viaţă numai luminile şi fuge de umbre.

Sunt două firi. Se zgârie reciproc în loc să-şi aline reciproc rănile de fiecare zi ale vieţii şi oamenilor.

Acuma de ce stă încruntat, parcă i s-au înecat coră-biile, şi de ce nu scoate nasul din caiet? De ce nu ridică ochii la dânsa, care a venit cu atâta voie bună să-i împărtăşească o biruinţă a ei, a lor? De ce nici nu i-a mulţumit când i-a făcut surpriza transformărilor din cancelaria aceasta uricioasă şi rece, goală, aşa cum o găsise când a venit?

A aşteptat înadins să plece la oraş. Cu Bot Maria şi cu Chihaia Toader a schimbat dulapul, hârtiile colorate din rafturi, tablourile şi harta din perete; a adus ea altele de acasă. Era în drept să o recompenseze măcar cu o exclamaţie… Nicolae Apostol n-a găsit altceva mai bun de spus decât: „Mai lipsesc nişte cordeluţe roz!”'

Ei i-au venit lacrimile în ochi. Şi de multe ori de atunci îşi ascunde ochii podidiţi de plâns. Cum poate fi un om tânăr aşa de ursuz?

Lumea din sat spune că gazda ei, badea Toma Cârlibaba, e ursuz. Dar badea Toma, cât e el de ursuz, nu-i rezistă când începe ea a sporovăi. Îl loveşte râsul, îşi leapădă toporişca de sub braţ, ca să se poată bate cu pal-mele pe genunchi: „Ei, bată-te norocul să te bată, că multe mai ştii, duduiţo, şi multe-ţi mai dau prin căpşorul ista de dumbrăveancă!” Aşa-i spune: dumbrăveancă, fiindcă o asemuie cu o pasăre de fâneţe cu pene albastre şi viorii… Nicolae Apostol nu-i spune nici într-un fel. „Domnişoară…”

Parcă nu-s camarazi, tovarăşi de exil de trei luni pe a patra.

— S-a făcut cald aici. Nu te ispiteşte să-i tragem o plimbare până la moară?

— Nu, domnişoară.

— Bine, domnule Aricilă. Mă duc singură.

Şi Ana Puşchilă îşi încalţă şoşonii, îşi îmbracă paltonaşul de postav de Azuga, îşi trage căciuliţa brumărie pe frunte şi porneşte singură pe drumul îngheţat al satului.

Zăpada scrâşneşte sub paşi.

Gospodinele o opresc să-i vorbească despre un proclet care s-a zbânţuit prin ger, dihocat la gât, şi a căpătat gâlci;

altele s-o poftească cu nişte ouă, fiindcă le-a croit o fustă; jupân Aizic a scos nasul şi vârful barbişonului printre uşă să-i ureze plimbare plăcută. E „populară” în sat, cum ar spune domnul Spirică Necşulescu.

Dar aceasta n-o încântă şi n-o mulţumeşte. De ce-a rămas domnul Ghimpoşilă în cancelaria lui, în loc să se bucure de asemenea soare sclipitor în zăpezi?

Aceasta a durat iarna întreagă. Cu unele zile încă şi mai puţin vesele.

O dată nu şi-au vorbit o săptămână.

— Bună dimineaţa!

— Bună ziua!

— La revedere!

Şi atât! O săptămână întreagă, fiindcă de capul ei a găsit de cuviinţă să solicite fără nici o demnitate ajutorul domnului Spirică Necşulescu pentru şcoală.

Episodul s-a petrecut la han. Ea intrase să cumpere aţă din micul bazar al lui jupân Aizic. A dat peste dânsa proprietarul Stulpicanilor, s-a prezentat, au intrat în vorbă, s-a minunat că şcoala din Ponoare e onorată cu o asemenea dăscăliţă distinsă şi drăguţă şi că el habar n-a avut.

Ana Puşchilă l-a luat repede:

— Acuma ai habar. Şi-mi pare bine! Fiindcă şcoalei din Ponoare nu-i ajunge să aibă o dăscăliţă distinsă şi drăguţă precum pretinzi dumneata că aş fi, probabil fiindcă nu ţi-ai pus ochelarii să mă examinezi mai atent. Mai are nevoie şi de altceva…

— Mă rog, mă rog! se cocoşise domnul Spirică Necşulescu. S-auzim.

— Când ai să auzi, tare mă tem că ai să fii mai puţin vesel…

— Îmi pare rău, duduiţă drăguţă! Spune, şi sunt la dispoziţie.

— Cu vorba?

— Cu fapta!

— Nu cu fapta. Cu punga. Ştii dumneata că deschidem o listă de subscripţie? Vreau să ridicăm aici o şcoală model. O şcoală la care să contribuie toţi locuitorii din comună, mari şi mici, săraci şi bogaţi. Tot ce-a făcut domnul Lascăr Sofian e provizoriu… Intenţiile sale sunt mai… în sfârşit, mai boiereşti; mai grandioase. Dar m-am gândit – adică ne-am gândit, eu şi colegul meu – că nu e bine ca o şcoală să fie ridicată din banul şi voinţa unui singur om, mai ales ale unui reacţionar în principii ca domnul Lascăr Sofian. Dumneata mă înţelegi… Domnul Lascăr Sofian pentru moment s-a retras din politică. Mâine poate să revină asupra retragerii… Atunci şcoala din Ponoare devine un capital electoral… Aceasta nu o vrem noi. Toţi, ori niciunul! Deschidem o listă de subscripţie, dăm serbări, adunăm un fond. În doi-treipatru ani o să vorbim altfel.

Ana Puşchilă făcu o pauză să-şi tragă răsuflarea.

Vorbise repede şi improvizase un basm fantasmagoric tot atât de repede. Totul fusese o născocire a ei, sub inspiraţia momentului. Dar simţea o ameţeală dulce şi un tremur de emoţie ca la un examen de care depindea soarta ei de mâine. Reluă:

— M-am gândit să încep cu dumneata. Eşti mai mult decât un simplu proprietar. Un intelectual şi şeful unui partid democrat în înţelesul cel mai dezinteresat al cuvântului. Pentru inaugurarea primei liste nici nu se poate o alegere mai fericită.

— Domnişoară, mă onorează aceste aprecieri măgulitoare.

— Onorează şi dumneata lista!… Domnule Aizic, dă-mi te rog o foaie de hârtie şi un creion…!

Pe tejghea, Ana Puşchilă scrise titlul:

LISTA DE SUBSCRIPŢIE No. 1 pentru ridicarea şcoalei primare din com. Ponoare.

Apoi aşteptă, înălţând privirea albastră sub genele negre.

— Să scriu cât? Se răzgândi: Adică scrie dumneata. Poftim creionul…

Domnul Spirică Necşulescu scrise în capul listei: „Lei 100.”

Ana Puşchilă făcu o schimă de evidentă decepţie:

— Mi-ai turtit fesul! Dumneata eşti om de o sută de lei? Şi pentru inaugurarea unei liste de subscripţie, înseamnă o încurajare serioasă o sută de lei? Ce-au să spună ceilalţi…?

Domnul Spirică Necşulescu trase hârtia şi se pregăti să corecteze pe 1 în 2.

— Dă-mi voie, spuse Ana Puşchilă. Lasă-mă să corectez eu! Mai simplu! Mă pricep în chestiile astea de corectat, după câte caiete îmi cad mie în mână toată ziua.

Luă foaia şi corectă într-adevăr simplu.

Mai adăugă un zero la sută: „Lei 1.000”.

— Dar e aproape preţul unui vagon de grâu, domnişoară! protestă domnul Spirică Necşulescu.

— Obrazul subţire cu cheltuială se ţine, dragă dom-nule Necşulescu. Gândeşte! Numele dumitale! Surpriza, te asigur, puţin plăcută pentru domnul Lascăr Sofian şi pentru domnul Emil Sava… Fapta în locul vorbelor.

Domnul Spirică Necşulescu oftă adânc şi băgă mâna în buzunar.

Nici nu ştia dacă are o mie de lei asupra sa. Îi avea. Încercă măcar să se plătească, apucând dăscăliţa de bărbie, cu un suspin strengăresc.

— Ah! ce nu face un om pentru o fetiţă atât de dră-guţă?

Ana Puşchilă rosti, privindu-l în ochi:

— Mai întâi, pentru o fată drăguţă şi singură, un om lasă mâna în jos şi n-o tratează ca pe slujnicuţele de hotel.

Mâna grăsună a domnului Spirică Necşulescu părăsi cu regret bărbia rotundă şi catifelată a dăscăliţei.

Nicolae Apostol ascultă cu fălcile încleştate, cu ochii crunţi.

— Când mi-a pus mâna pe bărbie, am stat la îndoială dacă să nu-i trag una peste labă… Am făcut mai bine. L-am silit să se simtă el. Nu zici nimic? O mie de lei! Una – mie – lei!

Una mie, aproape cât un vagon de grâu. Pentru un început e mai mult decât în visul nostru.

— Al dumitale poate, nu al meu!

Ana Puşchilă se opri, cu toată bucuria din figură stinsă.

— CuM. Aceasta găseşti să-mi spui? Aceasta e mulţumirea dumitale…?

— Recapitulează singură, domnişoară! glăsui Nicolae Apostol cu asprime. Mai întâi, tot ce i-ai istorisit acestui domn au fost pure invenţiuni. Mai apoi, nu te-a autorizat nimeni să vorbeşti şi în numele meu… În sfârşit, lăsând la o parte cele o sută şi una de alte lucruri, pe care te rog să le meditezi, domnişoară, rămâne vina dumitale cea mai gravă. O persoană care se respectă nu riscă să se pună în situaţiunea dumitale: să se lase apucată de guşă într-un han de un individ din toată lumea.

— Pardon! încercase Ana Puşchilă să întoarcă totul în glumă Pardon! S-o iau şi eu metodic, cu,mai întâi”… Mai întâi, eu n-am guşă. De unde ai scos că am guşă? Mai apoi, domnul Spirică Necşulescu nu e un individ venit din toată lumea. E proprietar, avocat, şef de partid politic… Şi, în sfârşit…

— Am terminat!

Nicolae Apostol a ieşit trântind uşa.

Ana Puşchilă a rămas să plângă, cu obrajii în palme, cu coatele rezemate pe masa unde atât de triumfătoare răvăşise lista de subscripţie şi dania domnului Spirică Necşulescu.

O săptămână nu şi-au vorbit. Îşi ocoleau privirile. Pe urmă, vorbele au venit rare şi stânjenite de amândouă părţile.

Şi, în sfârşit, peste ele a venit primăvara.

Capitolul XXII

„Primăvara, până şi scaieţii cei mai ghimpoşi dau floare şi cheamă albinele…”

— Să-ţi spun adevărul cel adevărat, urâciosule?

— Fireşte, Ana! Mai ales aceasta aştept, să-mi spui adevărul cel adevărat! o încurajă Nicolae Apostol, surâzând

cu înseninarea care de o săptămână îi lumina chipul.

O sorbea din ochi.

Ana se răsfăţa sub privirea drăgăstoasă, ca o pisică în soare.

Îi ciuguli mai întâi un puf de păpădie de pe straiul aspru de şiac. Era un gest feminin de posesiune, de grijă şi de supunere în acelaşi timp.

Pe urmă îl apucă de piepţii hainei cu amândouă mâi-nile, se înălţă în vârful degetelor, să-l privească în ochi cu o uşoară încruntare de îndoială între sprâncene.

Erau atât de aproape, încât Nicolae Apostol se vedea în pupilele Anei mic şi ireal, ca în două oglinzi fan-tastice.

— Dar nu te superi? întrebă Ana.

— Nu mă supăr.

— Nici nu te bosumflezi?

— Nici nu mă bosumflez…

— Fiindcă, înţelegi? Cu tine nu pot şti niciodată la ce să mă aştept. Te ariceşti din senin.

Nicolae Apostol o cuprinse cald cu braţele în jurul umerilor şi o asigură, zâmbind, cu vocea moale:

— De data aceasta nu mă mai aricesc din senin. Ţi-o promit… Hai, spune, mica mea Anişoară, adevărul cel adevărat.

Ana se desprinse din înfăşurarea braţului. Se plecă să smulgă o păpădie cu globul pufos al seminţelor, suflă asupra firelor în vânt până ce-au zburat toate şi a rămas între degete numai cu pedunculul florii isprăvit într-un nasture alb de mănuşă.

Privi puful risipit, legănându-se în plutire pe câmpuri.

— Na! spuse. Aşa să se ducă de-acum bosumflările şi aricelile toate dintre noi! Şi-acum să-ţi spun… Plecă ochii în pământ, vorbi tipărind în vârful ghetei praful de pe potecă: Să-ţi spun adevărul cel adevărat… Pentru mine n-a fost chiar o surpriză ceea ce se petrece cu noi de-o săptămână. Eu am înţeles că ai început să simţi ceva pentru mine încă de multişor, domnule Aricilă! Din ziua când te-ai supărat

după istoria de la han cu lista de subscripţie şi ai ieşit trântind uşa. Cred că-ţi mai aduci aminte cum te-ai aricit, atunci, urâciosule? Ai trântit uşa, m-ai lăsat singură. Am plâns… Pe urmă, după ce-am isprăvit de plâns, mi-am şters ochii, m-am smârcâit şi mi-a venit să râd. Deodată m-am simţit fericită şi veselă. Mi s-au deschis ochii. Adică de ce mi te-ai supărat oare mătăluţă aşa de grozav? Ce crimă am făcut? Bine!… Admit. Meritam să mă iei la refec cât de sever. Am fost o nebună… Nu mi-am păstrat demnitatea, am compromis o idee care ţie îţi era scumpă. Am degradat-o pornind cu căldăruşa, măcar că tot la aceasta o să ajungem. Da-da! Lasă, că vorbim noi altă dată despre aceasta… Să ne întoarcem la supărare… Le-ai suportat, toate, până când ţi-am spus că onorabilul Spirică Necşulescu a ridicat laba şi m-a apucat de bărbie. Atunci deodată te-ai făcut verde la faţă. Atunci nu te-ai mai putut stăpâni… Toate mi s-au luminat în minte, şi de unde plângeam, am început să ţopăiesc în cancelarie într-un picior şi să bat din palme: „Mă iubeşte! Mă iubeşte.” Spune că nu e adevărat? Spune că nu ţi-ai dat şi tu atunci seama întâia oară?

— Poate… consimţi Nicolae Apostol.

— Ce poate? Sigur! Ţi-o spun eu. De altfel, fiindcă am pornit pe calea mărturisirilor, pot să mai adaug şi altele… Dar bagă de seamă contractul nostru cu bosumfleala! Să nu-mi tragi o nouă morală! Încă n-ai dreptul!

— Ei, spune, te rog! începu să-şi piardă răbdarea Nicolae Apostol, curios să afle alte tainice ascunzişuri ale acestei făpturi pline de neastâmpăr şi în dosul neastâmpărului de o atât de surprinzătoare perspicacitate.

— Uite! Ce crezi tu, că eu am venit aici aşa, cu ochii închişi?… Ai văzut cât de bine informată eram!… Ne-am făgăduit să fim sinceri unul cu altul. Sunt sinceră până la sfârşit… Află, aşadar, că am venit fiindcă m-a lovit şi pe mine apostolatul, fiindcă voiam şi eu să fac ceva mare, nou şi bun, fiindcă nu mă mulţumea să rămân o simplă funcţionară a învăţământului: să aştept să se sfârşească luna şi să încasez

leafa… Toate astea ţi le-am spus. Ţi-am spus şi că m-a atras faima ta. Să lucrezi cu un asemenea om – mi-am zis eu – iată idealul, iată adevăratul apostolat! Faima ta din şcoală ajunsese până la noi, adusă de normalişti, din seriile din urma şi dinaintea ta. Ţi-am spus că suntem o familie… didactică. Nu se mai isprăvesc la noi în casă normaliştii şi belferii: fraţi, veri, unchi, nepoţi… Toţi parcă-şi dăduseră cuvântul să-mi îmbuibe urechile cu numele tău. Când i-am spus tatei că vreau să viu aici şi când am pus în mişcare toată maşinăria de stăruinţe să creeze postul, tata m-a aprobat cu totul… E învechit, dar nu e ramolit; în felul lui îşi iubeşte breasla, aşa cum se pricepe şi cât îi permite o casă cu şapte copii… „Faceţi voi mai mult decât mine!” asta-i vorba lui! Perfect!… Toate acestea, într-un fel sau altul, le cunoşti. Ţi le-am spus şi răspus! Nu ţi-am spus încă şi altceva. Anume că nu m-am interesat numai cum era în şcoală şi ce făcea în şcoală această celebritate de Nicolae Apostol! M-am interesat şi cum arăţi la chip. Am pus mâna pe o fotografie a ta cu şcoala, cu ultima serie, când ai absolvit. Cunoşti fotografia! Acolo unde directorul ţine mâna pe umărul tău, ca şi cum ar vrea să-şi sprijine pe tine bătrâneţea şi nădejdile lui… Atunci m-am hotărât eu definitiv. Aşa da! Arătai la mutră cum te arăta faima. Altfel, dacă erai un cocoşat, ori cu mutră bleagă de bucher, cu ochelari şi cu umerii pleoştiţi, poate entuziasmul meu ar fi fost mai slab… Ce vrei? Sunt femeie. Naiba să mă ia!… Nu-ţi place că sunt sinceră?

— Ce copilă eşti tu, Ana!

— Copilă-copilă! Dar dată naibii! Stai, că n-am sfârşit! Mai află că m-am interesat şi la colegul de şcoală al tatei, la moş Gheorghe Ceapă din Suseni. Suntem şi cu dânsul un fel de cimotie de departe. Dar mai mult decât cimotie, e prieten cu tata. Se văd cam rar. El dintr-un judeţ, de aci, noi tocmai de la al treilea judeţ… Dar nu m-a speriat distanţa. Într-o bună zi s-a pomenit cu mine. L-am descusut şi l-am întors pe-o faţă şi pe alta. Îţi închipuieşti că mi-a spus câte-n lună

şi în soare despre tine. Bravo! Nu m-am înşelat! Şi m-am pus mai cu foc să port bileţele de colo-colo ca să se înfiinţeze al doilea post din Ponoare. Moş Gheorghe Ceapă şi-a dat cuvântul să nu sufle nimic despre ancheta mea. Văd că s-a ţinut de cuvânt... Erai ţinta unei conspiraţii şi habar n-aveai.

— Într-adevăr! recunoscu Nicolae Apostol cu uimire.

— Stai!... Încă tot n-am terminat. Îţi aduci aminte cum a fost cunoştinţa noastră? Erai să cazi de pe scaun, cu ciocanul în mână şi cu ţintele în gură. Te-ai uitat la mine aşa de necăjit şi erai aşa de caraghios, încât îmi venea să te sărut. De-atunei mi-a venit să te sărut... Uite! A venit vremea să nu las sărutul acela pierdut...

Spunând, Ana se înălţă în vârful ghetelor şi atinse buzele lui Nicolae Apostol cu un sărut fugar.

Nicolae Apostol se uită îngrijorat de jur împrejur, să nu apară cineva, în capătul potecii.

Ana strânse din umeri.

— Şi chiar dacă ne-ar vedea cineva, ce e cu asta? Nu suntem ca şi logodiţi? N-o să fiu la vară doamna Nicolae Apostol? N-o să ne întoarcem la toamnă din vacanţă, doamna şi domnul Nicolae Apostol?

Nicolae Apostol îi prinse braţul. Au pornit mai de-parte, în soarele primăverii, pe poteca dintre sălcii, spre moară.

S-au rezemat amândoi de sprijinitoarea podeţului, să privească în apa adâncă şi neagră a iazului.

Acolo se mai rezemase altădată acelaşi Nicolae Apostol, singur, mistuit de o arşiţă lăuntrică, aşteptând să se facă exact ceasul când poate să urce dealul sus la conacul Catincăi Ştirbuleasca, unde milogea în cerdac privirea Matildei, astăzi doamna locotenent Mărgineanu. Parcă n-au fost niciodată zilele acestea. Parcă nu le-a trăit tot el, acelaşi Nicolae Apostol de-acum.

Cu braţul încins după mijlocul Anei, îşi apropie obra-zul de obrazul ei mat. Ce dulce atingere şi dezmierdătoare! Fără nimic dureros, fără nimic „dureros de dulce”.

În singurătatea lui aspră şi dârză, asaltată de vrăjmă-şiile de afară şi de nălucirile dinăuntru, Nicolae Apostol simţea în sfârşit blândeţea vieţii.

— Tu nu ştii ce mi-ai adus tu, Ana! Ce-nsemni tu pentru mine! Nu ştii cât de singur am trăit şi câte am îndurat eu aci…

Ana spuse cu gravitate, contrastând cu tonul şăgalnic de până acum:

— Poate le-ai îndurat şi din cauza ta. De ce te cunosc mai bine, de ce sunt convinsă că te-ai fi scutit de multe neplăceri dacă ţi-ai fi îmblânzit puţin firea. Pentru tine e mai important să fii preţuit şi respectat decât să fii iubit. Eu cred altfel. Iubirea învinge mai repede şi mai sigur. Ca să vorbesc ca în clasificările de la lecţiile de psihologie, tu ai pasiunea dominaţiei, nu a posesiunii… Ca să-ţi impui o vedere a ta, o hotărâre, eşti în stare să rişti totul… Tu ai vrea să se dea viaţa după tine… Viaţa e altfel, dragul meu… Ne sileşte să fim ca apa aceasta. Ia forma mâinii dacă o prinzi în pumni, a paharului dacă o pui în pahar… Aşa şi noi… Tu ai vrea însă să rămâi neclintit, ca apa îngheţată, ca o apă îngheţată pentru totdeauna… Gheaţa se sparge, dragul meu… Apa lunecă printre degete… Aşa aş vrea şi eu să lunec prin viaţă, să mă strecor, să scap cu cât mai puţine lovituri. Ai să-mi spui că sunt laşă?… Poate nu! Poate şi acesta e un curaj, să faci din viaţă, aşa cum e, ceva bun… Mie mi-e dragă, mă bucur de ea, n-am ambiţii mari, mă mulţumesc cu puţin… Nu mă reped să răstorn obstacolele… De ce să-mi rup unghiile zgâriind în pereţi?… Cad sin-guri pereţii, se macină dacă ştii să aştepţi, ajutând discret elementele care surpă… Şi eu am dreptate, nu tu! Am dreptate, fiindcă tu, cu toate principiile şi cu toate planurile tale pe un an înainte, pe-o viaţă scrisă ca în carte, tu n-ai ştiut că ai să stai într-o zi aici, lângă mine, cu mine… Pe când eu am presimţit… Dar n-am silit nimic. Am lăsat în grija vieţii să ne aducă aici… Să ne poarte ca o apă. Până acum apa ne-a dus bine… Ce zici, domnule Posomorala?

Viaţa i-a dus mai departe, după orânduielile ei tainice.

Primăvara a trecut lină, cu multe zile de soare, cu ploi repezi şi scurte, după care se arcuiau pe cer curcubee mai limpezi şi mai întregi ca niciodată.

La şcoală amândoi şi-au pus tot sufletul într-un fel de întrecere, iar copiii, molipsiţi de această însufleţire, au depăşit tot ce puteau să aştepte cei doi dascăli tineri de la prăsila unei comune ticăloase ca Ponoarele. Câte un ziar desfăcut pe masa cancelariei şi uitat acolo aducea ştiri despre întâmplări stranii: scandalul bisericesc şi procesul tramvaielor. Sinodul chemat să judece primatul şi să scoată din scaun un episcop. Sfărâmarea conservatorilor în trei tabere. Opiniile unui oarecare Deşliu şi succesele electorale ale unui oarecare conu Iancu Brătescu. Declaraţiile domnului P. P. Carp şi urgia „banditului de la Interne”: Alexandru Marghiloman. Bătăi şi răfuieli în Cameră. Întruniri şi fluierături în sălile pu-blice ale capitalei. Supărarea domnului Fleva, tribunul poporului, şi nenumărate banchete cu tâlc.

Toate ajungeau aci ca dintr-o altă lume. Poate într-adevăr aceea era ţara şi poate că acele personaje despre care nu-şi va aminti nimeni peste o jumătate de veac hotărau chestiunile de viaţă şi de moarte pentru ea.

Dar până una-alta, în comuna Ponoare viaţa curgea altfel, şi oamenii ridicau ochii la cer să aştepte ploaia şi soarele, singura îndurare pe care nu le-o putea nici da, nici lua vremelnicii cârmuitori de departe. Ziarul rămânea inutil desfăcut pe masă, cu literele titlurilor mari, negre, dar moarte. Nici Nicolae Apostol, nici Ana n-aveau ce să afle nou şi îmbucurător de acolo.

Bucuria de viaţă era în ei şi în primăvara de-afară.

Mai era şi în nădejdile crescute tot în ei, cum s-a ridi-cat din grăunte paiul verde de grâu aşteptându-şi vremea să dea spicul plin.

În amurg plecau acum împreună de-a lungul satului, până la umbra sălciilor de la moară.

Îi întovărăşeau priviri bune. Îi saluta jupân Aizic Gold din uşa hanului, frecându-şi mâinile, parcă ar fi făcut el personal o afacere strălucită. În cuvintele lor de iubire şi de primăvară se amestecau plănuiri deopotrivă legate între ele, despre dânşii, despre şcoală şi despre sat.

Mai tare fusese duhul feminin şi mlădiu al Anei decât pietroasa încăpăţânare a lui Nicolae Apostol. Treptat, ca o apă care pătrunde şi îşi deschide firul subţire al cursu-lui printre ierburi, ocolind piedicile şi îmbrăţişând colinele, Ana infiltrase în sufletul lui Nicolae Apostol o nouă înţelepciune, mai omenoasă, poate mai puţin dârză, dar mai apropiată faptelor şi stărilor de atunci. Căci princi-palul e să câştigi o victorie, nu să mori pierzând o luptă… Învăţătorul nu mai socoti o nelegiuită trădare a cauzei perspectiva de a ridica şcoală în Ponoare cu liste de subscripţii şi cu ajutoare de la oamenii pe care nu-i preţuia. Altfel, cine să facă şcoala? Cum? Prin ce miracol…?

Lista cu numele domnului Spirică Necşulescu a fost scoasă din sertar. Ana a mai adunat din bucăţi două mii, a îndurat aspre lecţii de la domnul Lascăr Sofian, a căzut la tocmeli cu coana Catinca, a descoperit şi slăbiciunile arendaşului Solomonică Fişer, îndeobşte invizi-bil, a smuls doi poli chiar de la jupân Aizic Gold.

Pe urmă, deodată, izvoarele au secat.

Făcându-şi socoteala, cu fişicurile de argint şi cu hârtiile împăturite în faţă, a descoperit că multă vreme nu vor mai avea ce aştepta de la nimeni.

— Slăbuţ, spuse. Teribil de slăbuţ! După cum o pornisem, credeam că numai să mă mişc, şi adun zece mii… Va trebui să dăm serbări… Am să mă pun cu serviciul şi pe protectorii mei, ca să mai căpătăm ceva şi de la autorităţi, de la minister… Ce Dumnezeu! Doar şcoala nu ne-o facem nouă. O facem satului şi statului…

Autorităţile erau însă cu toată suflarea suspendată pe buzele domnului P. P. Carp, care se supărase pe domnitor, pe ţară şi pe partid, ameninţând în fiecare zi că pleacă la

Ţibăneştii săi, unde boul are limbă lungă, dar n-o foloseşte să mintă, să lingă unde a scuipat, să linguşească şi să înşele. Autorităţile aveau deci alte griji, iar protectorii Anei s-au dovedit fără putere, stăpâniţi de-ale lor mai arzătoare necazuri.

Astfel i-a ajuns vacanţa şi vara.

Nicolae Apostol şi-a încuiat casa, a dat cheia în paza absolventei de şcoală primara Maria Bot, premiul întâi cu cunună, şi a plecat să-şi cunoască viitoarea familie de peste hotarul celui de-al treilea judeţ.

De atunci a mai făcut două drumuri îndărăt. O dată singur, o dată cu Ana, pentru oarecare pregătiri gospodăreşti. Iar toamna s-au întors „domnul şi doamna Nicolae Apostol”, ca să afle în grajd, dar de casă nouă, un căluţ şi doi juncani, trimişi de domnul Lascăr Sofian.

— Eu pe omul acesta nu-l înţeleg! rosti Ana, netezind crupa rotundă de pepene a căluţului. Pe tine te-a făcut nu o dată cu ou şi cu oţet. Pe mine, la fel… Şi când nu te aştepţi, vezi că avea ochii asupra ta şi că prin faptă dezminte ceea ce spunea prin vorbă.

— Poate că sunt două lumi care se luptă în el. Doi oameni!… se dădu cu părerea Nicolae Apostol, gânditor. Unul, omul pur şi simplu. Altul, omul clasei şi lumii sale. Pe acesta nu-l pot iubi. L-am urât chiar nu o dată. Dar pe celălalt nu o dată mi s-a întâmplat să descopăr că-l stimez…

— Fiindcă se apropie în fire cu tine, de aceea vă preţuiţi, dar nu vă puteţi iubi… Tu eşti de-o parte – ca să spun cum scrie la carte –‚de-o parte a baricadei”; el, de alta. Dar vă asemănaţi grozav! Tu aperi o lume care creşte acuma; el una care moare acuma… El presimte că tu, cu şcoala ta, eşti duşmanul cel adevărat al lumii sale, şi îi pare rău că nu te poate nesocoti cu scârbă, aşa, ca pe-un Emil Sava sau ca pe-un Spirică Necşulescu.

— Am putea face pace, un armistiţiu măcar, pe această temă… îşi continuă Nicolae Apostol gândul. Căci despre domnul Emil Sava şi domnul Spirică Necşulescu avem

păreri la fel. Sunt măcar tot atât de duşmani ai satului acestuia cât e duşman domnul Lascăr Sofian. Cu deosebire că…

Ana pufni în râs:

— Haide, fugi! Lasă deosebirea… Facem filosofie în grajd. Mai mare ocara pentru filosofie şi pentru grajd. Pofteşte-n casă, domnule Filozofilă, şi lasă-mă pe mine să pun la cale oarecare isprăvi gospodăreşti. Tu ia-ţi cartea şi filosofează!

În ziua aceea Nicolae Apostol a luat cartea, dar n-a trecut de prima foaie deschisă.

Ochii fugeau mereu spre scoarţa din perete, spre oalele cu flori, spre dulapul cu tomuri şi reviste, rânduite în rafturi.

Nu se mai sătura de această pace, de casa lor, de lucrurile lor, de intimitatea lor.

Zestrea Anei era modestă, dar potrivită pe măsura vieţii şi a trebuinţelor de ţară. În casă nu mai răsunau paşii a gol. Abia acum măsură cât de aspră i-a fost singurătatea şi cum l-a îndârjit de multe ori, numai din pricină că-l osândea să se mistuie singur în el. Acum erau doi – şi toate se desfăşurau înainte pentru o viaţă înceată şi lungă. Nu mai deznădăjduia pentru şcoala din Ponoare, pentru îndreptarea satului Ponoare. Acum pilda din istorisirea lui Ion Slavici, ridicarea satului Sărăceni, fără hotărâri şi cuvinte patetice, era mai aproape încă de puterile sale. I-a şi venit un flăcău să-i ceară o părere pentru aşezarea casei în care vrea să-şi cuibărească viitoarea gospodărie. La primăvară pune câţiva stupi în grădină; pomii s-au prins toţi, s-a prins şi viţa agăţătoare a cerdacului, pomi a sădit şi în ograda şcoalei. Surtucarul venetic de la hanul lui jupân Aizic a început să prindă rădăcini.

Nu mai pare aşa de îndrăzneţ gândul să încerce peste un an, doi întemeierea unei bănci, a unei cooperative, sau poate chiar o obşte care să ia în arendă moşia ţinută până acum de domnul Solomonică Fişer.

Neliniştea zilei de mâine l-a cutremurat întotdeauna. Chiar anul trecut, când se credea copt de experienţe, se simţea

împresurat de ameninţări ascunse. Ajungea un capriciu al domnului Sofian. Un interes politic al domnilor Emil Sava sau Spirică Necşulescu.

Şcoala era a nimănui, nu a satului, sau a statului. Casa unei bătrâne, a babei Paraschiva Stoleriu, care oricând putea să-şi ceară cocioaba ei îndărăt. Casa lui nu era a lui. Oricând epitropii lui Alexandru Blănariu puteau să-l scoată în drum. Totul era clădit pe nisip mişcător.

Şi totuşi ziua de mâine o aşteaptă acum fără temere, cu o siguranţă nestrămutată, fiindcă sunt doi.

Nimic din afară nu s-a schimbat.

Dar a crescut o pace în el de când e alături o făptură care îl întregeşte, pe care se poate sprijini, cu tot neastâmpărul şi uşurătatea ei aparentă.

Aşa ar fi curs viaţa sa, viaţa lor de mâine, de poimâine şi dintotdeauna, ca o apă înceată şi lină, fără vâltori; iar povestea lui Nicolae Apostol am fi părăsit-o acestei trăiri fără surprize, de necazuri mărunte şi de mărunte bucurii, de-o răbdurie înfăptuire dacă aşa ar fi vrut crugul vremii.

Dar mari şi zguduitoare schimbări aşteptau pirotind ascunse în sâmburele viitorului.

Peste viaţa lui Nicolae Apostol s-au potopit alte urgii, ca şi peste viaţa plugarilor din Ponoare.

Capitolul XXIII

„Timpul macină toate ca o piatră de moară care n-alege…”

O ştire neaşteptată şi amară l-a purtat pe Nicolae Apostol în toiul iernii la Bucureşti. A fost moartea ministrului cu gânduri şi fapte înaintate, în preziua sărbătorilor de Crăciun.

Ziarul cu vestea i-a lunecat din mână.

L-a ridicat Ana să vadă de ce îngălbenise.

Au rămas amândoi fără să schimbe un cuvânt.

Parcă deodată s-a stins o lumină: parcă au fost deodată mai singuri.

Omul acela nu le făcuse niciodată nici un bine. Nici nu ştia că există. Chiar în ceasurile cele mai grele de cumpănă şi

de deznădejde, Nicolae Apostol nu s-a gândit să ajungă la el cu vreo suplică, să ceară povaţă, sprijin sau apărare. Dar în tot ce a săvârşit, de când a dăscălit în satul Ponoare, mereu i se părea că-l urmăresc ochii lui şi că îl aprobă sau îl osândesc.

Acum reazemul acesta dispăruse.

Nicolae Apostol îşi închipui în această seară viscoloasă de iarnă sute şi sute de dascăli umili şi necunoscuţi, pierduţi în sate umile şi necunoscute. Toţi au lăsat ziarul să le cadă pe genunchi. Toţi au îndreptat ochii pe ferestrele întunecate, afară, spre slaba pâlpâire care mai păstra un sâmbure de lumină şi acuma s-a stins. Satele vor fi mai negre. Ei nu vor mai fi ai nimănui.

Tot aşa rătăciţilor în beznă le cad braţele de deznă-dejde şi li se împleticeşte mersul când vântul a suflat văpaia călăuzitoare, de undeva, în fund şi în noapte, la capătul drumului.

Nicolae Apostol s-a urcat a doua zi de dimineaţă în tren şi a pornit, cum mulţi dascăli din multe şi îndepăr-tate sate au călătorit în acea zi în vagoanele de clasa a treia, ca să-şi petreacă sfântul lor la groapă.

Ceremonia s-a desfăşurat îndelungă şi solemnă, cu paradă, armată, becuri cernite, în prezenţa principelui moştenitor şi a înalţilor diregători din toate partidele, cu multe coroane şi cuvântări. Dar poate iarna vrăjmaşă de-afară, poate larma oraşului nepăsător prin care a trecut convoiul, poate atâtea feţe solemn înţepenite în gulere sau poate numai dezobişnuinţa lui Nicolae Apos-tol cu atâtea pompoase orânduieli, dacă nu cumva toate împreună, au făcut ca jalnica scoborâre în pământ să-i pară străină de el şi rece. Se aflau mulţi învăţători în straiele lor sărace, cu feţele lor aspre şi împietrite de adevărată durere.

Pe toţi, gardiştii în mare ţinută i-au împins la urmă, în gloata cea multă.

Zid au făcut în faţă oameni ai politicii şi ai cuvântărilor. Le-au furat mortul. L-au confiscat şi l-au făcut al lor, deşi nu

era al lor.

Pe urmă n-a mai fost al nimănui. A rămas al pământului.

Nicolae Apostol s-a întors pe străzile murdare, cu zăpada fărămiţită de copitele cailor, sleită în noroaie, clădită în hâde troiene pe marginea trotuarelor. S-a întors cu privirea în pământ, asurzit de bălăngănitul tramvaielor cu cai şi de strigătul vânzătorilor de gazetă. S-a oprit să mănânce la un birt economic şi a desfăcut ziarele acelea să citească. Ce spuneau toate? „Tache sau Petrache? Senzaţionalele declaraţii ale lui Nicolae Fleva, tribunul poporului. Care popor? Actul de felonie al dom-nului Alexandru Marghiloman. Amărăciunea domnului P. P. Carp. O nouă dizidenţă conservatoare. Între Nicu Filipescu şi Tache Ionescu… D. Titu Maiorescu tace şi face. Regele şi-a găsit o nouă slugă în locul lui Miţita Sturză: se numeşte Titu Maiorescu, bătrânul regizor al trădărilor… Cazul Seculici şi d. P. P. Carp… Dunga de la pantalonii domnului Marghiloman.” Şi aşa mai departe, pe alte şi alte foi, cu alte şi alte litere, cât mai mascate. Ce-aveau de-a face toţi aceştia şi toate acestea cu satul Ponoare, unde mugesc de foame vitele-n pătule şi unde copiii cu opincile flendurite vin să înveţe la şcoală iubirea de patrie şi credinţa în dreptate?

În birtul economic sfârâiau la grătar fleicile şi mirosea rânced a peşte prăjit în ulei. Lui Nicolae Apostol i-a părut rău că s-a despărţit de alţi dascăli, vagi cunoscuţi, ca să rămână singur.

Simţea acum nevoia să se ştie cot la cot cu aceşti tovarăşi, care peste câteva ore vor urca în vagoanele de clasa a treia, să se risipească neştiuţi de nimeni în mâhnitele lor unghere de ţară.

Dar era singur, şi oraşul îi păru duşmănos, crud şi nebun în lărmuitoarea lui forfoteală.

Se miră că altă dată, atunci când a coborât în gara unde-l întâmpinase atât de vrăjmaş domnul Atila Gheorghiu, se miră că atunci a putut să privească în urma trenului cu regret, să gândească melancolic că trenul acela duce spre

oraşe cu vitrine pavoazate feeric, cu teatre, muzee, statui şi tot ce-i părea atunci strălucirea unei civilizaţii. Oraşul i se arătă deodată ceea ce într-adevăr îl făcuseră oamenii politicii, oamenii afacerilor, oamenii nesaţiilor. Un ţarc de ziduri, în care se îmbulzeşte fără istov o mulţime duşmănoasă, nebună şi crudă, unde mortul băgat în groapă a şi fost uitat, ca toată luareaaminte să se îndrepte îndată la chiotul actualităţii. Şi ce actualitate? Dunga şi cărarea domnului Alexandru Marghiloman, despre care nu-şi va mai aminti nimeni peste o jumătate de veac, senzaţionala atitudine a domnului Nicolae Fleva, tribunul poporului, despre care de asemeni nimeni nu-şi va mai aminti şi peste mai puţină vreme. Cele două jucării de tinichea vândute cu douăzeci de bani perechea: Tache sau Petrache? Două jucării despre care iarăşi nimeni nu va mai pomeni o vorbă peste aceeaşi jumătate de veac. Aceasta era tot; iar dincolo de lărmuirea deşartă, viscolul acoperea cu nămeţi cealaltă ţară, a satului Ponoare şi a altor Ponoare, care mai au de trăit înainte veacuri şi veacuri, fiindcă poporul e nemuritor.

S-a pomenit bătând în uşa bătrânului său director, acum pensionar şi retras într-o căsuţă depărtată de inima prea zvâcnitoare a oraşului.

Lipsea.

Îl întrevăzuse la înmormântare, dar desigur bătrânul nu şi-a mai recunoscut în omul cu scurtă de şiac şi căciulă ţurcană flăcăul pe care l-a trimis cu o sărutare pe frunte la postul înaintat din comuna Ponoare. Acum lipsea…

Nicolae Apostol a rătăcit mai departe pe străzi în aşteptarea ceasului de plecare, privind la vitrinele librăriilor, citind alişe, călcând fără ţintă, ca un adevărat ţăran dezorientat de tumultul capitalei. Ar fi vrut amurgirea aceea mâhnită pentru dascălii satelor şi pentru să-tele de departe, să sfârşească altfel după ce pământul le-a înghiţit îndreptătorul cel mare. Să-i găsească adunaţi într-o durere adâncă şi puternică, dar încordaţi într-o hotărâre comună, jurând să-i execute testamentul, să-i păstreze credinţa, să-i

samene mai departe cuvântul… Aşa s-ar fi voit strânşi toţi îndelaolaltă, cum în catacombele Romei căzute în desfrâu şi în bezmetică pierzanie, împotriva tuturor prigonirilor şi a măcelurilor din arene, veneau primii creştini să-şi oficieze cultul şi să pregătească lumea cea nouă a veacurilor de atunci. Dar erau singuri. Risipiţi. Fiecare pornise sau se pregătea să pornească în vagoanele îngheţate şi calice din coada trenurilor, spre sate unde îi aşteaptă întunericul şi indiferenţa, dacă nu ascunsele socoteli ale altor domni Spiricã Necşulescu şi Emil Sava.

N-a fost o durere fecundă, care să călească voinţele şi hotărârile.

S-a fărâmiţat pentru toţi, împuţinată, spurcată de înfricoşătoarea nepăsare a târgului de politicieni, de afacerişti nărăviţi, de clienţi ai localurilor de lux.

Nicolae Apostol şi-a amintit pe drum că poate s-ar fi cuvenit să aducă Anei un dar de la Bucureşti. Nu se gândise, însă nici Ana nu-l aştepta.

Îl întâmpină cu altă întrebare:

— Ştii ce am hotărât eu, Niculăiţă?

—.

— Botezăm şcoala noastră, când va fi gata, cu numele răposatului om al şcolii!… Va fi prinosul nostru în locul coroanei de înmormântare de care el n-avea nevoie…

— Şi eu m-am gândit, Ana, cum spui tu… Dar când are să se întâmple aceasta? Încă nici n-am început.

— O să începem. Răbdare… Acum povesteşte-mi cum a fost…

Povestirea lui nu se va fi deosebit de a multor dascăli întorşi la şcolile lor calice şi părăsite, cu sufletul deopotrivă de gol. Şi nici viaţa lor de a doua zi şi de mai târziu nu se va fi deosebit prea mult.

A suflat vântul primăverii peste nămeţi, s-au întors cocostârcii şi rândunelele, a dat floarea merilor şi cire-şilor tineri din tânăra livadă a lor şi a şcoalei; Ana a pregătit patru stupi şi a aşteptat să roiască albinele ursuzului

pristav peste pădurari: Toma Cârlibaba. A pretins că puţină încredere îi inspiră Manualul bunului apicultor, în care Nicolae Apostol s-a pus să citească învăţătură; ea s-a mulţumit cu poveţele şi ştiinţa de vechi prisăcar a lui Toma Cârlibaba. Iar Nicolae Apostol a descoperit mai lămurit o ciudată întorsătură a tovarăşei sale de viaţă. Treptat, se lepăda de litera seacă a cărţilor. Ea nu mai frunzărea acum tratatele lor de peda-gogie şi psihologie, caietele de notiţe şi de cursuri. Dădea precădere practicii de fiecare zi; lecţiile minunate şi vii nu se mai conformau lecţiilor tip din manuale; lucra după inspiraţie şi dispoziţie, cu o mobilitate într-adevăr feminină.

Erau şi aici două contraste.

El, chiar când se lepăda de cărţi, o făcea într-o pornire de revoltă, în accese care se potoleau după o săptămână. Revenea tot la raftul bibliotecii. Însemna observaţii pe margine; capitole care-l satisfăceau întru totul, confruntate cu experienţa, altele osândite, fiindcă se dovedeau alături de realitatea cea vie.

Anei puţin îi păsa de toate acestea. Iar şcolarii ei nu erau nici mai puţin pregătiţi, nici mai şovăielnici în răspunsuri. Nicolae Apostol se indigna împotriva cutărei şi cutărei metode pedagogice introduse după autori şi experienţe străine şi potrivite copiilor cu alt spirit şi cu altă disciplină mentală; dar îndată, în locul unei teorii condamnate, voia să aplice una a lui. Ana n-avea nici o teorie, nici a altora, nici a ei. Se lăsa condusă de un instinct fără greş.

Iar copiii, dacă o respectau poate mai puţin, o iubeau mai mult.

O iubeau şi gospodinele din sat. Ca o furnică, mişuna dintr-o casă în alta, avea cu dânsele secretele ei. Nicolae Apostol observă că s-au înmulţit în sat cămăşile cu altiţe în locul urâtelor bluze de cit şi de flanelă. Jupân Aizic se tângui, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că îi primejduieşte negoţul. Ana îl ameninţă râzând, tot pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că acesta e numai un început şi că va

avea de ce să se căineze mai mult când se va întemeia în sat banca populară şi o cooperativă. Părintele Ştefan păru o clipă deşteptat din somnolenţă de învăţătoarea care îi străbătuse în casă, legase prietenie cu preoteasa şi-i ademenise pe amândoi la planurile lor. Pe urmă, bătrâneţea îl toropi iarăşi, şi la tot acest neastâmpăr răspunse cu vorbe şi gesturi obosite de sfârşeală.

— Aici ne trebuieşte un preot tânăr! hotărî ea cu energie într-o zi. Cu un preot tânăr am face minuni… Oamenii încep să vină spre noi, au căpătat puţină încredere… Dar numai un preot îi poate împinge mai repede, să se mişte…

— Tot ce se poate, Ana! recunoscu Nicolae Apostol. Deocamdată, noi şi satul ne resemnăm la părintele Ştefan. Bătrâneţea nu e un păcat.

— Dar e câteodată o piedică!

— Ţî-ţî, ce feroce devii tu câteodată, Ana!… Ce vrei să facem cu părintele Ştefan? Să-l aruncăm într-un pom ca sălbaticii şi să-l scuturăm?… Dacă nu se poate ţine în vârful pomului, să-l condamnăm la moarte şi să-l mâncăm fript…?

— Nu noi!… Am să-l pun să lucreze în locul nostru pe domnul Lascăr Sofian. Cu puţină diplomaţie ajungi la rezultate care au să cucerească şi pe domnul Sofian în persoană.

— Măi-măi! se miră în glumă Nicolae Apostol.

— Râzi tu, dar ai să vezi!… Lucrul e simplu ca lumina zilei. Domnul Sofian ţine la biserică pentru motive bine cunoscute. Chiar mai deunăzi, când am obţinut şindrila pentru biserica părintelui Ştefan, mi-a făcut o teorie… Tocmai cu teoria lui am să-l aduc la oile noastre. Ţine la biserică fără să creadă în biserică… Mi-a vorbit despre rostul social al bisericii etcetera. S-a arătat chiar puţin îngrijorat că acuma a prins satul interes şi pentru şcoală, în dauna bisericii, pretinde dânsul… Pretindă, căci mie nu mi-a dat voie să spun un cuvânt…

— Ştiu, cunosc… mărturisi Nicolae Apostol, amintindu-şi întâlnirile de altădată cu proprietarul Sofienilor, când îl

ţintuia pe scaun şi nu-l lăsa să ridice glas.

— Aşadar, pe el de prisos ai mai încerca să-l scoţi din nişte convingeri mai neclintite ca stânca, aşa cum ar spune domnul Emil Sava şi cum desigur a spus când l-a operat şi i-a luat şefia. Şi aşa, vin la tactica mea… Îl las să priceapă că are puţină dreptate… Nu i-o declar direct… Din satisfacţia şi optimismul nostru s-o deducă. Acum, aşază-te, te rog, în locul său. În noi nu poate să aibă neîncredere… Asta ţi-o garantez. Nu suntem, adică tu nu eşti nici omul lui Emil Sava, nici al lui Spirică Necşulescu, cu atât mai puţin al unui prefect zaharisit ca al nostru. Ne vedem de datorie modest şi cu un tact pe care l-a recunoscut şi el. Ce-i rămâne de făcut unui om ca domnul Lascăr Sofian în această situaţie? Să apere şi frontul bisericii sale, ca să ţină piept şcoalei primejdioase, aşa cum o botează dânsul, şcoalei care creşte şi va creşte sub ochii săi. Părintele Ştefan e un om mort. Are să aducă altul viu: tânăr, viu şi energic. E încă destul de puternic domnul Lascăr Sofian, cu toată şefia sa onorifică, pentru a aduce aici pe cine vrea şi când vrea… Părintele Ştefan are să rămână pensionarul bisericii, o relicvă… Cel tânăr, în chip fatal, are să se apropie de noi, are să meargă alături de noi, spre dezolarea domnului Lascăr Sofian. El are să ştie că biserica şi şcoala, în condiţiile actuale, nu se resping, nu se exclud; se completează! Aceasta e tot, şi aşa am să încurc iţele…

— Şi aceasta numeşti tu diplomaţie?

— Dar ce e, Niculăiţă dragă? Ce e dacă nu-i diplomaţie?

— Sforărie politică, Dumnezeu ştie! Machiavelism! Ipocrizie!

— Fie şi aşa! Fie şi asta! Nouă ne este indiferent cum se cheamă. Numai să ajungem la scopul nostru.

Nicolae Apostol îşi privi nevasta cu un surâs din nou amar:

— Îţi dai tu seama, Ana, ce impresie am acuma despre noi? Parcă punem la cale o faptă urâtă. Parcă suntem nişte răufăcători când pregătesc o lovitură… Câte întorsături,

câte socoteli!… Ce intrigi! Când ar fi atât de simplu să le vorbim oamenilor de la inimă la inimă!

— Ar fi simplu dacă s-ar putea aşa. Cum nu se poate aşa, ne dăm după păr, folosim mijloacele lor… Exploatăm slăbiciunile şi strâmbăciunile lor…

Cu această hotărâre, Ana Apostol, făcându-şi drum la curtea Sofienilor, a început pe departe să unelteaască pentru aducerea unui preot nou şi energic, tocmai ferindu-se să arate domnului Lascăr Sofian că i-ar bucura prezenţa în sat a unui preot tânăr şi energic.

Dar socoteala de-acasă nu s-a potrivit cu celelalte socoteli ale destinului: domnul Lascăr Sofian era stăpânit de alte griji, mai aproape de inima sa. Cu privirea mai încruntată şi cu trăsăturile mai împietrite, nici n-a descleştat gura.

Feciorul de la Paris, Mitif, nu voia să se întoarcă acasă, cu toate somaţiile şi ameninţările. Nu-i mai trimitea bani, dar el avea bani. Iar domnul Lascăr Sofian îşi cam închipuia de unde îi are şi cu ce preţ.

Pe urmă, Ana Apostol nu şi-a mai simţit ea sufletul uşor să bată calea Sofienilor. Nicolae Apostol a fost chemat la reghiment; oastea românească a trecut Du-nărea în Bulgaria. Satul s-a golit de flăcăii şi gospodarii în putere, porniţi cu raniţa la spinare. Toată vara Ana a urmărit cu ochii plânşi listele morţilor de holeră. Iar toamna, când Nicolae Apostol s-a întors ogârjit şi cu ochii sticloşi, după ce zăcuse de tifos într-un lazaret, s-au strâns amândoi unul în altul ca după o mare cum-pănă care numai i-a încercat şi a trecut.

Viaţa le trimisese un avertisment. Ana n-a mai po-vestit bărbatului cât fusese de întreg avertismentul şi cât de urât.

În vremea când el aiura, clănţănind din dinţi cu man-taua pe cap pe laviţa lazaretului din Bulgaria, schimbări grăbite se petrecuseră în ţinut.

Domnul Spirică Necşulescu, până atunci victimă a manevrelor şi a dihoniei din guvern, pe nedrept înlăturat de la os, izbutise să mazilească vechiul prefect, pe Dominic

Stârcea, conservator zaharisit, absent de la trebu-rile politice şi pătimaş jucător de tabinet la clubul boieresc din oraş. Îi luase locul şi se aşternuse cu nădejde pe treabă, mai întâi plătind oarecare datorii vechi fostului său (pe rând) adversar şi tovarăş de lupte electorale, Emil Sava. S-a năpustit să schimbe primari, să pună şi el la cale contravenţii şi delicte silvice, răfuieli şi procese pentru călcături de la legea învoielilor agricole.

Ca unul care mult aşteptase, mult era grăbit să le facă pe toate.

În drum către Stulpicanii săi, se oprise şi la dăscăliţa din Ponoare. Îl apucase setea.

Nimic mai firesc pe-o zi de arşiţă, când desigur li s-o fi uscat gâtul şi soldaţilor risipiţi pe coclaurile prăfoase ale Bulgariei.

Cerea un pahar cu apă într-o casă de creştin.

Iarăşi nimic mai firesc.

Păşise pragul fără să fi fost poftit, iar după ce a de-şertat paharul brumat, şi-a lins buzele lipicioase, după o poftă mai veche şi neîmplinită.

— Ei, acum facem şcoala? Facem târgul?

— De ce nu? Aşteptăm mila mai-marilor, fiindcă puterile noastre sunt slabe! răspunse ea pe de rost, ca din carte, căutând cu nelinişte spre uşa închisă.

Domnul prefect Spirică Necşulescu, om cu pretenţie de irezistibilă trecere la femei, se miră galant:

— Astea numeşti mătăluţă puteri slabe? Mi-a arătat o dată cât de slabe erau domnişoara de acum doi ani!… Doamnei de-acum i-au crescut acţiunile… Acţiunile, adică puterile! Dacă ne purtăm bine şi nu mai scoatem unghiuliţele, poate s-o ducem la capăt cu şcoala, şi cu altele.

Spunând, domnul prefect Spirică Necşulescu, stacojiu la obraz, şi-a şters buzele umede cu batista, a împăturit-o graţios, a pus-o în buzunar şi s-a apropiat s-o apuce de bărbie cu mai mult curaj decât în hanul lui jupân Aizic.

Ana i-a dat peste mână. De astă dată i-a dat! S-a tras apoi afară, în cerdac, în dreptul ferestrei, la văzul uliţei, şi nu s-a mai mişcat de acolo până ce domnul prefect Spirică Necşulescu nu şi-a văzut de drum.

De atunci presimte altă ameninţare plutind asupra lor. Dar de prisos s-o mai mărturisească lui Niculăiţă, aşa cum s-a întors el cu ochii sticloşi şi cu pielea întinsă pe oase.

Un răstimp însă n-au mai pomenit amândoi despre nevoia unui preot nou în sat, nici despre şcoala care rămânea un vis. Nici domnul prefect Spirică Necşulescu nu se mai arăta. Alerga strâns din urmă de domnul Emil Sava, care din nou simţea apropiindu-se ceasul său.

Guvernul boierilor sadea era din nou pe ducă. Pe-semne nu-i priau dunga şi cărarea domnului Alexandru Marghiloman şi se vede că-i purtase piază-rea supărarea senzaţională a domnului Nicolae Fleva, tribunul poporului din gropile lui Ouatu. În schimb, şeful partidului în care boierii, neguţătorii şi bancherii mergeau mână în mână zvârlise ţării o proclamaţie, în care Nicolae Apostol a crezut o clipă că recunoaşte un răsunet al glasului din mormânt: glasul ministrului său cu idei înaintate, în-gropat într-o iarnă cu vifore. „Dreptul statului de expropriere, creşterea proprietăţii ţărăneşti, îmbunătăţirea soartei ţăranului, înmulţirea mijloacelor de instrucţiune şi de educaţiune a muncitorilor săteşti.” Toate sunau ca o proaspătă chemare la viaţă.

Dar nu tot aşa sunau şi prin gura domnului Emil Sava. Căci tot ce venea dintr-o parte ori alta cu făgă-duieli de nădejde, chiar gândul limpede şi poate bun, se tulbura şi se spurca până ce ajungea la dânşii, pritocit prin atâtea guri şi linciurit prin ciurul atâtor interese.

Domnul Emil Sava nu-şi pierduse timpul de când a rămas liber de îndatorinţele publice. Adăugase deocamdată încă o cheiţă, a doua, la veriga sa din lanţul răsucit pe deget morişcă atunci când se ridica la adunări să pomenească despre darul cel mare al partidului său pentru norodul ţării:

„Colegiul unic electoral, chemarea mulţimilor la drepturi, la libertăţi şi la datorii politice egale…!”

— Acum ai să fii cu noi, n-ai încotro! îl asigurase pe Nicolae Apostol. Vă porunceşte omul şcoalei din mormânt.

Dar n-aşteptase cuvântul învăţătorului. Cu automobilul său nou, de care se arăta foarte mândru, gonea spre Piscul-Voievodesei, unde deocamdată îl chemau interesele sale de avocat şi de procurist al boierului Boldur Iloveanu, cel strămutat la Paris, să aştepte din ţară numai câştigurile şi oarecare sume împrumutate cu ipoteci. Câştigurile se împuţinau, dobânzile ipotecilor erau din ce în ce mai grele şi se adăugau la capete, dar afacerile domnului Emil Sava prosperau strălucit: o do-vedea automobilul, o dovedea a doua cheie din veriga lanţului, o dovedea începutul de burtă şi siguranţa cu care se pregătea să dicteze în politica ţinutului, măcar cu tot atâta putere ca fostul său şef din scaun, Lascăr Sofian.

Nu mai era nerăbdător. Îşi râdea de agitarea colegului de barou şi a adversarului politic, domnul Spirică Necşulescu, despre care gurile rele spuneau că în fiecare seară se culcă prefect, cu teama că a doua zi are să se deştepte simplu particular.

El trecuse peste asemenea crize de neastâmpăr şi de nesiguranţă.

Tot ce-aştepta de-acum înainte erau drepturi care îi vin, nu pe care trebuie să le caute. Şi de drept i-a şi venit scaunul de prefect când altă schimbare a adus la cârmă partidul cu strălucitele făgăduieli după întoarcerea oştilor de peste Dunăre.

Nicolae Apostol nu s-a bucurat.

Făgăduielile veneau de sus şi de foarte departe. Aci, în Ponoare, le aducea domnul Emil Sava, iar pe domnul Emil Sava îl cunoştea acum îndestul…

S-a pregătit deci pentru alte cazne ale sufletului, alte temeri şi alte îndoieli.

Nu presimţea că peste toţi se pregătea vremea să tragă o brazdă mai adâncă: despărţitoare între două lumi şi între două veacuri.

În iulie s-a dezlănţuit războiul cel mare al noroadelor.

În septembrie Ana i-a şoptit ceva la ureche lui Nicolae Apostol, cu ochii plecaţi în pământ şi cu obrazul îmbujorat.

A strâns-o la piept, a legănat-o pe braţele lui tari:

— Dacă e fetiţă, îi spunem, cum?… Dacă e băiat, îl botezăm, cum…?

— Lasă tu aceasta…

În decembrie Nicolae Apostol a primit ordin de concentrare la regimentul pus să sape bordeie şi şanţuri pe crestele Carpaţilor.

Capitolul XXIV

„Astfel a purces războiul noroadelor, când toate vietăţile s-au amestecat într-o singură moarte…”

Din ceasul acela i-a înghiţit vălmăşagul cel mare.

Viaţa nu le-a mai fost a lor.

Ca firele de nisip răsucite-n vârtej, s-au amestecat cu destinul altor milioane şi milioane de vieţi vreme de aproape şase ani. Povestea celor doi dascăli din comuna Ponoare, pe urmă a celor doi dascăli şi a fetiţei din lea-găn e scrisă în cartea războiului, unde-au încăput vieţile şi morţile tuturor.

Bărbatul a stat mai întâi luni şi luni în şanţurile lui de pământ, aşteptând scrisori de-acasă şi numărând zilele. Femeia şi-a urmat cu vitejie simplă, fără cuvinte mari, viaţa ei singuratică şi îndatorinţele dăscăliceşti.

Când a venit copilul, s-a împărţit între leagăn şi copiii altora.

Pe urmă, oştile au ieşit din şanţuri, au pornit să îndeplinească porunca dată de îngerul vărsării de sânge şi de nesaţiul stăpânitorilor. Ana a tremurat iarăşi despăturind în fiecare zi ziarul cu listele de morţi.

Citea pentru ea şi citea pentru femeile din sat, adunate în juru-i să asculte cu broboada pe ochi şi cu mâinile lor

bătătorite la gură. Mureau pe câmpuri de luptă şi bărbaţii, şi fraţii, şi copiii lor: plecaseră şi aceia chiuind. Dar fără să ştie prea bine pentru ce-au plecat… Domnii ştiuseră mai bine. De aceea unii au rămas la Bucureşti, alţii au fugit la Iaşi, cu toate cucoanele şi căţeii lor, şi chiar mai departe, la Odesa, şi pe sub cercul polar, la Paris, în Elveţia, în America… Totul s-a petrecut cum era mai frumos şi mai bine – şi cum a rămas cetluit în cartea războiului.

Scrisorile sublocotenentului, mai apoi ale locotenentu-lui Nicolae Apostol ajungeau mototolite, cu litera creionului ştearsă.

Nu aduceau nimic deosebit din ce-au adus toate scrisorile de atunci. Întrebau doar: „Ce face Nina?” acolo unde alte răvaşe de părinţi şi de fraţi întrebau: „Ce face Puiu?” sau Mărioara, sau Ionică, sau Gheorghieş.

Nina învaţă să râdă în leagănul ei, cu două gropiţe în obraz.

Râdea luminii şi cerului, ca şi cum nu s-ar fi născut sub semnul îngerului vărsării de sânge; râdea cu gropiţe în obraz, ca şi cum nu se strângea în jurul lor cercul morţii cu dinţii rânjiţi.

Povestea aşadar nu înfăţişează nimic alt, mai nou, sau mai crud, sau mai duios, decât poate înfăţişa povestea tuturor celor ce-au trăit ori au murit atunci.

„Ce face Nina?”

Nina creştea.

Începea să se ridice, sprijinindu-se de pereţi. Începea să gângurească. Spunea: „Mama! Mama!” Spunea şi: „Tata!” Dar pentru ea cuvântul acesta nu răspundea la nimic.

Cum se vede, în anii aceia de urgie totul a fost la fel, pentru toţi, pretutindeni.

Nicolae Apostol a căzut rănit. S-a ridicat ca să cadă a doua oară. Pe urmă s-a întins o tăcere, şi Ana Apostol n-a mai ştiut dacă Nina mai are ori nu pentru cine să repete chemarea ei în deşert: „Tată! Tată…”

O listă îl trecuse mort. Alta – prizonier.

Întocmai cum s-a întâmplat la fel pentru mulţi, pretutindeni.

Şi tot aşa, cum s-a întâmplat pentru mulţi, pretutindeni, o scrisoare târzie, sosită pe drum ocolit, de la Cru-cea Roşie din Elveţia, i-a dat din nou viaţă.

Rănit greu, dar întreg la trup, locotenentul prizonier Nicolae Apostol întreba ce face Nina…

„Ciudat! gândi Ana Apostol. Nici n-a văzut-o la ochi şi întreabă ce face Nina. De mine a uitat.”

— Nina, vino la mine!… Scrie tata. Vino să te sărut pentru tata…

Nina a ridicat degetul şi a repetat:

— Tata?… Nu vleau tata… Vleau tu…

Capitolul XXV

„Iar după război a izbucnit pacea.”

Nicolae Apostol s-a întors întreg, Târzâu de tot, s-a întors cu pieptul de două ori străpuns de glonţ şi de schijă, dar întreg.

De pe câmpul de bătălie fusese cules cu suflarea pe buze şi dus pe targă într-o ambulanţă vrăjmaşă; din ambulanţă a fost trimis la spital; din spital, pe jumătate tămăduit, în lagăr; din lagărul de prizonieri, strămutat în altul mai aspru, pentru o îndrăzneaţă încercare neizbutită de fugă; de aci liberat, abia când au intrat ostile româneşti a doua oară şi pentru totdeauna în Ardeal, ca să-şi găsească regimentul în drum.

Nu şi-a mai recunoscut nici regimentul, nici oamenii: câţiva soldaţi răzleţi, doi-trei camarazi, atâţia mai supravieţuiseră.

Steagul, numele şi numărul. Încolo, alte feţe, alţi comandanţi, alţi flăcăi… Şi-a găsit însă îndată locul său vechi.

Şi după alte bătălii de la Tisa, ordinul l-a ţinut mai departe sub arme, ca să se întoarcă acasă cu ultimii demobilizaţi, într-o ţară de două ori mai mare, dar întru nimica mai fericită.

În tren, ducea mâna la piept când îl apuca uneori tusa şi-l trăgea un cârlig de fier din cicatricele coastelor. Alţii au pierdut un picior ori o mână; atâţia, viaţa!

El era deci printre cei norocoşi.

Trei zile a stat în casă să-şi joace fetiţa pe genunchi.

— Nina…!

— Tata…!

Acum, pentru amândoi, la chemările lor răspundeau glasuri şi făpturi într-aievea. Şi nu se mai săturau descoperindu-se.

— Are ochii tăi. Ochii şi genele tale, Ano…!

Ana răspundea, bosumflându-se în glumă:

— Desigur… Bine că măcar aşa îţi aminteşti şi de ochii mei!… Dar observi? Are exact nasul tău în miniatură. Cât despre încăpăţânare? Tu, în picioare… Când vrea ceva, nu-i mai poţi scoate cu nimica din cap…

Nina netezea obrazul aspru cu palma:

— De ce-nţepi tu aşa? Mama nu-nţeapă…

— Aşteaptă, aşteaptă! îi făgăduia Ana. Ai să vezi tu în curând că mai înţeapă şi altfel, nu numai cu barba, domnul Înţepoşilă!

Domnul Înţepoşilă avea câteva fire albe la tâmple. Ana – o păienienire fină de cute la colţul pleoapelor.

Timpul săpase în ei cu unghii de fier.

Dar alţii s-au întors numai cu un picior ori o mână; şi mulţi nu s-au mai întors de fel. Viaţa, oricât de obidită şi ameninţată oricât de strâmbătăţile păcii, era încă frumoasă şi se cuvenea trăită cu tot nesaţiul după ce îngerul vărsării de sânge şi-a întors faţa de la dânşii.

— Nina, am pentru tine ceva… o chema Ana, ascunzând la spate jucăria ei cea mai iubită până alaltăieri.

— Nu vleau nimica… Nu-mi tlebuie nimica.

— Ninişor, hai la culcare.

— Nu pot. Stau cu tata!

Trei zile au rămas tustrei ferecaţi în casă.

Pe urmă. Nicolae Apostol, muncit de neastâmpăr şi de toate jurămintele tranşeelor, a plecat să-şi vadă satul, foştii elevi, orfanii şi văduvele; fiindcă acum, în satul Ponoare, la fiecare două-trei case se afla o văduvă şi câteva guri de orfani.

În ziarul adus de el în buzunar, cu litere tot aşa de groase cum erau arătate pe vremuri luptele dintre Tache şi Petrache, senzaţionala atitudine a domnului Fleva, tribunul poporului, şi succesele electorale ale domnului Iancu Brătescu, tot aşa stăteau scrise acum ştiri despre neînţelegerile a două tabere în alcătuirea guvernului, despre senzaţionalele destăinuiri în legătură cu Consiliul dirigent, despre dihonia între fruntaşii ardeleni, supă-rarea unui fruntaş bucovinean, lacrimile unui bătrân fost socialist din epoca eroică şi primejdiile apropiatelor alegeri.

Nu se schimbase nimic, decât oamenii. Se mai înmulţiseră. Ţara se lăţise, dar tot nu-i încăpea.

Aceasta era ţara de-acolo!

Nicolae Apostol rupse gazeta bucăţi şi semănă hârtiile pe marginea şanţului.

Sămânţa era însă aruncată de mult. Avea s-o cunoască şi aceasta, fără întârziere.

Deocamdată porni să străbată satul. Să-şi vadă ţara lui, de-aci.

Lipseau mulţi. Se schimbaseră mulţi. Teodor Chihaia îşi lăsase oasele pe undeva, în mocirlele Dunării. Tudose Bot l-a întâmpinat sprijinit într-o cârjă. Neamul Colţunilor se rărise din partea bărbătească, iar vechiul proces pentru hotar dintre cei doi Colţuni, care se judecaseră vreo cinci ani, rămăsese pe socoteala văduvelor să-l ducă mai departe. Moş Lecachi Colţun, zis Zamă-Lungă, purta acum barbă călugărească, îşi pierduse ultimii dinţi, fonf şi cu privirea împâclită, nu mai avea chef de vorbă lungă, poate nu mai avea nici amintirea lămurită a lucrurilor.

Îl privise pe învăţător cu mâna paravan ochilor, fără să-l recunoască.

Se îndreptase de şale, gemând şi mormăind ruşinat:

— Iaca, pe dumneata nu te-oi şti cine eşti, domnule…!

— Gândeşte, moş Lecachi…!

— Ce să gândesc? Atâţia au trecut pe aici, au venit şi s-au dus…!

— Moş Lecachi, se poate?… Adu-ţi aminte. Învăţătorul… Nicolae Apostol.

— Aha! Bărbatul coanei Anuţa. Va să zică, tot n-ai murit, cum se zvonise?

— Precum se vede, moşule.

— Iaca-i bun! Alţii nu s-au mai întors… Tot îi aşteaptă muierile, dar nu se mai întorc…

Moş Lecachi Colţun îl priveşte fără vreun semn de bucurie sau de mirare. Îşi molfăie amintirile şi vorbele:

— Mi se pare mie că eu te-am adus în căruţă când ai venit întâi şi-ntâi în Ponoare… Ba nu, ce zic? Asta a fost cu celălalt învăţător, de tare demult, Andrieş Colibăşeanu…

— M-ai adus şi pe mine, moş Lecachi… Era o ploaie de toamnă, o pâclă de-ţi pătrundea în oase… Dumneata veneai de la târg prin dreptul gării, cu căruţa şi cu un cal bălan…

— Tot ce se poate… Aşadar, atunci aveam cal şi căruţă? Apăi asta-i treabă veche. Acuma nu mai am…

— Ce fel de vorbă, moş Lecachi? Nici nu pot să mi te-nchipui altfel decât cu cal şi căruţă…

— Iaca, eu trăiesc şi aşa cum nu ţi-ai închipuit dumneata, fără cal şi fără căruţă. Mi le-a luat la rechiziţie şi mi-o dat on belet galbăn. Ian vezi dumneata ce scrie în el… îmi dă mie căruţa-napoi, ori batîr banii? Acuma, că s-a făcut pace şi ţară mare…

Moş Lecachi Colţun a scos din chimir bonul de rechiziţie, îmbucăţit în patru decât a fost împăturit şi despă-turit de moşneag tot arătându-l şi aşteptând de la ştiutorii de carte o dezlegare.

Nicolae Apostol n-a ştiut să dea dezlegarea, cum n-ar fi ştiut s-o dea nimeni.

Acestea erau întrebările şi necazurile de pretutindeni.

Femeile îşi boceau îndelaolaltă bărbaţii morţi şi vitele luate la rechiziţie. Pentru bărbaţi nu căpătaseră bon. Aşteptau plată, să li se dea înapoi măcar preţul de pe bonul vitelor şi căruţelor.

Astfel, dureri mărunte au prins a împunge în pieptul lui Nicolae Apostol, ca vârful subţire de ace în rănile vechi.

A aflat că Mariţa Bot, cu tot premiul ei cu cunună, şi-a urmat un destin pentru care cartea şi ascuţimea de minte se dovediseră de prisos. E acum slujnică în târg şi s-a măritat cu un rândaş beţiv şi bătăuş.

Tot aşa, unele flori ce-ar fi putut da rod mor de timpuriu, călcate-n picioare.

Domnul Ilie Bosânceanu, în schimb, el a înaintat provizoriu în grad. Din notar a ajuns subprefect, delegat în Basarabia, cu puteri trecătoare, dar îndestule pentru a ului primarii şi notarii de acolo cu circularele presărate de radicalii scumpi inimii sale. Ţăpu Vasile, fostu-i elev, e la oaste şi aşteaptă eliberarea contingentului. E ser-gent, a scăpat în permisie, s-a oprit să-l salute lipind călcâiele.

Lui Nicolae Apostol nu-i vine să-şi creadă ochilor.

Nu şi-ar fi recunoscut fostul învăţăcel în sergentul acesta cu mustăţi bărbătoase şi cu vocea de bas. Numai după ce-l cercetă mai atent află privirea scormonitoare, îndrăzneaţă şi supusă în acelaşi timp, privirea lui unchiu-său, Ioniţă Vulpoiul.

Sergentul Ţăpu Vasile a luat poziţia de repaos, trage din chioştecul ţigării şi întreabă:

— Ce zici, domnule învăţător? A mai venit şi rândul nostru… Mai învârtim şi noi oleacă de politică, nu numai domnul Emil Sava şi Spiricâ Necşulescu… Şi-au trăit traiul şi şi-au mâncat mălaiul…!

— Aceasta este încă de văzut, Ţăpu Vasile… Deocamdată apasă alte necazuri mai grele pe capul oamenilor… La voi, care mi-aţi fost elevi, la ceştialalţi mai tineri, ca tine, mi-e nădejdea… Acum să vă văd la ce v-a folosit învăţătura!

Ţăpu Vasile scuipă printre dinţi, schimbă un picior pe celălalt şi îşi urmăreşte ideea lui:

— Ai să vezi, numai dacă ai să mergi cu noi… Se cheamă că, vrând-nevrând, o rânduială nouă trebuie să ne dea drepturi şi pământ. Mai vine şi rândul nostru… Cred că ai să votezi cu noi, domnule învăţător, nu cu ciocoii…

— N-am votat niciodată cu duşmanii voştri, Ţăpu Vasile. Eu n-am făcut şi n-am să fac niciodată nici un fel de politică. Am să fiu însă întotdeauna alături cu cei care cred eu că vor binele.

Sergentul Ţăpu Vasile răsuceşte mâna cu mucul ţigării într-un gest de neîncredere: „Cunoaştem noi ce fel de bine…!”

— Cum înţeleg, te trage aţa la binefăcătorii cei vechi! rosteşte, privindu-l în ochi fără sfială. Rău faci… Ascultă-mă pe mine.

Cu această învăţătură a politicii trecută prin capul său se eliberează de la oaste Ţăpu Vasile.

Alţi ostaşi au învăţat altceva.

Aşa, un prăpădit până în ajunul războiului, unul Costache Runcu, de unde avea o cocioabă lângă hanul lui jupân Aizic, s-a întors din prizonierat şi a prins să-şi dureze casă cu grajd şi şură, cum a văzut el în satele din ţara nemţească. Robia i-a fost de-un folos, în loc să-l culce la pământ. Nevasta lui a păcătuit cu un rus. A alungat-o şi a găsit alta. Au mai păcătuit şi alte ne-veste cu ruşii; în sat s-au născut câţiva copii bălani, alţii mai vechi au murit de tifos exantematic. S-a păstrat aşa un echilibru al numărului în prăsila gospodarilor plecaţi să moară la hotarele unei ţări pe care numai cu prilejul războiului au cunoscut-o.

Priveliştea şcolii i-a strâns inima lui Nicolae Apostol.

Din nou cădea în proptele.

Un timp slujise de cancelarie pentru trecătoarele trupe germane. Nemţii plecaseră. Dar urmele lor au rămas. Pomii ronţăiţi de cai, uscaţi şi ciungi… Împrejmuirea căzută… Ferestrele din nou cu ochiuri de hârtie.

Nu toate însă s-au ruinat după asemenea scurgere a puhoiului de oştiri.

Coana Catinca, bunăoară, a mai cumpărat o bucată de pădure, cai, căruţe şi vite.

Ginerele său, Dinu Mărgineanu, se întorsese colonel tânăr, cu multe decoraţii pe piept, române şi străine; strămutat în garnizoana oraşului, se repezea la fiecare două zile să supravegheze prefacerile curţii: zidirea altor grajduri şi aşezări, aşa cum locotenentul de pe vremuri le plănuise într-o zi, în cerdac, cu o mână în şold şi cu cealaltă tăind în văzduh poziţia viitoarelor aca-returi.

Ţică Ştirbulescu, student la Bucureşti, sperja şi tortura profesorii cu amestecul lui de sclipitoare deşteptăciune şi de crudă sminteală. Domnul Emil Sava găzduise în timpul retragerii mulţi atotputernici în pribegie, cu slugile, cucoanele, copiii şi căţeii lor. Astfel, se întărise situaţia politică dincolo de hotarele judeţului său.

Mai prost încurcase iţele domnul Spirică Necşulescu. În loc să-şi urmeze şeful, înfocat francofil, într-o clipă de rătăcire se dăduse de partea unei tabere care vedea alt sfârşit şi alte profituri războiului; acum îşi ispăşea greşeala socotelilor, purtând ponosul de vândut nemţilor şi aşteptând la o parte cu nerăbdare să-l ajute o altă întorsătură a vremii. Pieriseră câteva sute de mii de oameni luptând. Se agitau câteva zeci de mii să se pricopsească.

Trecând din casă în casă şi ascultând din om în om, Nicolae Apostol cunoscu astfel că nici aci viaţa n-a stat pe loc.

Unii au căzut, alţii s-au ridicat.

Toate se plămădeau din lutul dintotdeauna, animat însă de o suflare mai înveninată ca totdeauna. Nu era o bucurie a întoarcerii.

Străbătea în chipuri şi în stări numai o jale a întoar-cerii, o înăsprire şi pumni încleştaţi.

Din urmă l-a ajuns un preot în puterea vârstei, călcând apăsat şi fluturând poalele anteriului.

— Domnul învăţător Apostol? întrebă, întinzând mâna şi retezându-i calea, cu obrajii îmbujoraţi şi bine hrăniţi, cercetându-l pătrunzător cu ochii albaştri, de-o nevinovăţie vicleană. Eu sunt părintele Gherasim Saftu. Am aflat că ai venit de trei zile… Aşteptam să ne vedem şi să ne cunoaştem.

Nicolae Apostol mărturisi că n-a avut ştiinţă despre această schimbare. Ana nu-i spusese nimic despre vreun preot nou.

— Mă mir… Preoteasa mea e foarte prietenă cu ma-dam Apostol. Izbucni în râs, luându-şi seama: Dar ce să mă mir? E de înţeles că, după atâta lipsă, aţi avut altceva mai bun de făcut decât să discutaţi despre popa cel nou din sat…

Lui Nicolae Apostol nu-i plăcu acest fel de a vorbi al părintelui Gherasim Saftu.

Îl măsură bănuitor cu privirea.

Era înalt, spătos, poate cam pretimpuriu pântecos, cu o barbă creaţă de haiduc.

— N-ai o direcţie precisă? întrebă părintele.

— Nu. Am ieşit să văd satul, oamenii…

— Înţeleg. Ai plecat în recunoaştere. În acest caz, îmi dai voie să te poftesc la mine? Cred că avem lucruri interesante de pus la cale.

Nicolae Apostol consimţi. În drum, părintele Gherasim Saftu i-a povestit, în scurte cuvinte, căile care l-au mânat aci. Venea din Dobrogea. N-apucase să prindă rădăcini într-un sat de bulgari şi de turci, când l-a târât de acolo urgia refugiului. A pribegit, zvârlit dintr-o parte în alta, cu preoteasa şi cu doi copii, până ce-a dat peste acest sat.

— Îndată m-a prins! mărturisi voios. Eu am ochi de colonist! Nu m-a speriat înfăţişarea urâtă şi săracă de pe dinafară. Am înţeles că este ceva de făcut…

Nicolae Apostol simţi tresărindu-i uşor inima.

În sfârşit, hotărârea ascunsă a destinului îi trimitea poate în cale omul pe care îl aşteptase.

— Am înţeles că nu-i ocazie de pierdut, continuă părintele Gherasim Saftu. Mari proprietari de jur împrejur!… Un preot fără putere, pe ducă… N-avea băiat, n-avea ginere, n-avea nepot seminarist ca să-i lase moştenire cutia milelor… M-am lipit pe lângă unii şi alţii, cu deosebire pe lângă răposatul Lascăr Sofian, şi iată cum, din refugiat, am devenit duhovnicul ponorenilor…

Însufleţirea lui Nicolae Apostol mergea în descreştere pe măsura cuvintelor rostite de părintele Saftu… Argumentele cu marii proprietari dimprejur şi cutia milelor, cinismul cu care arăta cum s-a „lipit” pe lângă unii şi alţii numai bine nu sunau în gura unui duhovnic.

De aceea rosti, fără entuziasmul tresărit numai o clipă şi îndată răcit:

— Îmi pare bine. Satul avea nevoie de un asemenea preot energic şi,.

— Nu ştiu dacă satul acesta avea nevoie de mine, dar e sigur că eu aveam nevoie de un sat ca acesta. Nădăjduiesc că o să lucrăm mână în mână. Sunt multe de făcut, şi vântul vremii ne suflă în pânză… Părintele Ştefan nu mai există nici cu numele, ca la început. Acuma e scos din circulaţie. Boleşte… Nu se mai mişcă din jilţ, dintre boarfe… Aşa că toate au să se petreacă între noi.

Se opri să deschidă portiţa.

Nicolae Apostol se minună cum a răsărit din pământ o asemenea casă acolo unde ştia că a lăsat gospodăria calică a lui Petrache Ivăncioaia, cunoscut de ponoreni mai mult cu numele de Petrache Of, după cât ofta şi îşi căina zilele. Nu se-ncurca la treabă părintele Gherasim Saftu!

— Îţi place? întrebă, nestăpânindu-şi satisfacţia. Toate, în trei luni… Cred că-ţi mai aminteşti ce-ai lăsat aici?… Ţi-am spus eu că am ochi de colonist! Ochi şi practică de colonist! Am venit, am văzut şi pot spune că voi învinge…

L-a poftit în casă. Nicolae Apostol a făcut cunoştinţă cu preoteasa, care purta părul tuns şi îmbrăcăminte orăşenească. De altfel, femeie cu privirea ascuţită, cu vădită

ştiinţă a purtării în lume, cu atenţii şi grijă să se arate plăcută.

— Singurul nostru inamic este acesta! o prezintase părintele Saftu. Ea nu se prea împacă aşa de uşor cu ideea să rămână toată viaţa într-un sat… Ar fi vrut să ne mutăm la oraş… Nu s-a convins încă de adevărul că viitorul e de-acum înainte al satelor, cel puţin pentru noi, preoţii, şi pentru dumneavoastră, învăţătorii.

Preoteasa a rostit la rându-i câteva generalităţi despre semnele acestor timpuri, s-a interesat ce face Ana şi Nina; cu tact, s-a retras, să lase bărbaţii singuri, după ce a servit dulceaţa şi cafeaua.

Nicolae Apostol, purtându-şi ochii prin încăpere, recunoscu pe perete o scoarţă pe care o văzuse la coana Catinca Ştirbulescu; în odaie, unele mobile vechi din casa boierului Lascăr Sofian.

Păstră aceste descoperiri pentru o judecată mai târzie. Părintele Gherasim Saftu se strămută pe un scaun mai apropiat, aprinse o ţigară şi începu:

— Înainte de toate să mă achit de-un fel de comision de dincolo de moarte, pe care dumneata nu-l bănuieşti şi desigur are să te surprindă… Eu am vegheat la ultimele zile ale lui Lascăr Sofian… S-a dus repede şi a murit singur… A ştiut că i se sfârşesc zilele şi parcă voia să moară. După cât îmi pare, în timpul din urmă i-a pri-cinuit mari mâhniri feciorul de la Paris… Poliţe petrecute prin mijlocirea unor zarafi în ţară, datorii… Acestea nu le pot şti… Ştiu atâta, că a închis ochii cu o mare grijă pentru soarta moşiei şi a gospodăriei sale. Mai nădăjduia slab că, poate după moarte, feciorul, dezmeticit, are să apuce altă cale… Aci însă s-a înşelat. Domnul Dimitrie Sofian a sosit din străinătate la înmormântare; îl vestisem cu telegramă şi era pe drum când Lascăr Sofian încă nu închisese ochii… A sosit, dar nu l-a mai găsit în viaţă. A luat cunoştinţă de testament. A făcut oarecare încasări, a vândut oarecare cereale din hambare şi oarecare vite din grajd, a plecat din nou… Acum e la

Bucureşti şi am cuvinte a crede că va pleca nu peste multă vreme îndărăt, la Parisul său… Te interesează toate acestea?

— Spune, te rog. Ascult…

— Ajung şi la ceea ce te interesează mai de aproape. Înainte încă de a cădea la pat, îmi vorbise Lascăr Sofian despre dumneata. Avea o mare nădejde şi se bucurase când a aflat că numai din greşeală ai fost dat pe lista morţilor. Spunea atunci că după încheierea păcii are de gând să facă o experienţă cu dumneata. Mai exact: cu mine şi cu dumneata… Să dea o parte din moşie în arendă ţăranilor. Să facem o obşte şi să încercăm un an, doi. Se temea de experienţa aceasta, dar îl atrăgea… Pentru mine era un om greu de înţeles… Poate se gândea numai să împace aşa viaţa pe care o ducea la Paris fiu-său cu cele ce rămâneau aci. În loc să arendeze moşia la un străin, să-şi facă arendaşi din ţărani, de vreme ce feciorul de la Paris nu arăta că se va inte-resa vreodată direct de agricultură… În fine, aceasta e chestiune moartă. A rămas o dorinţă a lui, şi atât… Chiar să fi trăit, se schimbau lucrurile. Acum vine expro-prierea. Pământul are să treacă la ţărani cu voia şi fără voia proprietarilor. Şi de veci va fi al ţăranilor; nu arendat prin obşti. Ţi-am istorisit însă această intenţie a răposatului Lascăr Sofian fiindcă merita să ai cunoştinţă de dânsa. Arată că îţi purta interes şi că avea nădejdi în dumneata… Care au fost raporturile dumitale cu dânsul mai înainte de a pleca în război, nu le pot reconstitui bine. Informaţiile mele au fost contradictorii. Unii spun într-un fel; alţii, altfel. Cum are să spună lumea şi despre mine mâine, ori poimâine… Să vin mai aproape, la alte proiecte ale răposatului… Mai voia să repare din temehe biserica, s-o zugrăvească, s-o înzestreze cu un loc mai mare. Tot aşa, te aştepta ca să facă pentru şcoală mai mult decât spunea că făcuse… Îşi dădea seama că dacă n-o apuca să facă el, de la feciorul de la Paris puţină nădejde rămânea pentru şcoala şi biserica din comună. Cum vezi, nu era un om atât de

ruginit cât pretindea lumea… Dumnezeu însă a voit să se sfârşească din viaţă înainte de a-şi îndeplini gândul. N-a apucat decât să înscrie în testament o sumă modestă pentru şcoală şi o sumă aproape tot atât de modestă pentru biserică. Pe numele nostru, al fiecăruia. Spunea că mai multă temeinicie pune pe cinstea noastră, că noi n-o să dăm altă folosinţă banilor, decât pe executorii testamentari. Aşa că dumneata eşti înscris în testament cu zece mii de lei; eu, cu douăzeci… Banii se pot ridica oricând de la bancă. Eu i-am ridicat. Pe dumneata te aşteaptă… Sunt ai dumitale, dar sunt pentru şcoală… Credeai aşa ceva?

— Nu! mărturisi Nicolae Apostol. Sau, dacă gândesc mai binE. Poate că da!… Era într-adevăr un om ciudat. Chinuit de o luptă din el… Cred că s-a prăpădit un om. Intre atâţia neoameni ai politicăriei!

— S-a prăpădit la timp! îi rosti prohodul, cu indiferenţă, părintele Gherasim Saftu. Trecuse vremea lui. Îl aşteptau ceasuri neplăcute.

— Păcat… stărui gânditor Nicolae Apostol.

— Acum ce să mai prohodim? Să ne întoarcem la ale noastre. Ne-am cunoscut. Îţi mărturisesc că aşteptam cunoştinţa aceasta cu oarecare neastâmpăr… Mă temeam să nu dau peste un om cu rezerve sau ifose. Văd că eşti un om deschis. Putem vorbi deschis. Eşti de părere?

— Mă rog…

— Se potriveşte de minune că ne-am întâlnit doi oameni care nu suntem oricine… Despre dumneata m-am interesat şi am aflat. Să-ţi spun şi ceva despre mine… În seminar am fost şi eu destul de preţuit de colegi şi de dascăli. Bun vorbitor, bun cântăreţ… Am făcut şi teologia… M-a apucat războiul aşezat numai de doi ani la parohia mea din Dobrogea. Din acest punct de vedere, războiul, retragerea, refugiul au fost pentru mine un noroc. M-au adus aci… Şi m-au adus tocmai când vremurile cântă în struna noastră. Eu politică de partid n-am făcut. N-aveam pentru cine face. Dar acum am să fac. Avem să facem amindou

— Aceasta nu cred! îl opri apăsat Nicolae Apostol.

— Nu te grăbi. Lasă-mă să sfârşesc. Nu zic acuma, imediat... Mai aşteptăm câteva luni să se limpezească situaţia... În acest timp ne pregătim. Votul universal va schimba lucrurile! Până acum alergam noi la boieri să ne milogim pentru una şi alta. Acum au să vină dânşii să se milogească la noi pentru a duce voturile satului într-o parte ori alta... Îţi dai dumneata seama ce însemnează aceasta?

— Poate că da... Şi de aceea îmi pare că începe să apese asupra noastră o mare răspundere.

Părintele Gherasim Saftu se înveseli foarte, săltându-şi pântecul bine hrănit:

— De răspundere te temi? Lasă aceasta în grija gheneralului Averescu. În politică asta-i dulceaţa. Nu-s răspunderi. Cine răspunde? Cui să răspundă? Acuma are să fie pe strigatele... Care strigă mai tare... Iară eu am un glas de se cutremură catapeteasma bisericii când îi dau drumul...

Capitolul XXVI

„Atunci a pornit urgia cea mare a celor care strigă mai tare..."

Mare dreptate a avut pântecosul părinte Gherasim Saftu! Bine a mai ştiut să citească în semnele timpului.

A fost într-adevăr „pe strigatele"!

S-a năpustit asupra tării întregi o grindină de strigăte, de manifeste, de programe şi mai cu seamă de legăminte tulburătoare de cugete şi aţâţătoare de pofte.

Partidele s-au înmulţit, oameni noi cu nume necunoscute au fost zvârliţi din afunduri la suprafaţă, alţii vechi s-au scufundat ca şi cum n-ar fi fost. Aşa, într-o zi de august, învăţătorul din Ponoare a citit în gazetă, prizărită printre neînsemnate informaţii cu litere foarte mărunte, ştirea că Nicolae Fleva a murit la moşia sa. Atât: şapte cuvinte.

Cunoştea bine numele, deşi nimic nu era de cunoscut despre faptele omului.

Dar numele umpluse într-o vreme ţara. De-atâtea ori îl întâlnise învăţătorul din Ponoare în aceeaşi zvonire a tiparului! Numai că atunci se răsfăţa numele pe şapte coloane, dintr-un capăt în celălalt al foii, cu titluri de afiş: „Senzaţionalul discurs al lui Nicolae Fleva, tribunul poporului! Formidabila manifestaţie a cetăţenilor la întrunirea convocată de Nicolae Fleva, tribunul poporului! Sosirea d-lui Fleva, tribunul poporului! Plecarea d-lui Fleva, tribunul poporului!”

Atunci se ţinea minuţioasă numărătoare cine l-a însoţit la gară, se zugrăvea în emoţionante şi lirice pasaje, cu semne de exclamare, cine i-a înmânat buchetul de flori şi cine i-a rostit cuvinte de despărţire, fiindcă domnul Fleva, tribunul poporului, pleca numai la moşie, numai la o întrunire a partidului sau numai la băi. Sute de oameni: urale, cântece, bande de lăutari…!

Acum plecase din viaţă pe uşa de din dos.

Nu-i mai rostise nimeni jalnice cuvinte de despărţire. Şapte cuvinte – şi atât.

Actualitatea şi senzaţionalul s-au strămutat. Alţi Nicolae Fleva ai timpului şi alţi făţarnici tribuni ai poporului răsăriseră, ca să umple pagina gazetelor cu ştiri despre plecările şi sosirile lor, cuvântările lor, trecerea lor dintr-un partid în altul – şi vorbe, şi vorbe, şi vorbe!

A fost aşadar pe strigatele.

Cu deosebire că, de astă dată, cei cu strigătele părăsiseră uliţele târgului şi veneau cu alaiul lor de automobile să strige şi la sate despre grija care i-a lovit pe toţi să dea numaidecât ostaşului de la Oituz şi de la Mărăşeşti drepturi, libertate şi pământ, ca să-i ceară în schimb numai votul.

Până acum comuna Ponoare nu ştiuse că are drept la drepturi şi că dintr-o alegere de deputat poate să-i răsară atâtea binecuvântări.

Toate se petreceau departe, în afară de priceperea şi puterea ponorenilor. Dregeau şi stricau conu Lascăr Sofian, domnul Emil Sava, domnul Spirică Necşulescu, domnul

Dominic Stârcea; dânşii şi alţii mai de sus şi încă mai de departe.

Pe dânşii nu-i întreba nimeni.

Alegea Ioniţă Ţăpu câţiva ştiutori de carte de pe liste, îi mâna cu jandarmul să voteze simbriaşii regelui; gospodarii se pricopseau cu o pâine la subsuoară şi cu câteva cinzece de rachiu.

Pe urmă se întorceau să pună gâtul în jug şi palmele în coarnele plugului, până ce alt primar în locul lui Ioniţă Ţăpu şi alţi jandarmi îi mânau să aleagă alţi slugoi ai regelui cu ifose de stăpâni, fiindcă se stricase borşul cu cei vechi. Toate se petreceau numai ca să împlinească o formă. Bătăliile cele adevărate se duceau la târg, între oameni care ştiau cine e Tache sau Petrache şi ce au de aşteptat de la fiecare. Acuma târgurile rămăseseră de căruţă. Alaiul căuta satele. Tribunii poporului căutau altfel de popor…

Bine citise în crugul vremii părintele Gherasim Saftu şi puţină dreptate avea preoteasa sa când tânjea după viaţa oraşului! Minte femeiască! Pentru un popă cu glas să detune catapeteasma bisericii când îi dă drumul, nu se putea afla un sat mai potrivit ca Ponoarele şi mai prielnice vremuri ca acestea.

Părintele Gherasim Saftu şi-a suflecat mânecile anteriului, şi-a dres glasul şi s-a aşternut pe ispravă.

A luat şi celelalte sate şi cătune ale comunei în pri-mire, a pornit cu căruţa cu un cal să glăsuiască şi să organizeze. A luminat minţile oamenilor despre rostul semnelor de pe listele de alegeri şi din buletinele de vot: snop, seceră, stea, cruce, plug şi alte icoane ale treburilor plugăreşti şi creştineşti. Unii gospodari i-au dat ascultare; alţii, mai puţin. Veniseră, câţi au scăpat de pe front, cu învăţătura lor. Ei credeau în stea. Alţii, în snop. Alţii, în seceră. Şi fiindcă nu încăpeau atâtea credinţe deosebite într-o singură comună şi nu se puteau împăca toate, oamenii au început să se învrăjbească, să se ia la scărmănat în crâşma lui jupân Aizic, să-şi moaie unul altuia mădularele ca să-l aducă la

credinţa cea bună pe „iriticul” căzut în păcat. Pe vremuri îşi sfărâmau ţeasta cu sapa ori se judecau frate cu frate până în pânzele albe, ca răposaţii Colţuni, pentru o bucată de pământ şi pentru hatul care-a răşluit o brazdă din avutul vecinului. Acum descoperiseră alte pricini de ciomăgeală şi duşmănie. Se pocneau la mir pentru snop, seceră, stea şi cruce…

Alţi Colţuni din nesfârşitul lor neam au găsit astfel alte prilejuri de snopeală şi de ocară, în aşteptarea pământului făgăduit de manifestele domnilor sosiţi cu automobilul să se întreacă împărţind ceea ce n-aveau.

Cu o strângere de inimă, Nicolae Apostol a văzut împlinindu-se prezicerile răposatului Lascăr Sofian. Foştii săi elevi, flăcăiandri şi fetişcane care folosiseră învăţă-tura de carte doar pentru a desluşi tremurata slovă a părinţilor şi fraţilor plecaţi pe front, acum nu mai pridideau citind cu glas tare neştiutorilor slova tot altor şi altor manifeste şi proclamaţii lipite pe uşa primăriei, pe garduri, pe stâlpii de telegraf sau zvârlite din goana automobilelor, măcar că nimeni nu credea în ele. Ascultând, bătrânii se întărâtau la vorbă… Jupân Aizic, cu barbişonul alb colilie, gârbovit de spinare şi cu un şal vărgat pe umeri, asculta şi el pe un scaun cu ochii pierduţi şi părea că e îndepărtat cu totul de asemenea zarvă. Fe-ciorii şi fetele se ridicaseră. Alţii se împărţiseră la şcoli şi la uceniciile din târg. Îşi oprise pe lângă el un singur băiat, Leizăricǎ, deşirat şi pripit la vorbă, care-i ţinea locul la tejghea şi păstra el acum în catastif rânduiala datoriilor.

Jupân Aizic părea că nici nu ia aminte, străin de acest nou război al gospodarilor pentru nişte semne de pe hârtie, deopotrivă de deşarte. Dar el lua ştiinţă prea bine de schimbarea stărilor şi a năravurilor, se minuna că învăţătorul nu iese la drum ca părintele Gherasim, să-şi adune oamenii în jur, să meargă în fruntea lor la întruniri şi alegeri, ca să câştige faimă până-ntr-al nouălea sat şi căutare din partea celor mai mari.

— Eu îţi zic drept, domnule Apostol, că iar nu te mai înţeleg pe dumneata. Eşti un om secret. Ai închis lăcata şi ai dat cheia la cucoana Anişoara, s-o păstreze ascunsă…

— De ce, domnule Aizic? Mi se pare că tot ce am de spus spun răspicat omului, în faţă…

— Se vede că ai puţine de zis de nu te aude nimeni zicând. Iaca, părintele a vorbit ieri oamenilor şi le-a dat ce mesteca pe-o săptămână. Azi a venit conu Spirică şi l-o luat cu automobilul, să vorbească oamenilor din Stulpicani şi din Cireşoaia. Pe urmă mâine are să-l cheme în altă parte… Dumneata stai aici şi parcă ţi-ai pierdut limba în război…

— N-am pierdut-o, domnule Aizic! Dar nu cred că mi-a fost dată să înveninez şi să asmuţ oamenii nevoiaşi între ei, când duşmanii lor sunt alţii…

— Cum adică? Vrei să spui că părintele îi învenineză şi-i asmuţă? El îi învaţă să-şi aleagă persoane de încredere, care să le facă dreptate şi măsurătoare bună de pământ.

— Persoane de încredere ca domnul Spirică Necşulescu?

— De ce nu? A greşit o dată la măsurătoare conu Spirică; pe urmă, dacă a văzut că a greşit, a făcut altă socoteală din nou. Acuma merge cu secera, şi-i merge bine… Mâine îl vedem poate ministru…

— Să fie sănătos!

— Să fie!… Să fii şi dumneata. Şi dacă ai să fii sănă-tos, parcă ţi-ar strica să mai fii pe deasupra şi om de credinţă la un ministru, poate să ajungi deputat, poate inspector? Acuma se întâmplă fel de fel de minuni care nu s-au mai văzut în ţara românească… Un învăţător de-al dumitale a fost ministru, şi are să mai fie… Asta-i puţin? Asta nu-i nimic?

— Este, domnule Aizic. Fie la dânşii acolo…

— Dacă este, atuncea nu te-nţeleg nici atâta…

— Este, domnule Aizic, dar nu văd care-i binele din toate acestea pentru ponorenii noştri şi pentru alţi vreo câteva milioane ca dânşii, câtu-i ţara de lungă şi lată.

— Nu-i pentru dânşii fiindcă nu poate să fie pentru toată lumea. Poate să fie bine însă pentru dumneata… Atâta nu-i destul?

— Pentru mine, nu, domnule Aizic.

Într-adevăr, pentru Nicolae Apostol nimic nu se arăta acum nici destul, nici bine, nici măcar pătruns de-o întăritoare iluzie.

Cu părintele Gherasim Saftu n-a putut duce casă bună. Nu s-a prins la legământul să cutreiere satul din casă în casă, şi plasa din sat în sat, ca să culeagă voturi pentru partidul cel nou al domnului Spirică Necşulescu. Înc-o dată, omul care nu sfinţea o idee îl făcea bănuitor cu ideea. Poate că pe ici-colo, printre unii cărturari de la cârmă, se va fi aflat şi o grijă cinstită pentru necazurile şi îndreptările unor prăpădiţi de plugari ca aceştia din comuna Ponoare. Poate tot aşa se va fi aflat un sâmbure de credinţă curată şi printre unii cărturari cu mintea înaintată din alte partide. Dar până să ajungă aci, în satul Ponoare şi în toate satele semănând Ponoarelor, gândul era copleşit de lihniţii slujbelor şi onoru-rilor; spurcat de socotelile unui domn Spirică Necşu-lescu, ori ale altuia la fel.

Aci n-ajungea decât cuvântul deşert, făgăduiala mincinoasă, asmuţarea înveninată.

Părintele Gherasim Saftu abia îi mai dă ziua bună. Nu-i iartă că i-a înşelat aşteptările. Nicolae Apostol culege mâhniri, iar părintele Gherasim Saftu culege spic plin.

Mâhnirile sunt de multe feluri.

Războiul a făcut o ruptură în şiragul copiilor care-i treceau prin mână. A fost sămânţă căzută pe piatră stearpă.

Unii au ajuns, ca Mariţa Bot, slugi, cu cinci clase primare şi cu premiul întâi cu cunună, ca pâinea de slugă să le fie mai amară.

Alţii, ca Ţăpu Vasile, din prima lui serie de absolvenţi, s-au întors de la oaste să se lepede de plug şi să se prefacă în şefi de căprărie politică, luptând pentru stea împotriva secerii părintelui Gherasim.

Cum nici lui nu i-a tors maică-sa pe limbă, cum e dezgheţat şi cu oleacă de ştiinţă de carte, nu se sfieşte să ţină piept părintelui când se întâlnesc în drum, să-i făgăduiască în râsul celorlalţi că are să-i secere barba şi, până una-alta, să păstreze el lista de cei cărora li se cuvine pământ, cât, unde şi de ce.

Primar încă n-a fost, dar are să fie.

Iar Nicolae Apostol ştia că nu va fi mai bun decât unchiu-său de pe vremuri, Ioniţă Ţăpu, vechilul răposatului Lascăr Sofian, fiindcă atunci când dascălul din Ponoare a avut în mână această pastă moale şi putea să o modeleze, nu şi-a împlinit deplin datoria. Putea să facă din el un om. S-a mulţumit că era isteţ şi că-şi învăţa bine lecţiile; i-a încredinţat rosturi de supraveghetor ca să-şi facă ucenicia cea înrăită pentru rosturile de acum, iar el bătea în acel timp drumul la curtea coanei Catinca, milogind o privire de la domnişoara Matilda Ştirbulescu.

Toate se plătesc şi se ispăşesc.

Nicolae Apostol ispăşea în cugetul său, târziu, ceasul când se lepădase de breaslă pentru o rătăcire a tinereţii.

De câteva ori, Ţăpu Vasile îl înfruntase. Nicolae Apostol îl întrebă într-o zi cu blândeţe dacă aşa învăţătură i-a dat, ca să pună la cale bătăi şi să batjocorească un om ca preotul satului.

— O boaită, poate că vrei să zici?

— Nu aşa te-am învăţat eu să vorbeşti în faţa mea, Ţăpu Vasile.

— Că n-oi fi vrând să stau smirnă în faţa dumitale, cum stăteai dumneata în faţa lui Lascăr Sofian…!

Aceasta, o dată.

A doua oară, Ţăpu Vasile, cu chef, s-a desprins din mijlocul oamenilor să-i ceară socoteală de-a dreptul de ce nu merge cu dânşii şi de ce s-a vândut pentru cei zece mii de lei din testamentul boierului Lascăr. Răspunsul nu l-a ascultat. Nici nu-ntrebase ca să aştepte numaidecât un răspuns. Voia numai să arate tovarăşilor de petrecanie că nu are frică de nimeni şi că a trecut vremea când surtucarii făceau lege în sat, ca şi cum învăţătorul ar fi făcut-o vreodată.

Cu gura amară, Nicolae Apostol intra în casă. Toate îi apăreau încă mai îndepărtate de ţintă şi cu mai scump sânge plătit decât îl înfricoşau în ceasul dintâi, când coborâse din căruţa lui moş Lecachi Colţun.

Nina se dădea alintată pe lângă dânsul:

— Ial s-au înecat colăbiile, tăticule?

O ridica în braţe, o aşeza pe genunchi, o învăţa să zgârie pe hârtie chipuri tremurate cu vârful creionului colorat.

— Ăsta-i cocostâlc! Am ghicit,. Ce bine-mi pale că am ghicit!

Iar după o clipă de gândire:

— Dai mie când ale să-mi aducă cocostâlca un flate?… Vleau şi eu un flate…

— Să-i scriem şi să aşteptăm… Auzi, Ano? Întreabă Nina când are să-i aducă barza un frate?

Ana se încruntă fără să arate poftă de râs:

— Şi tu îi ţii hangul? Parcă nu ne-ajung grijile pentru trei guri câte suntem! Mai bine vezi te rog şi sfârşeşte povestea cu molâul de Blănariu… Tot te caută şi tot îl amâni.

Nicolae Apostol se posomorăşte şi nu-şi găseşte loc pe scaun.

Se ridică, lasă fetiţa jos, merge la fereastră, se întoarce să ia foaia de hârtie cu mâzgăliturile colorate şi să îngrămădească socoteli peste socoteli. Câteodată i se pare că „spiritul practic” al Anei devine tiranic. Mereu îi aduce aminte despre aceasta! Dar când pune mâna pe creion să înşire cifrele, o înţelege şi-i dă dreptate. De atâţia ani s-au deprins să considere casa aceasta a lor! Au reparat şi au ridicat garduri, magazie, au săpat fântână, au sădit pomi… E a lui Alexandru Toader Blănariu, fostul şcolar care-l mânca pe r, cum îl mănâncă acum Nina.

Alexandru Toader Blănariu se apropie de majorat; epitropii au de dat socoteală pentru administrarea averii; iar flăcăului i s-a făcut de însurat înainte de a pleca la oaste…

— Iată-l că vine din nou.

Ana l-a anunţat cu un fel de duşmănie în glas, deşi Alexandru Blănariu vine numai ca să se intereseze de un drept al său.

Viaţa şi grijile au făcut-o însă nerăbdătoare şi injustă; i-au stins veselele izbucniri de râs de odinioară, fermecătorul ei

optimism.

— Te rog, Nicolae, de data aceasta să sfârşeşti. Să sfârşim! Chiar dacă ar fi să ne îndatorăm. Dar nu mai pot… Nu-mi vine să mai bat un cui într-o casă în care nu ştiu dacă o să mai stau ori nu mâine…

— Bine, Ano. Am să încerc…

Nici Nicolae Apostol nu mai are hotărârea dârză de odinioară. Cuvântul de atunci, tare şi răspicat. Răspunde acum şovăielnic.

A măcinat şi din el viaţa tot ce era mai preţios: cremenea care scăpăra la atingere.

Alexandru Blănariu bătu în uşă. Intră şi nu cutează să înainteze, răsucind pălăria în mână.

Numai el, împotriva timpului, a păstrat mai mult decât ceilalţi înfăţişarea şi firea copilului bălan din clasa a doua primară, aşa cum l-a găsit întâi Nicolae Apostol într-un capăt de bancă. E înalt acum, subţire şi firav; dar tot aşa, cu glasul moale, cu ochii albaştri spălăciţi, cu o sfială de fată mare. Întâia oară Nicolae Apostol, după atâţia ani, se gândeşte că are în faţă copilul nelegi-tim al predecesorului său, cel dintâi dascăl din Ponoare, Andrei Colibăşeanu.

— Ia loc pe scaun, Alexandre.

— Lăsaţi, că vorbim şi-aşa…

— Îţi spun, ia loc, Blănariule! N-o să te invit de multe ori în casa ta…

Alexandru Blănariu a roşit, plecând ochii în pământ şi zgândărind cu degetul cordeaua pălăriei.

— Dacă o porniţi aşa, cu casa „mea”, domnule învăţător, n-are să mă mai tragă inima a mai călca pe aicea… Cu asta mă alungaţi…

Nicolae Apostol l-a apucat de umeri şi l-a apăsat pe scaun. Ar vrea să pară sigur de sine, nepăsător, ca un om care nu dă mare însemnătate unei chestiuni uşor de lichidat în trei cuvinte.

Dar în faţa acestui flăcăiandru blajin şi domol, care-a fost elevul său, se simte tot atât de stânjenit ca şi dânsul.

S-a silit deci să înceapă pe un ton glumeţ:

— Blănariule, ţin astăzi să faci pentru mine o ex-cepţie. Să uiţi că ţi-am fost profesor şi tu elev. S-a terminat cu aceasta. A dispărut profesorul, a dispărut ele-vul. Acum am rămas eu, chiriaşul tău, tu, proprietarul meu. Oştile stau faţă în faţă. Începe atacul…

— Domnule învăţător, ştiţi bine că tot ca fost elev v-am bătut în uşă şi am intrat în casă…

— Nu vreau să ştiu nimica atâta vreme cât am rămas „domnule învăţător”. M-asculţi? Spune ce ai de spus chiriaşului…!

— Atunci, iaca, să vă spun „domnule Apostol”, propuse cu toată bunăvoinţa Alexandru Blănariu. Dacă dumneavoastră credeţi că aceasta schimbă ceva…

„Ce curios! gândea Nicolae Apostol. L-am avut elev în bancă; banca a doua, în dreapta. Se fâstâcea când îl chemam la lecţie. Tot aşa răsucea întotdeauna ceva între degete, cum răsuceşte panglica pălăriei. L-am tratat tot timpul ca pe-o sărmană făptură a lui Dumnezeu, slabă de duh. Mă înduioşa sârguinţa lui peste puteri, desprinderea de tot ce înseamnă o armă a individului în viaţă: egoism, voinţă, ambiţie. Îl compătimeam. Şi acum, înaintea lui, eu mă aflu într-o situaţie de inferioritate. Eu trebuie să-i speculez întrucâtva dezarmarea, neputinţa lui de a spune: „Nu!”

Dar paşii Anei dm cealaltă cameră şi glasul Ninei i-au împrăştiat gândurile acestea nepotrivite momentului şi l-au adus pe pământ.

Plimbându-se prin încăpere şi oprindu-se din când în când să puncteze cu un gest cuvintele, Nicolae Apostol vorbi repede, să-şi descarce toată povara şi să răsufle.

— M-am gândit la tot ce mi-ai spus tu, Blănariule. Mi-am făcut socotelile mele. Şi iată răspunsul: aş vrea să rămân pe loc!

Alexandru Blănariu lărgi ochii nedumerit. Nu îndrăzni să întrebe. Învăţătorul îl scuti de întrebare:

— Să te lămuresc… Vrei să te muţi în casa ta; eşti în tot dreptul Un contract propriu-zis nu există. Toate s-au făcut cu epitropii tăi încă de pe vremea răposatului Lascăr Sofian… Tot ce se cuvenea plătit a fost plătit în fiecare an la termen. Nu m-am lăcomit să mănânc drep-tul unui orfan fără apărare. Eu, din voinţa mea, fără să-mi ceară nimeni, am mai adăugat ceva când mi s-a părut că plăteam prea puţin. Deosebit de aceasta, ştii bine că am mai băgat aci muncă şi bani; chiar de la început am răscumpărat de la logofătul Pintilie un grajd şi nişte acareturi făcute de el, fără să le scad din nici o socoteală. Am îngrijit casa ca şi cum ar fi fost a mea. M-am deprins cu dânsa. E lângă şcoală. Mai ales acum, când ne pregătim să cumpărăm de veci locul de şcoală, să dăm jos clădirea veche şi să ridicăm o şcoală nouă. Mi-ar fi greu să mă strămut aiurea, să cumpăr loc, să zidesc… Tu o poţi face aceasta. Eşti tânăr. Pentru tine casa de-aici ţi-e mai străină acum decât pentru mine. Încât, ca să scurtez, îţi propun să-mi vinzi casa şi locul. Cu bani îţi cumperi loc aiurea. Clădeşti cum vrei tu, pe măsura nevoilor tale… Până ce devii major după lege mai ai un an. Epitropii nu prea înţeleg de ce s-ar amesteca: au să aprobe tocmeala noastră… M-am înşelat? Eu cred că nu, Alexandre…

Poate fostul elev simţi străbătând în întrebarea profesorului o rugăminte atât de stăruitoare, încât consimţi îndată, tot aşa cum se despoia odinioară de creioane, de caiet, de peniţele din cutia de lemn.

— Dacă spuneţi dumneavoastră, aşa să fie.

— Nu dacă spun eu, Alexandre. Dacă vrei tu! Dacă se împacă aceasta cu interesele tale.

— Pentru mine e totuna… Tot ce se vede aici nu mai are nimic din casa care a fost a mămucăi. Aţi schimbat, aţi mărit, aţi clădit… Înţeleg foarte bine. Acuma mi-a venit şi mie rândul să muncesc cu palmele şi cu sudoarea mea dacă vreau să am casă… Aşa e drept. Am să scot casa

vânzătoare, cunosc legea oleacă. Nu cunosc formele. Căutaţi un avocat să le pregătească el toate…

Nicolae Apostol respiră:

— Să trăieşti, Blănariule! Nici nu mă aşteptam la altceva. Nu în toţi foştii mei elevi mai găsesc eu sămânţa de omenie pe care am pus-o…

Vorbea, şi în acelaşi timp alt glas îl mustra la ureche: „De ce aceasta? De ce aşa? Acum de ce ai devenit milog? De ce mulţumeşti ca pentru o pomană? Ţi-ai pus în gând să tratezi totul ca o afacere, în care nimeni nu pierde, nimeni nu câştigă. Atunci de ce mulţumirile acestea, ca jupân Aizic când îşi freacă mâinile după un gheşeft şi îşi petrece clienţii la uşă?”

Întrebă, ca să astupe glasul din ureche:

— Şi acuma: preţul?

— Preţul nu eu îl hotărăsc! răspunse Alexandru Blănariu. Dumneavoastră aţi pus toate aici, cum bine spuneaţi: muncă şi bani. Aşa că nu după tot ce se vede se poate face un preţ. Scădeţi munca şi cheltuielile. Ce mai rămâne? Locul şi casa cât preţuiau atunci. Aşa cum era casa – o dărăpănătură.

— Văd că pledezi pentru mine în loc să-ţi aperi interesele tale… rosti Nicolae Apostol, surâzând cu aceeaşi milă cum surâdea când elevul Blănariu Alexandru ex-plica de ce a împărţit el jumătatea de creion cu vecinul de bancă.

— Nu vorbesc pentru nimeni, vorbesc pentru ce-i drept. Dumneavoastră aţi făcut socoteala. Această socoteală o primesc dinainte…

Nicolae Apostol îşi şterse năduşeala de pe frunte. Îşi făcuse socoteala. Prea de multe ori o făcuse.

Era dreaptă aşa cum nici nu i-ar fi îngăduit cugetul s-o încheie altfel. Nu scăzuse nici pe sfert din ce-a investit an cu an, fără să-şi dea seamă, când într-un zăplaz, când într-un adaos de cămară.

Dar suma de plată era peste puterile lui. Trebuie să vândă cal, să vândă vite, să împrumute. Toate economiile lor abia

rotunjeau câteva mii de lei. De câte ori se gândise la casa aceasta, altfel îşi plănuise el o dezlegare. Alexandru Blănariu numai peste un an intră la oaste. Tocmai peste alţi doi se elibera. Până ce avea să se întoarcă, îşi făcuse socoteală că le va rămâne destul răgaz să înjghebeze suma pe îndelete. Acuma, din senin, l-a lovit însurătoarea!

Şi astfel Nicolae Apostol, cu tot duhul de dreptate care-i alcătuia armătura sufletului, printr-o omenească slăbiciune de-o clipă, în loc să preţuiască lepădarea de sine a fostului elev, îl scoase parcă vinovat fiindcă s-a îndrăgostit de-o fată şi vrea s-o ia de nevastă, ca să n-o găsească a altuia când se va întoarce de la oaste. Putea să mai aştepte, bolândul!

Din nou îşi şterse al doilea rând de sudoare de pe frunte.

Ce urâte zăcăminte sunt într-un suflet de om!

Ca să-şi pedepsească simţământul scârbavnic, scrise apăsat pe hârtie un preţ mult mai mare decât cel din socotelile lui.

Întinse hârtia sub ochii lui Alexandru Blănariu:

— Iaca ce spun socotelile mele. Acesta e preţul pe care-l pot da, Blănariule…

— E mult, domnule învăţător. Din cale-afară de mult…

Capitolul XXVII

„Toate păcatele, oricât de uitate, odată tot ajung la ispaşă…”

— Se mănâncă el popa cu învăţătorul, dar acum are să-i mănânce bădia pe amândoi! se viteji Vasile Ţăpu ieşind din primărie şi plesnindu-şi jambierele cu o vărguţă subţire. Am să-i ating cu steaua la mir, să vadă stele verzi!

— Pe părintele, înţeleg, domnu primar! rosti telefonistul, un băietan proaspăt numit în slujbă şi gudurându-se pe lângă Vasile Ţăpu, cu paşi mărunţi, ca un căţel pe lângă stăpânul care i-a zvârlit dărabul de mămăligă. Dar cu domnu învăţător de ce să ne-ncontrăm?

— Cu-adevărat, Vasile! se amestecă în vorbă Iordache Băbuşcă, mâna dreaptă a primarului cât au durat alegerile. Pe popă, înţeleg să-l miruim oleacă. Lasă-l pe mâna mea. Îi

vine lui rândul la răfuială. Dar cu învăţă-torul ce-avem? N-a zis nici da, nici ba! O stat la o parte. O mers la vot singur, s-o întors singur: nici nu poţi şti pe ce-o pus pecetea.

— A stat la o parte? se îndârji Ţăpu Vasile. Apoi tocmai de asta! A sta la o parte tu, slujbaş plătit cu banul statului, înseamnă că nu pui mâna şi că nu sai în ajutorul celui care te hrăneşte. A sta la o parte înseamnă a băga îndoiala în oameni. Nu-i destul să nu spui nici da, nici ba! Trebuia să spună: „Da! Da, oameni buni. Votaţi guvernul, fiindcă de la el are să vină pacea şi ordinea în ţară! Nu vă luaţi după popă. Nu vă luaţi nici după vânduţii lui Emil Sava. Mergeţi şi votaţi guvernul majestăţii-sale.!” Aşa trebuia să vorbească un învăţător şi un fost militar… A stat la o parte? Aşa a mai făcut el şi pe alţii să stea la o parte. Dacă nu strângeam şu-rubul, o sfecleam rău de tot. Noroc că ne-a miluit stăpânirea de la Bucureşti cu un prefect care nu se-ncurcă la treabă!

Telefonistul gâlgâi de râs cu mâna la gură:

— Asta-i adevărat, bădiţă Vasile. Mi-a plăcut şi mie cum a pus să-l umfle pe domnu Spirică, de l-au legat cobză cât îi de gras. Dădea din picioare şi se zvârcolea între jandarmi ca un porc când îl duci la tăietoare. Şi ce subţire mai guiţa! Tot ca un godac pălit peste rât guiţa, bată-l cucu lui să-l bată!

Tustrei s-au înveselit cu lacrimi la această amintire.

A fost unul din episoadele cele mai măreţe ale alegerilor. Domnul Spirică Necşulescu guiţând între jandarmi. Partizanii săi şi părintele Gherasim luptând să-l slo-boadă; ceilalţi ţărani, cu primarul în frunte, dându-i cu huideo!

Aghiotantul primarului, Iordache Băbuşcă, vlăjgan meşter la tăvăleală, care-şi descoperise de curând vocaţia de elector, se înveselea cu atât mai cumplit cu cât el îl îmbrâncise pe domnul Spirică Necşulescu în braţele jandarmilor.

— Amarnic mai guiţa! întări ştergându-şi mustăţile ghimpoase cu dosul mâinii. Eu mă dădeam cu gândul să-i

luăm şi oleacă de sânge.

— Mai bine… Acuma îi ajunge. La altă alegere avem să-i luăm şi sânge şi are să mai guiţe. Până atunci aş vrea să-l văd guiţând şi pe popă. Stă el închis în casă de trei zile, dar tot trebuie să scoată barba din coteţ… Să ne cadă colea, în palmă. Auzi, haramul! Dă telegramă la Bucureşti! Banditism şi teroare! Am să-i arăt eu ce se cheamă banditism şi teroare, de are să-i culeagă potcapul din şanţ!

Domnul primar Vasile Ţăpu s-a oprit în mijlocul drumului, scoţând din tabacheră o ţigară boierească cu capătul poleit.

Telefonistul i-a întins chibritul cu flacără apărată în găvanul palmelor.

O dată cu fumul, domnul primar savurează cu nesaţ beţia puterii.

Este cine să-l asculte. Este cine să-i întindă foc. Îi ştie de frică jumătate din comună.

Are un singur stăpân şi stăpâneşte peste atâţia!

Când cu istoria guiţatului, domnul Spiricã Necşulescu i-a strigat din mijlocul jandarmilor: „Bagă de seamă, Ţapule! Ne mai întâlnim noi!” „Ne-om întâlni când te-oi căuta eu!” i-a răspuns şi a dat haidamacilor semn să-i acopere guiţatul cu huiduieli. A trecut vremea când îşi scotea căciula până la pământ şi se gudura pe lângă dânsul ca acest trepăduş de telefonist.

Tot aşa, cu o zi mai înainte, încercase să-l moaie domnul Emil Sava, O luase mai pe departe, cu duhul blânaeţii, ca un mare mehenghi ce este. Că moşu-su, Ioniţă Ţăpu, a fost omul de încredere al lui Lascăr Sofian, că Lascăr Sofian a purtat grijă bisericii şi satului, cum a lăsat cuvânt şi cu limbă de moarte, că de pe urma lui s-au înţolit toţi din neamul logofătului Ioniţă, că el tocmai se pregătea să-l bage la bancă, şi alte câte şi mai câte!… Îşi şi găsise omul! Ioniţă Ţăpu a mers cu vremea lui, iar Vasile Ţăpu merge cu vremea lui.

Aşa i-a răspuns, în auzul oamenilor, şi domnul Emil Sava a şters-o binişor, fără să mai ţină adunare.

Iar prefectul numit din Bucureşti a chemat primarul din Ponoare în faţa altor primari becisnici şi fără hotărâre, ca să-l dea pildă vrednică de urmat. L-a bătut pe umăr şi i-a strâns mâna. I-a făgăduit să înceapă cu el împroprietărirea.

Peste o săptămână, când vor veni toţi cu alai să bage plugul în moşia Sofienilor, acuma nu se mai îndoieşte că alegerea loturilor are să se facă după listele sale, nu după comitete şi alte prostii. Păcat că din Ponoarele Catincăi Ştirbuleasca nu s-a putut rupe decât prea puţin. Ar fi guiţat şi ea, să se-audă până-n şapte văi şi-o valeadâncă.

Dar zgripţuroaica a ştiut să treacă din vreme jumătate pe numele fetei, ca zestre veche, şi un sfert pe numele odorului de Ticuţă. Tot aşa, din Stulpicanii lui Spirică Necşulescu n-au căzut în măsurătoare decât nişte imaşuri mâncate de apă.

Fără Sofienii cât sunt de întinşi, cu pământ gras şi cruţat de plugăria răposatului Lascăr Sofian, greu s-ar fi îndestulat atâtea guri şi urât ar fi rămas făgăduielile guvernului de minciună…!

Acuma treaba s-a pus pe roate. Au să postească şi au să capete loturi la sfântu-aşteaptă doar oamenii lui Spirică Necşulescu şi ai lui Emil Sava…

Să le dea dintr-al lor dacă au de dat!

Domnul primar Vasile Ţăpu sloboade norii de fum pe nări cu o mare plăcere. Aşa are să le răspundă celor care-au votat cu snopul, cu secera, clopotul şi crucea… Şi are să-i vadă cu ochii în pământ, înghiţindu-şi nodul din gât. Domnul primar scuipă ţâşnit printre dinţi, din-colo de şanţ, şi înaintează flancat în stânga de telefonist, în dreapta de aghiotantul său principal în alegeri, Iordache Băbuşcă.

Ziua e blândă, cu soarele învăluit în nori subţiri, albi şi înalţi.

Satul s-a golit după frământarea de săptămânile trecute.

Au rămas numai afişele rupte, proclamaţii şi chemări lipite pe garduri şi pe stâlpii de telegraf. Oamenii s-au împrăştiat la câmp, la popuşoaiele scăpate-n buruiană, să câştige

timpul pierdut, cât au ascultat vorbirile măsluitorilor de voturi, cât a a silabisit şi au dezbătut tipăriturile manifestelor, cât s-au luat la harţă, s-au suduit şi s-au păruit în ajunul şi în ziua alegerilor.

Acum s-a întins liniştea ca după retragerea puhoaielor.

În jurul caselor numai babele şi copiii mărunţi cotcodăcesc cu găinile.

Ar fi o zi frumoasă şi blândă, anul s-anunţă bun pentru câmp, multe necazuri s-ar alina dacă acolo, la ogoa-rele lor, unii n-ar încleşta mâna pe sapă încruntându-se la amintirea întâmplărilor proaspete, dacă alţii n-ar cloci gând crud să-şi răzbune.

Domnul primar Vasile Ţăpu, păşind înaintea fiecărei case, îşi petrece prin minte purtarea gospodarului şi îi cântăreşte drepturile sale la pământ de frunte, la prunduri spălate de apă sau la împroprietărirea de la sfântuaşteaptă, după cum s-a arătat alegător de credinţă la vot ori a mers cu tâlharii părintelui Gherasim Saftu şi cu alţi tâlhari câţi au ridicat semnul snopului, crucii şi clopotului.

În dreptul şcolii s-a oprit şi a scuipat.

S-a mai oprit şi a scuipat cu obidă când a ajuns la casa învăţătorului. Şi-a ridicat pălăria pe ceafă cu un bobârnac, oţărându-se la o amintire neplăcută.

— Mă întrebai dumneata, Iordache, ce am eu cu învăţătorul? Ai uitat, pare-mi-se, că el şi nu altul s-a pus între noi şi nu ne-a lăsat să-l înşfăcăm pe Pavăl Colţun când suduia steaua, ca să-i arătăm noi ce poate steaua, 'tu-i steaua mamei lui de ciung! Spui că a stat deoparte învăţătorul? Atunci de ce n-a stat deoparte şi când l-am înşfăcat pe Pavăl, să-i arăt oleacă de muştru?

— Asta-i drept! încuviinţă Iordache. Putea să-şi vadă de drum.

— Te cred. Numai că nu şi-a văzut de drum. Vine să-mi spuie că şi Pavăl a luptat pe front, că şi-a lăsat o mână la Oituz şi că are măcar tot atâtea drepturi ca mine… L-a întrebat cineva? Ce mă ia adică la repede? Fiindcă mi-a fost

profesor? Mi-a fost, şi acuma nu-mi mai este. Cât mi-a fost, l-am ascultat. Acuma mi-a venit vremea să mă duc şi după capul meu… Pe cât s-arată, nu mă duce rău… Mai degrabă ne-ar spune dumnealui cu ce bani şi-a cumpărat casa? De unde bani?

— Din leafă… Au două lefi. Din leafă şi din econo-mie, fiindcă amândoi sunt oameni strânşi la pungă… încercă o slabă apărare aghiotantul Iordache Băbuşcă.

Domnul primar Vasile Ţăpu râse cu dispreţ:

— Din leafă? Apoi lefurile lor împreună nu fac cât leafa şoferului de la prefectură. Am vorbit eu cu Samoilă, şoferul, când m-a adus aci săptămâna trecută.

Domnul primar era foarte fălos de acest eveniment, care dovedea satului cum se bucura el de o deosebită consideraţie din partea prefectului trimis de guvern de la Bucureşti.

Se plimbase cu automobilul: îl chemase la prefectură cu automobilul, îl expediase îndărăt cu automobilul.

— Am vorbit cu şoferul şi am aflat ce leafă primeşte. N-am aflat însă că din leafa lui, care face cât două, are bani puşi deoparte să cumpere casă. Aşa că de unde? Cine-l plăteşte pe învăţător, peste leafă, ca să stea aci în mijlocul satului şi să ne spioneze? Că se mănâncă cu popa, nu-i de mirare. Se mănâncă de la împărţeală pe socoteala noastră, a ta şi a mea, şi a pârlitului istuia. Se mănâncă unul pe altul care să ne vândă pe preţ mai bun. Aicea văd eu o chestie de descurcat… A primit bani pentru şcoală, dar comuna tot fără scoala-i acuma. În schimb, domnul învăţător are casă, de unde până anul trecut plătea chirie. Dumnezeu ştie cum o plătea şi pe aceea…

Aşa s-a pornit zvonul în sat.

Învăţătorul, în loc să dea banilor lăsaţi de răposatul Lascăr Sofian întrebuinţarea scrisă în testament de mâna binefăcătorului, şi-a cumpărat casă pentru el, pe dea-supra mai prostind şi un băietan slab de duh ca Alexandru Blănariu.

Zvonul n-a prins la mulţi, e adevărat.

Se aflau îndestui gospodari care-ar fi pus mâna în foc că-i numai o născocire ticăloasă la mijloc. Se aflau foşti elevi de ai săi, tineri însurăţei, flăcăiandri şi fete, îndârjindu-se să-i ia apărarea.

Câteva case din sat s-au înălţat din temelie după povaţa şi cu ajutorul lui.

El le făcea plan pe hârtie, după chipurile din cărţi; el venea să ridice cu dânşii măsurătoarea locului, să bată ţăruşi şi să stea la chibzuială unde-i de schimbat o fereastră şi unde-i de lărgit o streaşină.

El aducea răsaduri de pomi şi se prindea să-i altoiască la vreme.

Niciodată nu i-a sfănţuit, nu s-a gândit să le ceară ceva în schimb. Nici măcar voturi…

Cum se aude de vreun copil bolnav ori de vreo femeie lehuză, învăţătoarea e gata cu leacuri de-ale ei, mai mult băbeşti decât cele de la spiţerie. Şi mai mult decât cu leacurile, tămăduieşte cu mâna ei, bună de la Dumnezeu. Deci zvonul nu-i altceva decât o născocire fără temei.

Dar sunt şi alţii, care judecă altfel.

Oameni dintre cei mai apropiaţi ai părintelui Gherasim Saftu, cât sunt ei de înduşmăniţi cu oamenii dom-nului primar Vasile Ţăpu, cad la împăcare când e vorba de învăţător, de chipul cum a folosit el banii primiţi pentru şcoală şi cum a întors mintea unui motoflete ca Alexandru Blănariu. Lucru curat nu-i la mijloc! Părin-tele Saftu ştie de la Spirică Necşulescu o poveste mai veche. Atunci, înainte de război, umbla o listă de bani pentru şcoală. El cu mâna lui a semnat şi a plătit o mie de lei. Dacă el a dat atâta, cât vor fi dat oare alţii care nu mai sunt s-o spună, ca răposatul conu Lascăr?

Unde-i lista?

Unde-s banii?

Ia bancă nu i-a pus, cum nu i-a pus nici pe ceilalţi zece mii din testament. Părintele Saftu a lucrat altfel, cu socoteală,

pe faţă. A căpătat douăzeci de mii pentru biserică; îndată ce a ridicat banii, a chemat meşteri şi a luat chitanţă pentru material şi pentru muncă. Pe urmă a adunat câţiva oameni, le-a ţinut o vorbire şi le-a înfăţişat socoteala, măcar că nu i-o ceruse nimeni. La aceasta nici primarul Vasile Ţăpu, cât e el de colţos şi cât se războieşte el cu părintele, n-are ce spune. Lucru cinstit, văzut cu ochii, scris negru pe alb, măcar că toc-mai această grijă de a chema martori de faţă ar cam da de bănuit.

— Eu socot că toate aieste n-au de ce să te supere, domnule învăţător! a încheiat Tudose Bot, ridicându-şi cârja de pe marginea cerdacului şi pregătindu-se de plecare. Aşa le-am cumpărat, aşa le vând. M-am gândit că poate dumneata nu ştii câte-i în stare să scornească gura lumii…

— Ba ştiu, Tudose… Mai stai, nu pleca. Nu te alungă nimeni… Ştiam povestea. Mi-a ajuns şi mie pe la ureche. Am râs şi am strâns din umeri. Banii sunt la bancă. Cum i-am primit, aşa i-am depus. Dar chitanţă cui aveam să arăt şi de ce să arăt?… Deocamdată n-are nimeni a-mi cere socoteală… Se crede cineva în drept, să poftească!

— Bine ai făcut că ai pus banii la bancă. Mai cuminte aşa.

În glasul lui Tudose Bot stăruie o îndoială.

Poate crede şi el că banii au fost depuşi la bancă abia acum, în ultima vreme, de când a pornit zvonul. Nicolae Apostol îşi aminteşte că e de prisos să-i arate scrisul de la bancă, unde se poate vedea data veche: Tudose Bot nu ştie să citească.

Iar învăţătorul se gândeşte în acelaşi timp că odată, demult, pe acest Tudose Bot l-a întâlnit cu obrazul vărgat de vânătăi şi plin de sânge, şi nu s-a oprit în drum să-i spună cuvânt de îmbărbătare; după cum n-o oprise pe coana Catinca să-l lovească şi să-i sângereze ochii, smulgându-i harapnicul din mână.

Acum omul dinaintea lui e încă mai nevoiaş şi încă mai bântuit de soartă. Cu un singur picior, mai greu îşi câştigă mămăliga copiilor. Vasile Ţăpu are să-i zvârle un lot de

împroprietărire undeva prin prunduri, fiindcă n-a mers în alaiul cel mare la alegeri.

Şi în ciuda tuturor acestora, Tudose Bot a uitat, a ier-tat, mai găseşte loc în inima lui pentru necazuri care nu sunt ale lui. Vine să-l vestească despre vorbele urâte din sat, ca învăţătorul să-şi ia din vreme măsuri de apărare.

— În orice caz, îţi mulţumesc, Tudose.

— Nu-i vorba de mulţămit. Mi-era oarecum să nu te supere că mă fac eu ştafeta lumii…

— N-are ce mă supăra, Tudose. Oamenii s-au înrăit. Nu mai cred în nimeni şi în nimic. În loc să-şi adune sărăcia şi puterile, se lasă căzuţi în dezbin. Poate nu din vina lor s-au înrăit.

— Asta-i adevărat. Înainte ne belea unul pe toţi. Acuma s-au înmulţit cei care ne belesc şi ne mai belim şi între noi unul pe altul. Cum să nu se înrăiască lumea dacă toţi fură? N-ai auzit dumneata ce spuneau toţi câţi ne-au căutat să le dăm vot?… Fiecare spunea că celălalt e tâlhar mai mare. Pe urmă venea a doua zi celălalt, să spună că nu! Tâlharul cel mare şi adevărat cică a fost cel de ieri… După aceea, iaca scobora din automobil al treilea, să ne spună el că amândoi ceilalţi sunt nişte hoţomani care nu se mai află. Eu nu ştiu de unde mai găsesc ei să prade atâta!

Nicolae Apostol surise cu tristeţe la această simplistă înfăţişare a lucrurilor.

— Poate că nu pradă ei chiar aşa cum spun. Ura şi duşmănia îi fac să mai strige şi ceea ce nici dânşii nu cred. Au sisteme de furat mai subţiri. Societăţi, con-tracte, bănci, tovărăşii…

— Atuncea-s mai mult proşti decât tâlhari şi vicleni.

— Cum asta, Tudose? Nu prea înţeleg tâlcul.

— Mă rog, dacă nu-i chiar aista adevărul cel curat, dacă nici dânşii nu cred cele ce strigă în gura mare, cine-i pune să vină la noi cu pâra unul împotriva celui-lalt? Răfuiască-se între dânşii, cum făceau înainte, între dânşii să rămâie… Au început a se scârbi şi oamenii din sat. Oamenii ascultă de la

unul, ascultă de la altul, şi noi îi credem pe cuvânt… Noi să ne vedem cu ogoarele făgăduite, iară votul să şi-l ţină dumnealor înapoi şi să facă borş cu dânsul. Noi nu pentru vot ne-am bătut. Nu cerem, că nu pricepem cui să-l dăm. Pământ am cerut, şi cu pământ ne mulţumim. Votu-i pe deasupra, ca s-aducă dihonie şi crâşcare… Numai că pământul întârzie, dară vot avem de nu ştim ce să mai facem cu dânsul…

— Are să treacă şi aceasta, Tudose. Ca un strai nou, nu s-a dat încă pe trup. Pe încetul, cu vremea, se învaţă şi trupul cu straiul, se dă şi straiul pe trup. Aceasta le-am spus-o şi le tot spun oamenilor. Încet şi cu luareaminte! Şi din această pricină mi-am ridicat şi eu duşmănii din senin… Mai bine să vorbim despre altceva. Mai spune-mi ce-i cu Mariţa?

Tudose Bot se întunecă la faţă.

— Rău! spuse scurt. Cu dânsa-i rău!

— N-o duce bine cu stăpânii?

— N-o duce cu dânşii; n-o duce cu bărbatul. Stăpânul o pocneşte; huiduma de bărbat o pocneşte. Am fost acum două săptămâni la târg s-o văd. O podidit-o plânsu, de-mi venea să iau cârja şi s-o rup de spinarea haidăului. El, de colo, rânjea la mine şi duhnea a rachiu. Spuneai dumneata, când era de-o şchioapă şi ai scos-o de la jupân Aizic, că-i păcat să se piardă şi că are să se aleagă mare lucru de dânsa dacă i s-o lumina mintea cu învăţătură… Iaca la ce-a luminat-o mintea!

Nicolae Apostol închise ochii de durere.

Dar în ochi îi stăruia chipul fetiţei cu port de gospo-dină în miniatură, cu privirea sclipind de deşteptăciune, cu mişcările ei repezi şi mărunte de furnică. Şi glastrele din fereastră udate cu mâna ei. Şi cărţile din rafturi orânduite cu mâna ei.

— Tudose, n-ar fi oare bine să încercăm ceva? S-o chemăm aici. Noi tot avem nevoie de un ajutor. La noi n-are să fie slugă. Are să se întoarcă în sat. Cu încetul, şi-o înfiripa o casă, gospodărie…

— Şi bărbatul? Haidăul? Acela nu vine în sat. Acela-i om de târg. Nu lasă el crâşmele de acolo pentru poşârca lui jupân Aizic

— O căsnicie se poate desface.

— Dac-ar da Domnul! Să încercăm… Măcar că eu nu cred. O ţine haidamacul strâns, ca să-i beie simbria.

— Am să vorbesc eu cu dânsa, Tudose! Fă-o să se învoiască o zi şi să vină pe la noi. Eu pe de o parte, nevastă-mea pe de alta, om face tot ce ne stă în putinţă.

— Doar aşa! Din cuvântul dumitale nu ieşea s-o tai, şi dacă nu erai dumneata şi nu eram eu în pustiul cel de război, poate altfel se alegea de dânsa.

— Cu mulţi se alegea altfel, Tudose.

Tudose Bot a plecat, şontâc-şontâc, în cârja care-i strâmbă umărul stâng în sus.

Piciorul de lemn bocăneşte întâi în scândura cerdacului, apoi pe scări, pe urmă surd pe poteca bătătorită.

Nina îi ajută să deschidă portiţa.

Alungă ea câinele, să nu latre. Închide ea portiţa la loc. Vine apoi tropăind şi îl apucă pe Nicolae Apostol de pulpana hainei:

— Haide acum să udăm flolile! Văd că te-ai cam lăsat pe tânjală şi le-ai uitat…

Învăţătorul ia stropitoarea şi începe să care apă. Dar gândurile lui nu sunt la florile de aci şi nu sunt nici la o floare din lume. O hotărâre îl roade de câteva zile. E împotriva oricărei bune judecăţi. Roade însă în el ca o patimă deşteaptă, nu-i dă răgaz de prea multă chibzuială.

— Tăticule, da' ce-i cu tine? Nu vezi că tolni apa tot pe bujoli?

— Adevărat, Nina… Nu prea am astăzi poftă de grădinărie.

— Ial ţi s-au înecat colăbiile?

Capitolul XXVIII

„A trecut ceasul aşteptărilor şi a venit acel al unei singure hotărâri…”

Nicolae Apostol a făcut chemare la şcoală, într-o dimineaţă de duminică, după sfârşitul slujbei de la biserică.

Primarele, ca din întâmplare, şi-a adus deodată aminte că domnul prefect dorea neapărat să-l vadă.

Aşadar, a plecat de îndată la târg.

Tot ca din întâmplare părintele nu putea lipsi în acea zi de la domnul Spirică Necşulescu, la Stulpicani, unde se afla mare sfat pentru a pregăti campania de răsturnare a guvernului. Căci astfel mergeau treburile. De-abia se înscăuna un partid la ocârmuire, şi toţi se năpusteau a doua zi să-l dea peste cap. Care pe care…

Au răspuns deci la chemarea învăţătorului numai câţiva din foştii elevi, flăcăiandri cu pană de păun la pălărie; parte din părinţii şcolarilor mărunţi câţi cântaseră dis-de-dimineaţă răspunsurile la liturghie, măcar că părintele nu-şi mai dădea ziua bună cu Nicolae Apostol; s-au adunat o mână de gospodari câştigaţi de mult de partea omului care nu-i mânase la vot, nici nu-i minciunise vreodată. S-au strecurat însă şi unele iscoade de-ale primarului, de-ale părintelui Gherasim, precum şi de-ale domnului Emil Sava.

Nicolae Apostol i-a întâmpinat strângând mâini şi făcându-le loc cu tineresc neastâmpăr.

Când i-a văzut în număr, a ridicat semn de tăcere şi de ascultare şi le-a vorbit cu înverşunarea inimoasă a dăscălaşului coborât odinioară din căruţa lui moş Lecachi Colţun. Zvonurile netrebnice deşteptaseră în el o îndârjire aţipită.

Îl mistuia din nou arşiţa arzătoare în ochi.

Numai că nu le mai cuvânta un băietan în strai pirpiriu de târgovăţ, rătăcit printre dânşii, cum arăta el atunci. Acum li se asemăna la chip şi la port; faţa se înăsprise de vânturi şi de soare; trăsăturile erau săpate adânc de aceleaşi necazuri; când ridica mâna, se vedea palma bătătorită de aceleaşi munci.

Era unul de-ai lor. Şi în graiul lor li se spovăduia.

Oprindu-se din când în când şi aşteptând aprobarea spuselor, Nicolae Apostol urmărea pe feţele de mult cunoscute o încordare care-i împânzea ochii. O ciudată ameţeală îi înteţea zvâcnirile inimii.

Parcă din nou îşi punea viaţa în joc. Parcă se apropia de-o comoară tainică şi până acum legată cu un blestem; în a lui dibăcie stătea puterea s-o ridice la lumină, ori s-o afunde mai adânc în tainiţele pământului şi să rămână pierdută. Îi fulgera în amintire altă adunare, de altădată, când erau încă proaspete întâmplările anului 1907, iar absolventul de şcoală normală venea să săvârşească misiuni scrise ca din carte.

Mulţi din ascultătorii de atunci lipseau. Ca o apă îi înghiţise întunericul cel mare înainte de a-şi fi dat seamă că au trăit şi de ce le-a fost dăruită osânda vieţii.

Copilandrii din băncile de-atunci luaseră locul părinţilor. Acum aveau ei mustaţă groasă şi se pregăteau ei să aştepte ploduri pe care să-i trimită la şcoală.

Le cunoştea slăbiciunile şi păcatele, dar le cunoştea şi ce-a cruţat încă bun vremea în unii şi în alţii. Oricum, o schimbare se vădise. Ştia că acum vorbele lui n-au să mai cadă toate în vânt, aşa cum s-au risipit atuncea, după o uşoară tulburare a sufletelor, îndată împotmolită în resemnare de moarte.

Sub stăpânirea acestor amestecate amintiri ale tinereţii, mâhnite şi duioase, Nicolae Apostol le-a pomenit cum a venit el cu o hotărâre măreaţă şi cum prea puţin s-a învrednicit s-o îndeplinească. Le-a înşirat protivnicia oamenilor şi vremilor; pătimiri numai de dânsul ştiute. Le-a spus că-l înfricoşează anii câţi trec pe nesimţite şi-l îndepărtează de înfăptuirea gândului vechi.

Poate chiar i-a tremurat glasul mai mult decât ar fi vrut, căci a simţit un neastâmpăr în rândurile din faţă.

Aşa încă nu le-a vorbit niciodată nimeni. Părintele Saftu se bătea cu pumnul în piept şi mugea împotriva ticăloşilor de la guvern. Domnului Spirică Necşulescu i se piţigăia glasul.

Domnul Emil Sava se stropşea împotriva altor ticăloşi. Învăţătorul lor nu zvârlea vina pe nici un ticălos închipuit ori într-adevăr ticălos. Vina cea mai grea şi-o chema asupră-şi, mărturisind că nu întotdeauna a fost la înălţimea datoriei şi că puterile nu l-au ajutat cum s-ar fi cuvenit.

Era ceva nou.

Acum Nicolae Apostol socotea ca a venit şi rândul ponorenilor să nu-l mai lase singur cu slabele lui puteri, să-i vină într-ajutor, să pună mână de la mână şi să-şi ridice ei şcoala pe care nu se-nvredmceau să le-o ridice stăpânirile trecătoare. „Ajută-te, şi te voi ajuta!” aşa sună şi cuvântul Evangheliei.

El scrisese la revizorat, la prefectură, la inspectorate; bătuse drumuri fără folos.

Pretutindeni a găsit uşi închise, oameni cu alte griji, mai grăbite. Ca să arate ponorenilor rostul şcoalei, aşa cum o făcuse atunci când îl măsurau cu ochii ca pe-un venetic trecător, îi pare acum de prisos. Câţiva feciori din comună au păşit la învăţătură mai înaltă; se vor întoarce învăţători, profesori, silvicultori, ceea ce nu s-a pomenit în anii mai vechi. Alţii, cei mai mulţi, câţi au rămas la brazdă, altfel ştiu acuma să-şi împărţească timpul şi munca, să-şi întocmească o gospodărie, să cunoască preţul zilei când îşi vând o vită de soi ori prisosul bucatelor în anii buni şi cu spor. Satul a prins să capete altă faţă. Nu-i încă aşa cum trebuie să fie. Aşa cum trebuie nu va fi încă multă vreme, până ce nu se vor schimba rânduielile din ţara întreagă şi nu vor pieri uzurpatorii ei stăpâni. Dar nu-i nici adunătura de bordeie pe care-a găsit-o el. Aceasta l-a îndemnat să-i adune şi să le ceară sprijin la faptă. Faţă de şcoală ei sunt datori, fiindcă mai ales prin învăţătura de carte vor căpăta învăţătura îndreptărilor. Din puţinul lor şi cu palmele lor au datoria să ajute la ridicarea unui locaş cum se cuvine. Nu-i spre cinstea unui sat de gospodari o şcoală care se dărâmă pe dânşii. Din a altora filotimie s-au strâns câteva mii de lei; au

fost treisprezece mii.; cu dobânzi, s-au făcut douăzeci. Sunt depuşi la bancă. Le-arată chitanţele de depunere…

Chitanţele au trecut din mână în mână.

Mulţi nici n-aveau de ce să le cerceteze. Ajungea cuvântul învăţătorului.

Le-au întors însă pe-o faţă şi pe alta, mai stăruitor, oamenii veniţi mai mult ca să iscodească decât să ajutore la ridicarea şcolii.

— Păi sunt bani pe numele dumitale! rosti Iordache Băbuşcă. Aşa poţi să ne arăţi orice chitanţă… Cine garantează?

Nicolae Apostol îşi stăpâni glasul. Răspunse cu blândeţe:

— Bade Iordache, să-ţi păstrezi întrebările de felul acesta pentru adunările de alegeri. Acolo toţi garantează. Eu v-am chemat ca pe nişte oameni de credinţă, să facem o ispravă de credinţă.

— Aşa-i! întăriră gospodarii, întorcându-se spre Iordache Băbuşcă să-l pună la locul său cu privirile.

— Are să se vadă dacă e aşa ori nu! ameninţă zborşit iscoada primarului.

Un tovarăş al părintelui Gherasim Saftu găsi potrivit să pună altă întrebare, dinainte, şi nu după mintea sa, pregătită:

— Bine-bine! Să spunem că se face şcoală. Am aflat însă că dumneata vrei să botezi şcoala cu numele unui ministru politic. Asta nu se poate…

— Şi cam de ce nu s-ar putea, bade Ioane?

— Fiindcă acel ministru al dumitale a fost liberal, şi noi nu-nţelegem să dăm banii noştri, munciţi cu su-doarea noastră, ca să cinstim un nume de liberal. Când or face ei şcoală, s-o boteze sănătoşi cu crucea lor…

— Mai întâi, nici n-am ajuns la botezul şcoalei, fiindcă nici n-o avem, bade Ioane. Să nu vindem pielea ursului din pădure! Mai pe urmă, când vom ajunge şi la asta, are să hotărască satul întreg, nu dumneata. Nu-i vorba de ce-a fost acel ministru. E vorba de mult-puţinul pe care l-a făcut

pentru şcolile din sate şi pentru sate atunci când nu ne purta nimeni de grijă şi nu făcea pentru sate nici barem atâta.

Omul nu se lăsă bătut.

Rânji, luându-i spusele-n răspăr:

— Dacă o făcut el atâta de-l pomeneşti cu evlavie dumneata, de ce n-o făcut şi şcoală în Ponoare? Te cruţa pe dumneata de bătaia asta de cap.

— A făcut aiurea, bade. Şi poate că ajungea rândul să facă şi aici dacă îl lăsa vremea şi nu-l împiedicau oa-menii politici din partidul său.

Colţos, badea Ion se agăţă de cuvânt:

— Aha! Va să zică tot la vorba mea ajungi? Spunea ministrul dumitale da, şi spunea Hâncu, tot al dumitale, ba! Hâncu, adicătilea răposatul conu Lascarache.

— Bade, nu pângări amintirea morţilor… Lasă-i să se odihnească în paza Domnului, după faptele lor. Să ţinem socoteală că până acum dania cea mai mare pentru şcoală tot a răposatului Lascăr Sofian rămâne.

— Mare pomană! Zece mii de lei! Nici pe-un sfert din preţul de azi al unui vagon de grâu, când îi putrezeau lui în hambare cu zecile de vagoane…

Nicolae Apostol începu să-şi piardă răbdarea faţă de atâta rea-credinţă:

— De ce nu eşti drept, creştin al lui Dumnezeu? Atunci când i-a înscris el în testament, zece mii de lei făceau cât cinci vagoane de grâu, pe puţin… Nu putea să ştie cum are să cadă banul

— Aşa-i, ţine-i înainte parte! se îndârji omul părintelui Gherasim. Şi, întorcându-se către ceilalţi: Asta am făcut-o anume, oameni buni, ca să vedeţi voi singuri unde vrea să v-aducă pe după piersic. Acuma aţi văzut şi aţi înţeles. Şcoala să se cheme cu numele unui mi-nistru dintr-un partid care ne sugruma ieri! Noi să mergem şi să îngenunchem pe mormântul lui Lascarache Sofian, care punea vechilii să ne scoată la munci ca pe vite, cu harapnicul!… Poate n-aţi ştiut

că aţi fost chemaţi la o adunare liberală. Acuma ştiţi. Mai lipseşte numai domnul Emilache Sava, să vă ţină o cuvântare şi să vă dea binecuvântarea…

Un credincios al domnului Ennl Sava, înţepat de viespe, sări să-şi apere stăpânul politic:

— Ia mai tacă-ţi gura, Ioane, dacă vrei să nu ieşi altoit de-aicea! Ce ai tu, măi, cu conu Emil?

— Ba bine a grăit, răsună vocea groasă a lui Iordache Băbuşcă. Vezi tu, de colo, să nu te altoiesc eu…

Făcându-şi loc cu coatele, omul primarului se întoarse la rândul său către adunare şi întări:

— Cât te ştiu eu de păcătos şi de robit popii şi lui Necşulescu, dară de data asta bine-ai grăit… Adevărat, Ioane! Iaca pentru ce-aţi fost ţinuţi de rău, oameni buni, că mergeaţi cu noi ori cu popa. Ca să vă aducă pe toţi la traista cu grăunţele lui jupân Sava…

— Ce jupân, măi? Ce jupân? Ţi-a vândut ceva la tej-ghea conu Emil de-i spui lui jupân? Te trezeşti că ai de-a face tot cu alde jupân Aizic, unde-ţi faci veacul!

Nicolae Apostol îşi muşca mustaţa.

Nu simţea mâme, nici revoltă. Se tociseră acestea. Simţea durere şi milă pentru asemenea înveninare a sufletelor. Minciuniţi de manifeste şi proclamaţii, nărăviţi de apucăturile alegerilor, înrăiţi de sminteala cea nouă, a demagogiei fără obraz, lipsiţi de-o cârmă grijulie şi cinstită, de-un partid cu adevărat al muncitorilor, nu al veşnicilor uzurpatori, oamenii nu mai puteau înţelege o faptă sub care să nu se ascundă măsluielile politicii. Adoptaseră şi ei judecata domnului Emil Sava şi a călătorului prin partide Spiricâ Necşulescu. Acum erau toţi o apă şi-un pământ.

Îşi muşcă mustaţa şi vorbi apăsat:

— N-aţi sfârşit? Vă poftesc să sfârşiţi. Care aveţi a vă altoi, uşa-i deschisă, mergeţi să vă altoiţi afară… Deocamdată eu sunt cel care v-am chemat aici. Iar aici sunteţi în casa mea. Cui nu-i place, nu-l ţiu cu sila… Poftească la Aizic ori aiurea,

să mă foarfece şi să mă judece cum îl rabdă inima… Ceştilalţi dorim să rămânem numai noi în de noi.

Murmurul glasurilor a dat dreptate învăţătorului.

Iscoadele au pus nasul în pământ şi au căzut pentru moment la tăcere.

Nicolae Apostol şi-a dus până la capăt adunarea cu gospodarii puţini la număr, dar câştigaţi faptei.

Astfel s-a prins legământ să ajutore fiecare după puteri: unii cu bani, alţii cu palmele, alţii cărăuşind.

Ca să meargă treaba mai repede, învăţătorul trecea peste formele migăloase ale legii. Moştenitorii babei Paraschiva Stoleriu, strânsă de Dumnezeu în timpul războiului, fiind gospodari cu alte aşezări, se arătau gata să vândă locul vechi de şcoală pe-un preţ de omenie; jumătate decât l-ar fi plătit comuna ori statul. Iar locul îl cumpăra învăţătorul pe numele său, împreună cu doi aleşi ai adunării.

Semnau înscris să înalţe mai întâi şcoala, după puterile şi priceperea lor, pe urmă s-o facă danie comunei.

Aşa nu mai aveau drept la amestec autorităţile, cu formele şi oamenii gata pe întârzieri, rapoarte, devize şi recepţii.

Până la vacanţă mai era o lună. Îi grăbea timpul din urmă. Pregăteau material. Adunau bani. Făceau săpă-turile la temelie. În vară purcedeau la lucru cu temei. Clădirea cea veche o cruţau. Rămânea, după plan, în fundul ogrăzii. Primenită şi feţuită, mai putea sluji pen-tru o casă de citire şi pentru atelier de lucru. Toate cu o grijulie cumpătare, ca să nu se întindă mai mult decât le-ar îngădui puterile.

Spre a sa minunare şi neaşteptată mulţumire, Nicolae Apostol a văzut crescându-i sub ochi lista cea veche, în frunte cu semnătura domnului Spiricã Necşulescu. Unii s-au înscris cu două mii, alţii cu o mie, alţii numai cu o sută ruptă din calicia lor.

Se apropia în sfârşit împlinirea visului vechi.

Învăţătorul uitase că orice lăcaş, ca să dureze, cere o viaţă de om zidită în mormântul de cărămidă şi var.

Gospodarii s-au risipit agale, zăbovind pe drum să mai dezbată legământul. Iscoadele au mers să zăbovească în crâşma lui jupân Aizic.

Aici s-au împărţit la mese după partidele respective, şi, deşertând rachiul servit de Leizărică, au pus la cale oarecare măsuri de poprelişte. Învăţătorul se „întindea”, ademenea oamenii de partea sa, care nu era partea nici a părintelui Gherasim, nici a primarului Vasile Ţăpu.

Strica prea multe socoteli.

Jupân Aizic, măcar că moţăia cu degetele în bărbiţa colilie, din ungherul de sub şiragurile de covrigi, prinse prea bine cu urechea că învăţătorului i se pregătesc alte noi şi amare necazuri.

Nicolae Apostol nici nu le presimţea.

Pe portiţă trecuse din ograda şcolii acasă, cu o lumină avântată de mulţumire în ochi.

O mare putere şuvoia în el, ca zăporul primăverii.

Străbătu sprinten livada, plecându-şi capul sub crengile cu fructe crude. Se gândi că la toamnă, când merele acestea domneşti vor fi coapte, coaptă va fi şi fapta sa. Din pământ se va fi înălţat atunci, în sfârşit, şcoala plăsmuită de amintirea băietănaşului coborât din căruţa lui moş Lecachi Colţun într-o ploioasă şi urâtă zi de octombrie.

Strigă de departe, să anunţe vestea cea bună:

— Ana… Ana!

Îi răspunse Nina în loc, tropăind mărunt pe potecă şi ieşindu-i în cale:

— Las-o pe mama. A chemat-o o femeie bolnavă. Zice că moale. Vino mai bine să-ţi alăt eu ceva…

Apucându-l de mână, îl trăgea după dânsa.

Nicolae Apostol se miră cu o exagerată curiozitate:

— Ce poţi să-mi arăţi tu aşa de grozav?!

— Ai lăbdale… Mămica mi-a spus să nu spun, dal eu tot îţi spun.

— Măi-măi-măi! Tare mă tem că iar ai făcut vreo ispravă…

— Ale să-ţi placă isplava. Ascultă-mă pe mine! îl asigură Nina, târându-l de mână pe scări.

— Aşadar, în casă e pozna?

— Dai nu-i nici o poznă. Mata numai pozne clezi că pot eu să fac… Ian te uită! Asta-i poznă?

Foarte triumfătoare, Nina arătă uşorul, aşteptând.

Acolo se aflau crestate, de vreo patru ani încoace, semnele de măsurătoare, după care se cunoştea cât a crescut Nina la fiecare şase luni. O crestătură proaspătă şi albă trecea cu două degete peste semnele vechi.

— Ei, mai zi mata ceva…!

— Dacă s-ar afla pe lume şi un semn pentru măsurat cât ţi-a crescut mintea, pe acela aş vrea eu să-l văd şi să mă bucur! o necăji surâzând Nicolae Apostol.

Nina încrucişă braţele:

— Aşa volbeşti? Bine-ţi spune mămica domnu Ghimpoşilă! Nu se măsoală aicea şi mintea?

— Ei cum? Asta încă n-am ştiut-o. Aşadar, se mă-soară şi mintea cu metrul?

— Ba se măsoală! Nu spunea Mâlita că numai dacă am să fiu cuminte am să clesc? Dacă nu elam cuminte, lămâneam chilcită… Aşa am clescut şi am să mai clesc!… Ca să vezi mata cât de cuminte sunt eu când vleau…

Nicolae Apostol o ridică în braţe. O strânse la piept. Nina se zvârcoli din picioare

— Lasă-mă, te log, că-mi boţeşti lochiţa! Nu vezi că-i nouă?

Nicolae Apostol o depuse la pământ, cerându-şi iertare cu o comică părere de rău:

— Scuzaţi, domnişoară! N-am observat că vă şifonez toaleta şi cordeluţele.

Nina îşi tipări cu mâinile cutele rochiţei, răsucindu-şi capul să poată constata şi dezastrul de la spate.

— Poftim! Uite cum mi-ai boţit-o! Nu ştii că asta-i lochiţa cu care am să mă duc la şcoală?

— Stai mai încet, Nino dragă! Până la toamnă mai este… Dacă ai să creşti cum ai pornit-o, are să-ţi rămână mică…

Nina bătu din palme bucuroasă, trăgând imediat o concluzie în vederile ei:

— Foalte bine! îmi face mămica alta, nu-i aşa? Atuncea am să mă pun eu pe clescut, ca să-mi facă mămica alta albastlă… Şi gata!

Nicolae Apostol gândi că poate în semnele ascunse ale vieţii stă şi această potrivire.

I-a fost dat să nu ridice el şcoala în Ponoare până în anul când cea dintâi elevă în şcoală nouă va fi şi copila lui, ca destinele lor să se împletească.

— Numai să nu mă faci de ocară, Nino, la şcoală, cu tot cu rochiţa ta albastră…

— Va să zică am să am şi lochiţă albastlă? prinse Nina din zbor confirmarea speranţelor. Atuncea să n-ai mata nici o glijă! Am să fiu plemianta întâi, cum a fost Mâlita în fiecale an… Numai că eu nu vleau să mă fac selvitoale, ca dânsa… Vleau să mă fac plofesoală, ca mama…

Nicolae Apostol ridică ochii.

Lipită de perete, asculta Mariţa Bot. Intrase fără să se audă, cu picioarele desculţe.

Pe chipul ei nu se citea nici o mâhnire, nici un amar că toate premiile întâi cu cunună nu i-au slujit să ajungă mai mult decât o servitoare cu picioarele goale. Ea era fericită. Tudose Bot şi domnul învăţător o scoseseră din viaţa înveninată în care trăise. Îi aflaseră avocat să facă formele pentru despărţenie.

Din nou uda acum glastrele din fereastră, ştergea pra-ful de pe cărţile din dulap şi din rafturi.

Numai obrajii se ofiliseră. Numai lumina cea vie din ochi se împâclise. Plutea acum pe chipul ei o fericire apatică, aşa cum fericiţi par şi unii morţi după ce din toată zbaterea lor deşartă şi-au aflat odihnă.

Vorbi cu glasul sleit, uniform:

— Duduia a spus să nu aşteptaţi cu masa… Poate întârzie. S-o dus la nevasta lui Toma Cârlibaba, cică-i pe moarte…

Vorbea de moartea altora, şi moartea era în ea; vorbea despre moarte, iar moartea, ca o albină din stupii lui Toma Cârlibaba, le dădea pe aci, pe-aproape, târcoale, fără ca nimeni s-o simtă şi s-o bănuiască.

Albinele-şi aleg florile cele mai proaspete, cu parfumul mai viu.

Capitolul XXIX

„Încearcă o faptă bună şi vei înverşuna o sută de duşmănii…”

Vara a fost uscată şi fierbinte, vitregă pentru câmpuri.

Se stârnea din senin un vânt buiac, răsucind vârtejuri de colb, foşnind în porumburi sfârlogite, zvântând bălţile, dar neizbutind să ridice un nouraş de ploaie la marginea zării. Pe urmă, se ogoia dinspre seară, şi a doua zi arşiţa dogorea mai cumplit.

Oamenii căutau cu ochii la cer.

Vitele căutau umbrele înguste. Izvoarele au prins a se trage la fund.

Numai Nicolae Apostol nu le vedea şi nu le simţea toate acestea.

Dacă înălţa şi el ochii câteodată spre cer, n-o făcea aşteptând ropotul izbăvitor al apei.

Dimpotrivă, se temea să nu sfârşească seceta şi să nu înceapă cumva săptămânile de ploi îndelungi care împiedică mersul lucrărilor de zidărie. Până acum îl ocrotiseră puterile de sus.

Câţiva gospodari, chiar dintre cei mai inimoşi tovarăşi la isprava învăţătorului din Ponoare, s-au pomenit clătinând din cap şi tânguindu-se cu zăduf:

— Văd că eşti mai tare la Dumnezeu decât noi şi decât părintele Gherasim! Prea din cale afară ţine numai cu ale dumitale… Mai lasă să ne mai vină şi nouă rândul! Au început gâţele a mugi de foame şi de două zile scot cu ciutura din fântână numai un fel de glod, bun de lipit hardughia asta de şcoală cu dânsul…

Nicolae Apostol le răspundea la alean cu vorbe care nu-i porneau de la inimă. Şi lui i se sfârlogea păpuşoiul în ogor. Şi el cosise ovăzul mai mult pai uscat din crud decât spic. Şi fântâna din ograda lui se sleise.

Dar ce însemnătate aveau toate aceste pagube şi necazuri trecătoare fată de fapta trainică, din zid şi din bârne, care creştea văzând cu ochii? Toate erau răscumpărate cu prisosinţă.

El nu simţea nici arşiţa din gât, nici şiroaiele de năduşeală de pe obraz, nici nu se trăgea la loc umbros să se căineze. Dis-de-dimineaţă se înfăţişa la datorie, cu cei dintâi salahori, ca să plece în urma tuturor, tot aşa ca altădată baba Paraschiva Stoleriu. Cu deosebire că acum el avea tot cuvântul; el împărţea poruncile şi el era stăpân pe schimbări.

Planul cel vechi, din sertar, îngălbenit de vreme şi cu cernelurile decolorate, făcuse loc altuia, primenit, cu adaosuri potrivite timpului. Se afla mai cu seamă încântat învăţătorul că la toate îl ajutorase un arhitect tânăr din oraş, luând asupră-şi fără nici o plată alcătuirea definitivă şi dând şcoalei o înfăţişare prietenoasă.

Nu înălţa o cazarmă ori un spital, urâtă clădire, care respinge ochiul de la început şi stinge bucuria din su-fletul unui copil, intimidându-l. Era într-adevăr ceva rar, fără sumeţire, luminos şi cald.

Domnul Emil Sava nu pierduse prilejul să se abată, în treacăt, să se înscrie cu o contribuţie pe care nu i-o ceruse nimeni şi să-i mulţumească învăţătorului că nu l-a uitat pe răposatul ministru de pe vremuri, marele binefăcător al şcolii şi mândria partidului său.

Răsucind lanţul cu veriga pe care mai adăugase o cheiţă, două la cele vechi, se plimbă de jur împrejurul clădirii, încuviinţă şi admiră, se scutură cu mănuşile pe pantaloni de praful roşu al cărămizilor şi, înainte de a se urca în automobil, la plecare, îi şopti în mare taină şi cu mai mare satisfacţie:

— Ştiam eu că tot aici ai s-ajungi! Tot spre noi era dat să te aducă ale lumii valuri!… Mai bine mai târziu decât niciodată…

— Dar nu m-au adus ale lumii valuri către nimeni, stimate domnule Sava! protestă învăţătorul. Dacă îţi aminteşti, încă de-acum mai bine de doisprezece ani am vorbit noi despre această şcoală. Şi atunci am rămas cu vorba. Eu n-am deznădăjduit; am izbutit să trec şi dincolo de vorbe, la ceea ce se vede.

— Atunci era cel de colo! arătă domnul Emil Sava spre Sofienii unde se afla înmormântat Lascăr Sofian. El avea cuvântul… Ştii că nu se putea trece uşor peste dânsul.

Fostul şi viitorul prefect minţea cu seninătate, zvârlind toată răspunderea pe-un mort. Nicolae Apostol socoti de prisos să mai scotocească aceste uitate şi amare socoteli.

Dădu să plece.

Domnul Emil Sava se rezemă pe marginea automobilului, fluierându-i printre buze, voios şi complice:

— Ssst! Puţină răbdare… în scurt timp ne vine şi rândul nostru. Bandiţii ăştia de la guvern sunt pe ducă. Atunci fii sigur că n-am să te uit…

Automobilul se urni şi dispăru îndată într-un uragan de praf. Nicolae Apostol se întoarse gânditor la schelele sale.

Erau bune şi miile din dania domnului Emil Sava, dar mai puţin bune erau prepusurile marelui elector. Ar fi dorit poate ca în zidul de cărămidă şi de tencuială să nu intre nici un ban de la asemenea oameni, cu asemenea scârbavnice ispitiri. Nu se arăta însă cu putinţă. Oamenii de ispravă se numărau pe degete: puţini, şi încă nevoiaşi. Iar şcoala lui nu putea să aştepte.

Mai ales că nici părintele Gherasim Saftu, nici domnul Spirică Necşulescu, nici primarul cu al său prefect nu stăteau cu braţele încrucişate.

Umblau vorbe şi umblau denunţuri.

Nicolae Apostol fusese chemat la revizorat şi la prefectură, să dea seama cu a cui învoire îşi permite să clădească şcoli

de capul lui şi mai ales cu ce bani. S-a dezvinovăţit şi s-a învârtoşat la cuvânt, scoţând act doveditor că el nu clădeşte deocamdată şcoală, şi nici nu clădeşte pe socoteala comunei ori a statului, pe locul comunei ori al statului. Zideşte pe locul său, cumpărat cu doi tovarăşi, o clădire căreia îi vor da întrebuinţarea ce-o vor crede – el şi tovarăşii – de cuviinţă.

Prefectul trimis de la Bucureşti a ridicat mânios din sprâncene, zvârlindu-i hârtiile peste birou, pe covor:

— Ce-mi arăţi acte? Şi ce mă priveşti aşa de neobrăzat?

— Ca să mă ţii minte mai bine, domnule prefect! Îmi pare că undeva ne-am mai văzut o dată… Poate mă-nşel. Vreau să nu mă-nşel a doua oară…

Într-adevăr, locotenentul de rezervă Nicolae Apostol cândva îl mai văzuse.

Dar nu într-o împrejurare care să-i facă mare cinste celuilalt. Îl mai văzuse în ziua când el a căzut întâi rănit şi a fost ridicat în nesimţire de brancardieri. Atunci domnul prefect de astăzi se prefăcuse nebun şi fusese evacuat înainte de semnalul atacului.

Povestea se întinsese în tot regimentul. Nicolae Apos-tol a aflat-o când s-a întors vindecat să-şi reia locul ca să cadă a doua oară, de astă dată străpuns şi cules de brancardele inamicului.

Se vorbea de-o judecată, de-un raport al comandantului, de-o intervenţie de sus şi de-o muşamalizare.

Poveştile de atunci se vede însă că au fost repede şi pentru toţi uitate. Căci în cuvântările sale de astăzi, domnul prefect se înfăţişa în numele luptătorilor de la Oituz şi de la Mărăşeşti: el reprezenta regenerarea ţării prin eroii frontului.

— Strânge-ţi hârtiile! poruncise domnul prefect. Aş putea să dau ordin jandarmilor să oprească porcăria dumitale cu forţa. N-o fac! Voi sezisa mai întâi parchetul să lămurească această chestie suspectă… Pe urmă mai vorbim, onorabile!

Nicolae Apostol şi-a cules hârtiile de pe covor.

A plecat să dea seamă şi revizorului despre porcăria sa.

Om mai prudent şi întrucâtva intimidat de notările excepţionale ale învăţătorului, revizorul nu l-a ameninţat cu parchetul. I-a atras numai binevoitor atenţia asupra aşternutului prea puţin moale pe care şi-l pregăteşte punându-se în serviciul lui Emil Sava pentru a ridica o şcoală menită să slăvească memoria unui liberal încarnat şi a unui demagog didactic ca fostul ministru al învăţământului.

Noroc că vacanţa şi căldurile i-au risipit pe toţi pe la băi şi la locuri răcoroase. Toamna, când se vor întoarce, vor găsi şcoala gata de inaugurare.

Pe urmă n-au decât să înceapă cercetări şi anchete. Se vor lămuri ce faptă criminală a săvârşit.

Îi uşurează sufletul şi îi îndârjesc cerbicia ajutoarele câte s-au strâns în jurul său. Foştii elevi veniţi de la şco-lile lor orăşeneşti n-au aşteptat să fie chemaţi. Pătrunşi de vechea lui învăţătură, cu tinere şi inimoase puteri, se plătesc acum, stându-i la dreapta cu rândul. Într-o zi unul face drum la târg să grăbească o comandă de geamuri ori de ciment. În altă zi altul pune mâna alături cu dulgherii la fasonatul lemnului. Au pregătit şi au dat serbări în comunele vecine, pentru a mai rotunji sumele de trebuinţă. Au câştigat, printre părinţi şi neamuri, alţi gospodari cu inima până mai ieri îndoielnică.

De-un trecător dar preţios şi neaşteptat sprijin s-a dovedit Ţică Ştirbulescu, feciorul coanei Catinca, studentul zurbagiu de la Bucureşti. Când s-a prezentat, Nicolae Apostol mai-mai să nu-l recunoască. Nu era frumos Ţică; nu semăna cu actorii de cinema foarte la modă. Acelaşi păr zbârlit, cu acelaşi ciuf în creştet. Aceeaşi faţă pătrată şi acelaşi nas zvârlit în sus ca o provocare cerului. Dar în ochi fulgera inteligenţa, încă mai vie şi mai plină de neastâmpăr.

Nicolae Apostol îl primise cu „domnule Ştirbulescu”.

Ţică sărise fript:

— Ştii că ai haz? „Domnule”? Adu-ţi aminte cum îmi spunea coana Catinca! „Păduchiosul mamei…” Pentru

dânsa tot aşa am rămas. Aş dori să rămân şi pentru dumneata la fel. Mai ales că multe din cele bune dumi-tale ţi le datoresc. Cele rele sunt de la coana Catinca…

Fostul preceptor al lui Ţică a aflat astfel că „păduchiosul mamei” a trecut strălucit, cu notări maxime, penultimul doctorat la Medicină. A mai aflat că se va consacra chirurgiei şi că spintecă în oameni cu o voluptate de asasin. Pe urmă s-a oferit să-i scoată lemne, piatră şi alte materiale de la coana Catinca, măcar aşa, ca să facă puţin venin domnului Spirică Necşulescu şi părintelui Gherasim Saftu.

— Fiindcă trebuie să ştii că ai aci nişte inamici care te operează în rate, fără stovainã…

— Ştiu, Ţicã! Ştiu, şi deseori o simt. Dar nu toţi au mâna ta sigură de chirurg, cum ţi-o lauzi şi ţi-o doresc. Se prea poate să se taie într-o bună zi tocmai ei singuri în cuţit…

— Să sperăm! Să sperăm… Dă-mi repede listă de ce ai nevoie, şi în douăzeci şi patru de ore mă execut… Acum am o chestie mai urgentă… Un cal, un debutant, în burta căruia astăzi am să-i pun eu pintenii întâi… Ca să-i arăt iubitului meu cumnat, Dinu, domnului cavalerist, ce e aia călărie şi călăreţ…

Sceptic, Nicolae Apostol i-a dat lista.

Şi spre a sa surpriză, Ţicã Ştirbulescu s-a executat o dată şi a doua oară.

A treia oară, cu neastâmpărul care făcea parte din fiinţa lui, a dispărut fără să mai dea de ştire, mânat de capriciu la nişte băi de peste frontieră, de unde-i scrisese un prieten. Surâzând, Nicolae Apostol a deplâns anticipat soarta viitorilor pacienţi ai chirurgului Constantin Ştirbulescu. Se arăta în stare să lase bolnavul în mijlocul operaţiei pe masă, cu abdomenul deschis ca un geamantan, şi să o ia la goană pe stradă, cu masca pe obraz şi cu mănuşile de gumă pe mâini, fiindcă şi-a amintit că în ziua aceea sunt curse la Băneasa ori are o întâlnire cu un prieten la berărie.

Dar meteorica apariţie a ex-elevului său i-a fost întăritoare. Aici pusese el ceva bun, deşi pământul nu se

anunţa din cel mai grozav, şi aici mai supravieţuia ceva bun din ce semănase. În celălalt elev, Ţăpu Vasile, nu-şi adunase toată răspunderea să smulgă buruiana cea rea. Acum spinii pe care nu i-a plivit atunci pe el îl înghimpă mai întâi.

E o binemeritată ispăşire.

Clădirea se înălţa. O ploaie de trei zile i-a dat răgaz de odihnă, şi plugarilor le-a adus suflarea pe buze.

Pe urmă, iarăşi s-a înverşunat să zorească meşterii cu ochii la ceas şi la calendar.

Şi deodată, în miezul lui august, primarul, însoţit de jandarm, s-a prezentat, rânjind, cu ordin de suspendarea lucrărilor. Nicolae Apostol era chemat la parchet să răspundă unor denunţuri şi să dea socoteală pentru mai multe călcări de lege. Lansase liste de subscripţie fără autorizaţie. Momise un minor să-i vândă casa, frustrându-l şi speculând raporturile dintre un fost dascăl şi un fost elev. Nicolae Apostol a plecat să bată drumul la târg de trei ori pe săptămână.

S-a urcat în tren să ajungă la regimentul din Transilvania unde Alexandru Blănariu îşi făcea oastea, şi s-a întors cu declaraţia lui autentificată, care s-a dovedit până una-alta nefolositoare.

Şcoala îşi aştepta acoperişul.

Învăţătorul nu-şi găsea somn, încleşta fălcile şi simţea din nou gustul coclit, de venin, în gură. O parte din sat s-a ridicat să meargă cu întâmpinare la oamenii stăpânirii împotriva acestei prigoane. Domnul Emil Sava s-a oferit de îndată să facă oficiul de avocat; din proprie iniţiativă a trimis telegrame indignate la diferiţi miniştri din capitală; a pus să se tipărească articole în gazetele partidului, stigmatizând infama înscenare; iar atunci când Nicolae Apostol a refuzat asistenţa sa de avocat şi s-a lepădat de asemenea ajutoare, ca să-şi poarte singur răspunderile, fostul şi viitorul prefect şi-a adus aminte că în definitiv învăţătorul din Ponoare a fost întotdeauna un individ cu apucături suspecte.

Nicolae Apostol a rămas singur, cu puţinii şi preatinerii săi învăţăcei, cu o mână de gospodari credincioşi faptei.

Erau cu toţii dârzi, hotărâţi să facă zid în jurul dascălului.

Dar zilele treceau, se apropia începutul de an şcolar; în ziua de Tăierea capului sfântului loan s-au potopit ploile mărunte şi mucede, pregătindu-se pentru durată lungă.

În casă, Ana păşea în vârful picioarelor. Cu ochii adânciţi în orbite, munciţi de nesomn, semăna şi ea acum cu Mariţa Bot, cea veştedă la obraz şi mocnită-n privire.

Cu un semn încruntat din sprâncene şi cu degetul la buze o oprea pe Nina când se pregătea să întrebe:

— Da' ce-i, tăticule, ial ţi s-au mai înecat şi azi colăbiile?

Capitolul XXX

„Un glas din mormânt a cerut izbăvire.”

Patru făpturi se strecurau pe rând din casa învăţăto-rului, furişându-se una după alta, ca să treacă măcar de două ori pe zi în ograda şcolii şi să cerceteze cât a mai părăduit ploaia din clădirea neisprăvită şi lăsată de izbelişte.

Ana îşi făcea drum ocolit, chip că merge la grajd ori la curtea depărtată a păsărilor.

Cu şalul pe cap, privea de la portiţa din grădină într-o parte şi în cealaltă, zvâcnea dincolo, tupilându-se. După un sfert de ceas se întorcea udă leoarcă şi se închidea în odaie să plângă pe ascuns. Mariţa Bot venea afurisind şi blestemând răutatea oamenilor. Se răcorea pe căţei şi pe mâţe. Apuca un gătej şi stropşea fără pricină nevinovatele dobitoace cu atâta necaz, încât acum toate o împungeau la goană când dădeau ochii cu dânsa şi se piteau prin cotloane scheunând, stupind şi mieunând.

Nina, fiindcă observase aceste expediţii, făcea şi ea la fel. Aştepta să scape de sub supraveghere, trăgea o fugă până la cealaltă curte, mai luneca în noroi, mai cădea într-o băltoacă; apărea murată până la piele şi blestema şi ea, ca Mariţa, „lăutatea oamenilol”, care a adus atâta jale şi tulburare în casă.

Iar Nicolae Apostol, cu capul gol şi cu obrazul spălat de ploaie, urca schela şi intra în încăperi cu molozul chiftind sub paşi, muşcându-şi buzele până la sânge când vedea că prin acoperământul provizoriu de leaţuri a prins a şuroi altă dâră, şi umezeala roade din cărămida roşie ca din rana vie.

O bufniţă alungată de cine ştie unde îşi găsise acolo adăpost.

Îl privea de pe-o bârnă cu ochii enormi de sticlă gălbuie.

Noaptea dădea drumul la un vaier lugubru.

Şcoala din Ponoare începea să capete înfăţişare de ruină înainte de a fi ajuns la sfeştanie.

Nicolae Apostol se zăvora în camera lui, cu fruntea încleştată în palme. Şi ploaia potopea, potopea mărunt, monoton, pornită pe veşnicie.

Două zile şi-a răscolit încă mai sălbatic amarul scriind foştilor camarazi risipiţi în mai ospitaliere unghere de ţară.

Apucase din vară să-i cheme pentru această mare şi târzie sărbătoare a vieţii sale, hotărând inaugurarea cu două zile înainte de începutul anului şcolar. Primise răspunsuri din vreme. De la unii, oarecum mirate că atât de târziu gloria unei promoţii mai dădea semn de viaţă; de la alţii, voioase şi prieteneşti; de la câţiva, scuze şi reci urări.

Căci fiecare îşi urmase de atunci drumul său.

Hortopan îi trimisese o dată cu scrisoarea o mono-grafie groasă de-un lat de palmă, înfăşurată într-o bandă roşie, care anunţa recompensa unui însemnat premiu al Academiei. Iliescu se oferea să sosească înainte cu o săptămână şi să organizeze el un cor măiestru pentru festivitatea inaugurării. Amza nu se putea mişca, fiindcă aştepta al şaselea copil pe drum şi îl ţineau pe loc treburi de întinsă plugărie. Tincu era deputat şi-i făgăduia un discurs, poate ca să nu-şi dezmintă porecla de moară hodorogită a clasei. Volintiru ajunsese inspector, nu credea să poată veni, încurcat toamna până peste cap în importante chestiuni de numiri, detaşări şi transferări.

Câţiva nu dăduseră nici o ştire; poate morţi, poate îndepărtaţi de breaslă spre alte îndeletniciri mai mănoase.

O mare bucurie îi adusese scrisoarea lui Sache Dodon, cârlanul, care se anunţa cu trei lădoaie cu cărţi, daruri pentru bibliotecă.

Acum o lună, când arşiţa sfârlogea vârful ierbii şi răsunau din zori ciocanele zidarilor în cărămidă, toate aceste răvaşe i-au tresăltat în piept ameţeala dulce a biruinţei.

Seara le recitea Anei înainte de a le orândui în cutie. Fiecare nume deştepta amintiri aţipite până în ajun într-un zăcământ ascuns, dar cald păstrate acolo. Se pomenea furat de peripeţii vesele, de întâmplări duioase, de episoade memorabile în istoria promoţiei; se aprindea însufleţindu-le, şi toate îi păreau simple şi bune, şi toţi îi păreau simpli şi buni, chiar flecarul ajuns deputat, chiar linguşitorul ajuns inspector după ce-i milogise vreme de şapte ani tezele ca să poată copia greşit câteva pasaje nărod înţelese.

Ana chibzuia locuri de găzduire pentru atâţia oaspeţi. Voia să-i identifice numaidecât pe fotografia cea mare a absolvenţilor din seria în care directorul îşi sprijinea bătrâneţele şi nădejdea pe umărul lui Nicolae Apostol. Nina se căţăra pe genunchi, să-şi dea şi ea părerea despre mutra unuia ori altuia.

Sfârşeau seara într-o încântare.

Adormeau noaptea cu un surâs stăruind pe buze.

Acum toate au devenit deodată zadarnice şi moarte.

Nicolae Apostol trimitea ştiri risipiţilor camarazi că i-a înşelat. Făcuse chemări de botez. Le contramanda cu anunţuri de înmormântare.

Sărbătoarea cea mare a vieţii lui era amânată pentru un ceas pe care nici el, nici nimeni nu-l mai putea cunoaşte.

Când a isprăvit răvaşele şi le-a dat drumul la toate, a tras din sertar caietul aşezat de Mariţa pe marginea mesei într-o dimineaţă din săptămâna trecută.

Era un caiet vechi, prăfuit, cu foile galbene şi cu colţurile ciuciulite, cu cerneala decolorată, ca un fantomatic scris al

unei fantome. Pe scoarţa caietului, un nume şi un an: Andrei Colibăşeanu, 1883. Îl descoperise Mariţa Bot în pod, sub o grindă, într-o cutie de tablă plină cu butoni şi peniţe ruginite, capete de creion, petice de hârtie, câteva tăieturi din gazetele celuilalt veac. E poate tot ce rămăsese pe urma răposatului dascăl din Ponoare; fusese cruţat de logofătul Pintilie când a reparat casa şi a înălţat tavanul; cruţat de lucrătorii lui Nicolae Apostol mai târziu, când a pornit la a doua primenire a locaşului – înadins ca să-i vină sub ochi într-un asemenea ceas.

Scoarţele caietului au fost odată albastre; acum erau pale şi pătate de rugină.

Înăuntru, o primă foaie albă, iar pe a doua, începând de sus de tot, însemnări de mâna lui Andrei Colibăşeanu. După scrisul mărunt şi înghesuit, s-ar fi spus că întâiul dascăl din Ponoare pornise cu hotărârea să păstreze un migălos jurnal al faptelor şi vieţii sale; că-şi economisea spaţiul ca să încapă cât mai întinsă cronică într-un singur caiet.

Dar scrisul îndată se lăţea moale, rândurile se răreau, cuvintele cădeau fără vlagă, amintind exemplele tratatelor de grafologie când vor să ilustreze un temperament deprimat şi învins. Ici-colo apărea o zvâcnire de voinţă şi de hotărâre. O zi din săptămână, din lună şi din an, mai apăsat subliniată pe frontispiciul unei pagini, câteva rânduri din vechea caligrafie.

Şi iarăşi scrisul istovit, măsurând curbele de cădere dintr-o viaţă de om, tot aşa de fidel cum un tablou sinoptic înfăţişează în diagramă ruinarea treptată şi falimentul final al unei întreprinderi.

La început, în alte vremuri, Nicolae Apostol ar fi zvârlit caietul cu scârbă şi cu duşmănoasă pornire, ca tot ce-i amintea faptele şi viaţa unui mişel trădător al breslei.

Acum spovedania îi era scumpă.

Abia acum pe om îl înţelegea.

Abia acum în el regăsea un frate dureros; unul de-ai lor, căzut singur, obscur, neştiut de nimeni, asemeni

santinelelor uitate în retragerea expediţiilor la margine de pustiu, ca să le putrezească stârvul ciugulit de corbi şi să le înălbească oasele fără un nume.

*

Însemnările din caiet erau acestea:

10 aprilie 1883. Duminica Floriilor. În sfârşit, iată-mă cu numirea în buzunar! Mâine plec. Cum vor fi fiind oare aceste Ponoare, despre a căror existentă acum am aflat întâia oară?… Am căutat punctul negru pe hartă. L-am găsit departe, departe de toate căile mari ale lumii. Cu atât mai bine! E ceea ce eu singur am cerut şi-am vrut. Dar ce ciudate idei în capul celor de la minister! Un post înfiinţat de astă-toamnă; o şcoală care n-a funcţionat încă; un titular care a refuzat să se prezinte şi a dezertat înainte de a-şi vedea satul şi şcoala. Zadarnice orice obiecţii. „Mergi şi-ţi fă datoria! Şcoala figurează în buget. Trebuie s-o avem la număr. Scoate o serie de absolvenţi de clasa întâi, ca să putem înfiinţa la anul şi a doua… Interesul ne impune să facem dovadă că au funcţionat toate şcolile care figurează pe tabloul nostru!…” ş.a.m.d. Să scot absolvenţi de-o clasă în două luni? „O bătălie mare se câştigă şi într-o singură zi. Lui Napoleon i-a fost destul o singură dimineaţă!” Aceasta e ideea domnilor din minister! Orice-ar fi, plec! După o iarnă întreagă de spital, după atâta timp pierdut, acum mă simt tare şi însetat de muncă. E o primăvară fără seamăn afară!… O simt clocotind şi în mine. Astăzi am trecut pe la Şosea. E ultima zi când mai văd Bucureştii. Poate cine ştie când, peste câţi ani, voi mai călca pe aci, unde nu mă mai leagă nimic. La Şosea, mare petrecere boierească. Vânătoare de papernant. Echipaje, călăreţi, trâmbiţaşi, jachete roşii, şepci negre, cizme de lac. D. Alexandru Marghiloman conducând vânătoarea cu prinţi şi cu prinţese; pe urmă dans, muzică şi petrecere. Ce vor fi ştiind despre toate acestea viitorii mei consă-teni din Ponoare? Ce vor fi ştiind despre viitorii mei consăteni din satul Ponoare domnii aceştia cu jachetele lor roşii şi cizmele de lac? I-am

privit de departe, amestecat în mulţimea de gură-cască. Două lumi. Două lumi despărţite de-o prăpastie, de-un ocean. Datoria mea mi-a apărut mai înfricoşător încărcată de răspundere. Mâine plec. Oare presimte cineva din satul acela îndepărtat cu ce inimă şi cu ce hotărâre vine spre dânşii tânărul dascăl care trebuie să fabrice în două luni absolvenţi de-o clasă, din ordin?

Marţi, 12 april. Trist sat, sărac sat! Se arată lucru din greu. Gospodarul Lecachi Colţun, tot drumul cât m-a adus de la oraş ca căruţa lui, n-a contenit să-mi istorisească necazuri pe care nici nu le pot pricepe complet. Dar primăvara, ce minunată, cu cireşi înfloriţi pe marginea drumului şi cu pajişti ca în tablourile bucolice! Fac literatură. În lături cu ea! Am venit cu o mentalitate de orăşean. Mai întâi pe aceasta trebuie s-o stârpesc. Nimic mai primejdios ca romantismul târgoveţilor când se apropie de viaţa rurală. Sunt ca doamnele de la curtea Mariei-Antoaneta, făcând pe păstoriţele şi jucându-se cu mieluţe înzorzonate cu panglici. Mieii de aci au scai în blană. Dar sunt mai adevăraţi!

Miercuri, 13 april. Şcoala figurează în buget. Dar nu există pe teren. Nici local, nici bănci, nici elevi.

Joi, 14 april. Drum la oraş. D. Revizor lipseşte. Vacanţă. Nu aflu pe nimeni să înţeleagă că tocmai această vacanţă ar trebui folosită pentru a înjgheba o cameră de clasă cu trei-patru bănci, ca îndată după Paşti să poată funcţiona aşa-zisa şcoală.

Duminică, 17 april. Prima sărbătoare a Învierii într-un sat străin, unde toţi privesc la surtucarul de mine cu bănuială şi luare în râs. Încerc să mă amestec, să intru în vorbă… Rezultatul destul de îndoielnic.

Miercuri, 20 april. Primul conflict cu D. Primar Ţăpu. Să sper că şi ultimul. La întrebarea cum putem înjgheba şcoala, m-a trimis la curte, la un oarecare d. Sofian, la „boierul”. „Mi se pare că şcoala nu-i a boierului, e a comunei!” mi-am dat părerea. „Ba e a boierului! Şcoala e a

boierului, şi comuna e a boierului, şi noi toţi suntem ai boierului!” Ciudat! Parcă am sosit aci ca un duşman al tuturor.

Joi, 21 april. Încerc altceva. Rostuiesc eu o casă. Deschid şcoala, care „figurează în buget”, pe socoteala mea, din puţinele mele economii. Pe urmă, când va trece vacanţa şi va sosi D. Revizor, voi obţine restituirea cheltuielilor.

25 april. Şapte elevi, prinşi cu arcanul. Mi se pare că mai uşor îi era lui Napoleon să câştige o mare bătălie în-tr-o singură dimineaţă decât să-i învăţ pe aceşti şapte pui de sălbatici alfabetul până în luna iunie. Şi, totuşi, ce lumină în ochii lor când izbuteşti să-i domesticeşti puţin!

7 mai. Neplăcută întrevedere cu d. Sofian. Contrast între bibliotecă şi idei. Maniere de mare senior, privind cu dispreţ la servii fără drept de cuvânt. Om tânăr, Paris, studii – la ce-i vor fi folosit acestea?

8 mai. La revizorat cuvântul de ordine: „Ia contact cu d. Sofian!”

9 mai. D. Primar Ioniţă Ţăpu, despre care acum am aflat că e vechil boieresc în timp de opoziţie, vine să-mi restituie cheltuielile. Plăteşte el casa rostuită de mine. Cel puţin am scăpat de această grijă pentru moment. Mâine, în toată ţara, paradă, fanfare, defilări, discursuri. Ce naiv eram acum douăzeci de zile, când îmi făceam şi eu planuri de-o serbare, să adun oamenii, şi cu acest prilej să le vorbesc de independenţă, de Peneş Curcanul, de şcoală şi iar şcoală!

10 mai. Nimic. Mi-e dor să vorbesc cu un om.

17 mai. D. Revizor, în drum spre curtea boierului Sofian. Popas de cinci minute. „Foarte frumos! Vezi că se poate face ceva cu puţină iniţiativă? Îmi place. Pare că nu-ţi lipseşte iniţiativa…” Mulţumesc.

20 mai. Din şapte au mai rămas cinci. Cinci elevi! Ura! Trăiască învăţământul primar gratuit şi obligator!

22 mai. Din cinci s-au făcut opt. Explicabil. Plouă de ieri.

28 mai. Un ziar citit aci parcă aduce veşti de pe altă lume, din alt continent. Camere de revizuire. Retragerea

opoziţiei. Revizuiesc ce? Se retrag pentru ce?

7 iunie. Se apropie sfârşit de an şcolar. Pentru cine voi fi jucând şi eu comedia aceasta? Mă uit în oglindă. N-am nimic din chipul lui Napoleon. Şi totuşi trebuie să câştig o bătălie, fiindcă mi-a fost comandată.

8 iunie. Pricina e că sunt aici singur, prea singur. N-am cu cine schimba un cuvânt, de la cine aştepta un sfat. Voi îndeplini o formalitate. Voi trece şapte elevi, sau 6 din 7, în clasa a doua, chiar dacă nu ştiu decât să se iscălească. Ordinul trebuie executat! Dar din toamnă mă voi aşterne cu temei la lucru. Voi repeta clasa întâi întreagă cu toţi… Doamne, dar ce spun programele? Ce spun manualele de pedagogie? Nici nu le-am scos din ladă. La ce-ar folosi?

20 iunie. Ah, cine-ar fi crezut vreodată şi cui i-ar fi trecut prin gând? Din şapte elevi, am promovat în clasa a doua opt! Al optulea a răsărit pe neaşteptate în ajunul examenului. Chestia frecvenţei nu se mai putea pune. Egalitate şi fraternitate, o dată ce legea, regulamentele şi programele, tot, au fost reduse la neant din ordin. Iar spre a mea umilinţă, cel de-al optulea elev a fost şi singurul care cunoştea tot alfabetul, tabla lui Pitagora, Tatăl Nostru, Crezul şi fabula Toporului şi a pădurii. „Unde-ai învăţat?” „Acasă!” „Cum ai învăţat?” „Cum am putut!” „Cu cine?” „Mai mult singur. Mai întrebam pe părintele, că mămuca-i slugă la părintele…” „Bine, băiete! Premiul întâi cu cunună!”

12 iulie. Ce lungă vacanţă se anunţă! Un om – unde să găsesc un om? În aşteptare, scot cărţile de pedagogie din ladă şi mă pun să recapitulez toată învăţătura, ca să mă afle toamna pregătit pentru o ispravă spornică.

18 iulie. Consătenii mă privesc ca pe-un trântor. Un trântor în straie nemţeşti, care umblă pe câmpi cu terfeloage în buzunări.

15 septembrie. Al doilea conflict cu D. Primar Ţăpu. Pe chestia înscrierilor în şcoală şi a frecvenţei obliga-torii. „Vezi-ţi de treabă! Oamenii au nevoie de ploduri la câmp, la

vite!… Lasă şi dumneata pe la toamnă, târziu, când or da ploile, după culesul păpuşoiului…!” Legea? Mâine mă duc la oraş, la revizorat.

16 septembrie. Mai lungă-mi fuse calea, acum, la-ntors acasă!… D. Revizor m-a luat în primire cu aceleaşi cu-vinte ale domnului primar.

29 septembrie. Doamne, ce se întâmplă cu mine? Deodată parcă nimic din toate acestea nu mă mai interesează şi nu mă privesc. Ca un negustor într-o prăvălie fără clienţi – dar într-o prăvălie a altuia – intru dimineaţa în unica sală goală de clasă. Mă uit pe fe-reastră să văd dacă nu vine ploaia să-mi aducă elevi. E senin, frumos, senin de toamnă lungă. Casc şi citesc. Pe urmă închid prăvălia şi mă duc să casc acasă. Orice încercare să conving un părinte cu vorba e de prisos. N-au cerut ei şcoală! Li se pare că vânez elevi fiindcă altfel îmi voi pierde leafa. Poate ar fi mai bucuroşi să mă vadă plecat de aci. Ce caut eu, un venetic, printre dânşii? Nici măcar n-am venit să deschid cârciumă, ca d. Aizic Gold, junele ovreiaş care forfoteşte de câteva zile în faţa hanului proaspăt spoit, lăudându-şi marfa şi poftind clienţi la prăvălie nouă.

1 octombrie. Nimic. Cer senin; vreme frumoasă; deci şcoala goală.

9 octombrie. În sfârşit, ploile şi, în sfârşit, primii musafiri la şcoală. De ce deznădăjduiam? Ceva se poate face. La început ceva. Pe urmă mult; poate tot. Răbdare.

10 octombrie. Ziua de azi îmi pare prima mea adevărată victorie. Azi-dimineaţă au fost numai nouă. Patru din cei vechi, de astă-primăvară. Cinci proaspeţi, din clasa întâi… După-amiază au venit paisprezece. S-au adus unii pe alţii. Aşadar, cele două ore jumătate de azi-dimineaţă au trecut pentru dânşii atât de repede, încât s-au convins că şcoala nu e neapărat o corvoadă, şi clienţii vechi mi-au adus alţi muşterii. În felul meu procedez ca d. Aizic Gold la cârciuma sa. Clienţi serviţi prompt, marfă bună. Vom face vad. Vom face vad!

12 octombrie. Recitesc rândurile de alaltăieri. A mai scăzut optimismul Din nou timp frumos: deci din nou elevi mai puţini. Dar câţiva tot au rămas. Semn bun.

20 octombrie. Bună şi plăcută zi, cu fostul meu coleg de şcoală. Gheorghe Ceapă. E învăţător la Suseni. A aflat că sunt aci. A venit să mă vadă. Şi, fireşte, să-mi dea sfaturi, ca unul care e mai vechi în breaslă tocmai fiindcă a fost mai codaş elev în şcoală şi s-a lăsat de dânsa pe drum. E mulţumit. N-are planuri mari, dar are deocamdată brişcă şi cal. S-a însurat cu o grădinăreasă, fată de grădinăreasă sau aşa ceva. Îl preocupă mai mult grădina decât şcoala. De altfel, multe lecţii e silit să le înveţe o dată cu elevii. Dar de ce-l bârfesc? Mă credeam mai bun. După câtă sănătate sufletească mi-au adus cele câteva ceasuri petrecute cu el, a gândi la învăţătura şi la notele lui din şcoală, la porecla Ceapă-buccie de atunci, înseamnă curată ingratitudine. Să trăieşti, prietene Gheorghe Ceapă!… E bine că te ştiu pe undeva pe aproape. Poate îţi voi întoarce vizita cât de curând şi îţi voi aduce ştiri bune, să sper, veşti cât mai bune.

6 decembrie. Sf. Neculai. Zăpadă până la genunchi. Al treilea conflict cu D. Primar, pe chestia lemnelor. Nu-mi rămâne decât să alerg cu talerul la d. Sofian, la d. Ştirbulescu. Capitolul cerşelilor a fost neglijat în pregătirea bunului normalist. Lipseşte. Aviz domnilor reformatori.

Ianuarie 1884. An nou. De ce nu pot să mă conving că va fi şi an bun?

30 martie. Am presimţit just. Nu-mi aduce nimic bun acest an nou. Dar dezgustul mă opreşte să le recapitulez toate. Primăvară. Se împlineşte peste câteva zile un an de când am sosit aci. Ce-am făcut de atunci? Cu mine, cu planurile şi cu hotărârile mele ce-am făcut? Gheorghe Ceapă a venit să mă cheme la el pentru sărbătorile Paştilor, să-mi arate casa, gospodăria, nevasta şi odraslele. Nu-mi trebuie. Nu vreau să ştiu de nimeni, să văd pe nimeni. Sunt obosit de stat degeaba. Invidiez oamenii care-au ieşit cu plugurile la câmp îndată ce s-au topit nămeţii şi s-a zvântat puţin pământul.

Toţi fac ceva. Au conştiinţa că fac ceva, chiar dacă rodul muncii e mai mult pentru d. Sofian şi d. Ştirbulescu decât pentru dânşii! Încredinţează pământului o sământă din care va răsări colţ tânăr, vor secera spic plin. Eu aştept să-mi apară şi să-mi dispară elevii aduşi de vânturi. Am adus aci o sământă care nu-i trebuieşte nimănui… Putrezeşte în traistă şi putrezeşte în mine… Vântul mi-a suflat iarăşi aproape toţi elevii la câmp. L-am văzut dimineaţa pe d. Sofian. De sus, de pe cal, strunind zăbalele şi făcând armăsarul să joace, mi-a rostit o aspră morală, ca unui argat necuviincios, fiindcă am cutezat să mă plâng că primarele şi jandarmii nu-şi împlinesc datoria scrisă în lege. „Care lege…?". Şi a dat pinteni calului. „Care lege?" N-avea nevoie să mai adauge: „Legea sunt eu!"

18 septembrie. Şi totuşi acelaşi d. Sofian de acum şase luni trimite azi după mine să poftesc neapărat la curte. Ca să-mi dea ordine? Să mă cravaşeze cu privirea din şea?… Să mă duc? Nu? Trebuie! Altfel, mă pomenesc poate mâine umflat cu jandarmi şi dus fedeleş la scară.

19 septembrie. Nu d. Sofian mă chemase. Doamna Sofian. E vorba să mă angajeze preceptor la băiatul cel mai mare, crescut cu guvernantă din Şviţera. Îl cheamă Lăscăruş pe copil; ştie nemţeşte, franţuzeşte, dar nu ştie să scrie un cuvânt românesc. Pare inteligent. Are ochii doamnei Olga Sofian. Prea femenini pentru un băiat. Prea dulci.

20 septembrie. M-am angajat. În fiecare zi, docarul de la curte mă va duce şi mă va aduce, să predau noului meu elev noţiuni de gramatică, geografie şi istorie românească. A rămas surprinsă guvernanta elveţiană când m-a auzit vorbind nemţeşte. Surprinsă a fost şi doamna Olga Sofian. I-am povestit întâmplarea. Cum am aflat acum doi ani despre concursul de bursă pregătit pentru altul şi pentru cu totul alte studii. Cum m-am prezentat la concurs şi cum comisiunea, jenată, n-a avut ce face. Mi-a acordat bursa şi dreptul de a sta în Germania un an. Cum însă în al doilea an bursa a fost desfiinţată, ca să fie din nou înfiinţată şi

acordată celui pentru care luase fiinţă, de astă dată fără riscurile unui concurs. „A fost o şansă pentru dumneata să poţi studia fie şi cât de puţin şi în străinătate…” mi-a spus d-na Olga Sofian. „Nu, doamnă. Poate o nefericire… Mi-a dat iluzia că aş putea face mai mult decât fac acum…!” M-a privit lung, gânditoare. „Am să mă interesez de şcoala dumitale. Am să discut aceasta şi cu Lascăr… Dar ce le trebuie în definitiv ţăranilor şcoală?”

21 septembrie. Poate de-abia acum mă apropii de împlinirea hotărârii cu care am venit aci. N-am închis ochii toată noaptea. „Am să mă interesez de şcoala dumitale”… Nu-mi mai pare atât de nebunesc gândul să văd înălţându-se aci, în satul acesta de oameni istoviţi, o şcoală care să-i deştepte din toropeală. „Am să mă interesez de şcoala dumitale”… Doamnă Olga Sofian, şcoala nu e a mea. E a tuturor de aci. Ce bine-ar fi dacă s-ar putea spune a noastră, a tuturor îndelaolaltă: ţărani, proprietari, dascăl, toţi câţi au acelaşi drept la viaţă sub soare şi la lumină.

8 octombrie. D-na Olga Sofian e înaltă şi subţire ca o smicea de salcie. Îmi pare câteodată prea plăpândă când o întâlnesc coborând scările să se plimbe în parc. „Cum te împaci cu elevul dumitale, domnule Colibăşeanu?” „Face progrese, doamnă. Pot spune uimitoare…” „Te rog să nu-l surmenezi. E debil. Mai mult ai să ai de furcă, peste câţiva ani, cu băiatul meu cel mai mic, cu Mitif. Acesta e zdravăn şi promite să fie rebel.” Despre şcoala din sat, nimic. Voi proceda încet, cu tact, în tot decursul iernii, ca în primăvară să punem piatra de temelie. De ce nu? De ce nu? Pentru d. Sofian, o şcoală n-o să-i facă spărtură în buget mai mare decât calul care a murit alaltăieri, fiindcă l-a gonit un vizitiu beat. Ce scenă! Cravaşa sângerând obrazul vizitiului; doamna Olga Sofian, cu palmele astupându-şi ochii: „Lascăr, te rog, ce faci, Lascăr? Încetează, te rog. Văd copiii… Ce educaţie e aceasta pentru dânşii?…” Lăscăruş a plâns la lecţie. Pentru calul care era favoritul tuturor?

Pentru argatul bătut? E o lume atât de departe de mine, de tot ce simt şi înţeleg eu!

9 octombrie. Departe, dar nu străină. Doamna Olga Sofian a vrut să asiste la o lecţie. M-a invitat apoi la cafea în salon. E încântată de progresele lui Lăscăruş. Mult mai îngrijorată de apucăturile lui Mitif. Pare surprinsă de cunoştinţele mele în chestii de educaţie. Mi-a cerut câteva nume de autori care au scris despre educaţia preşcolară a copilului, ca să comande cărţile… Ce gene lungi! Despre şcoală n-am îndrăznit să aduc vorba. M-am temut să nu par interesat, brutal, avid, ca un ins care profită de atenţia pe care i-o acorzi ca să stoarcă o promisiune, un angajament.

27 octombrie. Din nou vizita lui Gheorghe Ceapă. Bietul, ce va fi crezut oare despre mine? Eram preocu-pat, distrat, aşteptam docarul ca să mă ducă la Sofieni. I-am vorbit în câteva cuvinte despre şcoala care acum sunt aproape sigur că se vă ridica aci, în Ponoare, prin graţia doamnei şi domnului Sofian; mai mult prin a doamnei Olga Sofian.

20 noiembrie. Au plecat. Toţi. Pentru trei luni. D. Lascăr Sofian ca să participe la adunările Camerei, doamna Olga Sofian să-şi vadă prietenele, să meargă mai apoi o lună pe Riviera – Nisa, Monte Carlo… Din nou rămân singur până la primăvară, când voi relua lecţiile cu Lăscăruş. Iar cu şcoala nu s-a fixat încă nimic. Am sentimentul că mi-am trădat puţin cauza. N-am fost destul de stăruitor. Am amânat o discuţie precisă. Uitam că ţara lor e mai mare… A mea e numai aci. Satul Ponoare, comuna Ponoare.

21 noiembrie. Ce noapte oribilă şi ce ruşine! Cum de-am ajuns la cârciuma lui Aizic Gold şi de ce n-am rezistat ispitei să gust din vinul său proaspăt desfundat? Am trecut să cumpăr tutun; primarul Ioniţă Ţăpu cinstea cu oameni din alt sat, cărăuşi în drum. M-a luat repede cu vorba. Mă simţeam cu un fel de gol… Un pahar, două, zece… Toţi au plecat, şi eu am rămas cel din urmă, până când d. Aizic Gold a început să tragă obloanele. Mă doare capul.

8 decembrie. Într-un ziar din Bucureşti, printre persoanele care au alcătuit asistenţa unei recepţii de Sf. Neculai: „Doamna Olga Sofian, într-o splendidă toaletă mauve…”

18 decembrie. În acelaşi ziar: „Iarna geroasă adună în fiecare după-amiază la Cişmigiu tot ce capitala po-sedă mai distins. Patinajul a ajuns o furie şi uneori face ravagii când o graţioasă patinoară, lunecând, lasă să se vadă din zbor un colţ din albele şi dantelatele desuuri. Doamna Olga Sofian…”

19 decembrie. E adevărat. Uitam. Toţi fac parte din acea lume pe care, în ajunul plecării din Bucureşti, am văzut-o cu şepci negre, jachete roşii şi cizmuliţe de lac, jucându-se de-a vânătoarea la Şosea şi la Băneasa… Aici ori acolo, sunt aceiaşi. Cum şi-ar mai aminti oare despre şcoala din Ponoare şi despre învăţătorul din Ponoare? D. Primar Ioniţă Ţăpu îmi face cu ochiul când mă întâlneşte: „Hai, domnule învăţător! Văd că te-ai dat pe brazdă… Când mai cinstim un păhărel la jidov?” Fac semn ca să scap: „Altădată!” Dar vinul lui Aizic are şi el meritele sale. Te doare capul a doua zi. Seara însă uiţi tot şi toate se par uşor de realizat!

1 ianuarie 1885. Alt an nou. Ce amestec am descope-rit în mine, în celălalt an, încheiat astă-noapte! Mă tem de mine. De ce nu pot striga: „Ajutor!”?

13 martie. S-au întors. Au început pregătiri pentru muncile câmpului. D. Sofian porunceşte din capul scărilor, argaţii foiesc, mă priveşte curios: „Dumneata?”

14 martie. Nu mai am ce căuta la curte. Au renunţat la concursul meu de educator. Pentru Lăscăruş au adus un preceptor din Bucureşti, un student în convalescenţă. Doamna Olga Sofian şi-a cerut scuze pentru acest aranjament neprevăzut cu o graţie care mi-a făcut mai du-reros gândul că nu o să mai am pentru ce bate drumul până la curte. Lăscăruş a venit să-şi ia adio de la mine. Noul preceptor, studentul în convalescenţă, m-a măsurat de jos în sus cu un aer superior şi zeflemist. În definitiv sunt

numai un învăţător dintr-un sat de calici. Se va fi mirat că nu port opinci şi că nu stau cu pălăria în mână. Sunt trist. S-a îndepărtat visul cu şcoala înălţată din mila domnului şi doamnei Sofian. Sunt trist pentru şcoală? Numai pentru şcoală?

15 martie. Aizic a desfundat un butoi nou de vin. Butoiul nou, dar vinul vechi… Găseşti uneori şi ce să vorbeşti cu oamenii simpli de aci, când prind chef de taifas şi au deşertat câteva pahare de vin. De-o pildă, cum îmi spunea Năstase Colţun: „Asta-i, domnule învăţător. Omul nu poate să sară peste umbra lui.” Într-adevăr, nu poţi sări peste umbra ta.

29 iunie. Sf. Apostoli Petru şi Pavel. Împărţirea premiilor. Haha! Premii cu cunună pentru copiii troglodi-ţilor din Ponoare! Oare în Congo se împart premii puilor sârguitori de negri?… Doamna Olga Sofian a trecut cu trăsura spre oraş. Probabil vizite, patroane… Am salutat până la pământ. Nu m-a văzut. Eram în uşă, la cârciuma lui Aizic Gold.

3 mai 1886. Ziare din alt continent aduc veşti stranii. D. Nicolae Fleva demisionează cu scandal din primăria capitalei. Bătăi, urgie, opoziţie, focuri de revolver la întruniri. Opinia publică indignată! Unde-o fi publicul acela, cu a sa opinie indignată?… Publicul de la Aizic Gold n-are despre toate acestea nici o opinie. Nu e indignat. Nu ştie că există un d. Fleva, nici că „Vizirul trebuie să plece”. Singura noastră opinie priveşte calitatea vinului din butoiul lui Aizic. Vinul e destul de bun; în orice caz, împacă totul şi toate, pe toţi.

1 septembrie. Doamna Olga Sofian nu mai este din această lume. Înmormântarea a fost ieri. A trecut prin viaţă ca o făptură care nu fusese urzită pentru această viaţă. M-au adus doi oameni pe braţe astă-noapte de la Aizic. Cine-or fi? Nu-mi aduc aminte. Oare acolo, beat, n-am plâns? Nu-mi aduc aminte.

10 aprilie 1896. Răscoale ţărăneşti la Bacău şi aiurea. Ce vor? Şi ce pot, chiar dacă ar şti să voiască şi ce să voiască?

Măsor tot timpul cât am fost aici un dezertor, nu o santinelă. Mă uit în oglindă, şi nimic nu mai recunosc din chipul meu de acum treisprezece ani. Obraz buhăvit, ochi îndobitociţi de vită. De când nu m-am tuns oare?… Sunt tot eu acela? Cireşii de afară totuşi au înflorit ca şi atunci, în primăvara când m-a adus Lecachi Colţun cu căruţa lui. La Aizic datoria a crescut. D. Las-căr Sofian abia mai ridică un deget la pălărie când îl salut. Răscoale ţărăneşti? Pentru ce? Ce mai vor? Ce ştiu ei? Ce pot voi şi ce pot şti?

2 decembrie 1898. Revizorul a strigat la mine şi m-a numit un beţiv care dezonorează tagma învăţătorească. Dar şcoală nici acum nu vor să zidească. Nici legea s-o aplice. Sunt un beţiv! Nimeni nu întreabă însă cum am ajuns un beţiv şi de ce am ajuns un beţiv.

3 decembrie. Laşitate! De ce ieri dădeam vina pe împrejurări din afară de mine? Sunt un beţiv fiindcă eram predestinat să ajung un beţiv. Răul era în mine. Victima e şcoala din Ponoare; vinovatul, învăţătorul din Ponoare.

1 ianuarie 1900. An nou, veac nou. Pentru morţi anii nu se mai numără. Nu mai citesc gazete. Undeva se află o capitală unde se hotărăsc schimbări de guverne, se anunţă programe şi reforme. Ce pot să intereseze toate acestea pe un învăţător beţiv dintr-o comună ca Po-noare? Am visat-o astă-noapte pe Olga Sofian. Cobora scările de la curte, în parc, să se plimbe. S-a oprit, mi-rată: „Ce cauţi aci? Acum ai şcoala, aşa cum ai dorit-o… Am avut destule neplăceri cu Lascăr până ce l-am con-vins să admită toate devizele dumitale… Nu lipseşte nimic din ce-ai vrut! Şi, spre surpriza mea, aflu că stai mai mult la cârciuma lui Aizic decât la şcoală…” „Dar n-am şcoală, doamnă. Nu există nici o şcoală! Aţi fost înşelată, doamnă. Nu există nici o şcoală, v-o jur…!” N-a ascultat. Mi-a întors spatele şi s-a dus în parc să se plimbe. Am căzut pe trepte, cu obrajii în palme… Pe urmă m-am ridicat să viu în grabă până la Ponoare. Poate s-a zidit şcoală şi eu nu ştiu. Fugeam pe câmp şi gâfâiam apăsându-mi pieptul. Nu era iarnă, cum izbeşte acum

viscolul în fereastră. Era primăvară dalbă, cu flori de cireş, ca în ziua când am sosit în Ponoare. Fugeam să văd mai repede şcoala care s-a ridicat în lipsa mea, fără ştirea mea, dar după planul şi devizul meu… Nu-mi părea imposibilă această minune absurdă. În vis nimic nu-mi pare imposibil. Haha! În locul şcoalei mă aştepta hanul lui jupân Aizic. Iar jupân Aizic, din uşă, îmi flutura un cont… Mi-a spus dimineaţa Safta că am plâns, am gemut şi m-am zvârcolit în somn.

2 ianuarie 1900. Ce-aş mai avea de însemnat aci? Totul este sfârşit. Blestemat ceasul când am început acest caiet… De două ori mi l-a smuls Safta când am vrut să-l zvârl în foc. Ce ştie ea? Ce-şi închipuie că se află scris aci? Câteodată mă ameninţă că nu-mi dă hainele să plec la Aizic. Îmi ascunde încălţările. Mă reped şi o bat. Da, mă reped cu pumnii şi o bat!… Pe urmă cad şi eu pe marginea laiţei, cu tâmplele în pumni. Ea m-a cules de pe drumuri. Ea mă spală, mă cârpeşte, îmi dă de mâncare chiar când leafa mea s-a dus întreagă la Aizic. Iar eu, în schimb, o bat. Ca să fie totul complet, i-am făcut şi un copil. Scânceşte în leagăn, şi când vin beat, îl scuip… El îmi zâmbeşte, şi eu îl scuip. Un nenorocit mai mult. Dar ce importă un nenorocit mai mult în satul Ponoare? Poate să fie unul mai mare ca mine? Unde mi-o fi ascuns Safta cizmele?

Nicolae Apostol ridică privirea rătăcită de pe caietul cu înfricoşatele spovedanii.

Aşadar, aceasta a fost?

N-avu însă când să cugete mai mult asupra însemnă-rilor în care regăsea atâtea zile trăite de altul şi totuşi nu străine de el. N-avu când să măsoare toate asemănă-rile – chiar acele simetrice episoade: Olga, Matilda.

Paşi repezi sunau afară. Urcau scările. Ascunse caietul în sertar, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l surprindă cineva despoind un cadavru.

Intră fără să bată, trântind uşa, Ţică Ştirbulescu.

Era îmbrăcat în manta de cauciuc, mirosea a ploaie. Îi scăpărau ochii de-o mânie loială şi bărbătească.

Îi scutură mâna:

— Ce-i, tată Apostole? Ce-am auzit? Acum un ceas am sosit… De-abia m-am spălat şi am început să desfac bagajele, când aflu toată ticăloşia… Adevărat?

— Adevărat… Cum vezi, am vrut să făptuiese o crimă oribilă! Oamenii de bine au prins de veste şi m-au împiedicat la vreme…

Ţică Ştirbulescu îi urmări cu ochii micşoraţi mişcările lâncede, surâsul amar. Îl zgudui de umeri:

— Şi stai?

— Dacă ai aflat totul, atunci ştii că n-am stat. Tot ce omeneşte s-a putut face am încercat. Acum aştept…

— Dar se macină cărămida… Plouă înăuntru. Am trecut înainte de a veni aci şi-am văzut toată mizeria… Cum poţi tolera aceasta?

— Mă mir şi eu! Se vede că puterea de îndurare a fiecăruia ne depăşeşte întotdeauna imaginaţia.

Ţică Ştirbulescu se plimbă agitat prin cameră. Apa şiroia de pe el pe scoarţa de zestre a Anei. Se opri după un timp, cu mâinile în buzunarele pardesiului de ploaie, cu picioarele răşchirate, privindu-l cu o sinceră compătimire.

Spuse:

— Îmi dai voie să fiu sincer?

— Fii, Ţică! Aceasta nu ţi-a lipsit niciodată…

— Sunt, şi te rog să mă asculţi până la sfârşit. Să nu spui nimic până ce nu termin. Promiţi?

— Promit.

— Cum văd, eşti într-o perioadă de deprimare. Te-ai zbătut, urmează deprimarea. Lasă-mă să văd eu şi să acţionez eu. Mama spune că ştie mai multe găina decât oul. De data asta, dă-mi voie să ştiu şi să pot eu mai multe decât dumneata, care m-ai clocit pe vremuri… Toată porcăria ştiu de la cine porneşte. O coaliţie de imbecili şi de canalii. Şi-au dat mâna tusea cu junghiul. Eu pot să ţi-i fac knock-out pe

toţi. Cu armele şi cu metodele lor. Primul e Vasile Ţăpu. Aş putea să-l iau în palme. Nu-l iau. Pot să fac ceva mai bun. Să fac să-i dea ordin prefectul. Cum vezi, ajung direct la prefect. Iar pe el ştii cum ţi-l pun la punct? În doi timpi şi trei mişcări! Îl am la mână. O dată, chestia cu stâlpii de telefon!… N-ai de unde şti că aceştia au fost furnizaţi de către Fişel Einhorn. Iar Fişei Einhorn de douăzeci de ani e clientul coanei Catinca. De la noi cumpără lemne de foc pentru depozitul lui, de la noi stejar de traverse şi, evident, tot de la noi a furnizat şi stâlpii de telefon. Am aflat astă-seară de la el cât a încasat prefectul, bani în palmă, ca să se caseze alte licitaţii şi să-i treacă oferta lui. Una la mână! A doua… Cunoşti chestia cu tăbliţele? Ai tăbliţă cu număr la poartă, ai tăbliţă cu număr la car, la brişcă. Au toţi. Au fost obligaţi să se execute şi cei mai pârliţi ţărani din Ponoare, din Sofieni, din tot judeţul. Ştii cât s-a câştigat net la o tăbliţă? Şaptesprezece lei cincizeci. Nici mai mult, nici mai puţin. Cunosc cifra exactă, fiindcă pentru judeţul nostru furnizorul a fost o asociaţie, o bandă, tot sub conducerea lui Fişel Einhorn. Şi ştii cât a încasat domnul prefect de la fiecare tăbliţă? Şapte lei cincizeci. Fă socoteala, O sumă destul de rotunjoară. Acestea se ştiu vag. Eu pot să trec de la vag la precis şi să-i smulg lui Fişel Einhorn declaraţie, hârtie, ce vrei. Am metodele mele. I le extirpez ca o tumoare… Lasă-mă să continuu. Cu aceste acte în mână, mă prezint în douăzeci şi patru de ore la prefectură. Joc cu cărţile pe faţă. Vrei scandal, onorabile? Ai scandal! Nu? Poftim hârtiile şi lasă omul în pace să-şi facă şcoală… Subscrie, fie din bugetul dumitale, fie din ce-ai furat, vreo cincizeci, o sută de mii de lei. Aceasta, pe deasupra, să afle lumea cât de generos eşti… Te asigur că ei n-au să spună nici pis… Rămân onorabilul părinte Gherasim şi nenea Spirică Necşulescu; celălalt front. Am ac şi de cojocul lor. E mai simplu. Aci nici nu e nevoie să dau eu din mâini. Coana Catinca îşi iubeşte destul „păduchiosul mamei” ca să se dea în vânt pentru el şi să ţi-i pună dânsa la rezon. Încât nici nu

te mişti. În trei zile cel mult, dacă stau ploile, ai să poţi reîncepe lucrul. Admis?

Nicolae Apostol vorbi încet:

— Cu acest preţ, nu pot! Îţi mulţumesc, însă nu pot…

— Dar eşti absurd, tată Apostole! sări Ţică Ştirbu-lescu de la fereastra de unde vorbise, ca să-l scuture din nou de umeri. Eşti absurd şi romantic!

— Sunt absurd şi romantic, Ţică! E nostim şi drăcesc ce-mi propui tu. Dar e un şantaj. Nu pot. Mă ştii că atunci când spun o dată nu, nu rămâne!…

Ţică Ştirbulescu lăsă mâinile în jos cu un gest de dezarmare:

— Altfel nu se poate… Cu oamenii aceştia altfel nu se poate… Are să mai treacă multă vreme, până ce vei osteni, până ce te vor vedea capitulând. Doar dacă se schimbă guvernul, atunci numai poate că Emil Sava are să dea şi el zor ca să inaugureze o şcoală care va purta numele unui fost ministru din partidul său…

Nicolae Apostol rectifică:

— Şcoala, în orice caz, nu va purta numele unui fost ministru, din orice partid fie el. Se va chema şcoala „Andrei Colibăşeanu”, pe numele celui dintâi învăţător din Ponoare.

Ţică Ştirbulescu se uită atent la Nicolae Apostol, să-i citească în ochi semnul de sminteală.

Capitolul XXXI

„Nu stă un zid în picioare până ce nu i-ai dat un suflet de om…”

De două zile viscolul opinteşte-n ferestre, să despice sticla şi să năpustească înăuntru.

N-a izbutit nici ieri, nici astă-noapte, nici toată dimineaţa.

Chiuie afară bezmetic, învolbură zăpada în caiere dezrăsucite, dă ocol casei să zguduie uşile, smulge o şindrilă din streaşină şi o împlântă în coasta unui troian ca un cuţit, zbârnâie-n lamă, o răsuceşte şi o astupă adânc, pare o clipă că s-a ogoit şi atunci firele aspre de ninsoare

sună-n geam ca nisipul. Pe urmă, din nou se dezlănţuie-n şuier, dănţuind de pe o creastă a nămeţilor în alta.

Satul s-a pitulat zgribulit după pereţi de cetate.

Nu străbate suflare de om ori de vită.

Oamenii s-au ghemuit lângă vetre, să clănţănească din dinţi şi să-şi perpelească palmele la jar; vitele s-au încolăcit în aşternuturi de paie, cu boturile albe de promoroacă; câinii dârdâie în şopruri; toată noaptea au urlat, răspunzând lupilor.

Din şcoala cea nouă şi neisprăvită au zburat leaţurile acoperişului zvârlite-n drum – dar nu acolo caută viscolul. Acolo şi-a încheiat pohodul. A smuls, a răsturnat căpriori, a potopit, a clădit omătul tot una în încăperile cu intrări desfundate. E la el acasă, stăpân în casă pustie.

Acum vrea să străbată dincoace, la căldură, şi dincoace nu biruie. De câte ori îşi încoardă toate puterile să izbească în ferestre, sticla cât e ea de gingaşă, vibrează, dar ţine opust; abia o aţă subţire dacă se prelinge prin cercevele, să clatine perdelele albe din odaie.

E cald înăuntru; prea cald.

Cald cum se cuvine să fie într-o odaie de bolnav.

Şi Nina aiurează.

În pat, cu capul scufundat în pernă şi cu părul răvăşit în inele umede, îngână prin somnul care nu e somn, ci numai torpoare de febră.

Îngână:

— Gleielul… De ce nu s-aude gleielul…?

Ana îi ţine mâna fierbinte şi oftează.

Nicolae Apostol îi ţine cealaltă mână şi încleaştă dinţii.

Mariţa Bot îşi ascunde ochii, privind într-o parte, spre ferestrele cu flori late de gheaţă şi cu perdelele înfiorate de şuviţa vântului.

—.m-mico, de ce nu mai cântă gleielul?

Ana se pleacă să-i şoptească, deşi ştie zădărnicia răspunsului într-o ureche de copil aiurând:

— Are să cânte, Ninişor… Deseară… Întotdeauna cântă el seara…

Întrebarea se repetă monoton şi încăpăţânat:

— De ce nu cântă gleielul meu…?

— Deseară, Ninişor, deseară…

Povestea greierului e legată de boala Ninei.

Din prima seară când a fost culcată în pat, cu o uşoară arşiţă care n-avea de ce pricinui mare îngrijorare, de atunci a prins ea de veste că-i ţine tovărăşie un greier.

Ana îi dăduse să bea o ceaşcă de ceai fierbinte, un praf de răceală în linguriţă, o învelise până la bărbie şi o rugase:

— Nu e aşa că stai cuminte, Nina? Mă duc să caut ceva în cămară şi mă-ntorc…

— Dal mi-e ulât singulă, mămico…

Se alinta.

Boala o făcea dintr-o dată persoana cea mai impor-tantă din casă. Tăticu îi pusese termometrul. Mămica o dezbrăcase s-o culce. Mariţa venise cu apa fierbinte pentru ceai. Avea acum şi ea drept să comande şi toţi s-o asculte. Nu în fiecare zi îl loveşte pe-un copil noro-cul să se îmbolnăvească! Mâine n-are să se mai ducă la şcoală. Toţi aveau să întrebe ce e cu Nina, să se întris-teze că e bolnavă, să se repeadă în recreaţie până aici, ca să afle de la Mariţa cum îi mai este. Şi când vecinul de bancă, Ghiţă Colţun, va gângăvi ca întotdeauna la despărţirea în silabe, ori când Amăriuţei Ileana va arăta nişte mâzgălituri pe placă în loc de scrisul frumos şi citeţ, atunci toţi la locul ei gol vor privi şi la dânsa se vor gândi îndată: „Ce păcat că nu e Nina aici! Să vă alate ea ce-nsemnează despălţilea în silabe! Să vă alate ea ce-nsemnează sclis!”

Deci Nina se alinta:

— Mi-e ulât singulă, mămico… Atunci de ce mai sunt bolnavă dacă mă lăsaţi singulă…?

— Numai cinci minute, Nina, şi m-am întors… Hai, cuminte, Ninişor! Mă duc să scotocesc eu nişte leacuri băbeşti din cămară.

A rămas singură cinci minute.

Atunci, în tăcere, a auzit ea deodată, după sobă: „Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

Un greier alungat de-nceputul iernii de-afară îşi găsise culcuş cald în vreo ascunzătoare a olanelor şi dădea glas de recunoştinţă sau poate ştire vreunui tovarăş pierdut: „Ţiric-ţiric. Ţiric-ţiric.”

Ana a găsit-o dezvelită, în capul oaselor, surâzând, cu degetul pe buze şi făcându-i semn de tăcere.

O mustrare supărată:

— Ce înseamnă asta, Nina? Aşa ne-a fost vorba?… De ce mi te-ai dezvelit…?

— Ssst! Ascultă, mămico… Îl auzi?

Greierul continua chemarea lui mecanică: „Ţiric-ţiric.”

Ana zâmbise şi ea, poate unor amintiri depărtate de copilă, când cântul unui greiere era o fericire şi un miracol!

Dar vorbi îndată, cu sufletul ei înăsprit de acum:

— Bine-bine! E un greier… Acesta nu-i un motiv să te dezveleşti şi să nu stai liniştită după ce-ai luat doctorie şi ceai.

A învelit-o din nou până la bărbie. Greierul ţârâia înainte. Pentru Nina dispăruse rolul ei important de bol-navă. Renunţase la el.

O preocupa greierul.

— Îmi pale bine, mămico, că a păcălit-o pe fulnică…

— Cum adică, Nino?

— Nu s-a mai dus la dânsa să-i ceală de mâncale şi să-i facă molală… Toată vala ai cântat, acum zoacă dacă poţi! El o fost mai deştept… O venit la noi… Tlebuie să-i punem de mâncale…

— Ceva friptură şi-o cafea după masă? întrebase Ana surâzând.

— Ba nu vleau să lăzi mata de mine!… Să-i punem filmituli…

— Bine, Nina. O să-i punem şi firimituri. Deocam-dată stai cuminte, ca să te faci bine…

Greierul, dezmorţit de căldura sobei, cânta în răstimpuri: „Ţiric-ţiric.”

Aşa a început boala Ninei. Fără să anunţe nimic ameninţător.

O răceală de copilă care-a alergat dezbrăcată afară şi a pişcat-o primul frig al iernii. Era şi un greier să-i ţină de urât. Nici Ana, nici Nicolae Apostol nu s-au alarmat mai mult cât se cuvine. Dar linia termometrului s-a urcat în fiecare zi. Au chemat doctorul. E a cincea oară de când vine şi s-au împlinit două săptămâni de când Nina zace cu capul între perne.

De trei zile e încă mai rău.

Numai seara, după ce se aprinde lampa, pare că se întoarce dintr-o lume depărtată, să roage pe toţi din jurul ei cu privirea: „Vă rog, linişte, să ascultăm acum greierul…”

Şi greierul, fidel la datorie, răspunde chemării: „Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

Aseară a lipsit. A tăcut. A fugit? A murit? L-a omorât căldura prea mare a sobei sau gerul prea mare de-afară? L-a amorţit undeva în culcuşul lui tăinuit?

Nu l-a aşteptat numai Nina. Toţi: Ana, şi Mariţa, şi Nicolae Apostol făceau linişte, vorbeau în şoaptă, călcau în vârful degetelor, ca să nu-l sperie, parcă rugându-l să înceapă. Greierul n-a mai cântat, şi Ninei i-a fost mai rău.

— De ce nu cântă gleielul meu? Unde-i gleielul meu?… L-a omolât lăutăcioasa de fulnică…

A adormit târziu, cu aceste cuvinte. Prin somn şi în torpoare a scâncit aceste întrebări. S-a deşteptat cu ele…

— Vleau gleielul meu! Mă log, chemaţi-l pe gleielul meu…

— Are să cânte iarăşi, deseară, Ninişor dragă… Deseară!

Ţinând mâna copilei, Ana ridică ochii spre Nicolae Apostol ca şi cum în puterea lui ar sta să învie ori să aducă greierul care de-aseară a amuţit. Are supersti-ţioasa credinţă că dacă în astă seară greierul va cânta din nou, toate se vor sfârşi cu bine, şi Nina va birui boala.

Nicolae Apostol în chipul împietrit nu lăsa să se vadă nimic din lupta lui lăuntrică. Fiindcă în el o înfricoşată luptă lăuntrică se dă.

Îşi pipăie cu mâna cealaltă scrisoarea din buzunar. E acolo. Iar chinuirea lui de la această scrisoare porneşte.

Ana nu ştie.

Obrazul ei e golit de sânge, privirea istovită, trăsăturile crispate de suferinţă şi nesomn; dar tot lui îi poartă de grijă. Îi spune în şoaptă, cum vorbesc acum toţi în casă:

— N-ai dormit toată noaptea. Du-te puţin şi te odihneşte. Lasă-ne pe noi… Pe urmă faci tu cu rândul…

Nicolae Apostol consimte, clătinând din cap. Îşi desprinde mâna de mâna Ninei.

Dar nu se duce în cealaltă cameră să se odihnească, Îndată ce a închis uşa, desface scrisoarea şi o reciteşte a zecea oară. De ce tocmai acum îi vine, într-un asemenea ceas?

Scrisoarea e scurtă.

În altă clipă i-ar fi adus pe buze cel mai sălbatic chiot de biruinţă. Căci, uite, o dreptate tot există undeva pe lume, şi atunci când ai ostenit alergând după dânsa, vine ea la tine să te caute. E scurtă scrisoarea şi e de la un vechi, bun şi uitat tovarăş. Pe Virgil Săulescu, profesorul de liceu şi căpitanul rezervist, l-a cunoscut în lagărul de prizonieri din Germania. Cu el a pus la cale evadarea. Cu el a fugit. Şi cu el a fost prins la jumătatea drumului, ca să fie amândoi judecaţi, puşi trei luni la temniţă grea, pe urmă trimişi în alt lagăr de represiune.

Uitase.

S-au pierdut din vedere. Îi citise uneori numele prin ziare. Parcă se îndoia că poate fi vorba de acelaşi om. Deputat, discursuri, campanii de opoziţie, pe urmă lider al majorităţii… Nu putea fi tot el. Sau dacă era tot el, cu atâta mai trist! Încă un om înghiţit de politică. Şi deodată scrisoarea aceasta!

Întâmplarea făcuse ca fostul său tovarăş de evadare şi de pătimiri din lagărul de prizonieri să se întâlnească acum cinci zile cu Ţică Ştirbulescu, şi acesta să vorbească despre comuna Ponoare, despre învăţătorul din Ponoare, despre cruntele lui ispăşiri fiindcă încercase crima neizbutită de a ridica o şcoală împotriva tuturor conjuraţiilor vrăjmaşe. Iar fostul său camarad din tim-puri grele deodată îşi amintise de toate şi socotise că a venit ceasul să-i dovedească prietenia. Fusese la minis-ter, aflase că există oarecare denunţuri, plângeri şi rapoarte absurde, un ordin de anchetă aşteptând până când îi va veni poftă de plimbare vreunui inspector. Vorbise cu ministrul de-a dreptul.

Îi scria să se urce în primul tren şi să vină neapărat la Bucureşti cu actele doveditoare. Îl asigură nu numai că toate zădărnicirile vor fi pentru totdeauna spulberate; dar temutul vorbitor al majorităţii mai căpătase cuvântul ministrului că va acoperi toate cheltuielile de lipsă pentru ca şcoala să poată fi isprăvită în primăvară. Adăuga prietenul că nu e loc să socotească aceasta, drept o mărinimie politică, obligându-l la vreun legământ. Aflase de la Ţică Ştirbulescu îndârjirea lui împotriva unor asemenea tocmeli şi o cunoştea de altfel mai demult, din îndelungatele lor nopţi de captivitate. El nu-i va cere nimic. Ministrul nu-i va cere nimic.

Punea o singură condiţie: să nu întârzie nici douăzeci şi patru de ore de la primirea scrisorii.

El pleacă peste câteva zile la un congres interparlamentar din America. Iar guvernul e pe ducă. Şi se poate să cadă din zi în zi. Bugetul e pe drojdie şi, ca orice guvern care se respectă, grăbea şi acesta să lase succesorului vistieria goală. Încât soarta şcolii din Ponoare e astăzi, mai mult decât a fost întotdeauna, în mâna lui Nicolae Apostol.

Scrisoarea a întârziat pe drum dm pricina viscolelor şi înzăpezirilor de trenuri.

Poate Virgil Săulescu se va fi mirând de ce n-a sosit încă.

Poate începe şi el să creadă că denunţurile, plângerile şi rapoartele aflate la minister n-or fi fiind atât de ab-surde, de vreme ce învăţătorul din Ponoare se sfieşte a da ochii cu ministrul şi a lămuri tulburile întâmplări.

Răvaşul e scurt, a fost ticluit chiar acolo, hârtia poartă frontispiciul cabinetului ministerial; în cuvinte, în caligrafia nervoasă, în tonul care nu admite vreo obiecţie recunoaşte firea hotărâtă a omului cu care a pornit de-a curmezişul unei ţări duşmane să înfrunte toate primejdiile. Un asemenea prilej nu va mai întâlni niciodată. De trei ceasuri scrisoarea îi arde buzunarul, şi Nicolae Apostol e cu tălpile încleştate de pământ ca într-un vis rău.

Afară viscolul năpusteşte-n ferestre, a smuls leaturile din acoperişul şcolii neisprăvite, a năpădit troienind încăperile cu intrări desfundate, iar dincolo, în cealaltă cameră, Nina, cu tâmplele scăldate în năduşeală, îşi cere aiurind greierul ei…

Cum să-şi găsească odihnă?

În sertar răscoleşte hârtiile, actele, chitanţele doveditoare.

Sunt toate în cămaşa lor de dosar, numerotate, clasate, să lumineze într-o jumătate de oră chiar îndărătnicul de cea mai vădită rea-credinţă.

Dar între el şi singurul judecător din clipa aceasta se întinde jumătate de ţară măturată de crivăţ, cu trenuri întârziate în gări şi cu firele telegrafice rupte. Şi dincolo, Nina…

Lumina se învineţeşte în fereastră. Acuşi e noapte – încă o zi pierdută, poate pentru totdeauna. Din nou rânduieşte actele în scoarţa dosarului. Se ridică iarăşi de pe scaun, păşeşte iarăşi până la sobă, de aci iarăşi la fereastră, din nou îndărăt; captiv în cuşcă, aşa cum a petrecut cele trei luni încarcerat după încercarea lor de evadare. Măcar de s-ar putea trimite o telegramă! Ar scrie una lungă cât o scrisoare, o sută de cuvinte, oricâte, deşi nu o telegramă îi cere prietenul şi ministrul, ci o înfăţişare cu actele în mână.

Nicolae Apostol a ridicat ochii, a încordat auzul.

Crivăţul deodată a stătut. Brusc, ca o şuvoire retezată cu stăvilarul.

Nu se mai clinteşte nimic, nimic nu se mai bate în streaşină.

O mare tăcere încremenită. Omul cu inima sfâşiată abureşte gheaţa din geam cu suflarea; prin rotocolul translucid priveşte în înnoptarea albăstrie. După atâta urgie şi vaier, neclintirea pare anormală. Poate e un semn bun; în sfârşit, un semn bun.

Stihiile au fost poate închise în peştera lor şi din nou are să sclipească mâine un soare luminos în nămeţi.

Mai citeşte scrisoarea o dată. O împătureşte şi o aşază să-i ardă iarăşi buzunarul.

În vârful picioarelor intră să vadă ce face Nina.

Dincolo-au aprins lampa. Şi Nina nu mai e cu ochii închişi. Surâde; cu degetul la buze, îi face semn să tacă:

— Ssst! Nu-l spelia! A venit ial gleielul meu…

Într-adevăr, greierul s-a întors, s-a dezmorţit, a înviat.

Fidel şi voios, îşi ţârâie chemarea lui: „Ţiric-ţiric! Ţiric-ţiric…”

Obrajii Ninei au altă viaţă. Doamne, poate totul n-a fost decât un vis rău: încă o încercare crudă, dar ultima!

„Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

— Parcă i-a dat viaţa acest greier… lămureşte Ana. Cum a început adineauri, Nina a şi mişcat capul şi a prins a zâmbi…

„Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

— Tăticule, mămică… Aţi văzut că tot n-a putut să-l omoale lăutăcioasa ceea de fulnică? Lasă, c-am să-i alăt eu ei…!

„Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

Nicolae Apostol gândeşte, cu mâna mică a Ninei în mâna lui: „Este un tren care pleacă dimineaţa din oraş… Are legătură şi cu cel de la haltă… Dacă aş porni dimineaţa la patru… Mai bine ar fi poate cu cel direct din oraş… M-ar aştepta sania acolo…”

— Când am să mă fac bine, numai eu am să-i dau lui de mâncale, nu e aşa, mămică?… Să-mi stlângi filmituli…

— Da, Nina, da! Acum stai liniştită, ca să te poţi face bine…

„Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

— Poate dă Dumnezeu… şopteşte Ana, ridicând ochii spre Nicolae Apostol.

Nicolae Apostol pipăie scrisoarea în buzunar. Plicul îi arde degetele.

Dar gândul roade stăruitor: „Dacă pornesc dimineaţa la patru…”

Cu o mişcare somnambulică întinde scrisoarea Anei.

Ana o citeşte, ţinând-o într-o singură mână, fără s-o desprindă pe cealaltă de pe mâna Ninei.

„Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

— Şi acum ce vrei tu să faci? întreabă mama dureros. Vrei să pleci? Ai putea tu să pleci în asemenea momente?

Nicolae Apostol răspunde tot somnambulic, cum a întins plicul adineauri:

— Dacă aş porni dimineaţa la patru…

Ana oftează. Ea îl înţelege. Ea singură ştie cum au fost zilele şi nopţile lor de patru luni încoace.

Cedează, cu o sfâşiere de inimă, dar cedează:

— Să vedem cum are să-i mai fie pină la patru dimineaţa… I-a mai scăzut febra… N-ar trebui să pierdem aceasta; nu, n-ar trebui… Ţie nu ţi se pare că arată mai bine…?

Nina zâmbeşte dintre pernele albe, cu o uşoară încruntare de nerăbdare la îmbinarea sprâncenelor subţiri:

— De ce nu tăceţi? îmi speliaţi gleielul…!

„Ţiric-ţiric.,”

Greierul nu se sperie. S-a învăţat cu toate sunetele casei. Ştie că aci n-are nici un vrăjmaş. A scăpat şi de morala furnicii, amorţită undeva, în pământul îngheţat, sub troian.

„Ţiric-ţiric… Ţiric-ţiric…”

— Am să mă duc. Trebuie să mă duc!… hotărăşte Nicolae Apostol. Până atunci te culci tu, Ana. Rămân eu cu Nina…

— Pentlu numele lui Dumnezeu, tăceţi odată…!

„Ţiric-ţiric…”

Nicolae Apostol a plecat la patru din noapte, prin întuneric, cu sania despicând pârtie în troiene cât statul de om.

A prins trenul la gară, şi trenul a purces la rându-i să despice alte troiene, gâfâind şi întârziind în staţii, cerând alte locomotive de ajutor, aşteptând pluguri să deschidă calea. A ajuns târziu, noaptea, dar tot a ajuns. Înainte de a trece la hotel, cu nerăbdare, s-a oprit la adresa fostului camarad de armă, dascălul de liceu Virgil Săulescu. Teama lui cea mare nu era întemeiată.

Prietenul nu pornise la îndepărtatele lui congrese.

Cu geamantanele gata, îşi amânase înadins plecarea, ca să-l aştepte. S-au îmbrăţişat şi nu l-a lăsat să se culce la hotel. A trimis servitorul să urce sărăcăcioasa lui va-liză de învăţătoraş, s-a mâhnit când a aflat ce lăsase acasă Nicolae Apostol şi a încercat să-l îmbărbăteze; i-a făgăduit că a doua zi dis-de-dimineaţă are să-l urmărească pe ministru cu telefonul, ca să-i poată da drumul acasă cu primul tren, şi până târziu s-a trudit să-l zguduie din îngândurare cu amintirile lor vechi şi amare, care acum se învăluiau în duioşie.

Iar, într-adevăr, a doua z: toate au fost gata până la amiază. Nicolae Apostol se întorcea spălat de netrebnicele prepusuri, cu o adresă de mulţumire şi de felicitare din partea ministrului, cu ordonanţă de plată pentru o sumă care acoperea toate rămăşiţele cheltuielilor, până la ultimul mâner de uşă şi dulap de bibliotecă.

Le avea toate, şi totuşi nimic nu i se luminase pe figură.

— Vezi că şi din oamenii cei mai răi, şi din politica cea mai ticăloasă tot se poate stoarce ceva bun, încrun-tate Apostole?! îl dojeni prietenul, încântat că încheiase atât de repede o faptă bună. Îmi pare însă că nici cu aceasta nu eşti destul de mulţumit…

— Sunt! Dar de ce toate cu acest preţ?… Dreptate aveam şi acum trei zile, şi acum patru luni… Fără tine nu mi-ar fi

recunoscut-o nimeni… Sau mi-ar fi recunoscut-o cine ştie când. Târziu. Prea târziu…

— Ce vrei? Ţara, prietene! Aşa e ţara! Aşa sunt oamenii! Aşa sunt vremurile! M-am resemnat şi să tund părul de pe broască, dacă se poate. Tot e ceva! strânse sceptic din umeri Virgil Săulescu. Se uită la ceas şi continuă: Şi fiindcă aşa e ţara, Apostole, şi n-am izbutit s-o schimbăm nici eu, nici tu, hai să mergem până la capăt, pe vadul vechi… E şleau bătut şi sigur. Hai să te descurc tot eu şi tot cu metodele mele, până la sfârşit. Până la tren mai ai o oră jumătate. Mergi cu mine la Finanţe şi aranjez cu secretarul general să încasezi imediat ordonanţa. Altfel, ai să mai stârceşti cu dânsa pe la uşi până la sfântul-aşteaptă…

Virgil Săulescu l-a târât şi la Finanţe.

Nicolae Apostol se lăsă dus, străin de larma capitalei, de încrucişarea vijelioasă a automobilelor, de strigătul vânzătorilor de ziare vestind prematur criza guvernului, de femeile în blănuri scumpe şi de bărbaţii întorcând priviri lihnite după ele, buimăcit de atâta forfoteală şi de atâta mulţime pentru care nu exista nici satul Ponoare, nici şcoala viscolită de acolo, nici tot ce-i stătea lui căscat în minte: o odaie în care o fetiţă, cu arşiţă de patruzeci de grade, aşteaptă să-i cânte un greier venit din fabulă şi din basm: „Ţiric-ţiric! Ţiric-ţiric…”

Înc-o dată măsură cât de uşor şi de repede se deschid pentru alţii uşile câte i-au fost lui întotdeauna închise.

Temutul prieten, salutat în dreapta şi-n stânga, a mers ţintă la o intrare. Uşierul a deschis ploconindu-se, secretarul general a lepădat ţigara şi s-a ridicat de la birou să primească un lider al majorităţii şi un raportor al bugetului cu toate onorurile cuvenite. L-a poftit să ia loc, a citit ordonanţa, a sunat la telefon, a dat un ordin, a trimis ordonanţa prin uşier, şi într-un sfert de oră Nicolae Apostol îşi apăsă cu latul palmei în buzunarul de la piept teancul hârtiilor nou-nouţe, încă neatinse de mână de om.

— Cum vezi, toate se pot face! glăsui Virgil Săulescu, scoborând scările şi răspunzând distrat la saluturi. Tu nu ştii ce-a însemnat aceasta… Casa închisă; s-a deschis. Avizul încă neprimit; a mers şi fără aviz. Toate se pot face…

— Toate, prietene! Ai dreptate. Toate se pot face, dar nu pentru toată lumea…

— Ei, asta-i! Atunci la ce mi-ar folosi politica?… Să lăsăm povestea, Apostole! Nu vreau să ne despărţim împungându-ne. Pentru mine e chestie închisă. Am încercat şi eu să îndrept politica. N-am izbutit. Singuri şi răzleţi nu vom izbuti niciodată M-a stricat ea pe mine. E mai tare. Ce să-i fac? Dreptul celui mai tare… Acum merg să te predau şi la gară, pachet. Drum bun şi să aud numai de bine…

Camaradul providenţial l-a dus cu automobilul la gară.

S-au îmbrăţişat în amintirea unei vieţi care-i conto-pise, deşi de atunci aceeaşi viaţă îi despărţea.

— Drum bun, Apostole!

— Şi ţie drum bun…

Drumul îndărăt a fost pentru Nicolae Apostol mai lung, cu toate că trenul îl străbătea acum mai repede prin troienele o dată deschise. În oraş, la han, îl aştepta sania, cum a rămas înţelegerea.

Hangiul a încercat să-i oprească, fiindcă se aflau încă în puterea nopţii. Nicolae Apostol a arătat revolverul încărcat, blănile groase de oaie.

Nimic nu-l putea ţine locului.

Cerul sticlos, cu stele jucăuşe de ger şi cu luna plină, le va lumina calea.

— Cât mai repede, Ioane!

Ion îşi făcu semnul crucii, dădu bici. Nicolae Apostol îşi potrivi revolverul la îndemână.

— Zice c-o mâncat lupchii două femei din Prigoreni! îl puse în curent Ion. Vorbeau nişte creştini din partea locului… Le-ar hi găsit cică numai încălţările şi brâiele.

— Tot ce se poate, Ioane. Dar de lupi n-avem a ne teme. Dacă am scăpat eu de oameni, n-am a mă teme de lupi.

— Adivarat! întări Ioa. Aşadară, înţeleg că vii cu veşti bune de la Bucureşti?

— Mai teamă mi-i acuma de cele de acasă.

Ion tăcu. Tăcu şi Nicolae Apostol.

Au mers aşa un ceas, şi alt ceas, cu luna în faţă, de-a curmezişul câmpurilor albe şi pustii.

Când a prins a se apropia satul, a început şi Nicolae Apostol să se frământe cu neastâmpăr. Dorm oare?… Va intra încet, ca să nu-i deştepte. Pe dindos, la bucătărie, pe la Mariţa… Are să intre încet-încet; şi mâine dimi-neaţă, când va deschide ochii Ana… Acum nu se mai temea de cele de-acasă.

Pe măsură ce se apropia, se temea mai puţin, într-o siguranţă absurd crescută în el. La a treia casă vru să oprească şi să scoată zurgălăii calului. Dar n-a mai fost nevoie.

A văzut un om ieşind pe poartă, trecând prin faţa şcolii cu zidurile înfundate de nămeţi, apărând în bătaia lunii şi venind către dânşii. Era părintele Gherasim Saftu, şi deodată, într-o spaimă mai cruntă ca aceea care a simţit-o când schijele i-au sfărâmat pieptul, a înţeles.

Părintele Gherasim Saftu l-a cuprins de umeri, de mijloc, l-a purtat ca pe-un copil când învaţă să meargă.

Atât spunea:

— Ai să mă ierţi! Trebuie să mă ierţi pentru câte am spus şi am făcut. Ai să mă ierţi. Trebuie să mă ierţi…

A urcat scările, a deschis uşa; părintele Gherasim Saftu a rămas afară cu capul gol, cu fruntea rezemată de stâlpul cerdacului.

El a intrat.

Înăuntru se aflau şi preoteasa, şi alte femei din sat, şi una bătrână pe care n-a văzut-o niciodată, cum ies unele făpturi ale morţii din vizuini numai când au simţit a mort.

S-au dat toate la o parte şi l-au lăsat să pătrundă în cealaltă cameră, unde pâlpâie luminări de ceară aprinse.

A căzut cu fruntea pe patul mic, peste trupul mic, şi mâinile lui cu ale Anei s-au amestecat, şi lacrimile lor s-au amestecat, şi suspinele lor s-au topit într-un singur geamăt.

Târziu de tot, când a ridicat ochii goliţi, Mariţa Bot, cu spatele lipit de uşă, astupa semnele crestate acolo: „Tăticule, numai să vezi mata cât am clescut de data tlecută…”

Iar greierul, fidel la datorie, nu contenea chemarea lui caldă, fără să ştie că nu mai are de-acuma pe cine chema: „Ţiric-ţiric. Ţinc-ţinc. „

E p i l o g ,Îndărăt sunt morţii, înainte – viaţa; drumul nu se opreşte niciodată.”

— S-arată să fie o toamnă foarte frumoasă! Spuse noul-venit, Mircea Dodon, un tânăr roşcovan la faţă şi cu o pornire pretimpurie spre îngrăşat.

Cu ochii mici, verzui şi veseli, care n-aveau nimic contemplativ în privire, măsură satisfăcut şcoala cu livada încărcată de fructe, rondul de flori din faţă, satul, coli-nele mai de departe, cerul de septembrie molatic şi pal.

— O toamnă foarte frumoasă! repetă. Mai rar o asemenea privelişte!

— Da! întări Ion Amza. Toamnele de aci sunt foarte frumoase. Chiar când încep ploile cele mocnite şi lungi, nu ţi se urăşte. Îţi închipuieşti că într-un sat ca acesta, cu livezi, cu gospodării înstărite şi cu drumuri pietruite de nădejde, trec mai uşor chiar săptămânile de ploaie. E un loc binecuvântat.

— Ai avut noroc! exclamă cu pizmă Mircea Dodon. Mare noroc să capeţi catedră aci! La Sofienii mei cred că nu m-aşteaptă aceeaşi procopseală…

— Ba de fel. Ai să mergi şi ai să vezi. Nu-i chiar ca aici. Un sat mai mic, dar tot gospodăresc şi destul de vrednic. Mai toate satele dimprejur s-au ridicat în câţiva ani din vechea lor ticăloşie şt resemnare. A fost destul ca reşedinţa comunei s-o ia înainte, ca toate să se ţină după aceste Ponoare, în ciuda pustiului şi sărăciei de odinioară. Fireşte,

nu-s sate model, ca în pozele cărţilor. Dar nici ruinile care cutremurau pe părinţii noştri.

Amândoi au tăcut un timp, uitându-se la casele albe ascunse-n livezi, la şoseaua şerpuind spre culmea dealului din faţă, cu pomi tineri plantaţi de o parte şi de cealaltă.

Ion Amza îşi aminti datoria de gazdă mai veche şi pofti noul-venit să ia loc pe banca dintre brăduţi:

— Să stăm jos! Mai avem de aşteptat măcar jumătate de ceas până se întoarce moş Nicolae de la cimitir.

— Ţi-e rudă de-i spui moş Nicolae? întrebă Mircea Dodon, aşezându-se cu mâna rezemată de spata băncii.

Ion Amza începu să râdă:

— Nici nu mi-e rudă şi nici nu e atât de bătrân domnul Nicolae Apostol ca să-i spun moş… Dar aşa mi-a venit pe buze de la început, acum trei ani, când am sosit să-mi iau postul în primire şi l-am cunoscut. Mi-a venit să-i spun moş Nicolae ori moş Apostol, fiindcă e sfătos, răbdător şi blajin ca un unchiaş… E mult mai înţelept şi mai trăit decât îl arată vârsta…

— Cum nu se potrivesc părerile despre oameni! exclamă Mircea Dodon. Tata spunea despre dânsul că în şcoală era toarte focos. Scăpăra! Mi l-a zugrăvit aşa ca pe-un armăsar care mereu se frământă să rupă zăbăluţa.

— Şi de la tata ştiam acelaşi lucru… mărturisi Ion Amza. Numai că şi eu, şi dumneata, şi părinţii noştri am uitat cu toţii că dânşii l-au cunoscut acum douăzeci şi şase, douăzeci şi opt, treizeci de ani. Atunci, în şcoală, va fi fost într-adevăr altfel. Viaţa a trecut, a lăsat urme şi răni, a potolit multe avântări şi a alinat multe ama-ruri…

— Văd că vorbeşti şi dumneata ca un unchiaş! zâmbi Mircea Dodon cu un sclipet de veselie în ochii mici şi verzui. Mi se pare că te-ai molipsit de înţelepciune.

Ion Amza se apără, zâmbind la rându-i:

— Ba deocamdată încă nu! Trebuie să mărturisesc că încă n-am prins înţelepciune. Mie încă îmi vine să zburd. La fiecare două-trei luni îmi dă prin cap altă năzbâtie de

reformă şi vin cu dânsa în proţap la moş Nicolae! Moş Nicolae mă ascultă surâzând cu un fel de mâhnire. „Mai încet, tinereţe! îmi spune. Viaţa omului e lungă, şi din nefericire nimic nu se poate face bătând din palme… Din nefericire multe nu se pot schimba nici cu cel mai fierbinte avânt singuratic. Vor fi cu putinţă numai într-o schimbare generală, din temelii…” Pe urmă văd că are dreptate. Graba e duşmanul cel mai mare al binelui. Eu o învăţ acum, şi învăţătura mi-e uşoară, fiindcă stă el lângă mine să mă ţină în frâu când vreau să iau câmpii. A lui a fost mai grea, fiindcă era singur, făcea pe socoteala lui experienţele şi fiindcă nu avea încă nimeni încredere în experienţele lui… Numai la un an după ce-am ajuns aici mi-am dat pe deplin şi treptat seama ce-a pătimit dânsul aici şi cu ce-preţ le-a săvârşit toate. Le-am aflat de la unii şi de la alţii. Le-am reconstituit în orice caz, prea puţine din toate acestea le-am cunoscut de la el. Nu-i place să vorbească despre ce a făcut şi cum a făcut… Tata n-a greşit când m-a trimis aici.

— Cum?… se miră Mircea Dodon. Şi pe dumneata tot tătânele dumitale te-a trimis aci?… Ce curios! Pe mine, la fel. Când mi-am luat diploma, tata mi-a spus acelaşi lucru: „Ca să iasă un dascăl ca lumea din tine, trebuie să faci măcar doi ani ucenicie la Nicolae Apostol!” După asemenea vorbe, nu e nevoie să-ţi mai arăt ce cult are el pentru acest moş Nicolae… E şi uşor de închipuit! În şcoală, domnul Apostol culegea jucându-se toate premiile şi concursurile. Tata era în gloata cea mare… Sache Dodon, Cârlanul, aşa-i spunea… Singura lui celebritate i-o făceau colacii şi colivele trimise de bunicu-meu, părintele Mihalache Dodon, Dumnezeu să-l ierte, din care se înfrupta toată şcoala… Şi aşa am ajuns eu astăzi aici. I-a scris Domnul Nicolae Apostol i-a răspuns că tocmai se înfiinţează o şcoală, deocamdată numai cu două clase, la Sofieni… I-a făgăduit că mă ia sub aripa sa. Se pare că are trecere aici în judeţ, la revizorat, printre oamenii politici, la minister… Peste tot. A fost destul să scrie el ca să capăt numirea aşa cum a vrut-o tata, pe

vremea asta, când e atâta bătaie pe locuri. Face politică de se bucură de atâta ascultare?

Ion Amza prinse a râde din toată inima:

— Să-ţi dau un sfat! Să nu-i vorbeşti cumva de po-litică şi de partide. E singura discuţie în care se supără şi îşi pierde cumpătul. Nu numai că nu face politică, dar are ură pe politica de procopseală şi a dezbărat toate satele dimprejur de patima politicii după năravul partidelor…

— Asta-i ceva nou! se minună proaspătul venit.

— Nou, şi pot spune extraordinar! Ai să asişti poate la vreo alegere, fiindcă nu trece un an, doi să n-avem alte alegeri în ţară. Ai să vezi atunci cum toate bandele de agenţi electorali ocolesc satele acestea. E ştiut acum că oamenii de pe aici, doar cu rare, foarte rare excepţii, dau ascultare numai lui moş Nicolae. Vin, îl întreabă: „Ei, ce ne facem, domnule învăţător? Votăm alţi răi?” Dânsul îi lămureşte şi îi luminează: „Nu vă lăsaţi amă-giţi, fiindcă nimeni nu vă doreşte binele până ce nu s-o înjgheba un partid cu adevărat al muncitorilor”. Iar ei nu-i ies din cuvânt. De aceea toţi cloncanii politici de prin partea locului, domnul Emil Sava, domnul Spirică Necşulescu şi alţii, nu-şi mai trimit dălcăuşii la noi… Acum se întrec, cum vin la putere, care să facă un pod, care o şosea. Ştiu că vorbele şi palavrele nu mai prind la oamenii noştri… S-au legat în hora asta şi comunele de primprejur. Aşa se întâmplă drăcia-dracului că moş Nicolae, care nu face politică şi are dezgust de politica partidelor de procopseală, hotărăşte el soarta multor liste în alegeri. Împinge de o parte ori de alta patru-cinci mii de voturi ca nimica, iar voturile acestea cântăresc greu în balanţă, după cum cârmuitorii partidelor în luptă fac legământ ori nu pentru unele îmbunătăţiri măcar prin partea locului. Aşa, satele tot se aleg cu ceva.

Mircea Dodon se răsuci pe speteaza băncii, să privească mai bine şcoala chipeşă, încăpătoare şi veselă în spoiul ei alb, cum nu mai văzuse încă alta. Spuse:

— Atunci nu mă mir că a izbutit să capete aşa şcoală!

Învăţăcelul mai vechi al lui Nicolae Apostol protestă cu indignare:

— Aici te înşeli! Şcoala n-a căpătat-o de la maimarii zilei. A făcut-o el singur, cu sânge şi cu multe suferinţe… E o istorie pe care nimeni n-are s-o ştie niciodată deplin, fiindcă n-o spune la nimeni. Unele amănunte le-am aflat de la alţii. Altele, nu! Se pare că odată, atunci când a fost în joc soarta scolii acesteia şi viaţa fetiţei lui, şi-a lăsat fetiţa pe patul de moarte şi a plecat să-şi salveze şcoala.

— Dar asta-i cruzime! Nu-i ceva prea lăudabil pentru un părinte…

Ion Amza zâmbi cu tristeţe:

— Se poate să fie şi ceva crud. Dar e ceva în afară de egoismul omenesc. Meşterul Manole nu şi-a zidit şi el nevasta la mânăstirea Curtea-de-Argeş? Iar nimeni nu-l osândeşte acum pentru aceasta! A devenit erou de legendă… Eu înţeleg mai bine, ca unul care sunt feciorul unui învăţător ce nu s-a învrednicit să înfăptuiască nimic în felul meşterului Manole. Suntem şase copii. Tata s-a îngrijit de noi, s-a îngrijit de pământ. E om cu stare. Cu mai multă stare decât are nevoie un învăţător. A adunat zestre fetelor. Am fraţi mai mici la Universitate, la şcoala militară, la liceu… Dar şcoala din satul lui e cum a găsit-o acum douăzeci şi şase de ani… Dacă toţi ar face numai aşa, în slujba noastră ne-am reduce să încasăm lefurile şi să aşteptăm minuni de acolo de unde nu pot veni.

Flăcăul lui Sache Dodon, Cârlanul, nu-şi stăpâni sclipirea ironică din ochii verzui:

— Până una-alta, mă conving de un lucru: moş Apos-tol al dumitale şi-a găsit un ucenic înfocat… Încă n-am auzit pe cineva vorbind cu atâta evlavie despre un om.

Ion Amza îşi privi noul camarad cu atenţie. Voia să afle dacă nu străbate o batjocură răutăcioasă pe chipul noului-venit.

Dar nu era aceasta.

Era numai o nepotrivire de fire.

Mircea Dodon, nepot de preot bine hrănit, fecior de dascăl bine hrănit, el însuşi bine hrănit, socotea toate cu o fără-de-grijă uşuratică şi judeca viaţa cu o voioşie prea tânără. Pe când el, smead la faţă, cu ochii arzători de o patimă care-l muncea de trei am, patimă aici deş-teptată, părea mult mai copt, fiindcă se folosise de experienţa părintelui său sufletesc.

Neîncrederea de o clipă se risipi.

Urmă avântat:

— Am evlavie fiindcă omul acesta m-a deşteptat dintr-un somn. Când am venit aici, eram un vierme. Ţi-am spus în câteva minute care a fost atmosfera de acasă… Tata se achita şi se achită de slujba lui ca un funcţionar bucuros că nu-l apasă prea mare control de sus. A că-pătat dragoste de ban. Dragostea s-a făcut nesaţiu. El e arendaş, morar, orice, în afară de dascăl cu tragere de inimă pentru dăscălia lui. Aşa am crescut… Tot ce-am învăţat la şcoală n-a deşteptat altceva în mine. Îmi părea rău numai că am fost sacrificat oarecum. Sunt copilul cel mai mare. Tata m-a dat la normală numai fiindcă pe atunci nu era destul de cuprins şi fiindcă eu căpă-tasem o bursă. Pe ceilalţi fraţi mai mici i-a înlesnit să urmeze cariere, ca să spun aşa, mai nobile. Unul se face ofiţer. Altul – magistrat. O soră a urmat literele… Mă consideram o victimă. Îmi pusesem în gând să fac şi eu ca tata, doar ceva încă mai mult. Să mă instalez la o şcoală, să-mi caut întâi de sufleţelul meu, să mă însor, să învârt şi eu o afacere ca dânsul, de arendăşie sau de pădure sau de moară… Cu obştiile ştiam că se pot face destule învârteli! Pe urmă, când voi simţi că am prins destul cheag, să mă arunc şi în politică şi să mă pricopsesc de-a binelea… După război, atâţia dascăli de tară au ajuns deputaţi şi prefecţi! Eu de ce nu? Cu aceste gânduri am venit aici…

Ion Amza se opri să privească departe, poate nu peste dealul din fată, ci în el însuşi, cel de atunci.

— Te plictisesc toate acestea? întrebă deodată.

— Nu! pronunţă Mircea Dodon. Când te aud, parcă aud cele ce povestea tata despre începuturile lui. Şi el şi-a descoperit chemarea după ce-a ieşit din şcoală, abia când s-a frecat de viaţă. Numai că el n-a luat-o în tragic. S-a înhămat la ham şi a tras înainte cum l-au ajutat puterile…

— Eu am avut alt noroc… Pornisem aşa, iar aci am dat peste acest mucenic al nostru, neştiut de nimeni. El, şi mai cu seamă faptele sale mi-au deschis ochii… Când venisem, de-abia era inaugurată şcoala de un an. Atunci se înfiinţaseră încă două catedre. Ca şi dumneata, m-am minunat de această şcoală măreaţă. L-am invidiat pe moş Nicolae că atât de bine ştiuse să se învârtească. Numai pe urmă am aflat cu ce preţ le-a plătit toate… Au dânşii o femeie de credinţă a casei, una Mariţa Bot. De la dânsa am prins eu câte un cuvânt despre peripeţii de necrezut… Duşmăniile de aci, politică, prigoane, preotul şi un politician hotărâţi să-l îngenunche ori să-l extermine, primarul, un fost elev de-al lui, dându-şi mâna cu dânşii în această nobilă operă… Şi deodată toate s-au şters, s-au năruit, au căzut la pământ. A biruit el! Dumneata spui că a fost crud când între copilă şi şcoală a ales şcoala?… Nici nu-ţi închipuieşti însă cum s-au petrecut lucrurile… Se întorcea în sfârşit cu hârtia care punea capăt tuturor piedicilor, cu banii pentru termina-rea clădirii. Acasă îl aştepta fetiţa cu mâinile pe piept… Tot timpul cât fusese bolnavă ascultase uu greier… Era bucuria ei… Un greier al casei, ascuns undeva în sobă. Cântând: „Ţiric-ţiric”. Toată iarna a mai cântat şi după ce au dus-o la groapă. Imaginează-ţi nopţile lor! Un tată şi o mamă care şi-au îngropat copilul, iar greierul continuând cântarea lui o noapte, zece, o sută, până în primăvară… Şi un semn la uşă, unde măsurau cât a crescut copila la fiecare şase luni… Semnul există şi acum, crestat cu briceagul… Aceasta nu e cruzime. Eu o numesc mucenicie, martiraj, eroism, sacrificiu – aşa i-aş spune dacă el n-ar avea oroare de cuvinte sforăitoare. El spune cu simplitate că şi-a făcut datoria… Vezi, aşadar, că pentru un asemenea

om nu se poate să nu am evlavie… De altfel, sămânţa lui a prins mai adânc în mine. Aici mă simt un parazit. Am venit la lucru de-a gata. Mai stau anul acesta şcolar care începe. Dar la toamna viitoare plec aiurea, cer o mutare într-un loc unde este totul de făcut din nou…

Ion Amza tăcu.

Noul-venit privi cu alţi ochi impunătoarea clădire în jurul căreia fâlfâia nevăzută umbra unei copile moarte, pentru care o iarnă întreagă cântase un greier chemând-o zadarnic: „Ţiric-ţiric, ţiric-ţiric…”

Prin ferestrele deschise se vedeau pereţii proaspăt spoiţi pentru începutul de an nou şcolar, tablourile murale, hărţile mari.

Niciunul dintre dânşii n-aveau de unde să ştie cum a fost vreodată şcoala cea veche şi sprijinită în proptele, unde Nicolae Apostol, coborât singur într-un sat apatic şi împresurat de vrăjmăşii, desena el, cu creioane colorate, hărţile pe coli de hârtie lipite, şi tot el croise copiilor din Ponoare cea dintâi privată.

Mircea Dodon ceru nedumerit o lămurire:

— Şi cine e acest Andrei Colibăşeanu? De ce se cheamă şcoala „Andrei Colibăşeanu”? Vreun donator, ceva?

Ion Amza răspunse cu un fel de înverşunare:

— Nu e un donator! E numele celui dintâi-învăţător din Ponoare. Aici nu-l înţeleg eu pe moş Nicolae. Acest Andrei Colibăşeanu a fost vreo douăzeci şi cinci de ani învăţător în sat. N-a făcut nimic. A sfârşit rău, în beţie şi ticăloşie. Iar moş Nicolae, în loc să-i lase netrebnicia uitată, a găsit de cuviinţă să-l slăvească, dând numele lui celei mai frumoase şcoli din judeţ. L-am întrebat… Mi-a răspuns că sunt prea tânăr ca să înţeleg. Mi-a spus că breasla noastră numără şi astfel de oameni căzuţi la datorie, neştiuţi de nimeni, omorâţi din viaţă… De aceea a vrut el să boteze şcoala cu numele unui anonim ca acesta. Are şi el curiozităţile sale… Un om nu poate să fie perfect.

— În sfârşit! râse înveselit Mircea Dodon. Bine că te-am prins şi cârtindu-l puţin. Mă luasem de gând cu atâta evlavie şi apostolat…

Celălalt se apără:

— Nu-l cârtesc. Însă nu-l înţeleg!… Aceasta e tot. Sunt unele lucruri la el care îmi scapă. Bunăoară acuma. S-a dus cu soţia la cimitir. Aceasta o fac în fiecare duminică. Înţeleg. Se duc să pună flori şi să aprindă can-dela la mormântul fetiţei. Pentru dânşii nu există măcar consolarea altui copil. N-au mai avut altul. Era prea târziu. Se duc şi se întorc, foarte împăcaţi acum cu viaţa. Cu un fel de tristeţe care îi înnobilează, şi atât!… Le-a rămas şcoala, care prin ei există, satul, care prin ei este aşa cum îl vezi. Dar de ce mai poartă grijă şi de mormântul acestui Andrei Colibăşeanu? I-au făcut cruce de piatră. Şi aprind candelă. Nu-i înţeleg. Un beţiv şi un ticălos care ne-a făcut breasla de ocară nu merită asemenea cinste. Ion Amza se ridică de pe bancă: Uite-i că vin!

— Pare un ţăran. Un fel de răzeş… spuse Mircea Dodon cu deziluzie.

Ana şi Nicolae Apostol se apropiau de marginea drumului pietros cu paşi lânceziţi de moleşeala dimineţii de septembrie, ori poate de anii câţi îi purtau cu dânşii, ori poate de amintirile mâhnite din cimitir.

El era îmbrăcat în straie de şiac, purta pălăria în mână, să-şi lase fruntea lată în bătaia soarelui molcom. Ea era îmbrăcată în rochie neagră în pliuri, de stofă călugărească, şi cu bluză albă de ţară, cusută la mâneci, pe umeri şi piepţi cu fluturi negri de arnici.

Amândoi aveau tâmple surite.

Dar amândoi pliveau senin înainte.

Nicolae Apostol l-a recunoscut îndată pe noul-venit. I-a întins mâna cu bucurie:

— Nu-i nevoie să te numeşti! Semeni leit cu Sache Dodon al nostru, de acum douăzeci şi şase de ani. Ia poftim;

poftim, că astăzi eşti oaspetele nostru la masă. Haide să-mi dai veşti de la Cârlanul nostru.

După masă au pornit tustrei: Nicolae Apostol, Mircea Dodon şi Ion Amza; au pornit spre Sofieni, să dea în primire noului dascăl şcoala cea nouă.

Au făcut drumul agale pe jos, în lumina lină a începutului de toamnă, cu funigei plutind legănaţi în văzduh.

De la şcoală, Nicolae Apostol s-a abătut la vechea şi părăsita curte a boierului Lascăr Sofian.

După expropriere, Dimitrie Sofian vânduse şi restul moşiei la ţărani. Conacul rămăsese pustiu, aşteptând o folosinţă care prea mult întârzia. Feciorul fostului stăpân cheltuia ultimii bani în străinătăţile lui. Aici totul se prefăcuse, şi încă se mai primenea. Bordeiele pălmaşilor de atunci îşi dezghiocaseră învelişul de lut. Din scoica veche, lepădată, au răsărit pe ici-colo case tinere în livezi tinere.

Numai clădirea cea mândră şi parcul sălbăticit se părăgineau, trase la o parte din calea veacului.

Nicolae Apostol o luă înainte.

Cei doi învăţăcei rămăseseră în urmă să cerceteze arbuştii rari, crescuţi în neorânduială şi năpădiţi de liane.

Nicolae Apostol a urcat treptele, acuma pustii, pe care de atâţia ani le cunoştea.

Deodată a zvâcnit schelălăind un câine jigărit, un câine al nimănui, fugind cu coada între picioare şi ascunzându-se sub un hambar strâmb în piloţi. Şi o amintire de mult aţipită într-un ascunziş al tuturor amintirilor s-a deşteptat împâclind privirea învăţătorului din Ponoare.

A rotit ochii. Toate acestea le mai văzuse. Le mai ştia. Le recunoaşte.

Aşa i-au mai apărut lui o dată, atunci când cobora treptele însoţit de câinele cel mare şi negru, cu zgarda nichelată şi cu mersul decorativ. Erau ferestrele lumi-nate, se auzeau înlăuntru zumzet de muzică şi zângăt de pahare, afară mulţimea ospăta în jurul focurilor şi al buţilor desfundate. Într-o stranie nălucire de o clipă, totul se stinsese, amuţise,

ca să apară aşa cum arată acum. Le recunoştea toate Nicolae Apostol.

Clădirea părăginită cu ferestrele oarbe, parcul sălbăticit, brazii ciungi, grajdurile ruinate, toată curtea golită de alaiul de-atunci şi de glasul stăpânului; totul mort, negru, pustiu, sfârşit, chiar şi câinele acesta de adineauri, al nimănui, dormind pe granitul peronului acoperit de muşchi şi de lăstarii crescuţi printre lespezi.

O lume se pregătea s-o înlocuiască pe cealaltă.

Povestea celei dintâi se apropia de încheiere. A cesteilalte abia va să înceapă.

Învăţătorul din Ponoare coborî treptele cu mersul lui pretimpuriu bătrân.

Jos îl aşteptau învăţăceii cei tineri. Trecură fiecare de o parte şi de alta. Mircea Dodon rosti:

— După câte-mi spune colegul Amza, acest Lascăr Sofian a fost un teribil satrap al ţinutului. Asemenea oa-meni au ţinut ţara în loc…

Nicolae Apostol îl potoli cu blândeţe:

— Da şi nu. Nu trebuie să-i osândim atât de repede. Îşi apăra o lume a lui, care murea. Era cel puţin un duşman pe faţă. Mai primejdioşi mi-au părut întotdeauna ceilalţi, demagogii, care, sub cuvânt că grăbesc lumea cea nouă, o împing cu viclenie pe drumuri rătăcite numai ca să-şi îndestuleze nesaţiul lor…

Mircea Dodon lăsă să treacă un timp, nedumerit de asemenea păreri.

Târziu, nu-şi putu stăpâni gândul:

— Mă miră asemenea vorbe de la un om care-a făcut tot ce-ai săvârşit dumneata.

— Mirările au să-ţi treacă! îl asigură domol Nicolae Apostol. Cu timpul au să-ţi treacă, atunci când ai să înţelegi că drumul nostru prin viaţă nu-i scris cu o linie dreaptă şi neîntreruptă într-o carte. E plin de ocoluri, de şovăieli, de opriri. Da căderi chiar. Unii au putere să se ridice… Alţii

rămân acolo, căzuţi. N-avem de ce-i osândi. Dreptul acesta nu-l avem. Cel mult îi putem plânge…

Nicolae Apostol privi cu ochii lui uzaţi drumul pe care altădată păşea un flăcăiandru cu hainele pirpirii suflate de vânt.

— Da! repetă. Îi putem plânge, dar să nu întârziem prea mult jelindu-i. Viaţa e aspră. Nu-ţi îngăduie să priveşti înapoi nici ca să regreţi, nici ca să osândeşti. Priveşti ca să aduni de acolo puteri vechi şi să porneşti mai hotărât înainte. Datoriile noastre înainte sunt, şi sunt multe…

Pe urmă paşii lui au tresărit mai vii. S-ar fi zis că în praful potecii caută urmele altor paşi, lăsate acolo de tânărul de odinioară, când învăţătorul cel nou din Po-noare urca dealul în singurătatea neprimitoare a unui sfârşit vântos de toamnă şi când îl privea din spate, cu o brazdă încruntată între sprâncene, stăpânul de atunci al acelor locuri.

SFÂRŞIT